

T.C.
TOKAT GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**AHMET HAMDİ TANPINAR'IN HİKÂYELERİNDE SÖZ DİZİMİ
İNCELEMESİ**

Hazırlayan
Öznur ALTUNOĞLU

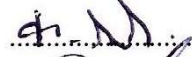
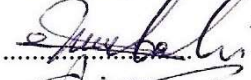

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Yeni Türk Dili Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Danışman
Prof. Dr. Hanifi VURAL

TOKAT – 2019

**AHMET HAMDİ TANPINAR'IN HİKÂYELERİNDE SÖZ DİZİMİ
İNCELEMESİ**

Tezin Kabul Ediliş Tarihi: 03 / 07 / 2019

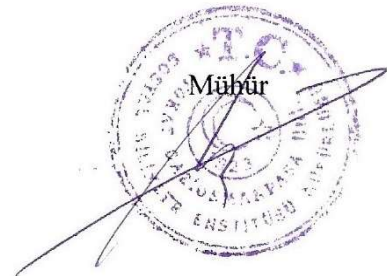
Jüri Üyeleri (Unvanı, Adı Soyadı)	İmzası
Başkan : Prof. Dr. Hanifi VURAL	
Üye : Dr. Öğr. Üyesi Onur BALCI	
Üye : Dr. Öğr. Üyesi Fatih KAYA	
Üye :	
Üye :	

Bu tez, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun 21/06/2019 tarih ve 34-31 sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Prof. Dr. İlhan EROĞLU
Enstitü Müdürü

Enstitü Müdürü:

İmza

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre, Hanifi Vural danışmanlığında hazırlamış olduğum “Ahmet Hamdi Tanpınar’ın Hikâyelerinde Söz Dizimi İncelemesi” adlı Yüksek Lisans tezimin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

17.06.2019

Öznur ALTUNOĞLU

TEŞEKKÜR

Danışman hocam sayın Prof. Dr. Hanifi VURAL'a ve aileme çalışmam boyunca yaptığı katkılardan ve desteklerinden dolayı teşekkür ederim.

ÖN SÖZ

Bu çalışmada Ahmet Hamdi Tanpınar'ın hikâyelerinden hareketle söz dizimi üzerinde durulmuştur.

Türkiye Türkçesinin söz dizimi üzerine kitap, makale, tez, bildiri olmak üzere birçok çalışma yapılmıştır. Yapılan çalışmalarda dilcilerin uzlaşmaya varamadığı konular, kullanılan terimler ve tasniflerdeki farklılıklar çalışma yapan kişilerce de dile getirilmiştir.

Vecihe Hatiboğlu'nun "Türkçe Sözdizimi" isimli kitabına sunuş yazısı yazan, zamanın Türk Dil Kurumu Genel Yazmanı Ömer Asım Aksoy'un da dediği gibi "Dil, anlaşma aracı olarak bir değerler hazinesidir ama her bucağı aydınlık içindeki değerler kolayca ele geçirilebilir bir hazine değildir. Ne denli çalışılırsa çalışılsın bu hazinedeki değerlerin hepsini ele geçirip 'Alınacak başka bir şey kalmadı' demek olanağı yoktur."

Konuyla ilgili yapılan her çalışma konunun yeniden araştırılarak değerlendirilmesinin yanı sıra güncel kaynakların da eklenilerek genişletilmesine dayanmaktadır. Bizim bu çalışmayı yapmaktaki amacımız da bu yöndedir.

Dil, var olduğu sürece yapılan her çalışmayla birlikte sürekli kendini geliştirecek, her geçen gün hazinesine bir yenisini daha katacaktır. Biz de bu amaç doğrultusunda, her araştırmacı gibi bilime küçük de olsa bir katkı sağlama gayesinde olduk.

Çalışmamız bu alanda yapılacak araştırma ve incelemelere biraz olsun katkıda bulunabilirse amacına ulaşmış olacaktır.

ÖZET

Bu çalışmada, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Dergâh Yayınları'ndan çıkmış Hikâyeler adlı kitaptaki hikâyelerinin söz dizimi açısından incelemesi yapılmıştır. Giriş bölümünde araştırmanın amacı, önemi ve araştırmada kullanılan yöntem anlatılmaktadır.

Çalışmamız “Özet, Ön Söz, Giriş, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Hayatı, Edebi Kişiliği ve Eserleri, Kelime Grupları, Cümle ve Cümlenin Ögeleri, Cümle Çeşitleri, Cümle Tahlilleri, Sonuç ve Değerlendirme, Kaynakça” kısımlarından oluşmaktadır.

Hikâyeler, “Kelime Grupları, Cümle ve Cümlenin Ögeleri, Cümle Çeşitleri, Cümle Tahlilleri” olmak üzere dört bölümde incelenmiştir. Üç bölümde de dilcilerimizin görüşlerine yer verilerek ve Hikâyeler'den her başlığa en uygun örnekler seçilerek konunun anlatımı sağlanmıştır. Cümle Tahlilleri bölümünde tüm bölümlerde anlatılanlara uygun olarak seçilmiş örnekler üzerinden incelemeler yapılmıştır. Çalışmanın sonunda ise bu örneklerden yola çıkılarak genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Çalışmamız hazırlanırken Hikâyeler adlı kitabın Dergâh Yayınlarının 9. baskısının bilgisayar ortamına aktarımı yapılarak kitapta geçen cümlelerin ve kelime gruplarının sayfa ve satır numarasına denk düşen sayısal karşılıkları verildi. Daha sonra çalışmada kullanacağımız tasnif yöntemi belirlenerek kelime grupları, cümle ögeleri ve cümle çeşitleri şeklinde genel bir sınıflandırma yapıldı ve çalışmamıza konu olan hikâyelerde yer alan cümlelerden, başlıklara uygun örnekler seçildi. Bu alanda yapılan çalışmalardan ulaşılabildiğimiz dil bilgisi kaynakları taranarak araştırmacıların incelediğimiz konulara dair görüşlerine yer verildi.

Anahtar Kelimeler: Söz Dizimi, Kelime Grupları, Cümle, Ahmet Hamdi Tanpınar, Hikâyeler.

ABSTRACT

In this study, Ahmet Hamdi Tanpınar's stories from Dergah publications were examined in terms of syntax. The introduction section describes the purpose, importance of the research and the method used in the research.

Our study consists of "Abstract, Preliminary Word, Introduction, Ahmet Hamdi Tanpınar's Life, Literary Personality and Works, Word Groups, Sentences and Sentences of Sentences, Sentence Types, Sentence Analysis, Conclusion and Evaluation, Bibliography".

The stories were examined in four sections: "Word groups, sentence and elements of sentence, sentence types, sentence analysis". In all three sections, the views of our linguists were given and the most appropriate examples were selected from the stories and the subject was explained. In the sentence Analysis section, reviews were made on selected samples in accordance with what is described in all sections. At the end of the study, a general evaluation was made based on these examples.

During the preparation of the study, the 9th edition of the book, Hikâyeler, by transferring the computer environment, the numerical equivalents of the sentences and word groups in the book are given which correspond to the page and line numbers. Then, the classification method we will use in the study was determined and a general classification was made in the form of word groups, sentence elements and sentence types, and appropriate examples were selected from the sentences in the stories that are the subject of our study. In this field, we examined the language information sources that we can reach from the studies and gave the views of the researchers on the topics we examined.

Key Words: Syntax, Word Groups, Sentence, Ahmet Hamdi Tanpınar, Stories.

İÇİNDEKİLER

Bilimsel Etik Sayfası	i
Teşekkür	ii
Ön Söz	iii
Özet	iv
Abstract	v
İçindekiler	vi
Şekiller Listesi	x
Kısaltmalar	xi
Giriş	1
Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Hayatı, Edebi Kişiliği ve Eserleri	4
Söz Dizimi	9
Yargılı ve Yargısız Anlatım	11

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KELİME GRUPLARI	12
1.1. İSİM TAMLAMASI	23
Metinde Yer Alan İsim Tamlaması Örnekleri	30
1.1.1. Belirtili isim tamlaması	30
1.1.2. Belirtisiz isim tamlaması	32
1.2. SIFAT TAMLAMASI	33
Metinde Yer Alan Sıfat Tamlaması Örnekleri	36
1.3. SIFAT-FİİL GRUBU	38
Metinde Yer Alan Sıfat-Fiil Grubu Örnekleri	41
1.4. ZARF-FİİL GRUBU	42
Metinde Yer Alan Zarf-Fiil Grubu Örnekleri	45
1.5. İSİM-FİİL GRUBU	46
Metinde Yer Alan İsim-Fiil Grubu Örnekleri	48
1.6. TEKRAR GRUBU	49
Metinde Yer Alan Tekrar Grubu Örnekleri	51
1.7. EDAT GRUBU	55
Metinde Yer Alan Edat Grubu Örnekleri	57
1.8. BAĞLAMA GRUBU	59
Metinde Yer Alan Bağlama Grubu Örnekleri	61
1.8.1. “ve” Bağlama Edatı ile Kurulanlar	61
1.8.2. “değil” Bağlama Edatı ile Kurulanlar	62
1.8.3. “veya, veyahut, yahut” Bağlama Edatı ile Kurulanlar	62
1.8.4. “ile” Bağlama Edatı ile Kurulanlar	63
1.8.5. “ne....ne” Bağlama Edatı ile Kurulanlar	63
1.9. UNVAN GRUBU	63
Metinde Yer Alan Unvan Grubu Örnekleri	65
1.10. BİRLEŞİK İSİM	66
Metinde Yer Alan Birleşik İsim Grubu Örnekleri	67
1.11. ÜNLEM GRUBU	68

Metinde Yer Alan Ünlem Grubu Örnekleri.....	70
1.12. SAYI GRUBU.....	70
Metinde Yer Alan Sayı Grubu Örnekleri.....	72
1.13. BİRLEŞİK FİİL.....	73
Metinde Yer Alan Birleşik Fiil Grubu Örnekleri.....	75
1.14. KISALTMA GRUPLARI.....	79
1.14.1. İsnat Grubu.....	81
Metinde Yer Alan İsnat Grubu Örnekleri.....	83
1.14.2. Yaklaşma Grubu.....	83
Metinde Yer Alan Yaklaşma Grubu Örnekleri.....	84
1.14.3. Bulunma Grubu.....	85
Metinde Yer Alan Bulunma Grubu Örnekleri.....	86
1.14.4. Uzaklaşma Grubu.....	87
Metinde Yer Alan Uzaklaşma Grubu Örnekleri.....	88
1.14.5. Vasıta Grubu.....	88
Metinde Yer Alan Vasıta Grubu Örnekleri.....	89
1.14.6. Yükleme Grubu.....	89
Metinde Yer Alan Yükleme Grubu Örnekleri.....	91
1.14.7. Eşitlik Grubu.....	92
Metinde Yer Alan Eşitlik Grubu Örnekleri.....	92

İKİNCİ BÖLÜM

2. CÜMLE VE CÜMLENİN ÖGELERİ.....	94
2.1. CÜMLE.....	94
2.2. CÜMLENİN ÖGELERİ.....	100
2.2.1. Yüklem.....	102
Metinde Yer Alan Yüklem Örnekleri.....	109
2.2.1.1. Yükleme Çekimli Bir Fiil Olan Örnekler.....	109
2.2.1.2. Yükleme Ek Fiille Çekimlenmiş İsim Olan Örnekler.....	111
2.2.2. Özne.....	112
Metinde Yer Alan Özne Örnekleri.....	118
2.2.3. Nesne.....	124
2.2.3.1. Belirtili Nesne.....	130
Metinde Yer Alan Belirtili Nesne Örnekleri.....	130
2.2.3.2. Belirtisiz Nesne.....	133
Metinde Yer Alan Belirtisiz Nesne Örnekleri.....	133
2.2.4. Yer Tamlayıcısı.....	133
Metinde Yer Alan Yer Tamlayıcısı Nesne Örnekleri.....	139
2.2.5. Zarf Tümleci.....	142
Metinde Yer Alan Zarf Tümleci Nesne Örnekleri.....	147
2.2.6. Cümle Dışı Unsur.....	151
Metinde Yer Alan Cümle Dışı Unsur Nesne Örnekleri.....	154

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. CÜMLE ÇEŞİTLERİ.....	156
3.1. YAPILARINA GÖRE CÜMLELER.....	161
3.1.1. Basit Cümle.....	166
Metinde Yer Alan Basit Cümle Örnekleri.....	167
3.1.2. Birleşik Cümle.....	175
3.1.2.1. İç İç Birleşik Cümle.....	176
Metinde Yer Alan İç İç Birleşik Cümle Örnekleri.....	177
3.1.2.2. Ki'li Birleşik Cümle.....	180
Metinde Yer Alan Ki'li Birleşik Cümle Örnekleri.....	183

3.1.2.3. Şartlı Birleşik Cümle.....	185
Metinde Yer Alan Şartlı Birleşik Cümle Örnekleri.....	186
3.1.3. Sıralı Cümle.....	187
3.1.3.1. Bağımlı Sıralı Cümle.....	189
Metinde Yer Alan Bağımlı Sıralı Cümle Örnekleri.....	190
3.1.3.2. Bağımsız Sıralı Cümle.....	197
Metinde Yer Alan Bağımsız Sıralı Cümle Örnekleri.....	198
3.1.4. Bağlı Cümle.....	201
3.1.4.1. Bağlama Edatlarının Türüne Göre Metinde Yer Alan Bağlı Cümle Örnekleri.....	202
3.1.4.1.1. “fakat” Edatıyla Kurulanlar.....	202
3.1.4.1.2. “ve” Edatıyla Kurulanlar.....	206
3.1.4.1.3. “değil” Edatıyla Kurulanlar.....	212
3.1.4.1.4. “halbuki” Edatıyla Kurulanlar.....	212
3.1.4.1.5. “de” Edatıyla Kurulanlar.....	213
3.1.4.1.6. “bununla beraber” Edatıyla Kurulanlar.....	213
3.1.4.1.7. “mademki” Edatıyla Kurulanlar.....	214
3.1.4.1.8. “hatta” Edatıyla Kurulanlar.....	214
3.1.4.1.9. “ama, amma” Edatlarıyla Kurulanlar.....	215
3.1.4.1.10. “çünkü” Edatıyla Kurulanlar.....	215
3.1.4.1.12. “bir taraftan...öbür yandan” Edatıyla Kurulanlar.....	216
3.1.4.1.13. “hem, hem de, hem...hem” Edatlarıyla Kurulanlar.....	216
3.1.4.1.15. “Lâkin” Edatıyla Kurulanlar.....	217
3.1.4.1.16. “ne...ne, ne...ne de” Edatlarıyla Kurulanlar.....	217
3.1.4.1.17. “onun için, onun içindir ki” Edatlarıyla Kurulanlar.....	217
3.1.4.1.18. “veya, ya...ya, yahut, ya... yahut, ya...ya... yahut, yahut da” Edatlarıyla Kurulanlar.....	218
3.1.4.1.19. “zaten” Edatıyla Kurulanlar.....	218
3.1.4.1.29. “yoksa” Edatlarıyla Kurulanlar.....	219
3.1.4.1.22. “yalnız” Edatıyla Kurulanlar.....	219
3.1.4.1.24. “sanki” Edatıyla Kurulanlar.....	219
3.1.4.1.25. “bazen de” Edatıyla Kurulanlar.....	220
3.1.4.1.28. “belki, belki de” Edatlarıyla Kurulanlar.....	220
3.1.4.1.29. “bilakis” Edatlarıyla Kurulanlar.....	221
3.1.4.1.31. “filhakika, bereket, bereket versin ki” Edatlarıyla Kurulanlar.....	221
3.1.5. Eksiltili Cümle.....	221
Metinde Yer Alan Cümle Özelliği Gösteren Eksiltili Cümle Örnekleri.....	222
Metinde Yer Alan Cümle Özelliği Göstermeyen Eksiltili Cümle Örnekleri.....	223
3.1.6. Açıklamalı Arasöz ve Ara cümleli (Saplamalı) Cümle.....	225
Metinde Yer Alan Açıklamalı Arasöz ve Ara cümleli Cümle Örnekleri.....	227
3.2. YÜKLEMİN TÜRÜNE GÖRE CÜMLELER.....	229
3.2.1. İsim Cümlesi.....	230
Metinde Yer Alan İsim Cümlesi Örnekleri.....	231
3.2.2. Fiil Cümlesi.....	235
Metinde Yer Alan Fiil Cümlesi Örnekleri.....	236
3.3. YÜKLEMİN YERİNE GÖRE CÜMLELER.....	251
3.3.1. Kurallı Cümle.....	251
Metinde Yer Alan Kurallı Cümle Örnekleri.....	252
3.3.2. Devrik Cümle.....	272
Metinde Yer Alan Devrik Cümle Örnekleri.....	273
3.4. ANLAMLARINA GÖRE CÜMLELER.....	274
3.4.1. Olumlu Cümle.....	276
3.4.1.1. Biçimce ve Anlamca Olumlu Cümle.....	277
Metinde Yer Alan Biçimce ve Anlamca Olumlu Cümle Örnekleri.....	277
3.4.1.2. Biçimce Olumsuz, Anlamca Olumlu Cümle.....	293
Metinde Yer Alan Biçimce Olumsuz, Anlamca Olumlu Cümle Örnekleri.....	293
3.4.2. Olumsuz Cümle.....	293
3.4.2.1. Biçimce ve Anlamca Olumsuz Cümle.....	294

Metinde Yer Alan Biçimce ve Anlamca Olumsuz Cümle Örnekleri.....	294
3.4.2.2. Biçimce Olumlu, Anlamca Olumsuz Cümle.....	297
Metinde Yer Alan Biçimce Olumlu, Anlamca Olumsuz Cümle Örnekleri.....	297
3.4.3. Soru Cümlesi.....	298
Metinde Yer Alan Soru Cümlesi Örnekleri	299

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. CÜMLE TAHLİLLERİ.....	301
4.1. BASİT CÜMLE TAHLİLLERİ.....	301
4.2. BİRLEŞİK CÜMLE TAHLİLLERİ	307
4.3. SIRALI CÜMLE TAHLİLLERİ	320
4.4. BAĞLI CÜMLE TAHLİLLERİ	336

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	351
KAYNAKÇA.....	359
ÖZGEÇMİŞ.....	364

ŞEKİLLER LİSTESİ

5.1. Yapılarına Göre Cümle Dağılımı	356
5.1.1. Şekil 1: Sayısal Dağılım	356
5.1.2. Şekil 2: Yüzde Dağılım Grafiği	356

KISALTMALAR

bk. :	Bakınız
bln:	Belirtili nesne
bs.:	Baskı/Basım
bsn:	Belirtisiz nesne
C.:	Cilt
Cdu:	Cümle dışı unsur
G.Ö. :	Gizli özne
s.:	Sayfa
S.:	Sayı
tn:	Tamlanan
ty:	Tamlayan
T.C.:	Türkiye Cumhuriyeti
TDAY:	Türk Dili Araştırmaları Yıllığı
TDK :	Türk Dil Kurumu
YÖK:	Yükseköğretim Kurulu

GİRİŞ

Bu çalışmada önce kelime grupları, sonra cümle ve cümlenin ögeleri, daha sonra da cümle çeşitleri üzerinde duruldu. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Hikâyeler'indeki cümleler, ulaşılabilen söz dizimi ve dil bilgisi kaynakları incelenerek benimsenen görüşler doğrultusunda kelime grupları, cümle ögeleri, cümle çeşitleri bakımından sınıflandırıldı ve değerlendirildi.

Çalışmamız hazırlanırken Hikâyeler adlı kitabın Dergâh Yayınlarının 9. baskısının bilgisayar ortamına aktarımı yapılarak kitapta geçen cümlelerin ve kelime gruplarının sayfa ve satır numarasına denk düşen sayısal karşılıkları verildi. Daha sonra çalışmada kullanacağımız tasnif yöntemi belirlenerek kelime grupları, cümle ögeleri ve cümle çeşitleri şeklinde genel bir sınıflandırma yapıldı ve çalışmamıza konu olan hikâyelerde yer alan cümlelerden, başlıklara uygun örnekler seçildi. Bu alanda yapılan çalışmalardan ulaşılabildiğimiz dil bilgisi kaynakları taranarak araştırmacıların incelediğimiz konulara dair görüşlerine yer verildi.

Çalışmamızda sınıflandırma için genel olarak Leylâ Karahan ve Necati Demir'in yaklaşımları esas alındı

Hikâyelerde yer alan cümleler, kelime grupları, cümle ögeleri ve yapıları, yüklemelerinin anlamı, yeri ve türü yönünden incelendi. Hikâyelerde yer alan kelime grupları; isim tamlaması, sıfat tamlaması, isim-fiil grubu, sıfat-fiil grubu, zarf-fiil grubu, tekrar grubu, edat grubu, bağlama grubu, unvan grubu, birleşik isim grubu, ünlem grubu, sayı grubu, birleşik fiil grubu, kısaltma grupları olmak üzere on dört alt başlıkta incelendi. Cümleler, yapılarına göre basit, birleşik, sıralı, bağlı, eksilteli, açıklamalı arasöz ve ara cümle (saplamalı) olmak üzere altı alt başlıkta, yüklem türüne göre isim ve fiil cümlesi, yüklemine göre kurallı ve devrik, anlamlarına göre olumlu, olumsuz, soru ve ünlem olmak üzere incelendi.

Her konu başlığında ilk olarak dilcilerimizin görüşleri, sonrasında hikâyelerden seçilmiş cümlelerden örnekler verildi. Örnek sayıları konulara göre farklılık göstermektedir. Örneklerin yerleri, cümle sonlarında ve parantez içinde, sayfa numarası-satır numarası (36-24) şeklinde belirtildi.

Cümle Tahlilleri bölümünde bütün yönleriyle (kelime grupları, cümle yapısı, ögeleri, yüklem türü, yeri, anlamı) incelenen 10 basit, 10 birleşik, 10 sıralı, 10 da bağlı cümle olmak üzere 40 cümle örneği tahlil edildi. Çalışmanın sonunda ise genel bir değerlendirme yapıldı.

İncelediğimiz eser; Ahmet Hamdi Tanpınar'ın "Abdullah Efendi'nin Rüyaları", "Yaz Yağmuru" adlı hikâye kitaplarının ve bu kitaplarda yer almayan hikâyeleri de "Kitapların Dışındaki Hikâyeler" adıyla dâhil olmak üzere bütün hikâyelerinin tek bir kitapta birleştirildiği "Hikâyeler" adıyla yayımlanan, toplamda üç ana bölümden meydana gelen üç yüz elli iki sayfalık bir kitaptır. "Abdullah Efendi'nin Rüyaları" adlı ilk bölüm "Abdullah Efendi'nin Rüyaları, Geçmiş Zaman Elbiseleri, Bir Yol, Erzurumlu Tahsin, Evin Sahibi" adlı beş hikâyeden oluşur. Bu hikâyelerden "Erzurumlu Tahsin" adlı hikâye söz dizimi açısından incelenmiş olması nedeniyle, çalışmamızın dışında tutuldu. "Yaz Yağmuru" adlı ikinci bölüm "Yaz Yağmuru, Teslim, Acıbadem'deki Köşk, Rüyalar, Adem'le Havva, Bir Tren Yolculuğu, Yaz Gecesi" adlı yedi hikâyeden, son bölüm olan "Kitapların Dışındaki Hikâyeler" ise "Birinci İkramiye, Emirgânda Akşam Saati, Fal, Son Meclis" hikâyeleri olarak dört hikâyeden oluşmaktadır. "Son Meclis", aslında yazarın Ahmet Kutsi Tecer'e yazdığı bir mektupta hazırlamayı düşündüğünü dile getirdiği bir piyestir. Ancak Varlık dergisinde "Hikâye" adı altında yayımlanmıştır. Çalışmamızın bütünlük oluşturması açısından Hikâyeler içinde yer alan bu oyunu da çalışmamıza dahil ettik.

Anlaşılabacağı üzere kitabın tümünde on altı hikâye bulunmakta olup Erzurumlu Tahsin dahil edilmediği için on beş hikâyenin incelemesi yapıldı.

Bazı hikâyeler, kendi içlerinde roma rakamlarıyla numaralandırılmış birbirinin devamı olan bölümlerden oluşmaktadır (Abdullah Efendi'nin Rüyaları, Yaz Yağmuru gibi).

Eserin imlâsına dokunulmadı ancak fark edilen birtakım yazım yanlışlarını, düzeltme yoluna gidildi. Yapılan düzeltmelerden bazıları:

"Kadın çok nazlı bir sesle ona cevap (v)erdi" (28-21) cümlesinin "verdi" kelimesinde "v" harfi, *"Arzunun bütün uzviyetinde bir iksir gibi dolaştığı Abdullah Efendi, masumun orada olmasına istemeye ist(e)meye razı oldu."* (28-24) cümlesinin

“istemeye istemeye” tekrar grubunun ikinci kelimesinde *t* harfinden sonra gelen “e” harfi unutulmuştur.

Örneklere seçilen ‘*bakmağa*’ (18-21), ‘*araştırmağa*’ (25-15) ‘*anlatmağa*’ (114-30) ‘*utanmağa*’ (167-21) ‘*zorlamağa*’ (307-10) gibi sözcükler eserde yazıldığı şekliyle verildi.

AHMET HAMDİ TANPINAR'IN HAYATI, EDEBİ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

HAYATI

Ahmet Hamdi Tanpınar, 23 Haziran 1901'de İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Babası aslen Batumlu bir aileye mensup olan Abdülhamit ve İkinci Meşrutiyet döneminde yıllarca kadılık görevinde bulunduktan sonra, Antalya kadısı iken emekli olup 1935'te hayatını kaybeden Hüseyin Fikri Efendi'dir. Annesi ise Trabzon'da 'Kansızadeler' olarak tanınan bir aileden ve deniz yüzbaşlarından Ahmet Bey'in kızı Nesime Bahriye Hanım'dır. "Ahmet Hamdi Tanpınar 14 yaşında iken annesi Nesime Bahriye Hanım, bir yolculuk sırasında hastalanıp Musul'da tifüsten ölmüştür."¹ Bu durum Tanpınar'ı, kuvvetli bir şekilde etkilemiştir.

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın çocukluğu ve ilk gençlik yılları, babasının kadı olması nedeniyle İstanbul, Ergani-Madeni, Sinop, Siirt, Kerkük ve Antalya gibi farklı şehirlerde geçmiştir. Bu sık yer değiştirmeler onun öğrenim hayatının da farklı şehirlerde ve okullarda geçmesine neden olmuştur.

Okul hayatına İstanbul'da Ravza-i Maarif'te başlayan Tanpınar, Sinop, Siirt ortaokullarında okumuş, bir yıl kadar Fransız mektebinde öğrenim gördükten sonra Vefa, Kerkük ve Antalya liselerinde eğitimini sürdürmüştür. 1919 yılında başladığı İstanbul Darülfünun Edebiyat bölümünden 1923 yılında mezun olmuş, aynı yıl Erzurum Lisesi'nde edebiyat öğretmenliğine başlamıştır. 1925'te Konya'da, 1927'de Ankara liselerinde öğretmenlik yapmıştır. 1932'de İstanbul'a gelmiş ve Kadıköy Lisesi'nde öğretmenliğe devam etmiştir. Bir yıl sonra Ahmet Haşim'in ölümü neticesinde boş kalan Güzel Sanatlar Akademisi'ndeki sanat tarihi hocalığına getirilmiş daha sonra burada estetik ve mitoloji dersleri de vermiştir.

1939 yılında Tanzimat'ın yüzüncü yılında Milli Eğitim Bakanlığı, Edebiyat Fakültesi'nde 19. Asır Türk Edebiyatı adıyla yeni bir kürsü açılmasına karar vermiştir. Tanpınar, bu kürsüye Yeni Türk Edebiyatı profesörü olarak tayin edilmesiyle birlikte

¹ Ömer Faruk Akün, "Ahmet Hamdi Tanpınar", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, S 12, 1960, s. 3.

Türkiye’de yeni Türk edebiyatı alanının ilk profesörü olmuştur. Bir yıl sonra Kırklareli’nde askerlik görevini topçu teğmeni olarak tamamlamış ve üniversiteye yeniden dönmüştür.

Maraş milletvekilliği, Milli Eğitim Bakanlığı müfettişliği gibi görevlerde bulunduktan sonra üniversitedeki görevine geri dönmüş, üç kez yurduşına seyahatlerde bulunmuştur.

23 Ocak 1962’de kalp krizi geçirmesi üzerine Haseki Hastanesi’ne kaldırılmış, 24 Ocak günü tekrarlayan ikinci bir kriz ile hayatını kaybetmiştir. Süleymaniye Camii’nde cenaze namazı kılındıktan sonra, Rumeli Hisarı’nda hocası ve dostu olan Yahya Kemal’in başı ucundaki mezara defnedilmiştir.

“Mezar taşına meşhur şiirinin iki mısrası kazılıdır:

Ne içindeyim zamanın

Ne de büsbütün dışında”²

EDEBİ KİŞİLİĞİ

Ahmet Hamdi Tanpınar’ın yetiştiği çevre onun şahsiyetini oluşturması bakımından önemlidir. “Çocukluğunda büyükannesinin etkisi oldukça belirgindir; henüz on yaşlarındayken on bir gün süren bir kervan yolcuğu ile Siirt’ten Erzurum’a gidişlerinde çoğu zamanını büyükannesinin yanında geçirir ve ondan Kerem masallarını, Yunus ilâhîlerini dinler. Halk edebiyatını iyi bilen büyükanne, Tanpınar için âdeta evde bir masal atmosferi oluşturur.”³

Büyükanneden kalan bu izleri, Evin Sahibi adlı hikayesine şu cümlelerle yansıttığını görüyoruz:

² Cengizhan Orakçı, *Ahmet Hamdi Tanpınar*, 1. bs., Alternatif Yayınları, Ankara, 2003, s. 12.

³ Cengizhan Orakçı, *age.*, s. 13.

*“Ne annemi, ne de ninemi iyice tanıyabildim. Bu sonuncudan bende kalan tek hayal, Yunus ilahileri okuyarak ağlayan ihtiyar bir kadın hayalidir; bir de sonraları, evdeki hizmetçilerin ağzından sık sık dinlediğim bir türkü bilirim.”*⁴

“Onun henüz çocuk yaşta kaybetmesi, duygu dünyasında, tıpkı Yahya Kemal ve Ahmet Haşim’de olduğu gibi, devamlı ve derin bir iz bırakmıştır. Bu, şiirlerine de açık ve kapalı olarak yansıyacaktır.

Antalya onun yetişmesinde önemli yeri olan bir şehirdir. Kerkük’ten Antalya’ya geldiklerinde, okuma ihtiyacını karşılayacak daha zengin bir çevre bulur. Bu dönemde Servet-i Fünun dergilerinin koleksiyonu ile pek çok tercüme roman da okur. Dergiler içinde özellikle Yeni Mecmua ilgisini çeker. Ziya Gökalp’in yazılarını anlamaya çalışır. Yahya Kemal’in orada çıkan gazellerini ezberler.⁵ Lisede tarih hocası olan Süleyman Fikri Bey’den çok şey öğrendiğini belirtir. Eski edebiyat zevki ve tarih sevgisini ilk olarak hocası Süleyman Fikri Bey’den almış olması muhtemeldir. İstanbul’a gelip Darülfünûn öğrencisi olan genç Tanpınar’ın fikri ve edebî ufku burada açılır. Yahya Kemal’in öğrencisi ve bir süre sonra dostu olmak, onun geleceğini de bir anlamda çizecektir.”⁶

“Dergâh’ta kanat çırpıp uçuşa geçtikleri yapan Tanpınar, öğrenciliğinin son yıllarında Batı edebiyatının büyük isimlerini okumaya başlar. Bu dönemde Baudelaire, Mallarme, Valery gibi şairlerle, Anatole France, Dostoyevski ve Goethe gibi romancıları

⁴ Ahmet Hamdi Tanpınar, *Hikâyeler*, 9. bs., Dergâh Yayınları, İstanbul, 2011, s. 120, 121.

⁵ Ahmet Hamdi Tanpınar, Yahya Kemal ve Ahmet Haşim’e olan ilgisini ve özellikle hocası Yahya Kemal’in onun üzerindeki etkisini şu cümlelerle ifade eder: “Şiirde ve fikirde ilk ve galiba yüzünü gördüğüm son hocam Yahya Kemal oldu. Haşim’i daha evvel okumuş ve sevmiştim. Bu iki şair bana kendilerinden evvelkileri unutturdular. Yahya Kemal’in derslerinden -fakülte hocamdı- ayrıca eski şiirlerin lezzetini tattım. Gâlib’i, Nedim’i, Bâki’yi, Nâilî’yi ondan öğrendim ve sevdim. Yahya Kemal’in üzerimdeki asıl tesiri şiirlerindeki mükemmeliyet fikri ile dil güzelliğidir. Dilin kapısını bize o açtı. Bazıları bu tesiri başka türlü görüyorlar. Hakikatte estetiğimiz ayırdır. Yalnız millet ve tarih hakkındaki fikirlerimde bu büyük adamın mutlak denecek tesiri vardır. Beş Şehir adlı kitabım onun açtığı düşünce yolundadır, hatta ona ithaf edilmişti. İki defasında da bu kitap bulunduğum yerde basılmadı ve ben bu ithafı yapamadım” (Ahmet Hamdi Tanpınar, *Antalyalı Genç Kıza Mektup*, Bahçe Dergisi, Sayı: 22.).

⁶ Cengizhan Orakçı, *age.*, s. 13, 14.

elinden düşürmez. Daha sonra Valery, Andre Gide ve Marcel Proust⁷ sürekli okuduğu ve en sevdiği edebiyatçılar olur.”⁸

Ahmet Hamdi Tanpınar, Antalyalı genç kıza yazdığı mektupta sanata dair fikirlerini açıklarken şiirde, Stephane Mallarme ve Valery’den etkilendiğini, şiirin, söylemekten ziyade bir susma işi olduğunu, o sustuğu şeyleri hikâye ve romanlarında anlattığını, o yüzden mümkün olduğu kadar kapalı alemler olmasını istediği şiirlerinin anahtarlarını, roman ve hikâyelerinde verdiğini söyler ve şöyle devam eder:

“Şiir ve sanat anlayışında Bergson’un zaman telakkisinin mühim bir yeri vardır. Pek az okumakla beraber o da borçlu olduğum insanlardandır. Fakat 1932 yıllarında Schopenhauer ve Nietzsche’yi çok okuduğumu da hatırlatayım. Rüya meseleleri beni Freud ve psikanalistlere götürdü.”⁹

“Hikâyelerinin önemli temaları rüya ve zamandır. Abdullah Efendi’nin Rüyaları ve Yaz Yağmuru isimli hikâye kitaplarında yazar, insan ruhunun derinliklerinde dolaşır. Sağlam bir dille oluşturulan bu hikâyelerin hacmi geniştir. Her iki kitaptaki toplam on beş hikâyenin merkezini rüyalar oluşturur.

Roman kişilerini toplumdan soyutlamamış, tersine sosyal bir çevreye yerleştirmiştir. İnsanın iç dünyasını, onun dış dünyayla ilişkilerini ve rüya temalarının yönlendirmesine uyarak, zaman zaman şuur altını dışa vurarak yansıtır.”¹⁰

⁷ Ahmet Hamdi Tanpınar, tesirinde kaldığı isimleri şu şekilde belirtir: “Bende asıl büyük tesir, Fransız şiirinden ve bu şiirin, Baudelaire-Mallarme-Valery kolundan geliyor. Fakat bu çizgi de tam değildir. Gerard de Nerval diye çok mühim bir Fransız şairini, Hoffmann ve Edgar Allan Poe’yu, Faust’u ile Goethe’yi, Dede Efendi’yi, Mozart ve Beethoven’i, Bach’ı, sevdiğim Fransız ve İtalyan ressamlarını, Fransız ‘impressioniste’ ressamların mühimini, bazı modernlerin payını da ayırmak lazımdır. Nihayet bütün bunlara bence an sevdiğim romancı olan Marcel Proust’u da ilave etmek gerekir. Asıl estetiğim Valery’yi tanıdıktan sonra (1928-1930) yıllarında teşekkül etti. Bu estetiği veya şiir anlayışını rüya kelimesi ve şuurlu çalışma fikirleri etrafında toplamak mümkündür. Yahut da musıkî ve rüya, Valery’nin, ‘velev ki, rüyalarını yazmak isteyen adam bile azami şekilde uyanık olmalıdır,’ cümlesini, ‘en uyanık bir gayret ve çalışma ile dildeki bir rüya halini kurma,’ şeklinde değiştirin, benim şiir anlayışım çıkar” (Ahmet Hamdi Tanpınar, *Antalyalı Genç Kıza Mektup*, Bahçe Dergisi, Sayı: 22.).

⁸ Cengizhan Orakçı, *age.*, s. 16, 17.

⁹ Ahmet Hamdi Tanpınar, “Antalyalı Genç Kıza Mektup”, *Bahçe Dergisi*, S. 22.

¹⁰ Cengizhan Orakçı, *age.*, s. 37.

ESERLERİ

Şiir: Şiirler (İstanbul 1961), Bütün Şiirleri (İstanbul 1976)

Hikâye: Abdullah Efendi'nin Rüyaları (İstanbul 1943), Yaz Yağmuru (İstanbul 1955), Hikâyeler (İstanbul 1983)

Roman: Huzur (İstanbul 1949), Saatleri Ayarlama Enstitüsü (İstanbul 1961), Sahnenin Dışındakiler (İstanbul 1973), Mahur Beste (İstanbul 1975), Aydaki Kadın (İstanbul 1987),

Deneme: Beş Şehir (Ankara 1946), Yaşadığım Gibi (İstanbul 1970), Mücevherlerin Sırrı (İstanbul 2002)

İnceleme ve Araştırma: Namık Kemal Antolojisi (İstanbul 1942), Tevfik Fikret Hayatı, Şahsiyeti, Şiirleri (İstanbul 1944), 19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi (İstanbul 1949), Yahya Kemal (İstanbul 1962), Edebiyat Üzerine Makaleler (İstanbul 1969)

Mektup: Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Mektupları (Ankara 1974)

Çeviri: Alkestis (Euripidesten, Ankara 1943), Elektra (Euripidesten, Ankara 1943), Medial (Euripidesten, Ankara 1943), Yunan Heykeli (Henry Levhat'tan, İstanbul 1945)

SÖZ DİZİMİ

Söz dizimi, tümce (cümle) bilgisi/sentaks/dizimbilim/nahiv gibi farklı adlandırmalarla ele alınmıştır.

“Sözlüklerde, tek tek, hareketsiz duran sözcükleri, harekete geçiren, canlandıran, birbirleriyle olan ilgileridir. İki veya daha çok sözcüğün birbirleriyle ilgili olarak sıralanmalarına, birlik kurmalarına anlatım denir. Anlatımlar iki yönde gelişirler, ya yargı bildirirler veya bildirmezler. Dilbilgisi verilerine göre yüklemi olan anlatımlara ‘yargılı anlatım’, yüklemi olmayan anlatımlara da ‘yargısız anlatım’ denir.”¹¹

Söz dizimi¹², kelimelerin yan yana gelerek oluşturduğu yargısız bir anlatım birimi olan kelime grupları ile içinde yüklemi/yargısı bulunan cümleyi, cümlenin ögelerini, ögelerin diziliş sırasını, cümlelerin yapısını, kısaca cümleyi ve kelime gruplarını inceleyen dilbilim dalıdır.

Her dilin kendine özgü bir yapısı, ögelerinin belirli bir diziliş sırası, kelimelerinin bir araya gelme koşulları mevcuttur. Bu kurallar bazı dillerde ortak özellikler taşımaktayken bazı dillerde farklılıklar göstermektedir. Benzer özellikler kimi zaman köken ilişkisine bağlı olmakla birlikte aralarında hiçbir köken ilişkisi olmayan dillerde de evrensel ortak yönler bulunabilir. Benzerlikler veya farklılıklar söz konusu olsa da her dilin bir söz dizim kuralları sistemine sahip olduğunu söyleyebiliriz.

“Türkçe söz diziminin en belirgin özelliği, kelime gruplarında ve cümlede ana unsurun genellikle sonda bulunmasıdır. Bu özellik, Türkçeyi diğer birçok dilden, meselâ Hint-Avrupa dillerinden ve Arapçadan ayırır, Moğolca, Mançu-Tunguzca gibi bugün köken birliği tartışılan bazı dillere yaklaştırır.”¹³ “Türkçe bir Özne-Tümleç-Yüklem

¹¹ Vecihe Hatiboğlu, *Türkçenin Söz Dizimi*, 2. bs., Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Basımevi, Ankara, 1982, s. 1.

¹² Haydar Ediskun, “Bir dilin cümlelerini inceleyen dil bilgisi bölümüne sözdizimi adı verilir. Sözdizimi, dilbilgisinin ana bölümlerinden biridir; konusu cümledir.” diyerek söz dizimine kelime gruplarını dahil etmemiş yalnızca cümlenin söz dizimi konusu olduğunu ifade etmiştir (Ediskun, 2005: 323).

¹³ Leylâ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, 18. bs., Akçağ Yayınları, Ankara, 2012, s. 9.

dilidir; ancak dünya dillerinde Eylem-Nesne-Özne ve Özne-Yüklem-Nesne sırası baskındır.”¹⁴

¹⁴ Süer Eker, *Çağdaş Türk Dili*, 7. bs., Grafiker Yayınları, Ankara, 2011, s. 405.

YARGILI VE YARGISIZ ANLATIM

Söz diziminin konusunu temel olarak yargılı ve yargısız anlatım birimleri oluşturmaktadır. “Yargı, zaman ve kişi kavramını birlikte taşıyan kelime veya kelime grubudur.”¹⁵

Yargısız anlatım, belirli kurallarla bir araya gelen kelimelerin varlık, kavram ve hareketleri karşılamasıyla oluşan ve içerisinde yüklem buldurmeyen söz birliğidir. Yargılı anlatım ise belirli kurallarla bir araya gelen söz birliklerinin en az bir yüklem taşımasıyla oluşur. Yargı bildiren söz birlikleri yüklemi olan cümleleri oluşturur. Yargı bildirmeyen, hareketleri, varlık ve kavramları karşılayan söz birlikleri ise kelime gruplarını oluştururlar. Başka bir ifadeyle söz birlikleri içinde yüklem bulunuyorsa yargılı anlatımdır, yüklem bulunmuyorsa yargısız anlatımdır. Buradan da anlaşılacağı üzere cümleler yargılı anlatımı, kelime grupları ise yargısız anlatımı oluşturmaktadır.

Belirtili isim tamlaması olan “Çocuğun yüzü” yargısız anlatıma bir örnektir. Bu ifade, çocuğun yüzüyle ilgili bir açıklık, bir bilgi belirtmediğinden bir cümle değil cümlelerin kurulmasına yardımcı bir kelime grubudur. “Çocuğun yüzü sapsarıydı ve terli alına saçları yapışmıştı.” (41-7) ifadesi ise yargılı anlatıma bir örnektir. Bu ifade, ‘sapsarıydı’ ve ‘yapışmıştı’ ifadeleriyle ilki isim soylu ikincisi çekimli fiilden oluşan iki yüklemden oluşmakta ve iki yargı taşımaktadır. Yüklemnin bulunması bu yapıya bir cümle özelliği kazandırmış ve yargılı anlatım özelliği taşımasını sağlamıştır.

Yargılı anlatımın konusu olan cümle, çalışmamızın ikinci ve üçüncü bölümlerinde ele alınacaktır.

Yargılı ve yargısız anlatımın ne olduğuna kısaca değindiğimiz bu kısımdan sonra yargısız anlatımı oluşturan söz birlikleri olan kelime gruplarının ne olduğu üzerinde durarak konu hakkında dilcilerimizin görüşlerini, dilcilerimizin kelime gruplarını kaç gruba ayırarak incelediklerini ele aldık ve Ahmet Hamdi Tanpınar’ın hikâyelerinden konuyla ilgili örnekler verdik.

¹⁵ Abdullah Çelik vd., *Cümle ve Metin Bilgisi*, 1. bs., Lisans Yayınları, İstanbul, 2006, s. 8.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KELİME GRUPLARI

İnsanlar duygularını, düşüncelerini, isteklerini, tepkilerini ifade edebilmek için yaşamın ayrılmaz bir parçası olan dile ihtiyaç duymuşlardır. Sözlü, yazılı ya da işaretlere dayalı, her ne şekilde olursa olsun, dil, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan bir sistemdir. Bu sistem, içerisinde kelimeleri ve kelimelerin bir araya gelmesinden oluşan cümleleri barındırır.

“Dil, kelime demek değildir. Kelimeleri anlatmaya yarayan geniş anlamlı ifade şekli, cümlelerdir. Kelimeler, ancak dilin bir unsurudur.”¹⁶

Kelimeler, ses veya seslerden meydana gelen dil birimleridir. Kelime grupları ise tek kelimeyle karşılanabilen nesne ve hareketleri daha geniş olarak ifade etmek, anlamı pekiştirmek ve kuvvetlendirmek amacıyla iki veya daha fazla kelimenin yan yana gelmesiyle oluşan şekil ve mantık bakımından anlamlı olan yapı birimleridir.

Mehmet Özmen, kelime gruplarını “Birbirine, yapı ve anlam olarak bağlanan ve kendi aralarında bir bütün oluşturan iki veya daha fazla unsurdan oluşan kelimeler topluluğudur.” şeklinde tanımlamış ve şu şekilde tasnif etmiştir: 1. Dönüşlülük Zamiri ve İyelik Grubu, 2. İsim Tamlaması, 3. Sıfat Tamlaması, 4. Zarf Tamlaması, 5. İkileme, 6. Bağlama Grubu, 7. Birleşik Fiil, 8. Edat Grubu, 9. Sayı Grubu, 10. İsnat Grubu, 11. Birleşik İsim, 12. Unvan Grubu, 13. Ünlem Grubu, 14. Aitlik Grubu, 15. Tamlayan Grubu, 16. Bulunma Grubu, 17. Yönelme Grubu, 18. Çıkma Grubu, 19. Araç Grubu, 20. Belirtme Grubu, 21. İsim-fiil Grubu, 22. Sıfat-fiil Grubu, 23. Zarf-fiil Grubu, 24. Tarafından’lı ve +ÇA Eşitlik Ekli Fiilimsiler, 25. Fiilimsi Gruplarında Devrikleme, 26. Fiilimsi Gruplarında Ayrık Yapılar, 27. Kısaltma Grubu.¹⁷

Muharrem Ergin’e göre kelime grubu “Birden fazla kelimeyi içine alan, yapısında ve mânâsında bir bütünlük bulunan, dilde bir bütün olarak muamele gören bir dil

¹⁶ M. Atâ Çatıkkaş, *Örnekli ve Açıklamalı Yazılı ve Sözlü Anlatım Kılavuzu*, 3. bs., Alfa Yayınları, Bursa, 2001, s. xvi.

¹⁷ Mehmet Özmen, *Türkçenin Sözdizimi*, 2. bs., Karahan Kitabevi, Adana, 2016, s. 50.

birliğidir.” Ergin, kelime gruplarını şöyle tasnif etmiştir: Tekrarlar, Bağlama grubu, Sıfat Tamlaması, İyelik grubu ve isim tamlaması, Aîlik grubu, Birleşik isim, Birleşik Fiil, Unvan grubu, Ünlem grubu, Sayı grubu, Edat grubu, İsnat gurubu, Genitif, datif, lokatif, ablatif gurupları, Fiil grubu, Partisip grubu, Gerundium grubu, Kısaltma grupları, Akkuzatif grubu.¹⁸

Zuhal Kültüral, kelime grubunu, “Birden çok kelimedden meydana gelen, yapısında ve anlamında bir bütünlük bulunan ve cümle içinde tek unsur olarak değerlendirilen söz dizisidir” şeklinde tanımlamıştır. Kelime öbeğinin, öbek, sözcük öbeği gibi terimlerle de ifade edildiğini bu dil birliklerinin nesnelere ve hareketleri çeşitli yönleriyle daha geniş olarak ifade edebilmek için belirli kurallar çerçevesinde bir araya gelen kelimeler topluluğu olduğunu söylemiş ve kelime gruplarını şu şekilde sınıflandırmıştır: İsim Tamlaması, Sıfat Tamlaması, İsim-Fiil Grubu, Sıfat-Fiil Grubu (Partisip grubu), Zarf-Fiil Grubu, (Gerundium grubu), Tekrar Grubu (İkileme), Edat Grubu, Bağlama Grubu, Unvan Grubu, Sayı Grubu, Ünlem Grubu, Birleşik Fiil, Kısaltma Grupları.¹⁹

Necati Demir, bir sözcüğün başka bir sözcük ile anlam bağı kurmak zorunda kaldığını, işte o zaman kelime grubunun/sözcük öbeğinin oluştuğunu, kurallar çerçevesinde bir araya gelerek anlam ifade eden bu sözcük topluluğuna sözcük öbekleri/kelime grupları denildiğini söylemiştir. Demir, kelime gruplarını şöyle tasnif etmiştir: İsim/Ad Tamlaması (Belirtili Ad Tamlaması, Belirtisiz Ad Tamlaması), Sıfat Tamlaması, İsim-Fiil Öbeği, Sıfat-Fiil Öbeği, Zarf-Fiil Öbeği, Tekrar Öbeği, Edat Öbeği, Bağlama Öbeği, Unvan Öbeği, Birleşik İsim Öbeği, Ünlem Öbeği, Sayı Öbeği, Birleşik Fiil Öbeği (İki fiilden oluşan birleşik fiiller, Bir isim ve bir yardımcı fiilden oluşan birleşik fiiller, Anlamca kaynaşmış deyimleşmiş fiiller), Kısaltma Öbekleri.²⁰

¹⁸ Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Basım Yayım Tanıtım, İstanbul, 2009, s. 374.

¹⁹ Zuhal Kültüral, *Türkiye Türkçesi Cümle Bilgisi*, 2. bs., Palet Yayınları, Konya, 2018, s. 9.

²⁰ Necati Demir, *Cümle Bilgisi*, 1. Baskı, Altınordu Yayınları, Ankara, 2019, s. 3.

“Sözcük grubu” ifadesini kullanan Süer Eker, sözcük grubunun “tümce içinde kavramlar arasında ilişki kurmak üzere, birden çok sözcüğün yan yana getirilmesiyle” oluştuğunu söylemiştir. Sözcük grubunu, “yapı ve anlatımındaki bütünlük dolayısıyla tümce içinde tek bir nesne ya da hareketi karşılayan ve (atasözleri/deyimler dışında) herhangi bir yargı bildirmeyen sözcükler topluluğu” olarak ifade etmiştir. Eker, tamlamaları önce ‘ad tamlamaları’ ve ‘sıfat tamlaması’ olarak iki başlıkta ele almış daha sonra ad tamlamalarını da kendi içinde, 1’inci tip ad tamlamaları (belirtili ad tamlaması), 2’nci tip ad tamlamaları (belirtisiz ad tamlamaları), 3’üncü tip ad tamlamaları (eksiz ad tamlaması), ve zincirleme ad tamlaması olmak üzere dört başlıkta ele almıştır. Eker’in kelime gruplarını tasnifi şöyledir: Tamlamalar, Aitlik Grubu, Unvan Grubu, Tekrar Grubu, Birleşik Sözcükler, Sayı Grubu, Edat Grubu, Sıfat Fiil (Ortaç) Grubu, Zarf Fiil (Ulaç) Grubu, Eylem Grubu, Birleşik Eylem Grubu, Ünlem Grubu, Bağlama Grubu, Kısaltma Grupları, Dayanma Grubu, Klişe Kısaltmalar, Deyimler ve Atasözleri.²¹

Bilal Aktan, kelime grubunu “cümle içinde kavramlar arası ilişki kurmak üzere birden çok kelimenin belirli kurallar ile yan yana getirilmesinden oluşan, yapı ve anlamındaki bütünlük dolayısıyla cümle içinde tek bir nesne veya hareketi karşılayan ve herhangi bir yargı bildirmeyen kelimeler topluluğu” şeklinde tanımlayarak kelime gruplarını şu başlıklar altında ele almıştır:²²

1.	İsim Tamlaması ve İyelik	2.	Sıfat Tamlaması
Grubu:		3.	Birleşik İsim Grubu
1.1.	Belirtili İsim Tamlaması	4.	Tekrar Grubu (İkileme)
1.2.	Belirtisiz İsim Tamlaması	5.	Aitlik Grubu
1.3.	Eksiz Tamlama	6.	Edat Grubu
1.4.	İsim Tamlamasının	7.	Unvan Grubu
Kelime Grubu İçindeki Görevleri		8.	Birleşik Fiil
1.5.	İsim Tamlamasının	9.	Sayı Grubu
Cümledeki Görevleri		10.	Ünlem Grubu

²¹ Süer Eker, *age.*, s. 419.

²² Bilal Aktan, *Türkiye Türkçesinin Söz Dizimi*, 2. bs., Eğitim Yayınevi, Konya, 2016, s. 2.

11. Bağlama Grubu	15. Kısaltma Grupları (İsnat
12. İsim-Fiil Grubu	Grubu, Yükleme Grubu, Yönelme
13. Sıfat-Fiil Grubu	Grubu, Bulunma Grubu, Uzaklaşma
14. Zarf-Fiil Grubu	Grubu, Vasıta Grubu, Eşitlik Grubu, İlgı
	Grubu.

Neşe Atabay, Sevgi Özel ve Ayfer Çam, yalnızca tamlamaları ele almışlar diğer kelime gruplarına yer vermemişlerdir. Tamlamaların, başka dillerde olduğu gibi, Türkiye Türkçesinde de yargı taşımayan en küçük söz birliği olduğunu söylemişler ve “bir adın niteliklerinin başka adlarla daha iyi belirlenmesini sağlayan söz birlikleri” olduğunu belirtmişlerdir.²³

Vecihe Hatiboğlu, kelime grupları terimi yerine “yargısız anlatımlar” terimini kullanmış ve kelime gruplarını “Yargısız anlatımlar en az iki sözcüğün türlü ilgi ve nedenlerle yan yana sıralanmasından doğan birliklerdir.” şeklinde tanımlamıştır. Hatiboğlu, ‘yargısız anlatım türleri’ dediği kelime gruplarını “tamlamalar, birleşik sözcükler, ikilemeler” şeklinde üçe ayırmış, tamlamaları ise “ad tamlaması, adil tamlaması, sıfat tamlaması, ikilemeli tamlama, iyelikli tamlama, çıkmalı tamlama, kalmalı tamlama, yönelmeli tamlama, ilgeçli tamlama, bağlaçlı tamlama” olmak üzere detaylı bir şekilde sınıflandırmıştır.²⁴

Ahmet Beserek, kelime gruplarının, birden fazla kelimenin çeşitli faktörler vasıtasıyla bir araya gelmesi ve bir bütün oluşturmasıyla meydana geldiğini, en ehemmiyetli fonksiyonunun bir kelimeymiş gibi işlem görmesi olduğunu söylemiş ve kelime gruplarını, “İsim Tamlaması, Sıfat Tamlaması, İsim Grupları, Edat Grubu, Ünvan Grubu, Zarf Grubu, Tekrarlar (İkilemeler), Ünlem Grubu ve Bağlaç Grupları” şeklinde ele almıştır.²⁵

²³ Neşe Atabay, Sevgi Özel, Ayfer Çam, *Türkiye Türkçesinin Sözdizimi*, 2. bs., Papatya Yayınları, İstanbul 2003, s. 15.

²⁴ Vecihe Hatiboğlu, *Türkçenin Sözdizimi*, s. 2.

²⁵ Ahmet Beserek, *Türkçede Cümle Yapısı*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1991, s. 28.

Haydar Ediskun, Türkçede kelimelerin öbeklenmesinde temel kuralın, önce yardımcı sonra ana ögenin gelmesi olduğunu söylemiş gruplardan tamlamaları İsim Takımları ve Sıfat Takımları olarak ele almış, fiiller başlığı altında bileşik fiilleri ele almış, fiilimsilerin ise bileşik cümlelerde yan cümlecik kurduğunu belirtmiştir. Diğer kelime gruplarından ise bahsetmemiştir.²⁶

Leylâ Karahan, kelime grubunu “Bir varlığı, bir kavramı, bir niteliği, bir durumu, bir hareketi, karşılamak veya belirtmek, pekiştirmek veya nitelemek üzere belirli kurallar içinde yan yana dizilmiş kelimelerden oluşan yargısız dil birimi” olarak açıklamıştır. Karahan, kelime gruplarını, İsim Tamlaması, Sıfat Tamlaması, Sıfat-Fiil Grubu, İsim-Fiil Grubu, Zarf-Fiil Grubu, Tekrar Grubu, Edat Grubu, Bağlama Grubu, Unvan Grubu, Birleşik İsim Grubu, Ünlem Grubu, Sayı Grubu, Birleşik Fiil, Kısaltma Grupları olmak üzere on dört başlık altında incelemiştir.²⁷

“Kelimelerin öbeklenmesi” başlığı altında “belirtme öbeği” ve “yargı öbeği” olmak üzere iki öbek türünden bahseden Tahsin Banguoğlu, sözü geliştirmek üzere kelimelerin öbeklendiğini, kavramlar arasında derece derece ilişkiler meydana getirdiklerini böylece tek kavramdan anlatmaya doğru gittiğini bunlara kelime öbekleri denildiğini söyler. Banguoğlu, kelime gruplarını “bir kelimenin başka bir kelimenin taşıdığı kavramı daha yakından belirtmek için kullanıldığı, bir adın öbürünü belirtmesi, adlara sıfatların, sıfatlara ve fiillere zarfların gelmesi, adların takılar alması” şeklinde açıkladığı belirtme öbekleri kısmında ele almıştır. Banguoğlu’nun kelime gruplarını tasnifi şu şekildedir: 1. Ad takımları, 2. Sıfat takımları, 3. Zarf öbekleri, 4. Takı öbekleri, 5. Çekim öbekleri (İsim öbekleri, Fiil öbekleri) 6. Bağlam öbekleri, 7. Yanaşma Takımları (San öbekleri, Ayama ve soyadı öbekleri, Künye ve Mahlas), 8. Katma Öbekler (Ünlem öbekleri, Saplama öbekleri).²⁸

²⁶ Haydar Ediskun, *Türk Dilbilgisi*, 10. bs., Remzi Kitabevi, İstanbul, 2005, s. 114, 246.

²⁷ Leylâ Karahan, *age.*, s. 39

²⁸ Tahsin Banguoğlu, *Türkçenin Grameri*, 9. bs., TDK Yayınları, Ankara, 2011, s. 496, 497.

Banguoğlu gibi “kelime öbekleri” ifadesini kullanan H. İbrahim Delice, kelime gruplarının “Birden çok kelimededen oluşan, yapısında ve anlamında bir bütünlük bulunan, cümle veya cümlemsi içinde tek cümle ögesi; kelime öbeği içinde bütün halinde yardımcı veya temel öge olarak işlem gören ve bir kelime türü (isim, sıfat, zamir, edat vb.) yerine kullanılan söz dizileri olduğunu söyler. Delice, tasnifini şu şekilde yapmıştır:²⁹

1. KELİME ÖBEKLERİ:

1.1. Kelimeyle Kurulan Öbekler

1.1.1. Edat Öbekleri (Bağlama Edatı Öbeği, Çekim Edatı Öbeği, Pekiştirme Edatı Öbeği, Ünlem Edatı Öbeği)

1.1.2. Eksiz İsim Tamlaması

1.1.3. Fiil Öbeği

1.1.3.1. Bir Yardımcı Fiil İle Kurulan Fiil Öbekleri (Yabancı İsim/ Yardımcı Fiil Yapısında, Fiil+Zarf-fiil/ Yardımcı Fiil Yapısında)

1.1.3.2. Asıl Fiil İle Kurulan Fiil Öbekleri

1.1.4. Özel İsim Öbeği

1.1.5. Sayı Öbeği

1.1.6. Sıfat Tamlaması (Farsça Sıfat Tamlaması, Arapça Sıfat Tamlaması)

1.1.7. Tekrar Öbeği (Aynen Tekrar Öbeği, Yakın Anlamlı Tekrar Öbeği, Zıt Anlamlı Tekrar Öbeği, Farsça /be, â, ender/ İle Yapılan Tekrar Öbekleri, Sayılı Tekrar Öbeği, Edatlı Tekrar Öbeği, Bir Kelimesi Anlamlı Tekrar Öbeği, Aralıklı Tekrar Öbeği, İlâveli Tekrar Öbeği ‘M’ İlâveli Tekrar, Hece İlâveli Tekrar’)

1.1.8. Unvan Öbeği

1.1.9. Zarf Öbeği

1.2. Ekle Kurulan Öbekler

1.2.1. İki Durumlu Öbek

1.2.2. İsim Tamlaması (Belirtili İsim Tamlaması, Belirtisiz İsim Tamlaması, Zincirleme İsim Tamlaması, Farsça İsim Tamlaması, Arapça İsim Tamlaması)

1.2.3. Kısaltma Öbekleri (Ayrılma Öbeği, Belirtme Öbeği, İlgî Öbeği, İsnat Öbeği, Kalma Öbeği, Yönelme Öbeği)

²⁹ H. İbrahim Delice, *Türkçe Sözdizimi*, 2. bs., Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2003, s. 17.

1.2.4. Sıfat Yapım Ekli Öbek

1.2.5. Yüklemsi Öbekleri (İsim-fiil Öbeği, Sıfat-fiil Öbeği, Zarf-fiil Öbeği, Şart-fiil Öbeği)

1.3. Diğer Kelime Öbekleri

1.3.1. İktibas Öbeği

1.3.2. Saplama Öbeği³⁰

Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli kelime grubunu “tek kelime ile karşılanan varlıkları, hareketleri ve kavramları daha geniş olarak belirtmek veya tek kelimeyle ifade edilemeyen benzer durumları karşılamak üzere birden fazla kelimeyle kurulan dil birlikleri” şeklinde tanımlamıştır. Özkan ve Sevinçli, bazı kelime gruplarının yalnızca kavram, nesne ve hareketleri daha yakından belirtmeye yaradığını, bunlara ‘belirtme grubu’ denildiğini; bazı kelime gruplarının ise tam bir düşünce ve hüküm ifade edebildiğini, bunlara da ‘yargı grupları’ denildiğini belirtmişler ve ‘kelime grupları’ kavramını diğer dilcilerden daha kapsamlı olarak yargı gruplarını da içine alacak şekilde kullanmışlardır. Yargısız anlatım birimi olarak ele aldığımız kelime gruplarını ise Banguoğlu gibi “Belirtme Grupları” ana başlığı altında ele almışlardır. Belirtme gruplarını “birden fazla kelimededen oluştuğu halde cümledeki görevleri bakımından tek kelime gibi değerlendirilen, tek kelime gibi çekimlenen gruplardır” şeklinde tanımlamışlardır. Tasnifleri şu şekildedir:³¹

I. İsim Tamlaması ve İyelik Grubu (A. Belirtili İsim Tamlaması, B. Belirtisiz İsim Tamlaması, C. Eksiz Tamlama, D. İsim Tamlamalarının Cümlede Kullanılışı)

II. Sıfat Tamlaması (A. Sıfat Tamlamalarının Yapısı, B. Sıfat Tamlamalarının Cümlede Kullanılışları)

III. Birleşik İsim Grubu

IV. Tekrar Grubu/İkileme (A. Aynen Tekrar Gruplarının Yapıları, 1. Aynen Tekrarlar/İkileme, 2. Eş ve Yakın Anamlı Tekrar Grupları, 3. Zıt Anamlı Kelimelerle

³⁰ H. İbrahim Delice, *Türkçe Sözdizimi*, 2. bs., Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2003, s. 19.

³¹ Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli, *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi*, 8. bs., Akademik Kitaplar, İstanbul, 2017, s. 14, 19.

Kurulan Tekrarlar, 4. Pekiştirmeli Tekrarlar/İkilemeler. B. Tekrar Gruplarının Özellikleri, C. Tekrar Gruplarının Cümlede Kullanılışları)

V. Aitlik Grubu

VI. Edat Grubu

VII. Unvan Grubu

VIII. Birleşik Fiil Grubu (A. İsim+Yardımcı fiil = Birleşik fiil. B. Fiil + Zarf fiil + Yardımcı fiil = Birleşik fiil, 1. Yeterlilik Fiilleri, 2. Tezlik Fiilleri, 3. Süreklilik Fiilleri, 4. Yaklaşma Fiilleri, 5. Yarı Tasvir Fiilleri)

IX. İsim-Fiil Grubu

X. Sıfat-Fiil Grubu

XI. Zarf-Fiil Grubu

XII. Sayı Grubu

XIII. Ünlem Grubu

XIV. Bağlama Grubu

XV. Kısaltma Grupları (1. Yönelme Grubu, 2. Bulunma Grubu, 3. Uzaklaşma Grubu, 4. İsnat Grubu, 5. Yükleme/Belirtme Grubu, 6. Vasıta Grubu, 7. İlgı Grubu, 8. Eşitlik Grubu, 9. Kısaltma Gruplarının Ters Görünüşünde Olan Kelime Grupları)³²

Günay Karaağaç, “Söz Öbekleri” ifadesini kullanmış, söz öbeklerinin “kısaca cümle oluşturmayan söz dizimi birimleri” ve “birden çok sözden oluşan yapılar” olduğunu ifade etmiştir. Söz öbeklerini “bir varlığı, bir kavramı, bir niteliği, bir durumu veya bir hareketi karşılamak üzere, belirli kurallar içinde yan yana gelen sözler topluluğu” şeklinde tanımlayan Karaağaç, şu şekilde sınıflandırmıştır:³³

A. 1. Yapımlık ve Çekimlik Söz Öbekleri

Yapımlık Öbekler

1. Fiilimsi Öbekleri (İsim-Fiil Öbekleri, Fiil İsmi Öbekleri, Zarf-Fiil Öbekleri veya Cümle + Edat Öbekleri)

2. Kısaltma Öbekleri

a. İsnat Öbeği

³² *age.*, s. 5-6.

³³ Günay Karaağaç, *Türkçenin Söz Dizimi*, 6. bs., Kesit Yayınları, İstanbul, 2017, s. 159.

b. Hal veya Edat Öbekleri (Yalın Hal Öbeği, İlgı Hali Öbeği, Yapma Hali Öbeği, Yaklaşma Hali Öbeği, Bulunma Hali Öbeği, Uzaklaşma Hali Öbeği, Vasıta Hali Öbeği, Yön Hali Öbeği, Eşitlik Hali Öbeği, Benzerlik Hali Öbeği, Karşılaştırma Hali Öbeği, Sebep Hali Öbeği, Sınırlandırma Hali Öbeği)

c. Ünlem Öbeği

3. Sayı Öbeği

4. Birleşik Fiiller (İsimlerle Yapılan Birleşik Fiiller, Fiillerle Yapılan Birleşik Fiiller)

5. Yineleme Öbekleri

6. Aitlik Öbeği

7. Bağlama Öbek ve Cümleleri (Sıralayıcı Bağlama Öbek ve Cümleleri, Açıklayıcı Öbek ve Cümleleri)

8. Özel Ad Öbeği (Birleşik Adlar, Unvan Öbeği)

A. 2. Çekimlik Söz Öbekleri

1. İlişkilendirme Öbekleri

a) İsim Tamlaması (Belirtili İsim Tamlaması, Belirtisiz İsim Tamlaması, Zincirleme İsim Tamlaması)

b) İyelik öbeği

c) İlgı Hali Öbeği

2. Nitelendirme Öbekleri

Sıfat Tamlaması (Varlığın Var Oluş Sıfatları, Varlığın Eylem Sıfatları)³⁴

Bedri Sarıca, kelime gruplarını Günay Karaağaç gibi “Sözcük Öbekleri” adlandırmasıyla ele almıştır. Sarıca, öbek oluşturan sözcüklerin zamanla oluşmuş bir kalıbı ve dizimi söz konusu olduğunu belirtir ve birçok çekim eki almalarına karşılık yargı bildirmediklerinden bahseder. Sözcüklerin bir trenin vagonları gibi dizildiğini her sözcüğün bir sonrakine bağlı olduğunu söyler. Kelime gruplarını, 1. İsim Tamlamaları (Belirtili isim tamlaması, Belirtisiz isim tamlaması, Takısız tamlama, Zincirleme isim tamlaması, Farsça isim tamlaması, Arapça isim tamlaması), 2. Sıfat Tamlaması (Farsça sıfat tamlaması, Arapça sıfat tamlaması), 1. İsim-fiil öbeği, 2. Sıfat-fiil öbeği, 3. Zarf-fiil

³⁴ *age.*, s. 9-10.

öbeği, 4. Özel isim öbeği, 5. Unvan öbeği, 6. Edat (ilgeç) öbeği, 7. Bağlama öbeği, 8. İkileme öbeği, 9. Aitlik öbeği, 10. İlgî öbeği, 11. Birleşik fiil öbeği, 12. Ayrılmalı iyelik öbeği, 13. Sayı öbeği, 14. Kısaltma öbekleri (Belirtme öbeği, Yönelme öbeği, Bulunma öbeği, Ayrılma öbeği, İyelik/İsnat öbeği) başlıkları altında incelemiştir.³⁵

Alâeddin Mehmedoğlu, kelime grubunu, “İki veya daha çok bağımsız kelimenin anlam ve gramer açısından birleşmesine kelime grupları denir.” şeklinde açıklamış ve kelime gruplarını kapsayan kelimelerin birbiriyle alakası ve onların ifade ettiği anlam özelliklerine göre “Bağımsız Kelime Grupları: (İsim + İsim, Sıfat + İsim, Sayı + İsim, Zamir + İsim, Zarf + fiil, İsim + fiil, Mastar + İsim, Sıfat-fiil + İsim), Kalıplaşmış Kelime Grupları” olmak üzere iki gruba ayırmıştır. Temel tarafın kelime türleri ile ifadesine göre ise “İsmi Birleşmeler (Birinci Tür İsmi Birleşmeler, İkinci Tür İsmi Birleşmeler, Üçüncü Tür İsmi Birleşmeler) ve Fiili birleşmeler (Sıfat-fiil Öbekleri, Zarf-fiil Öbekleri, İsim-fiil Öbekleri)” şeklinde tekrar bir sınıflama yapmış, ismi birleşmeler başlığı altında tamlamaları, fiili birleşmeler başlığı altında fiilimsileri incelemiş, diğer kelime gruplarını ele almamıştır.³⁶

Abdullah Çelik vd., kelime gruplarını “Bir kelime ile ifade edilemeyen varlık, kavram, durum, hareket vb. ifade etmek için kullanılan ve en az iki kelimenin biçim ve anlam olarak bir araya gelmesinden oluşan dilbilgisi birlikleri” şeklinde tanımlamışlardır. Tasniflerinde kelime gruplarını Fiillerle Yapılan Kelime Grupları ve İsimlerle Yapılan Kelime Grupları olmak üzere iki ana gruba ayırdıktan sonra bunları da alt başlıklara ayırarak incelemiştir: Fiillerle Yapılan Kelime Grupları (İsim Fiil/Fiil İsmi Grubu, Sıfat Fiil Grubu, Zarf Fiil Grubu, Birleşik Fiil), İsimlerle Yapılan Kelime Grupları (Tekrar Grubu, Bağlama Grubu, Unvan Grubu, Ünlem Grubu, İsim Tamlaması, İyelik Grubu, Sıfat Tamlaması, Sayı Grubu, Kısaltma Grupları, Edat Grubu.³⁷

³⁵ Bedri Sarıca, *Cümle Bilgisi*, 1. bs., Anı Yayınları, Ankara, 2015, s. 129.

³⁶ Alâeddin Mehmedoğlu, *Türk Dilinde Bağımlı Birleşik Cümle Söz Dizimi*, Aşiyen Yayınları, Adapazarı, 2001, s. 22-60.

³⁷ Abdullah Çelik vd., *age.*, s. 30.

Tasniflerde kelime gruplarının ve bir kelime grubu olan kısaltma gruplarının tasnif ve ele alınışında farklılıklar olduğu görülmektedir.

Hürriyet Gökdayı, bir yazısında, bir öbek olduklarına hiç şüphe olmayan tamlamaların ad ve sıfat tamlaması biçiminde adlandırılmasının uygun olmadığını belirtmiştir. Çünkü tamlama diye bir sözcük türünün bulunmadığını ve böyle bir sınıflandırma öbeğinin yapısından çok ilk sözcüğün işlevinin ölçüt olarak alındığını ifade etmiştir. Sözcük öbeklerinin yeniden düşünülmesi ve adlandırılması gerektiğini sayısı fazla olan sözcük öbeklerinin, baş olan ögeye göre adlandırma kuralına uyulduğunda, otuza kadar çıkarılan öbek sayısının epeyce azalacağını ve “ad öbeği, sıfat öbeği, zarf öbeği, ilgeç öbeği ve eylem öbeği” olmak üzere beş öbek türünden söz edileceğini söyleyen Gökdayı, böylece sayıları epeyce azalan sözcük öbeklerinin sınıflandırma sorununun da ortadan kalkacağını ifade etmiştir. Öbek türlerinin kendi içinde ayrıntılı olacağını ve bunların da ayrı bir öbek gibi değerlendirilemeyeceğini belirtmiş, ayrıca bağlaçların hiçbir zaman baş konumunda olmadıkları için “bağlaç öbeği”nin olmadığını ifade etmiş ve yine aynı şekilde ünlem öbeğinin de olmayışını aynı nedene bağlamıştır.³⁸

Yukarıda verdiğimiz bilgiler doğrultusunda kelime gruplarının açıklamasında aynı görüşte olan dilcilerimizin, kelime gruplarının adlandırılışı, tasnifi, sayısı açısından kelime gruplarını ele alışlarında farklılıklar görülmektedir. Kelime gruplarının sayısı açısından ele alınışındaki farklılıkları şu şekilde görmek mümkündür: Haydar Ediskun 2, Alâeddin Mehmedoğlu 6, Tahsin Banguoğlu 8, Ahmet Beserek 9, Günay Karaağaç 10, Zuhâl Kültürel 13, Leylâ Karahan 14, Necati Demir 14, Abdullah Çelik vd. 14, Bilal Aktan 15, Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli 15, H. İbrahim Delice 16, Bedri Sarıca 16, Süer Eker 17, Muharrem Ergin 18, Mehmet Özmen 27 grupta incelemiştir.

Hürriyet Gökdayı, anılan yazısında öbek yerine farklı terimlerin kullanıldığını belirtmiştir. Ergin, Beserek, Karahan, Yaman, Usta, Cemiloğlu, Karaörs, Erkul, Özkan ve Sevinçli, Aktan gibi dilcilerin kelime grubu terimini, Delice'nin kelime öbeği terimini, Hatiboğlu'nun yargısız anlatım terimini, Şimşek, Banguoğlu, Kahraman'ın belirtme

³⁸ Hürriyet Gökdayı, “Türkiye Türkçesinde Öbekler”, *Turkish Studies*, 5/3, (Summer 2010), s. 1311,1312-1317.

öbeği terimini, Özkan ve Sevinçli'nin belirtme grubu terimini, Banguoğlu'nun takım terimini, Akbayır'ın sözcük öbeği terimini, Karaağaç'ın söz öbekleri terimini ve Koç, Uzun ve Aydın'ın öbek terimini kullandıklarını ifade etmektedir.³⁹

Araştırmacıların, kelime gruplarını, ele alırken yaptıkları çalışmalarında, kelime gruplarının sayıları, çeşitleri ve adlandırılmaları açısından farklılıklar olduğu ancak kelime gruplarının tanımı, özellikleri, yardımcı unsur ve ana unsurdan oluşması gibi konularda ise görüş birliği içinde oldukları görülmektedir.

Kelime gruplarını ele alan dilcilerimizden Süer Eker, kelime grupları için “Sözcük Grupları” terimini kullanırken, Muharrem Ergin, Ahmet Beserek, Leylâ Karahan, Zeynep Korkmaz, Mehmet Özmen, Alaeddin Mehmedoğlu, Rasih Erkul, Bilal Aktan, Zuhâl Kültürâl, Abdullah Çelik vd., Necati Demir “Kelime Grupları”, H. İbrahim Delice “Kelime Öbekleri”, Vecihe Hatiboğlu “Yargısız Anlatımlar”, Haydar Ediskun “Takım”, Tahsin Banguoğlu “Belirtme Öbekleri”, Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli, M. Kaya Bilgegil “Belirtme Grupları”, Günay Karaağaç “Söz Öbekleri”, Bedri Sarıca, Necati Demir “Sözcük Öbekleri” terimini kullanmışlardır.

Çalışmamızın genelinde Leylâ Karahan ve Necati Demir'in sınıflandırmasını esas aldığımızı belirtmiştik. Bu doğrultuda kelime gruplarını on dört alt başlıkta inceledik: İsim tamlaması, sıfat tamlaması, isim-fiil grubu, sıfat-fiil grubu, zarf-fiil grubu, tekrar grubu, edat grubu, bağlama grubu, unvan grubu, birleşik isim grubu, ünlem grubu, sayı grubu, birleşik fiil grubu, kısaltma grupları.

1.1. İSİM TAMLAMASI

İsim tamlaması, ikiden fazla ismin bir araya gelmesiyle oluşan aralarında parça, aitlik vb. ilişkiler kurarak tamlayanın ilgi, tamlananın ise iyelik eki alarak birbirlerini tamamlaması esasına dayanan kelime grubudur.

İsim tamlamalarında tamlayan yardımcı unsur başta, tamlanan asıl unsur sonda yer alır. İsim tamlamaları belirtili ve belirtisiz olmak üzere ikiye ayrılır. Bunun yanı sıra

³⁹ Hürriyet Gökdayı, *agm.*, s. 1301.

bazı dilcilerin belirtili isim tamlaması içinde ele aldığı zincirleme isim tamlamasını bazı dilciler ayrı bir isim tamlaması çeşidi olarak ele almaktadır. Ayrıca kimi dilcilerce takısız isim tamlaması, kimilerine göre ise takısız tamlama olarak ele alınan tamlamanın sıfat tamlaması mı yoksa isim tamlamasının bir çeşidi mi olduğu konusu fikir birliği sağlanamayan tartışmalı konulardan biridir.

“İsim tamlamasının iki türü (takısız, zincirleme), birleşik fiil grubu, birleşik isim grubu (özel isim grubu), aitlik grubu, kısaltma grupları hala tartışılmaktadır ve açıklamaya ihtiyaç duymaktadır.”⁴⁰

“Takısız tamlamayı, ilk kez Tahir Nejat Gencan kullanırken ‘zincirleme’ tamlamadan ilk söz eden T. Banguoğlu’dur. Bu iki tamlama türü M. Ergin’de yer almaz. T. N. Gencan’ın takısız kabul ettiği tamlamaları M. Ergin sıfat tamlaması kabul eder.”⁴¹

Muharrem Ergin, isim tamlamasını “iyelik grubu ve isim tamlaması” başlığında ele almış öncelikle iyelik grubunu “İyelik ekli bir isim unsuru ile genitif hâlinde bir isim unsurunun meydana getirdiği kelime grubudur. Grubu meydana getiren iki isim unsurundan biri tamlayan, biri tamlanan unsurdur. Tamlayan önce, tamlanan sonra gelir. Tamlanan unsur daima iyelik eki taşır. Tamlayan unsur ise dâima genitif hâlinde bulunur.” şeklinde açıklamış iyelik eklerine bağlı olarak altı şekli olduğunu bu altı şekilden dördünde teklik ve çokluk birinci ve ikinci şahıslarda tamlayan unsurun daima şahıs zamiri, teklik ve çokluk üçüncü şahıs iyelik eklerinin yaptığı iyelik gruplarında ise şahıs zamiri ya da başka bir isim veya isim grubu olabileceğini tamlayan ve tamlanan unsurun sonsuz değişebileceğini belirtmiş ve iyelik grubunun her iki unsurunun isim olan şekline isim tamlaması denildiğini söyleyerek isim tamlamasını, iyelik grubundan yola çıkarak tanımlamıştır. Tamlayanı ekli olan isim tamlamasını belirli isim tamlaması, tamlayanı eksiz olan isim tamlamasını belirsiz isim tamlaması olmak üzere ikiye

⁴⁰ Caner Kerimoğlu, “Türkçe Dil Bilgisi Öğretiminde Söz Dizimi İle İlgili Kabuller Üzerine I (Kelime Grupları)”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, S 20, (2007), s. 115.

⁴¹ Caner Kerimoğlu, agm., s. 108.

ayırmıştır. Takısız isim tamlaması olarak değerlendirilen tamlamaları, sıfat tamlaması olarak ele almıştır.⁴²

Leylâ Karahan, isim tamlamasını “İyelik ekli bir isim unsurunun, iyeliğin işaret ettiği bir başka isim unsuruyla kurduğu kelime grubudur.” şeklinde tanımlar ve iki isim unsurunun aitlik, içinde bulunma, sınırlandırma, belirtme vb. anlam ilgileri etrafında birbirine bağlandığını söyler. Leylâ Karahan isim tamlamalarını belirtili isim tamlaması ve belirtisiz isim tamlaması olmak üzere ikiye ayırmıştır. Karahan’ın, belirtili isim tamlamasının özelliklerini sıralarken belirtili isim tamlamasının tamlayan unsurunun da belirtili isim tamlaması olabileceğini söyleyerek “böyle bir yapıda üç isim unsuru bulunduğu düşünülmelidir” ifadesi ile zincirleme isim tamlamasını belirtili isim tamlamalarından saydığı ve ayrı bir isimlendirme yapmadığı görülmektedir.⁴³

Abdullah Çelik vd., isim tamlamalarını “İsim ya da isim durumuna geçmiş olan iki kelimenin sahiplik ve tür ilgisi ile üçüncü tekil/çoğul şahıs iyelik sistemi içinde başka bir isimle tamamlandığı kelime gruplarına isim tamlaması denir.” şeklinde açıklamışlardır. İsim tamlamalarının belirtili ve belirtisiz olmak üzere iki türü olduğunu söylemiş, zincirleme isim tamlamalarının varlığını kabul etmemişlerdir: “Tamlayan ya da tamlananı ya da her ikisi de birer isim tamlaması olan isim tamlaması türü vardır ki bu tür isim tamlamasına zincirleme isim tamlaması adı verilir.” Bu tamlamaların işleyiş, üst düzey cümle bütününe çıkma veya ek alma bakımından belirtili isim tamlaması özelliklerini taşıdığı bu nedenle ayrı bir isim tamlaması olarak gösterilemeyeceğini belirtmişler ve bu tamlamaları belirtili isim tamlamasının ikiden fazla kelimedenden oluşması olarak açıklamışlardır. Takısız isim tamlamalarının da isim tamlaması değil sıfat tamlaması olduğunu söyleyerek sıfat tamlamaları içinde değerlendirmişlerdir.⁴⁴

Alâeddin Mehmedoğlu, tamlamalar için “ismi birleşmeler” ifadesini kullanarak tamlamaları “Birinci Tür İsmi Birleşmeler, İkinci Tür İsmi Birleşmeler, Üçüncü Tür İsmi

⁴² Muharrem Ergin, *age.*, s. 380-384.

⁴³ Leylâ Karahan, *age.*, s. 42, 44.

⁴⁴ Abdullah Çelik vd., *age.*, s. 49-55.

Birleşmeler” olmak üzere üç başlıkta incelemiştir. “Birinci Tür İsmi Birleşmeler” başlığında sıfat tamlamalarını, “İkinci Tür İsmi Birleşmeler” başlığında belirtisiz isim tamlamalarını ve “Üçüncü Tür İsmi Birleşmeler” başlığında belirtili isim tamlamalarını ele almıştır. Tamlamaları “İsmi birleşmeler en az iki kelimedenden ibaret olur.” şeklinde tanımlamış, birinci kelimenin bağımlı taraf, ikinci kelimenin temel taraf olduğunu söyleyerek tamlayan ve tamlanan ifadeleri yerine bağımlı taraf, temel taraf ifadelerini kullanmıştır. Tamlamaların, temel tarafın -ı iyelik eki, bağımlı tarafın -ın ilgi hâli ekini kabul edip etmemesine göre oluştuğunu açıklamıştır.⁴⁵

Bedri Sarıca, isim tamlamalarının tanımını şu şekilde yapmıştır: “Birden fazla isimin bir araya geldiği kelime öbeğidir. İsim tamlaması tamlayan başta, tamlanan sonda yer almak üzere iki bölümden oluşur.” Sarıca, isim tamlamalarını tamlayan ve tamlananın ek alma ve tamlamayı oluşturan sözcüklerin sayısına göre belirtili isim tamlaması, belirtisiz isim tamlaması, takısız tamlama, zincirleme isim tamlaması olmak üzere dört bölümde incelemiş, Farsça isim tamlamalarını ve Arapça isim tamlamalarını da ele almıştır. Bedri Sarıca, takısız tamlama varlığını kabul etmekle birlikte bu tamlamanın şeklen isim tamlaması gibi görünmesine karşın sıfat tamlaması durumunda olduğunu ancak başka sıfatları başa alması gibi sıfat tamlamalarına benzemeyen özellikleri de olduğunu belirtmiştir.⁴⁶

Caner Kerimoğlu, bir yazısında görüş ve önerilerini özetlerken; ilk olarak, dış yapıya göre bir yorum yapar ve takısız ad tamlaması-sıfat tamlaması tartışmasının ölçülerle ilgili bir tartışma olduğunu belirtir. Bir tamlamanın isim tamlaması olabilmesi için ikinci adın iyelik eki alması gerekiyor ise bu durumda ‘tahta kaşık’ dizisinin isim tamlaması olamayacağını, sıfat tamlaması olabilmesi için her iki ögenin ek almaması gerekiyorsa sıfat tamlaması olarak adlandırılabilceğini ileri sürer. İç yapıya göre yorumunda ise bu dizilerdeki ilk ögelerin sıfat türünün genel özelliklerini taşımadığını belirtir. Kerimoğlu’nun açıklamalarına göre bir kelimenin tamlama ilişkisine eksiz girmesi onun sıfat olmasını gerektirmez. Söz konusu yapılarda da ilk ögenin (tahta, cam

⁴⁵ Alâeddin Mehmedoğlu, *age.*, s. 30-42.

⁴⁶ Bedri Sarıca, *age.*, s. 130-155.

vb.) sıfat olamayacak kadar somut olduğunu ve sıfatların genel özelliklerine uymamakla beraber ilk öğelerin ad olduğunu ve bu dizilişlerin ad tamlaması olarak adlandırılabilceğini söyler. Dünya dilciliğinde yaygın olan ve daha açık bir ölçü içeren ana/yönetici ögeye göre adlandırma yöntemini önererek bu ölçüye göre söz konusu dizilerin (tahta kaşık, cam bardak vb.) yönetici ögeler ad olduğu için ad öbeği olarak adlandırılması gerektiğini belirtir.⁴⁷

Bilal Aktan, Muharrem Ergin gibi isim tamlamalarını iyelik gruplarıyla aynı başlıkta ele almış ve “iyelik ekli bir isim unsurunun, iyeliğin işaret ettiği bir başka isim unsuruyla kurduğu kelime grubuna isim tamlaması denir.” şeklinde tanımlamıştır. Bir nesnenin başka bir nesnenin parçası olduğunu, bir nesnenin başka bir nesneye ait bulunduğunu veya nesnenin başka bir nesneyle tamamlandığını ifade etmek için isim tamlamasına başvurulduğunu açıklamış ve isim tamlamalarını, belirtili isim tamlaması, belirtisiz isim tamlaması, eksiz tamlama olmak üzere üçe ayırarak takısız tamlamaya yer vermiştir. İsim tamlamalarının bazen başka bir isim tamlamasının tamlayanı ya da tamlananı durumuna geçmekte olduğunu bu tamlamaların birbirini takip eden zincirleme bir tamlama gibi düşünülse de gerçekte bunların iki unsurlu bir tamlama olduğunu söyleyerek zincirleme isim tamlamasını ayrı bir başlıkta ele almaz.⁴⁸

Günay Karaağaç, isim tamlamasını “Bir ismin bir başka isimle ilişkilendirildiği söz öbeğidir.” şeklinde tanımlamış bütün dillerde ilişkilendirmenin iki yolu bulunduğunu bunlardan birincisinin, isim tamlaması olarak adlandırılan, varlığın bir başka varlıkla ilişkilendirilmesi olduğunu diğerinin ise, bir varlığın bir kişi ile ilişkilendirildiği iyelik öbekleri olduğunu açıklamıştır. Karaağaç, tamlayanın ekli ya da eksiz çekimde olmasına göre, belirtili ve belirtisiz; hem tamlayan hem de tamlananın durumuna göre de zincirleme türleri vardır diyerek zincirleme isim tamlamalarına yer vermiş ve isim tamlamalarını üç başlıkta incelemiştir.⁴⁹

⁴⁷ Caner Kerimoğlu, “Takısız Ad Tamlaması Tartışması ve Tür-Öbek İlişkisi” *Turkish Studies* 6.1 (2011), s. 1451.

⁴⁸ Bilal Aktan, *age.*, s. 9-15.

⁴⁹ Günay Karaağaç, *age.*, s. 208-213.

İsim tamlamasını “İki veya daha çok ismin sahiplik, tahsis, tür, cins vb. nitelikleri belirtmek üzere özel bir biçimde bir araya gelmesinden oluşan kelime grubu” şeklinde tanımlayan Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli, tamlamaları “Belirtme Grupları” başlığı altında ve isim tamlamasını “İsim Tamlaması ve İyelik Grubu” başlığı altında ele almış ve belirtili, belirtisiz ve eksiz tamlama olmak üzere üç grupta incelemiştir.⁵⁰

Necati Demir, isim tamlamasını belirtili ve belirtisiz isim tamlaması olmak üzere iki grupta incelemiş ve “Bir ismin aitlik ilgisi yönünden daha belirgin hâle gelmesi için başka bir isim tarafından tamamlanmasıyla oluşan isim grubuna / sözcük öbeğine isim/ad tamlaması denir.” şeklinde açıklamıştır.

Haydar Ediskun, isim tamlamasını “isim takımları” başlığı altında ele alıp “iki isim arasında iyelik ilgisi kurmak amacıyla oluşturulan takım.” şeklinde tanımlamış ve ismin anlamının çeşitli anlam ilgileri ile tamamlanarak ve o ismin başına yardımcı, tamamlayıcı bir isim getirilerek takım kurulduğunu belirtmiş ve isim takımlarında yardımcı tamamlayıcı ögeye yani birinci isme belirten ya da tamlayan; ana ögeye yani ikinci isme belirtilen ya da tamlanan, denildiğini ifade etmiş, ayrıca isim takımlarını belirtili isim takımı ve belirtisiz isim takımı olmak üzere ikiye ayırmıştır.

H. İbrahim Delice, isim tamlamasını, “Eskilerin terkîb-i izâfî diye tanımladıkları iyelik, tahsis, tür, cins bildirmek amacıyla iki veya daha çok isimden kurulan yüklemsiz söz dizimi” biçiminde tanımlamış ve isim tamlamalarını belirtili, belirtisiz, eksiz, zincirleme isim tamlaması olmak üzere dört grupta incelemiştir.⁵¹

Mehmet Özmen, isim tamlamasını “Birincisi tamlayan ikincisi tamlanan olan ve peş peşe gelen iki isim, isimsi veya isimlikten oluşur.” şeklinde tanımlayarak ilgi durumunda bulunan tamlayanın, ekli veya eksiz olabileceğini tamlanan unsurun ise,

⁵⁰ Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli, *age.*, s. 19-32.

⁵¹ H. İbrahim Delice, *age.*, s. 37.

mutlaka, üçüncü kişi iyelik ekini aldığını belirten Özmen, isim tamlamalarını belirtili ve belirtisiz isim tamlaması olmak üzere iki grupta incelemiştir.⁵²

Ahmet Beserek, isim tamlamasını “En az bir ismin başına bir isim getirilmek suretiyle oluşturulan kelime gruplarıdır.” şeklinde tanımlamış ve isim tamlamalarının diğer konularına değinmemiştir.⁵³

Necati Demir, isim tamlamasını belirtili ve belirtisiz isim tamlaması olmak üzere iki grupta incelemiş ve isim tamlamasını, “Bir ismin aitlik ilgisi yönünden daha belirgin hâle gelmesi için başka bir isim tarafından tamamlanmasıyla oluşan isim grubuna / sözcük öbeğine isim/ ad tamlaması denir.” şeklinde açıklamıştır.

Süer Eker, ad tamlaması için “İyelik bağlantısı ile birbirine bağlanmış iki veya daha çok addan oluşan tamlamadır.” tanımını yaparak bu nedenle ad tamlamalarına “iyelik grubu” adı da verildiğini belirtmiş ve tamlamaları dört grupta incelemiştir.

- a. 1’inci Tip Ad Tamlamaları (Belirtili Ad Tamlaması)
- b. 2’inci Tip Ad Tamlamaları (Belirtisiz Ad Tamlaması)
- c. Üçüncü Tip Ad Tamlamaları (Eksiz Ad Tamlaması)
- d. Zincirleme Ad Tamlaması⁵⁴

İsim tamlamasını “ad takımı” diye nitelendiren Tahsin Banguoğlu, “kimin veya kim halindeki bir ada iyelik eki almış bir adın gelmesiyle ortaya çıkan kelime öbeği” şeklinde tanımlayarak “belirli ad takımı ve belirsiz ad takımı” olmak üzere ikiye ayırmıştır. Takısız isim tamlamasına yer vermeyip bunları sıfat tamlaması adı altında değerlendirmiş ve zincirleme isim tamlamasını “Ad takımının zincirlenmesi” ifadesiyle belirterek “katılanı bir ad takımı olan üç hadli ad takımı” şeklinde açıklamıştır.

⁵² Mehmet Özmen, *age.*, s. 54.

⁵³ Ahmet Beserek, *age.*, s. 28.

⁵⁴ Süer Eker, *age.*, s. 421.

Zuhal Kültürel, isim tamlamasını iki veya daha çok isimden kurulan tamlama, Türkçede tamlayan ve tamlanandan meydana gelen isim tamlamasının tamlayanı genellikle ilgi hali ekli, bazen de eksiz olur. Tamlanan ise daima iyelik eki alır biçiminde açıklamış ve isim tamlamasını belirtili ve belirtisiz olmak üzere ikiye ayırmıştır.

Neşe Atabay, Sevgi Özel, Ayfer Çam, isim tamlamalarını belirtili, belirtisiz, takısız, zincirleme ve bağlaçlı olmak üzere beş grupta incelemişler, zincirleme isim tamlamasını, tamlayanı ad tamlaması durumunda olan tamlama; bağlaçlı tamlamayı da tamlayanın ya da tamlananın birden fazla olduğu durumlarda bu iki unsurun arasına bağlaç girebilen tamlama olarak açıklamışlardır.

Biz de isim tamlamalarını ele alırken Leylâ Karahan ve Necati Demir gibi zincirleme tamlama ve takısız tamlamayı tasnife dahil etmedik ve isim tamlamalarını belirtili isim tamlaması ve belirtisiz isim tamlaması olmak üzere iki türde inceledik.

Yukarıda görüşlerine yer verdiğimiz araştırmacıların ve özellikle çalışmalarını esas aldığımız gramercilerimizin tasnifleri doğrultusunda metnimizi inceleyerek başlıklara uygun örnek kelime gruplarını ortaya koymayı uygun bulduk:

Metinde Yer Alan İsim Tamlaması Örnekleri

1.1.1. Belirtili isim tamlaması

- masalarının karşısı (11-5)⁵⁵
- gürültülü neşenin sahipleri (11-8)
- gecenin gidişi (11-15)
- müstesna anın kıymeti (11-20)
- kafilenin en önü (12-7)
- ömürlerinin sonu (12-16)
- ikinci bir şahsın mevcudiyeti (12-21)
- onun zehirli tebessümü (12-21)
- evin asıl sahibi, efendisi, hükümranı (12-25)
- bu sessiz seyircinin bakışları (12-26)
- hayatının her lezzeti (12-26)
- hayatının bütün sofraları (12-29)
- bu akşamın fevkalâdeliği (12-31)
- bir yılanın ayaklarının ucu (13-4)

⁵⁵ ‘Giriş’te de belirttiğimiz gibi parantez içindeki bu sayılar, örneklerin kitaptaki sayfa ve satır numaralarını göstermektedir.

- bir çöl yolcusunun inanılmaz sevinci (13-5)
- bu değişikliğin aksülameli (13-9)
- işin doğrusu (13-10)
- salonun bu kısmı (13-14)
- dudaklarının ıslaklığı (13-30)
- gözlerinin parıltısı (13-30)
- insanların en mesudu (14-4)
- şarabın tortusu (30-15)
- konuşmanın istikameti (14-23)
- salonun ortası (14-24)
- yekpare duvarların arkası (15-6)
- gözlerinin önü (15-6)
- hayatının biricik macerası (15-25)
- insanın kendi talihi (16-2)
- tavanın tepesi (16-9)
- ıstıraplarının mükafatı (16-23)
- zihnin bulanıklığı (17-10)
- erkeğin yüzü (18-1)
- ellerinin işaretleri (18-2)
- kadının elleri (18-19)
- avucunun içi (18-19)
- dişlerinin güzelliği (18-22)
- dudaklarının genişleyen çizgileri (18-22)
- delikanlının ağzı (18-26)
- güzelliğinin bütün sihir ve cazibesi (19-20)
- kendi arzusunun ateşi (19-31)
- eşyanın sükûneti (20-23)
- gecenin garip talihi (21-1)
- Odanın kapısı (31-10)
- tesadüflerin gecesi (32-19)
- Herkesin cenazesi (35-13)
- cenaze nutuklarının en doğrusu (35-1)
- Ayaklarının ucu (38-8)
- gecenin sükûneti (38-15)
- deniz parçasının kenarı (38-24)
- karanlığın ağzı (40-27)
- kapının eşığı (45-19)
- hakikatlerin gecesi (48-30)
- dişlerinin kamaştırıcı tebessümü (57-7)
- Arabanın sahibi (58-3)
- bakışın manası (58-24)
- cümlemin son tarafı (58-30)
- odanın en rahatsız koltuğu (59-1)
- tesadüflerin ihaneti (60-4)
- kırpık bıyıklı delikanlının kız kardeşi (61-30)
- zamanın çıkırığı (68-6)
- ölümün kardeşi (73-7)
- komşu evlerin kapıları (74-18)
- gözlerinin ve dudaklarının kenarı (82-32)
- rüyaların zalim ısrarı (84-19)
- kitaplarımın sayfaları (105-16)
- evimizin sofrası (105-19)
- dedemin veya dadımın boynu (106-7)

- divanhanenin kapısı (115-6)
- aynanın karşısı (120-18)
- ölümün fecaatı (121-12)
- Kurduğumuz hülyaların, ümitlerimizin iflası (131-3)
- gözlerinin içi (141-26)
- Zeynep'in kabulü (144-28)
- sofanın penceresi önü (146-23)
- çocukların şaşkınlığı (153-16)
- Hacce'nin biricik Avrupa seyahatlerinden getirdiği çay elbisesi (156-20)
- suyun suya hücumu (159-13)
- Mutfağın kapısının tam önü (166-27)
- Hürriyetimin günü (183-13)
- onların kavgası (191-29)
- Ömer Çavuş'un memleketi (224-20)
- Kaderin aynası (263-29)
- kaymakamın eşi (270-9)
- nazik delikanlının gözlerinin içi (275-7)
- Ceviz ağacının yeri (285-6)
- göklerin berraklığı (307-22)
- İnsan ömrünün hikayesi (312-12)
- dünyanın en kolay işi (318-4)
- hareketin neşesi (320-27)
- onun kalkık kaşları (326-8)
- eczacının terazisi (333-6)
- kaderin kapısı (335-1)
- tabiatın kanunları (344-2)
- pederinizin hasta döşeği (347-6)
- sihirbazın kudretleri (349-11)
- boğanın ahır (350-22)
- hilkatın hesap defteri (351-14)
- kılıcının kabzası (352-19)

1.1.2. Belirtisiz isim tamlaması

- gece yolculuğu (12-7)
- ev sahibi (12-31)
- makarna tabağı (13-21)
- pencere hücresi (13-27)
- yıldız parıltıları (16-26)
- hayat iştahı (18-31)
- çamaşır yığını (19-12)
- kış gecesi (19-24)
- can sıkıntısı (20-17)
- teselli ve zevk kaynağı (20-23)
- rakam hastalığı (21-9)
- hesap makinesi (21-10)
- çiçek saksısı (22-13)
- masa başı (24-3)
- yaz gecesi (24-7)
- ihtiyar çehresi (25-21)
- el ayası (25-24)
- ölüm tozu (26-7)
- kadın vücudu (27-15)
- dikiş makinesi (27-21)
- şafak belirtisi (32-21)
- polis neferi (33-11)

- kül yığını (33-26)
- otomobil çığlığı (33-28)
- hastahane arabası (33-29)
- itfaiye neferi (33-31)
- insan vücudu (33-31)
- insan ruhu (40-22)
- horoz ötüşleri (43-5)
- yaz bahçesi (46-2)
- kış rüzgarları (47-3)
- kül rengi (47-4)
- kurt yavrusu (48-10)
- gül rakısı (55-20)
- lamba ışığı (60-24)
- altın yağmuru (61-29)
- göz kapakları (66-16)
- masal dekoru (73-23)
- saadet duygusu (75-30)
- toprak genişliği (77-14)
- yüz buruşuğu (82-16)
- el işareti (82-18)
- akrep yavrusu (103-7)
- gemi ışıkları (106-13)
- çay kutuları (108-21)
- çocuk ağzı (110-16)
- nişan gecesi (115-20)
- kaya parçası (119-13)
- kadın hayali (121-1)
- ev halkı (121-28)
- ümit ağacı (131-11)
- bahar günü (133-19)
- badem ağacı (140-13)
- kadın aşkı (144-25)
- rüya hali (155-6)
- Avrupa seyahatleri (156-20)
- kadın varlığı (161-25)
- Bahçe kapısı (168-3)
- aydınlık fırtınası (175-11)
- Balık kavanozu (249-22)
- Ceviz ağacı (285-6)
- ıstırap filmi (296-6)
- İnsan ömrü (312-12)
- yosun kokusu (315-3)
- güneş kırıntıları (320-25)
- kedi yavrusu (327-14)
- kahve işleri (333-4)
- mısır püskülü (335-10)
- mahrumiyet günleri (347-13)
- taht salonu (349-1)
- hayvan ahırđ (352-20)

1.2. SIFAT TAMLAMASI

Leylâ Karahan, sıfat tamlamasının “bir isim unsurunun bir sıfat unsuruyla nitelendiği veya belirtildiği kelime grubu” olduğunu söylemiştir.⁵⁶

⁵⁶ Leylâ Karahan, *age.*, s. 48.

Muharrem Ergin, sıfat tamlamasını “Bir sıfat unsur ile bir isim unsurunun meydana getirdikleri kelime grubudur.” şeklinde tanımlamış, sıfat unsurunun isim unsurunu vasıflandırmak veya belirtmek için getirildiğini ve sıfat tamlamasının eksiz bir birleşme olduğunu söylemiştir.⁵⁷

Necati Demir, isimler ve isim soylu sözcüklerin nesnelere tek tek karşılaman, onların tek tek adları olan sözcükler olduğunu ancak bazen tek bir sözcüğün varlıkların anlamlarını karşılamakta zorlandığını ve bir adın başka isimle anlam bağı kurarak sözcük öbeği oluşturduğunu belirtmiştir. İsmi yanına aldığı sözcüğün ismin herhangi bir özelliğini vurguladığı durumda sıfat tamlaması oluştuğunu söylemiştir. Türkçe sıfat tamlamalarında sıfatın önce ismin sonra gelmekte olduğunu, sıfatların kuruluş eki almadığını, bazen bir sıfatın çok sayıda ismi bazen de çok sayıda sıfatın bir ismi nitelediğini, bazen sıfat tamlaması durumundaki bir sözcük öbeği ile ismin nitelenerek veya belirtilerek sıfat tamlaması kurulduğunu sıfat tamlamasının özelliklerini verirken sıralamıştır.⁵⁸

Zuhal Kültürel, sıfat tamlamasını “Bir sıfatın kendinden sonra gelen bir ismi niteleyerek veya belirterek kurduğu tamlama.” şeklinde tanımlamış ve takısız isim tamlamasını sıfat tamlamasının bir çeşiti olarak ele almıştır.⁵⁹

Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli, sıfat tamlamalarının kelime grupları içerisindeki önemine vurgu yaparak bir sıfat ve bir isimden meydana geldiğini, sıfatın ismin önünde niteleme ya da belirtme görevinde bulunduğunu, sıfat tamlamasının eksiz bir birleşme olduğunu açıklamışlardır.⁶⁰

Haydar Ediskun, sıfat tamlamasını, “sıfat takımı” başlığı altında ele alıp bir sıfatla bir isimden oluşan takım” şeklinde tanımlamış ve sıfatın ismi nitelediği ya da belirttiği

⁵⁷ Muharrem Ergin, *age.*, s. 380.

⁵⁸ Necati Demir, *age.*, s. 26.

⁵⁹ Zuhal Kültürel, *age.*, s. 11.

⁶⁰ Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli, *age.*, s. 34.

için isimden önce geldiğini belirtmiş, sıfat takımlarında sıfat ile ismin arasına hiçbir çekim eki ya da çoğul ekinin giremediğini ve sıfat takımının eksiz bir birleşme olduğunu söylemiştir.⁶¹

Bilal Aktan, sıfat tamlamasını, “bir sıfat unsuru ile bir isim unsurunun meydana getirdiği kelime grubu” şeklinde tanımlamış ve bu kelime grubunda sıfat unsurunun, isim unsurunu nitelemek veya belirtmek için getirildiğini söylemiştir.⁶²

Sıfat tamlamasını, “bir sıfatın kendinden sonra gelen bir ismi niteleyerek veya belirterek kurduğu tamlama” şeklinde tanımlayan Zuhâl Kültürâl, takısız isim tamlamasını sıfat tamlamasının bir çeşiti olarak ele almıştır.⁶³

Süer Eker, sıfat tamlamaları ile ilgili “sıfat tamlamaları, adları nitelemek veya belirtmek amacıyla ad ve ona bağlı sıfatın, tamlama dizilişinde oluşturdukları kelime grubudur” demiştir. Ayrıca 3. tip ad tamlamasını (takısız ad tamlaması) sıfat tamlaması başlığı altında değerlendirmektedir.⁶⁴

Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli, sıfat tamlamalarının kelime grupları içerisindeki önemine vurgu yaparak sıfat tamlamalarının, bir sıfat ve bir isimden meydana geldiğini, sıfatın, ismin önünde niteleme ya da belirtme görevinde bulunduğunu ve sıfat tamlamasının eksiz bir birleşme olduğunu açıklamıştır.⁶⁵

Günay Karaağaç, sıfat tamlamasını açıklarken, yalın hal çekiminin birçok dil için sıfat tamlaması yapan çekim olduğunu ve sıfat tamlamasının, bir söz öbeği veya cümlenin

⁶¹ Haydar Ediskun, *age.*, s. 144-145.

⁶² Bilal Aktan, *age.*, s. 17.

⁶³ Zuhâl Kültürâl, *age.*, s. 11.

⁶⁴ Süer Eker, *age.*, s. 425.

⁶⁵ Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli, *age.*, s. 34.

yalın olarak bir ismin önüne getirilmesi ile elde edilen çekimlik bir söz öbeği olduğunu söylemektedir.⁶⁶

Mehmet Özmen, sıfat tamlamasının biri niteleyen veya belirten, diğeri nitelenen veya belirtilen iki ögeden oluştuğunu belirtir ve niteleyen veya belirtenin başta, nitelenen veya belirtilenin sonda bulunduğunu ifade eder. Niteleyen veya belirten ögenin sıfat, sıfatımsı veya sıfatlık, nitelenen veya belirtilenin isim, isimsi veya isimlik olabildiğini dile getirerek sıfat tamlamalarındaki birleşmelerin eksiz birleşme olduğunu söyler.⁶⁷

Ahmet Beserek, sıfat tamlamasını “bir ismin önüne bir sıfatın gelmesiyle oluşturulan kelime grubu” şeklinde tanımlamış ve sıfat tamlamasında sözü edilen varlığın bir tane olduğunu belirtmiştir.⁶⁸

Metinde Yer Alan Sıfat Tamlaması Örnekleri

- abanoz silmeli küçük salon (11-1)
- beş arkadaş (11-3)
- küçük lokanta (11-5)
- iki çift (11-5)
- tam ortadaki masa (11-6)
- dört erkekten mürekkep bir grup (11-6)
- müstesna an (11-20)
- ufak ve çok hesaplı tecrübeler (12-4)
- muğlak bir zevk (12-8)
- bu gece (12-11)
- israf edilmiş bir zaman (12-11)
- iki kat (12-15)
- zehirli tebessüm (12-21)
- inkâr ve istihfaftan hoşlanan gurur (12-21)
- bu sofraya (12-29)
- yepyeni bir adam (12-30)
- geniş, ağır ve kaypak halka (13-2)
- zehirli diş (13-3)
- en can alacak yer (13-3)
- diğer müşteriler (13-8)
- sefarethane kavası kılıklı bir adam (13-15)
- esmer tenli bir adam (13-18)

⁶⁶ Günay Karaağaç, *age.*, s. 217.

⁶⁷ Mehmet Özmen, *age.*, s. 66.

⁶⁸ Ahmet Beserek, *age.*, s. 128.

- dik bıyıklı ve tahta burunlu baş (13-21)
- görülecek bir şey (13-23)
- bu baş (13-23)
- bu korku (13-24)
- esmer ve çok tatlı bir ten (13-31)
- sarışın, elâ gözlü, güzel ve muntazam ağızlı bir kadın (17-32)
- akılları şaşırtacak bir mahluk (18-8)
- daha çok korkunç, daha imkansız bir sahne (18-12)
- siyah mantonun, kırmızı bluzun ve tüllü şapkanın çerçevelediği baş (18-26)
- daha korkunç bir boşluk (18-29)
- sarı muşamba (18-29)
- küçük bir boşluk (18-29)
- genç kadın (18-31)
- bir yığın elbise (18-31)
- bir yığın eşya (18-31)
- ayakkabı ile mantonun sıkı sıkı örttüğü kısım (19-2)
- acayip ve kirli muşamba (19-14)
- güzel, zarif ve taze manzara (19-16)
- aynı taze tebessüm (19-17)
- kırkı çoktan geçmiş bir adam (19-24)
- çıplak ve sefil bir ev (19-27)
- sevdiği kadın (19-31)
- beyaz örtülü masalar (20-20)
- bu yeni yol (20-30)
- kirli, sefil ve harap bir yatak (25-5)
- dolgun ve güzel kollar (27-27)
- anlayan bir göz (27-28)
- genç kadının attığı keskin çığlık (29-17)
- duvardaki resim (30-3)
- delice bir raks (30-3)
- alnındaki ter (31-27)
- iğrenç ve cıvık tebessüm (31-27)
- uğursuz tesadüfler (32-19)
- büyük, aydınlık cadde (32-23)
- garip bir kalabalık (32-27)
- büyük ve dev makineler (32-30)
- devkâri bir alev sütunu (33-16)
- Bir otomobil çığlığı (33-27)
- bu garip gece (34-2)
- ıssız bir sokak (34-9)
- kaldırılan ceset (34-16)
- derinleşen evler (38-27)
- insan bakışlı kuşlar (39-28)
- baş döndürücü raks (42-16)
- İnsan başlı büyükçe bir asma (42-18)
- munis bakışlı, yaz bahçesi kokulu sessizlik (46-2)
- uysal adam (54-23)
- korkunç bir darbe (56-19)
- Bu kırpık bıyıklı, sıska bir genç

- (58-18)
- acayip bakış (58-24)
 - Merhametli genç kız (59-5)
 - iki yüz adım (59-29)
 - kırpık bıyıklı delikanlı (61-30)
 - siyah elbiseler (69-17)
 - Emsalsiz bir saadet (75-18)
 - korkunç bir keder (75-18)
 - hasret karışık bir his (75-19)
 - küçük yol (77-3)
 - Orta boylu, zayıf, başı tepesine doğru açılmış otuz, otuz beş yaşlarında bir insan (82-23)
 - acayip yol (84-25)
 - yepyeni bir hayat (84-26)
 - keskin bakış (108-11)
 - üç gün (115-25)
 - Gözünde parlayan hain ve meraklı iştah (123-8)
 - beyaz bir elbise (248-16)
 - yeşil ova (263-5)
 - simsiyah bir bulut (266-7)
 - bu rutubetli hava (268-5)
 - İnce, küçük, etlerine iyice gömülü dişler (279-20)
 - Esmer, narin, büyük, siyah gözlü bir kadın (293-3)
 - iri ve kenarları sürmeli gözler (303-7)
 - tembel ve başıboş geçen bu hayat (306-1)
 - ışıklı ve sakin bakış (324-4)
 - mavi ceket (334-3)
 - geniş, kıymetli taşlar (349-2)
 - ağır silahlar (339-4)
 - biçare adam (349-21)
 - büyük kardeş (350-22)

1.3. SIFAT-FİİL GRUBU

Sıfat-fiil grubu, fiilin anlamını kaybetmeden “-an, -ası, -mez, -ar, -dik, -ecek, -miş” sıfat-fiil eklerini alarak birbirine bağlanan çoğunlukla cümle içinde sıfat görevini üstlenen kelimeler topluluğudur.

Günay Karaağaç, sıfat-fiil grubunu “isim-fiil öbekleri” olarak adlandırmıştır. İsim-fiil eklerinin asıl işlevlerinin geçici eylem adları yapmak olduğunu ve isim muamelesi yapılmadığı sürece, bu eklerin, kişi belirtileri de alarak yüklemi, yani cümleyi oluşturduklarını, gerektiğinde yapım eki gibi kalıcı isimler de yapabildiğini söylemiştir. Karaağaç, “Bugün Türkiye Türkçesinde kullanılabilen isim-fiil eklerini şunlardır: “-an/-en, -r, -ar; -maz/-mez; -mış/-miş; -muş/-mü; -dık/-dik; -duk/-dük/-tık/-tik/-tuk/-tük; -

acak/-ecek; -ası/-esi; -dı/di/ -du /-dü/ -tı/ -ti/ -tu/ -tü; -makta/-mekte; -mada/-mede; -yor.” diyerek genel kabule göre sıfat-fiil ekleri denilen bu ekleri, isim-fiil ekleri olarak ele alır.⁶⁹

Muharrem Ergin, sıfat-fiil grubunu “Partisip Grubu” başlığı altında şu şekilde açıklamıştır: “Partisip grubu bir partisiple ona bağlı unsurlardan meydana gelen kelime grubudur. Partisip bir fiil şekli olduğuna göre ona bağlı unsurlar da fiilin gerektirdiği unsurlardır. Partisip grubu isim, bilhassa sıfat olarak kullanılır. -dık, -dik ve -acak, ecek partisip grupları umumiyetle iyelik grubunun tamlanan unsuru olurlar ve iyelik eki ile kullanılırlar.”⁷⁰

Leylâ Karahan, sıfat-fiil grubunu “bir sıfat ile bu sıfat-fiile bağlı tamlayıcı veya tamlayıcılardan kurulan kelime grubu” şeklinde açıklamış, grubun ana unsuru olan sıfat-fiilin genellikle sonda bulunduğunu belirtmiştir.⁷¹

Necati Demir, sıfat-fiilleri “Bir sıfat-fiil eki almış fiil ve ona bağlı bir veya birden fazla tamlayıcı unsurdan oluşan öbeğe, sıfat-fiil öbeği denilmektedir.” şeklinde tanımlamıştır.⁷²

Süer Eker, “Sıfat-fiil grubu, sıfat-fiil ekleriyle yardımcı ögelerin oluşturduğu sözcük grubudur.” diyerek bu grubun, söz diziminde bütün ögelerin görevlerini yüklenebileceğini ve yardımcı unsur + sıfat-fiil unsurlarıyla kurulduğunu ifade etmiştir.⁷³

Sıfat-fiilleri, “Bir sıfat-fiil ve ona bağlı ögelerle kurulan kelime grubu.” şeklinde tanımlayan Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli, bu grubun özellikle isim ve sıfat olarak kullanıldığını söylemiş ve sıfat-fiillerin en çok kullanılan “-dık, -dUk, -AcAk,” eklerinin,

⁶⁹ Günay Karaağaç, *age.*, s. 169.

⁷⁰ Muharrem Ergin, *age.*, s. 396.

⁷¹ Leylâ Karahan, *age.*, s. 53.

⁷² Necati Demir, *age.*, s. 29.

⁷³ Süer Eker, *age.*, s. 431.

genellikle iyelik ekleriyle birlikte kullanıldığını ifade ederek grubun asıl ögesi olan sıfat-fiilin sonda bulunduğunu belirtmiştir.⁷⁴

Sıfat-fiil grubunu “sıfat-fiil eki almış bir fiille ondan önce gelen ve ona bağlanan öğelerden oluşur.” şeklinde tanımlayan Mehmet Özmen, sıfat-fiil almış fiilin yüklemci görevinde olduğunu, sıfat-fiil grubunun söz dizimi içerisinde sıfatlık veya isimlik olarak kullanıldığını, sıfat-fiil gruplarında vurgunun, sıfat-fiilden önceki unsur üzerinde olduğunu belirtmiştir.⁷⁵

Bilal Aktan, sıfat-fiil grubunu “bir sıfat-fiil ile sıfat-fiilin önünde yer alan unsurların oluşturduğu kelime grubu.” olarak tanımlamış ve sıfat-fiillerin bir yanları ile sıfat, diğer yanları ile fiil olduklarını belirtmiştir. Fiil özellikleri sebebiyle, kendilerinde var olan hareket ve zaman kavramlarını, isim oldukları sıfata aktararak varlıkları ve nesnelere hareket ve zaman gösterme özellikleri ile geçici olarak nitelendirdiğini söylemiştir.⁷⁶

Zuhal Kültüral, sıfat-fiil grubunu “bir sıfat ile ona bağlı unsurlardan meydana gelen kelime grubu.” şeklinde tanımlamış ve bu kelime grubunda sıfat fiilin sonda, ona bağlı unsurların ise başta bulunduğunu açıklamıştır. Sıfat-fiillerin, nesnelere hareket vasıflarını gösteren kelimeler olduğunu belirtmiş ve isim gibi kullanılarak isim çekim eklerini aldıklarını ifade etmiştir. Kültüral, Türkiye Türkçesinde sıfat-fiil eklerinin -dIk, -dUk, -mİş, -mUş, geçmiş zaman, -r geniş zaman, -An geçmiş ve geniş zaman, IcI, - UcU süreklilik, AcAk gelecek zaman, -mAz olumsuz geniş zaman olduğunu söylemiştir.⁷⁷

Metnimizde tespit etmiş olduğumuz sıfat-fiil grubu örnekleri şunlardır:

⁷⁴ Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli, *age.*, s. 86.

⁷⁵ Mehmet Özmen, *age.*, s. 119.

⁷⁶ Bilal Aktan, *age.*, s. 65.

⁷⁷ Zuhal Kültüral, *age.*, s. 12.

Metinde Yer Alan Sıfat-Fiil Grubu Örnekleri

- masalarının karşısına düşen iki pencere içine oturmuş iki çift (11-5)
- Sakin ve kendi aleminde bulunan bütün bu müşteriler (11-7)
- dört tarafını böyle vaziyetlerde bir demir kuşak gibi çeviren ve ona nefes aldirmayan boğucu, dar havalı şahsiyeti (11-16)
- Bu cins adamlarda zaman zaman olduğu gibi (11-19)
- nüfuzlu ve sert tarafı kaybetmiş, yumuşamış hissi (12-31)
- o esnada bir uykudan, tuhaf, ağır bir uykudan uyanmış gibi bir hal, bir nevi yükü üzerinden atmış olanlara mahsus bir hafiflik içinde olduğu (13-7)
- lokantada bulunan diğer müşteriler (13-7)
- bir otomata benzeyen hareket (13-19)
- bu bacakları ve dudakları ayrı ayrı şeyler konuşan kadın (14-28)
- hayatının biricik macerasını kapatan ve onu bambaşka bir adam yapan bir kış gecesi (15-25)
- hiçbir gediği olmayan yekpare duvarlar (15-6)
- aylarca süren ıstıraplarının mükafatı (16-23)
- sandalyede yığılmış kalmış olan manto, elbiseler, çamaşır yığını (19-11)
- Eşyanın sükûneti, değişmez manzarası (20-23)
- Alkolün verdiği tenebbühle doludizgin işleyen kafası (20-30)
- bir tasavvurun imkanlarındaki hudutsuzlukla kâinatı idrak eden bir insan (23-23)
- yaşadığı anın karanlığına aydınlığı, huzuru ve aşkı taşıyacak olan narın mahluku (27-10)
- bu gecenin sefaletlerini unutturacak kadın vücudu (27-14)
- bir manken ağırlığıyla duran beyaz gelinlik esvaplı şişman bir kadın resmi (28-13)
- iskeletlerin çılgın ve zalim hayatla alay ederek ölümün zaferini terennüm eden oyunu (30-11)
- Evin bulunduğu sokağı (31-23)
- Bu تنها ve tanımadığı sokaklar (32-13)
- biraz evvel تنها bıraktıkları cadde (32-27)
- büyük, tamiri kabil olmayan bir felaket ihtimali (32-31)

- uyur bıraktığı gölge (33-6)
- yakasına yapışan sert bir el (33-7)
- kalabalık bir seyirci kafilesinin önünde nöbet bekleyen ve kimsenin yangın yerine fazla yaklaşmasına müsaade etmeyen polis neferi (33-9)
- şiddeti azalmış olan alevler (33-28)
- vahşi ormanın derinliğinden gelen bu yabancı, ebediyen melun ve hayvani ses (40-22)
- bu mühim müşkülü soracağı bir adam (44-18)
- Bu azap ve utanma içinde bunalan Abdullah Efendi (45-9)
- parasını sayan hasis (47-7)
- ölüsünü gömmekten dönen ihtiyar (47-8)
- bana hakiki bir zindan gibi görünen bu oda (58-5)
- bir vehim halinde sezdiğim ev (63-5)
- bir Anadolu köyünün inzivasında kaybolacağına hiç şüphe olmayan, bu küçük ve sade yol (79-15)
- Bu siyah, uzun saçları geçmiş güzelliğinden muhteşem bir yadigar gibi duran, bitkin yüzlü kadın (81-24)
- yüzlerce insanın gece ve gündüzüne hükmeden şahsiyet (104-25)
- güzelliğin cennetini açan genç ve güzel kadın (109-30)
- büyük büyük ümitlerle çarpan kalbi (292-15)
- hiç kimseye benzemeyen bu güzel çehre (322-20)
- boğum boğum kenetlenmiş canlı kökler (328-7)
- avda öldürülmüş vahşi hayvan başları (340-2)

1.4. ZARF-FİİL GRUBU

Zarf-fiil grubu, fiilin anlamını kaybetmeden -A/-I/-U, -Ip/-Up, -ArAk, -mAdAn, -iken/-ken, -IncA/-UncA, -All, -ArAktAn, -DİkçA/-DUkçA, -mI/-mU, -DIğIndAn/-DUğUndAn, -mAksIzIn gibi ekler olarak cümle içinde zarf görevini üstlenmesidir.

Leylâ Karahan, zarf-fiil grubunu “Bir zarf-fiil ile bu zarf-fiile bağlı tamlayıcı veya tamlayıcılardan kurulan kelime grubudur.” şeklinde tanımlamış, hâl ekleriyle çekime giren bazı sıfat-fiillerin cümlede zarf görevi yaptığını bu sıfat-fiillerle kurulan grupların

da birer zarf-fiil grubu olduğunu belirtmiştir. “-r/mAz”, “-DI ml” ve “-DI -All” vb. kalıplarla kurulan grupların da zarf-fiil grubu olduğunu ve zarf-fiil gruplarının söz dizimi içinde zaman, tarz, sebep, şart, bağlama, karşılaştırma vb. işlevlerle zarf görevi yaptığını açıklar.⁷⁸

Muharrem Ergin, zarf-fiil grubunu “Gerundium Grubu” başlığı altında ele almış ve gerundium grubunun bir gerundium ile ona bağlı unsurlardan meydana gelen kelime grubu olduğunu belirterek bu grubun fiil gerundium olan bir fiil grubu durumunda olduğundan ve gerundium en sonda, gerekli unsurlar ondan önce geldiğinden bahsetmiştir.⁷⁹

Necati Demir, zarf-fiil grubu için “Bir zarf-fiil eki almış fiil ve ona bağlı bir veya birden fazla tamlayıcı unsurdan oluşan öbeğe, zarf-fiil öbeği denilmektedir.” diyerek öbeğin ana unsurunun zarf-fiil olduğunu ve sonda bulunduğunu, vurgunun zarf-fiilden önceki unsur üzerinde olduğunu söylemiştir.⁸⁰

Süer Eker, zarf-fiil grubunu “zarf fiillerle yardımcı ögelerin oluşturduğu grup” şeklinde tanımlamış ve zarf-fiil eklerinin, eylemleri, kendilerinden sonraki asıl eylemlere bağladığını, bu eklerin geldiği sözcüklerin, tümce içinde tarz, bağ veya zaman ifade ettiğini belirtmiştir.⁸¹

Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli, zarf-fiil gruplarını “bir zarf-fiil ile ona bağlı ögelerin oluşturduğu kelime grubu” şeklinde ifade etmiş ve zarf fiillerin, fiillerin hallerini gösteren şekiller olduğundan isim sayılmadığını, zarf-fiillerde zaman kavramının yer

⁷⁸ Leylâ Karahan, *age.*, s. 57-59.

⁷⁹ Muharrem Ergin, *age.*, s. 396.

⁸⁰ Necati Demir, *age.*, s. 30.

⁸¹ Süer Eker, *age.*, s. 431.

almadığını, zarf-fiillerin genellikle sonda bulunduğunu ve yargı bildirmediklerini ifade etmiştir.⁸²

Mehmet Özmen, zarf-fiil gruplarını şu şekilde tanımlamıştır: “Zarf-fiil grubu, zarf-fiil eki almış bir fiille ona bağlı olan ve ondan önce gelen öğelerden oluşur.” Özmen, çzarf-fiil eki almış fiilin yüklemcik durumunda olduğunu ve zarf-fiil grubunun söz diziminin içerisinde, zarflık olarak kullanıldığını ifade etmiştir.⁸³

Bilal Aktan, zarf-fiil grubunu, “bir zarf-fiil ile kurulmuş kelime grubu” şeklinde tanımlamış ve zarf-fiillerin, fiillerin zarf görevi yapan yardımcıları olduğunu, çekimli fiile dönüşmelerinin imkânsız olduğunu belirtmiştir. Ayrıca zarf-fiillerin, her türlü fiil kök ve gövdesine belirli ekler (-A, -All, -ArAk, -Ip, -Up, -IncA, -mAdAn, -ken) getirilmek suretiyle oluştuğunu ifade ederek zarf-fiillerin, sıfat-fiiller gibi isim çekim iyelik ve çokluk eklerini genellikle almadığını söylemiştir.⁸⁴

Zuhal Kültüral, zarf-fiil grubunu “şahıs ve zaman belirtmeden soyut bir hareket kavramı ifade eden fiilimsi çeşidi” olarak tanımlamış ve zarf fiillerin cümlede zarf tümleci olarak kullanıldığını veya yardımcı fiillerin önüne gelerek birleşik fiil yaptığını belirten Kültüral; Türkiye Türkçesinde kullanılan zarf-fiil eklerinin -(y)A, -(y)I, -(y)Ip, (y)ArAk, -(y)DIktA, -(y)IncA, -mAdAn, -(y)IcAk, -ken, DIkçA, -mAksIzIn olduğunu söylemiştir.⁸⁵

Günay Karaağaç, zarf fiil öbekleri veya cümle + edat öbeklerini “bir zarf fiil ile ona bağlı bir veya birden çok öge ile kurulan söz öbeği” şeklinde tanımlamış ve öbeğin ana unsurunun zarf-fiil olduğu ve sonda bulunduğunu ifade etmiştir.⁸⁶

⁸² Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli, *age.*, s. 89.

⁸³ Mehmet Özmen, *age.*, s. 123.

⁸⁴ Bilal Aktan, *age.*, s. 69.

⁸⁵ Zuhal Kültüral, *age.*, s. 13.

⁸⁶ Günay Karaağaç, *age.*, s. 172-173.

Ahmet Beserek, zarf-fiil grubunu, zarfların, sıfatların, mastarların ve fiillerin önünde bulunarak onları etkilediğini ve bu durumda da zarf gruplarını meydana getirdiklerini belirtmiş ve yüklem olan fiillerin önünde zarf tümleçlerini de meydana getirdiklerini söylemiştir.⁸⁷

Metnimizde tespit etmiş olduğumuz zarf-fiil grubu örnekleri şunlardır:

Metinde Yer Alan Zarf-Fiil Grubu Örnekleri

- bir mazeret olarak (11-7)
- Bütün bunları düşünürken (13-7)
- birdenbire kesilmiş gibi düşüp (13-22)
- biraz yana doğru kayarak (14-11)
- sırrı kalmadığını görerek (15-5)
- bu yıldızlara basarak, onlara tutunarak, onların ışığıyla sarınarak (16-9)
- aylarca süren ıstıraplarının mükafatı olarak (16-23)
- bu düşünceleri tam bir vuzuh bile kazanmadan (18-10)
- başını ileriye doğru uzatarak etrafa acele bir bakışla bakmış, sonra genç kadının elini tutarak (18-15)
- içlerine kuvvetli ve muntazam bir şekilde hava verilmiş gibi şişerek (19-12)
- bu hüviyet gözlerinin önünde dirilerek (19-22)
- Kapıdan daha girer girmez (27-26)
- çalgın ve zalim hayatla alay ederek (30-11)
- Bir merdivenin basamağına oturarak (35-27)
- hocasından müsaade isteyen bir çocuk gibi parmağını uzatarak (35-28)
- alın arkaya doğru kaçarak ve burun hafif yassılaşılarak (41-23)
- bir müddet durarak (45-22)
- çürümüş saman renkli bezlere sarıp (46-12)
- banknot ve fiş yığınınına basarak (57-12)
- masadan kalkarken (58-6)
- kararında ısrar ettiğimi görünce yüzüme dik dik bakarak (58-14)

⁸⁷ Ahmet Beserek, s. 30.

- İki elimle başımı tutarak (71-3)
- belki de hiç iradesine sahip olmadan (74-3)
- vagonların üstüne ve pencerelerin camlarına değdikçe (78-25)
- Bu hastalık konuştuğça (104-27)
- ondan ayrılınca (138-26)
- Uzun süren bir hastalık boyunca (153-10)
- dizlerimi kucaklayarak (201-8)
- iki sene daha çalışarak (233-22)
- İstanbul'u semt semt, ev ev dolaşarak (301-29)
- kadının bütün bir mektepli nesli için meşhur olan dalgınlığını hatırlayarak (324-2)
- o günkü konuşmalarına bir daha dönmeden (329-13)
- çok esrarlı hareketler yaparak ve dualar okuyarak (339-8)

1.5. İSİM-FİİL GRUBU

İsim-fiil grubu, isim-fiil ekleri olan -mA, -Iş, -mAk eklerini alarak onu anlamca tamamlayan kelimelerden oluşan kelime grubudur.

Zuhal Kültüral, isim-fiil grubunu “bir fiil ismi ile ona bağlı unsurlardan meydana gelen kelime grubu” şeklinde tanımlamış ve bu kelime grubunun çeşitli kaynaklarda fiil grubu, fiil öbeği, öbekleşmiş eylem, isim-fiil öbeği olarak adlandırıldığını belirtmiştir.⁸⁸

“Bir hareket ismi ile ona bağlı tamlayıcı veya tamlayıcılardan kurulan kelime grubudur.” şeklinde tanımlayan Leylâ Karahan, hareket isminin, -mAk, -mA ve -Iş ekleriyle yapıldığını belirtmektedir.⁸⁹

Necati Demir, isim-fiil öbeğini şu şekilde tanımlamıştır: “İsim-Fiiller (ad-eylemler), fiillere; -ma, -me, -mak, -mek; -ış, -iş, -uş, -üş ekleri getirilerek yapılmakta ve

⁸⁸ Zuhal Kültüral, *age.*, s. 11.

⁸⁹ Leylâ Karahan, *age.*, s. 55.

bir hareket ismi (isim-fiil eki almış fiil) ve ona bağlı bir veya birden fazla tamlayıcı unsurdan oluşan öbeğe, isim-fiil öbeği denilmektedir.”⁹⁰

Muharrem Ergin, isim-fiil grubunu “Fiil grubu” başlığı altında ele almış, “Fiil grubu fiil isimleri üzerine kurulan kelime grubudur.” şeklinde tanımlamıştır. Ayrıca fiil grubunda kullanılan fiil isimlerinin hareket isimleri olduğunu, onun için daha çok -mak, -mek’li fiil isimleri ile fiil grubu yapıldığını, -ış, -iş’li hareket isimlerinin de bu gruba elverişli olduğunu, hareket ismi olarak kullanılan -ma, -me’li fiil isimlerinin de fiil grubu yaptıklarını açıklamıştır.⁹¹

Süer Eker, isim-fiil grubunu “Eylem Grubu” başlığı altında ele almış ve şu tanımlı yapmıştır: “Eylem grubu, eylem tabanlarına getirilen ad eylem ekleri -mA, -mAk, -İş ve yardımcı öge ile oluşturulan gruptur.” Bu grubun zarf dışında, bütün tümce ögelerini oluşturabileceğini söylemiştir.⁹²

Günay Karaağaç ise isim-fiil grubunu, “fiil ismi öbekleri” olarak isimlendirmiş ve fiil ismi eklerinin temel işlevlerinin, eylemlerin adlarını yapmak olduğunu söyleyerek “Bir eylem adı ile ona bağlı bir veya birden çok ögeyle kurulan söz öbeği.” şeklinde tanımlamıştır. Bu eklerin, eylemleri, kavram, iş ve tarz olarak adlandırdığını belirten Karaağaç; öbeğin ana ögesinin fiil ismi olduğunu ve sonda bulunduğunu, öbeğin vurgusunun ise fiil isminden önceki öge üzerinde olduğunu ifade etmiştir. Bugün Türkiye Türkçesinde fiil isim olarak kullanılabilen başlıca eklerin (-mak/ -mek/ -ma/ -me/ -ış/ -iş/ -uş/ -üş) olduğunu söylemiştir.⁹³

Bilal Aktan, isim-fiil grubunu “fiil kök ve gövdelerinin karşıladıkları oluş, kılış ve durumları, şahıs ve zamana bağlı olmadan gösteren fiil isimlerine isim-fiil, isim-fiil ile birlikte kurulan bu gruba da isim-fiil grubu denir.” şeklinde tanımlanmış ve isim-fiillerin

⁹⁰ Necati Demir, *age.*, s. 28.

⁹¹ Muharrem Ergin, *age.*, s. 395.

⁹² Süer Eker, *age.*, s. 432.

⁹³ Günay Karaağaç, *age.*, s. 170-172.

hareketleri isim olarak karşılayan kelimeler olduğunu fiil kök ve gövdelerine, -mA, -mAk, -(y)I/Uş eklerinin getirilerek yapıldığını söylemiştir.⁹⁴

Süer Eker, isim-fiil grubunu “eylem grubu” başlığı altında ele almış ve “Eylem grubu, eylem tabanlarına getirilen ad eylem ekleri -mA, -mAk, -Iş ve yardımcı öge ile oluşturulan gruptur.” şeklinde tanımlamış ve bu grubun zarf dışında, bütün tümce ögelerini oluşturabileceğini söylemiştir.⁹⁵

Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli, isim-fiil grubunu “Bir isim-fiil ile onu anlamca tamamlayan kelimelerden oluşan kelime grubuna isim-fiil grubu denir.” şeklinde tanımlamış ve “mAk, -mA, -Iş, -Uş” isim-fiilleri ile kurulduğunu ve bu eklere aynı zamanda mastar ekleri de denildiğini belirtmiştir.⁹⁶

Mehmet Özmen, isim fiil grubunu “-Iş/ -Uş, -ma/ -me, -mak/ -mek isim-fiil eklerinden birini almış bir fiille ondan önce gelen ona bağlanan ögelerden oluşur.” şeklinde tanımlamıştır. “İsim-fiil eki almış bir fiilin yüklemci görevinde” olduğunu belirten Özmen; yüklemciğe bağlı diğer ögelerin ise öznecik, dolaylı tümleç, zarf tümleci ve nesne durumunda olduklarını ifade etmiş, isim-fiil grubunda asıl ögenin sonda, yardımcı ögenin ise başta yer aldığını söylemiştir.⁹⁷

Metnimizde tespit etmiş olduğumuz isim-fiil grubu örnekleri şunlardır:

Metinde Yer Alan İsim-Fiil Grubu Örnekleri

- lokantada bulunan diğer müşterilere bakmağa (13-8)
- bu değişikliğin aksülamelini etrafta da görmek (13-9)
- küçük ve bazen çok şaşırtıcı uyanışlar halinde görmeğe mahkûm (17-8)
- alelâde bir kadın tarafından sevilme düşüncesi (18-8)

⁹⁴ Bilal Aktan, *age.*, s. 61.

⁹⁵ Süer Eker, *age.*, s. 432.

⁹⁶ Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli, *age.*, s. 83.

⁹⁷ Mehmet Özmen, *age.*, s. 117.

- Bir kenarına ilişmek arzusu (25-4)
- Bu odada biraz daha fazla beklemek (31-17)
- Bu tenha ve tanımadığı sokaklarda yolunu bulmak (32-13)
- Bir hayatı yalanlarından temizlemek, onu olduğu gibi, sadece kendi hakikati olarak ortaya koymak (35-19)
- Keskin hıçkırıklar ve çığlıklarla bu vücudun kaldırım taşlarına düşmesi ve orada ezilmesi (40-29)
- bir elbise değişir gibi hüviyetini değiştirebilmek, lalettayinin içinde kaybolmak, bir avuç kum içinde bir kum tanesi olmak ve böyle olduğunu dahi bilmemek (80-14)
- Bu sinirli, zayıf el ile beraber bu kemikli başın ikide bir böyle arkaya doğru gidişi (82-28)
- asıl olan yaşayan ve duyanla birleşmek (311-25)
- küçük dalgaların arasında ve güneş kırıntıları içinde bu yüzü olduğundan daha pembe, daha renkli ve hareketin neşesi içinde seyretmek (320-25)
- iyi, temiz olmasına, hülasa iyi işlemesine (333-6)

1.6. TEKRAR GRUBU

Tekrar grupları, aynı, yakın anlamlı, zıt anlamlı, biri anlamlı biri anlamsız vb. kelimelerin tekrarıyla oluşur. Tekrarlar ise ikileme olarak da adlandırılmaktadır. Tekrar grupları cümle içinde isim, sıfat, zarf ve fiil görevi yapar.

İkilemeyi “aslında anlam gücü sağlamak için yaratılan bir psikoloji ve müzik olayı”, “Türkçede, şiire, düzyazıya, anlam, aydınlık katan, güzellik, ahenk sağlayan ve ancak başarılı ozanlarca, yazarlarca sezilmiş bir sır” şeklinde ifade eden Vecihe Hatiboğlu, Türkçenin bilinenden çok daha önemli bir özelliği olduğunu vurgular.⁹⁸

Hatiboğlu, ikilemeleri, “anlatım gücünü artırmak, anlamı pekiştirmek, kavramı zenginleştirmek amacıyla aynı sözcüğün tekrar edilmesi veya anlamları birbirini andıran iki sözcüğün yan yana kullanılması” olarak açıklar. Türkçedeki ikilemelerin, zenginlik ve

⁹⁸ Vecihe Hatiboğlu, *Türk Dilinde İkileme*, 2. bs., Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1981, s. 11.

yaratma gücünü gösterdiğini belirtir ve Türk düşüncesindeki anlam bolluğunu kavram inceliğini karşılamak üzere, sözcük kurar gibi, türlü yönlerden birbiriyle ilgili iki sözcüğün yan yana getirildiğini ve yeni bir anlatım yolu yaratıldığını ifade eder. Türkçenin yüzyıllardır ilgili olduğu yabancı dillerde ikilemelerin az bulunduğunu, bu nedenle Türkçede yabancı dillerin etkisinin artmasıyla birlikte ikilemelerin kullanım alanının daralarak halk dilinde geçerli sayıldığını söyler.⁹⁹

Hatiboğlu, ikilemeleri şu şekilde sınıflandırarak ele almıştır: Sözcük yapısı bakımından ikileme türleri, Aralıklı ikilemeler, Sözcük türü bakımından ikilemeler, Yapı ve kuruluş bakımından ikilemeler, Ad, kök veya gövdelerinden kurulan ikilemeler, Eylem kök veya gövdelerinden kurulan ikilemeler, Görev bakımından ikilemeler, Anlam bakımından ikilemeler, Anlam bakımından ikilemeyi kuran sözcükler.¹⁰⁰

Tekrar öbeği için “Bir nesneyi veya hareketi karşılamak için eş görevli iki kelimenin meydana getirdiği söz öbeğine tekrar öbeği denilmektedir.” diyen Necati Demir, “tekrar öbeğinde tekrarların; anlamı güçlendirmekte, abartmakta, çoğaltmakta, kolaylaştırmakta, pekiştirmekte ve kuvvetlendirmekte, nesneye ve harekete çokluk, süreklilik, çabukluk, kesinlik, yaklaşıklık, pekiştirme anlamları katmakta” olduğunu belirtmiştir. Demir, tekrar grubunun özelliklerinden bahsederken bu grupların cümle içinde özne, tümleç ve yüklem görevlerinde bulunabildiğini, her zaman ifade birliği ve cümle içinde bütün halinde görev yaptığını ve öbeği oluşturan kelimelerin cümlede farklı ögelerde bulunamayacağını, öbekte yer alan sözcükler arasında hiçbir noktalama işareti kullanılmayacağını söylemiştir. Necati Demir, yapılaş şekillerine göre tekrar öbeklerini; iki sözcüğü de anlamlı sözcükler ile, yakın veya eş anlamlı sözcükler ile, karşıt anlamlı sözcükler ile, iki sözcüğü de anlamsız sözcükler ile, biri anlamlı biri anlamsız sözcükler ile, yansıma sözcükler ile, sayı bildiren sözcükler ile ve aynı sözcüklerin tekrarı ile yapılan tekrar öbekleri olarak ele almıştır.¹⁰¹

⁹⁹ *age.*, s. 9.

¹⁰⁰ *age.*, s. 5-7.

¹⁰¹ Necati Demir, *age.*, s. 31-32.

Leylâ Karahan, tekrar grubunu “Bir nesneyi, bir niteliği, bir hareketi karşılamak üzere eş görevli iki kelimenin meydana getirdiği kelime grubudur.” diyerek tanımlamıştır.¹⁰²

Muharrem Ergin, tekrar grubunu “Tekrarlar” başlığında ele alarak “Tekrarlar aynı cinsten iki kelimenin arka arkaya getirilmesi ile meydana gelen kelime gruplarıdır.” şeklinde tanımlar ve Türkçede hemen hemen her çeşit kelimedenden tekrar yapılabileceğini fakat tekrara en elverişli kelime çeşitlerinin isimler, sıfatlar ve gerundiumlar olduğunu zamirlerin tekrara elverişli olmadığını belirtir. Ergin, tekrar gruplarını, aynen tekrarlar, eş mânâlı tekrarlar, zıt mânâlı tekrarlar ve ilâveli tekrarlar olmak üzere dörde ayırmıştır.¹⁰³

Tekrar gruplarını ele alırken unsurları aynı olan tekrar grupları, unsurları yakın anlamlı olan tekrar grupları, unsurları zıt anlamlı olan tekrar grupları olmak üzere üç başlıkta sınıflandırmayı uygun bulduk. Ayrıca bazı kaynaklarda yer alan ‘aynı kelimenin farklı ek almış biçimlerinden oluşan ikilemeler’e ve ‘pekiştirmeli tekrarlar’a da metnimizden örnekler verdik:

Metinde Yer Alan Tekrar Grubu Örnekleri

Unsurları Aynı Olan Tekrar Grupları

- zaman zaman (11-19)
- deneye deneye (12-9)
- yoklaya yoklaya (12-10)
- ayrı ayrı (14-28)
- sıkı sıkı (19-2)
- ürpere ürpere (20-5)
- yavaş yavaş (20-12)
- dalgın dalgın (21-23)
- ağır ağır (21-25)
- uzun uzun (22-14)
- gıcırdata gıcırdata (24-1)
- ballandıra ballandıra (24-23)
- derin derin (25-11)
- şaşkın şaşkın (25-15)
- kemire kemire (25-26)
- dörder dörder (26-18)
- istemeye istemeye (28-24)
- teker teker (29-5)

¹⁰² Leylâ Karahan, *age.*, s. 60.

¹⁰³ Muharrem Ergin, *age.*, s. 377.

- parça parça (29-5)
- çarpa çarpa (30-20)
- sendeleye sendeleye (38-6)
- kademe kademe (38-8)
- doya doya (38-15)
- kat kat (38-26)
- katıla katıla (41-4)
- acı acı (41-32)
- dalga dalga (43-8)
- soluya soluya (47-2)
- dal dal (49-21)
- yaprak yaprak (49-21)
- örgü örgü (49-22)
- hücre hücre (49-22)
- diken diken (50-6)
- yaka yaka (55-23)
- ede ede (58-4)
- dik dik (58-14)
- acele acele (60-18)
- öttüre öttüre (61-27)
- bile bile (66-11)
- seve seve (66-11)
- yapa yapa (78-18)
- düşüne düşüne (83-28)
- korka korka (104-1)
- kolay kolay (106-18)
- perde perde (109-8)
- sürüye sürüye (109-13)
- rahat rahat (109-28)
- mahzun mahzun (113-32)
- yeni yeni (113-33)
- tatlı tatlı (114-25)
- mışıl mışıl (114-25)
- gerine gerine (114-29)
- baka baka (124-23)
- dolu dolu (124-25)
- benirliye benirliye (132-23)
- kabarta kabarta (133-2)
- dağıta dağıta (138-13)
- halka halka (142-12)
- işleye işleye (143-29)
- sevine sevine (158-21)
- ala ala (160-23)
- deli deli (164-14)
- buruşuk buruşuk (169-11)
- kısık kısık (184-12)
- asıla asıla (185-16)
- pul pul (189-16)
- kesik kesik (190-5)
- kıvrım kıvrım (199-32)
- tıklım tıklım (200-17)
- isteksiz isteksiz (211-17)
- döne döne (236-22)
- adım adım (238-7)
- köpüre köpüre (263-4)
- ufak ufak (280-13)
- büyüte büyüte (289-18)
- dalıp dalıp (290-28)
- sora sora (291-22)
- büyük büyük (292-15)
- semt semt (300-30)
- ev ev (300-30)

- göstere göstere (307-25)
- başka başka (311-9)
- pırıl pırıl (311-30)
- neleri neleri (313-3)
- ümitsiz ümitsiz (314-30)
- dalgın dalgın (316-20)
- tembel tembel (323-2)
- boğum boğum (328-7)
- çabuk çabuk (328-14)
- zıplaya zıplaya (333-16)
- bukle bukle (333-29)
- yer yer (333-29)
- çizgi çizgi (336-22)
- yaltaklana yaltaklana (346-10)
- sivri sivri (350-8)
- sıcak sıcak (350-32)
- hüngür hüngür (352-15)

Unsurları Yakın Anlamalı Olan Tekrar Grupları

- ufak tefek (13-29)
- ite kaka (20-4)
- yarım yamalak (28-26)
- sarsıla topallaya (42-21)
- sıçraya zıplaya (48-20)
- çerden çöpten (104-24)
- bitmez tükenmez (109-12)
- şöyle böyle (121-15)
- dallı budaklı (124-5)
- delik deşik (145-18)
- öteden beriden (178-29)
- sarmaş dolaş (300-2)

Unsurları Zıt Anlamalı Olan Tekrar Grupları

- aşağı yukarı (36-2)
- sağa sola (60-8)
- çöze bağlaya (133-2)
- yaz kış (136-20)
- az çok (146-21)

Mehmet Özmen'in 'aynı kelimenin farklı ek almış biçimlerinden oluşan ikilemeler' başlığında ele aldığı tekrar grupları vardır.¹⁰⁴ Bu tekrar gruplarından metnimizde tespit ettiğimiz bazı örnekler şunlardır:

¹⁰⁴ Mehmet Özmen, *age.*, s. 76.

- girer girmez (27-26)
- koyar koymaz (61-10)
- ister istemez (74-18)
- gelir gelmez (75-31)
- görür görmez (77-17)
- basar basmaz (78-19)
- kapanır kapanmaz (106-17)
- işitir işitmez (141-7)
- der demez (141-10)
- açar açmaz (178-27)
- bağırır bağırılmaz (284-29)
- kilitler kilitlemez (299-21)

Mustafa Özkan-Veysi Sevinçli'nin 'pekiştirmeli tekrarlar' başlığında ele aldığı "kelimelerin ilk heceleri ünsüz ile bitiyorsa ünsüzlerin kaldırılmasıyla, ünlü ile bitiyorsa heceye doğrudan 'm, p, r, s' seslerinden birinin eklenmesiyle yeni bir hecenin meydana getirildiğini" belirttiği ve "ilk hecesi ünlü olan ya da ünlü ile başlayan kelimelerde ikileme ünsüzü olarak genellikle 'p' getirildiğini, 'p'den sonra 'a-e' getirilerek ekleme hecelerin genişletilebildiğini" söylediği tekrar grupları vardır.¹⁰⁵ Metnimizde tespit etmiş olduğumuz bu tekrarlara bazı örnekler şunlardır:

- yepyeni (12-30)
- çarçabuk (20-24)
- kıpkızıl (43-8)
- karmakarışık (61-16)
- sapsarı (68-14)
- bembeyaz (69-1)
- büsbütün (69-6)
- koskoca (81-28)
- apaçık (97-22)
- dimdik (100-3)
- tertemiz (326-2)
- simsiyah (105-23)
- upuzun (120-19)
- sımsıkı (120-20)
- mosmor (126-18)
- kaskatı (163-30)
- düpedüz (185-18)
- yapayalnız (207-11)
- bomboş (251-3)
- yusyuvarlak (280-10)
- masmavi (313-22)
- kıpkırmızı (335-11)

Mustafa Özkan-Veysi Sevinçli, grubu oluşturan öğelerden birinin veya her ikisinin yönelme hâli ekini taşıyabildiğini söyler.¹⁰⁶ Metnimizde tespit etmiş olduğumuz bu tekrarlara örnek olarak verilebilecek bazı gruplar şunlardır:

¹⁰⁵ Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli, *age.*, s. 48.

¹⁰⁶ *age.*, s. 51.

- baş başa (16-3)
- göz göze (16-3)
- üst üste (20-6)
- kendi kendine (26-28)
- el ele (30-10)
- yan yana (30-11)
- alt alta (39-28)
- dış dış (78-2)
- yumruk yumruğa (78-2)
- nefes nefese (87-2)
- kucak kucağa (102-9)
- omuz omuza (143-2)
- kol kola (316-26)

Mustafa Özkan-Veysi Sevinçli, bazen tekrar grubunu oluşturan öğelerden birincisinin ayrılma ikincisinin yönelme hâli ekini aldığını belirtir.¹⁰⁷ Bu tekrarlara örnek olarak verilebilecek metnimizde tespit etmiş olduğumuz bazı gruplar şunlardır:

- baştan başa (25-20)
- iyiden iyiye (40-9)
- uzaktan uzağa (214-14)

1.7. EDAT GRUBU

Necati Demir, “Bir ad veya söz öbeğinin kendisinden sonra gelen (ile, için, kadar, göre, diye, rağmen, karşı, doğru, gibi, dolay, ...) çekim edatıyla oluşturduğu kelime öbeğine edat öbeği” denildiğini söylemiş edat öbeğinin cümle içinde daha çok zarf tümleci olduğunu belirtmiştir.¹⁰⁸

Leylâ Karahan, edat grubu için “Bir isim unsuru ile bir çekim edatından meydana gelen kelime grubudur.” tanımını yapmış ve özelliklerinden bahsederken şöyle demiştir: “Bu grupta isim unsuru başta, çekim edatı (ile, için, kadar, göre, diye, rağmen, karşı, doğru, gibi, dolay vb.) sonda bulunur.”¹⁰⁹

¹⁰⁷ *age.*, s. 52.

¹⁰⁸ Necati Demir, *age.*, s. 32.

¹⁰⁹ Leylâ Karahan, *age.*, s. 63.

Muharrem Ergin, edat grubuyla ilgili “Bir isim unsuru ile bir son çekim edatının meydana getirdiği kelime grubudur.” tanımını yapmış ve devamında da “isim unsuru önce, son çekim edatı sonra getirilir.” demiştir.¹¹⁰

Bilal Aktan, edat grubunu “yalnız başlarına anlamları olmayan isim ve isim soylu kelime ve kelime gruplarından sonra gelerek anlam bakımından bunlarla sıkı sıkıya bağlı bulunan dil bilgisi bakımından onlara hâkim olan ve eklendikleri kelimelerle birlikte cümlenin öteki kelimeleri arasında çeşitli anlam ilişkileri kuran görevli sözler” şeklinde tanımlamıştır. Edatların eklendikleri isim, sıfat, zamir gibi isim soylu kelime veya kelime grupları ile bir edat grubu oluşturduğunu belirten Aktan, edat grubunda isim unsurunun başta, çekim edatlarının (için, ile, gibi, kadar, göre, doğru, başka, dolayı, beri, ötürü, öte, yana, itibaren, nazaran, rağmen vb.) sonda bulunduğunu söylemiştir.¹¹¹

Zuhal Kültüral, edat öbeğini “isim soylu bir kelime ile bir edattan meydana gelen kelime grubu” olarak tanımlamıştır. Edatların tek başlarına anlamları olmadığı için isim soylu kelimelerden sonra gelerek onların başka öğelerle ilişki kurmalarını sağlayan kelimeler olduğunu belirterek bu kelime grubunun kaynaklarda genellikle “edat grubu” veya “takı öbeği” olarak ifade edildiğini söylemiştir.¹¹²

Süer Eker, edat grubunu “ad soylu sözcüğün, yalın durumda ya da yaklaşma, uzaklaşma, ilgi durumu eklerinden birini alarak, bir son çekim edatına bağlanmasıyla oluşturduğu grup” şeklinde tanımlamış ve edat gruplarının tümce içinde sıfat veya zarf görevinde olduğunu söylemiştir.¹¹³

Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli, edat grubunu “bir isim ile çekim edatından oluşan kelime grubu” olarak tanımlamış ve edat grubunda ismin başta, çekim edatının sonda bulunduğunu belirtmiştir. Bu edatların (gibi, göre, kadar, değin, sonra, ile, doğru,

¹¹⁰ Muharrem Ergin, *age.*, s. 392.

¹¹¹ Bilal Aktan, *age.*, s. 33.

¹¹² Zuhal Kültüral, *age.*, s. 15.

¹¹³ Süer Eker, *age.*, s. 430.

beri, üzere) olduklarını belirtmişler, edatın isimle birleşmesinin ekli ya da eksiz olduğunu, zamirlerin çekim edatlarına genellikle ilgi halinde bağlandığını ve vurgunun isim üzerinde olduğunu söylemişlerdir.¹¹⁴

Mehmet Özmen, edat öbeğinin, bir edatla ondan önce gelen bir isim, isimsi veya isimlikten oluştuğunu, diğer edatlardan farklı olarak, gibi ve diye edatlarının cümleden sonra geldiğini ve cümleyle birlikte edat grubunu oluşturduklarını ifade etmiştir. Her edatın kendisinden önce gelen öge ile doğrudan doğruya birleşmediğini söyleyen Özmen, edat gruplarında vurgunun birinci unsur olan, isim unsuru üzerinde olduğunu söylemiştir.¹¹⁵

Ahmet Beserek, edat grubunun son çekim edatlarından birinin bir isim soylu kelimededen sonra kullanılmasıyla meydana geldiğini belirtmiş ve edatların kendilerinden önce gelen kelimelere yeni bir anlam kazandırdıklarını söylemiştir.¹¹⁶

Metnimizde tespit etmiş olduğumuz edat grubu örnekleri şunlardır:

Metinde Yer Alan Edat Grubu Örnekleri

- ömürlerinin sonuna kadar (12-16)
- bir üst kat kiracısı gibi (12-20)
- birdenbire kesilmiş gibi (13-22)
- biraz yana doğru (14-11)
- korkunç manzarasıyla (15-16)
- vuzuhuyla görmesi kadar (16-2)
- onların ışığıyla (16-12)
- parlak ve yakıcı bir yıldız gibi (16-31)
- taşıyamayacağı kadar (17-13)
- anlamak için (17-21)
- ileriye doğru (18-15)
- görmek için (18-21)
- silmek için (19-7)
- hava verilmiş gibi (19-13)
- daha çocuk denecek kadar (19-27)
- bu zavallının azabıyla (20-1)

¹¹⁴ Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli, *age.*, s. 60.

¹¹⁵ Mehmet Özmen, *age.*, s. 100.

¹¹⁶ Ahmet Beserek, *age.*, s. 29.

- en tehlikeli adımlarla yürümüş bir adam gibi (20-8)
- esir kadar (22-10)
- bir insan sıfatıyla (23-22)
- istedikleri gibi (24-4)
- bir yara gibi (25-30)
- unutmak için (26-23)
- dünyaya henüz gelmiş gibi (27-10)
- kımıldanacak bir yer bırakmayacak kadar (27-21)
- en tehlikeli adımlarla yürümüş bir adam gibi (20-8)
- bir iksir gibi (28-23)
- her vuzuhu bir anda karartacak kadar (29-11)
- yetişmek için (30-22)
- boğazına doğru (30-28)
- kaçabilecek kadar (31-18)
- Ceketinin tersiyle (31-27)
- tahammül edilmeyecek kadar (32-3)
- büyük, tamiri kabil olmayan bir felaket ihtimaliyle (32-31)
- sahibinin ölümü için ağlayan sadık bir köpek gibi (33-21)
- bir deli gibi, bir büyük orman yangınından kaçan yaralı bir hayvan gibi (34-3)
- Sırf kendi zekasıyla ve istisnai ruh kabiliyetiyle tedarik ettiği bir başka varlıkla (34-21)
- içkiye düşkün bir arkadaşa nasihat vermek için (35-24)
- hiçbir şey yokmuş gibi (42-27)
- mıknaatla çekilmiş bir yığın demir tozu gibi (45-19)
- çok koyu, çok karanlık bir mayide yüzer gibi (46-22)
- Hiç kıymet vermediği taklit bir eşyayı parmakları arasında biraz da istihfafla evirip çeviren bir adam haliyle (47-24)
- dehşetten açılmış büyük gözlerle (50-9)
- ev sahibinin sabırsızlığına rağmen (55-25)
- polis kulübesine doğru (60-2)
- çalınmaktan vazgeçilmiş bir saz gibi (62-20)
- sakın ve hatta şefkatli bir eda ile (72-4)
- kontrolsüz bir hareketle (82-27)
- Bir iki defa yanındakilerle konuşmak için (82-30)
- Müthiş bir şey olmuş gibi (83-4)
- hafif bir omuz kaldırışıyla (83-5)
- insana bir çekmece hissini verecek kadar (83-16)
- erimiş kauçuktan bir eldiven gibi (102-13)

- herkesin ıstırabıyla (103-17)
- doktorların baş sallayarak teselli ettikleri hastalığımla (103-18)
- Raif Paşa ailesinin ölümüyle (105-10)
- nişanın bozulması için (115-24)
- karanlık bir kumaş gibi (128-25)
- usta bir kuyumcu gibi (128-26)
- bir mimar gibi (128-27)
- çocuk aldatır gibi (173-5)
- hâlâ bende durduğu için (184-20)
- hep bu hikayeyi hatırladığım için (200-8)
- bir kuyuya iner gibi (214-8)
- büyük bir çınar ağacı gibi (263-31)
- büyük ikramiyenin birkaç dakika içinde eriyen hayali gibi (292-16)
- ayağındaki bir ip gibi (308-16)
- konuşmağa devam eder gibi (313-18)
- üzerime doğru (319-16)
- genç kadına hayatından çekilmek fırsatını vermek için (330-11)
- büyük ve her zaman için haddinden fazla açık mavi gözleriyle (333-20)
- vezirlere doğru (346-22)

1.8. BAĞLAMA GRUBU

Leylâ Karahan, bağlama grubu için şöyle bir tanım yapmıştır: “Bağlama edatları ile birbirine bağlanmış iki veya daha fazla isim unsurunun meydana getirdiği kelime grubudur. Bağlama edatları (ve, veya, ile, fakat, ama, değil vb.) isim unsurlarının arasında bulunur.”¹¹⁷

Necati Demir, bağlama öbeğini, “İki sözcük, iki sözcük öbeği veya bir sözcük ile bir sözcük öbeğinin bir bağlaç ile (ve, ile, dahi, ya, ya da vb.) birbirlerine bağlanmasıyla oluşan sözcük öbeğine, bağlama öbeği denmektedir.” tanımıyla açıklamıştır.¹¹⁸

Muharrem Ergin, bağlama grupları için “Bağlama grubu sıralama bağlama edatları ile yapılan kelime grubudur.” tanımını yapmış ve sıralanan unsurların ikiden fazla olduğu durumda bağlama edatı ‘ve’nin son iki unsurun arasına girdiğini ifade etmiştir.¹¹⁹

¹¹⁷ Leylâ Karahan, *age.*, s. 65.

¹¹⁸ Necati Demir, *age.*, s. 33.

¹¹⁹ Muharrem Ergin, *age.*, s. 379.

Bilal Aktan, bağlama öbeğini “iki ya da daha fazla isim unsuru veya kelime grubunun bağlaçlar ile oluşturduğu kelime grubu” şeklinde tanımlamıştır. Bağlaçların kelime ya da isim unsurları arasında sıralama, bağlama, denkleştirme, karşılaştırma görevi gördüklerini belirten Aktan; unsurların birbirlerine eşit olarak bağlandığını, her unsurun kendi vurgusunu taşıdığını ve her birinin vurgusunun eşit olduğunu söylemiştir.¹²⁰

Zuhal Kültürel, bağlama grubunu “Tek başlarına anlamı olmayan aynı görevli kelimeleri kelime gruplarını, cümleleri birbirine bağlayan ve, veya, ile, fakat, çünkü, ya...ya, ne...ne ... gibi bağlama edatları ile kurulmuş olan kelime grupları.” olarak tanımlanmış ve bu kelime gruplarına terim sözlüklerinde “bağlaç öbeği” ‘de denilmekte olduğunu söylemiştir.¹²¹

Süer Eker, bağlama grubunu “en az iki çeşit ögenin bir bağlama edatıyla oluşturduğu grup” şeklinde tanımlamış ve bağlama gruplarının tümce içinde çeşitli görevlerde kullanılabildiğini söylemiştir.¹²²

Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli, bağlama grubunu “iki ya da daha fazla ismin sıralama, bağlama, karşılaştırma ve denkleştirme bağlaçları (ve, ile, dahi, ilâ, ya, yahut, veyahut, fakat, ama, değil, ya... ya, hem... hem, ne... ne, da... da vb. ile oluşturduğu kelime grubu” şeklinde tanımlamışlar ve ögelerin şeklen ve eşit olarak birbirine bağlandığını söylemişlerdir.¹²³

Günay Karaağaç, bağlama öbeklerini “bağlama edatları ile birbirine bağlanmış iki veya daha fazla isim veya isim ögesinin veya cümlenin oluşturduğu söz öbeği” şeklinde tanımlamış ve sıralama söz birlikleri de denen bu öbeklerde, ögelerin asıl ve yardımcı

¹²⁰ Bilal Aktan, *age.*, s. 56.

¹²¹ Zuhal Kültürel, *age.*, s. 16.

¹²² Süer Eker, *age.*, s. 434.

¹²³ Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli, *age.*, s. 102.

olarak ayrılmadığını belirterek ögelerin denk olarak birbirlerine bağlandıklarını söylemiştir.¹²⁴

Mehmet Özmen, bağlama grubunu “iki kelime veya kelime grubunun bir bağlaçla birbirlerine bağlanması ile oluşan söz öbeği” şeklinde tanımlamış ve bağlama grubuna katılan her iki ögenin de kelime veya kelime grubu olabileceğini belirtmiştir. Özmen, bağlama grubunun söz dizimi içerisinde özne, nesne, zarf tümleci ve dolaylı tümleç olabileceğini de söylemiştir.¹²⁵

Ahmet Beserek, bağlama grubunu, “bağlaç grupları” adı altında ele almış ve iki ayrı kelimenin veya kelime grubunun arasına bir bağlaç konularak yapılan kelime grupları olduğunu belirtmiştir.¹²⁶

Metnimizde yer alan bağlama gruplarını “ve bağlacı ile kurulanlar, değil edatı ile kurulanlar, veya/veyahut/yahut bağlacı ile kurulanlar, ile bağlacı ile kurulanlar, ne....ne bağlacı ile kurulanlar” şeklinde sınıflandırmayı uygun bulduk:

Metinde Yer Alan Bağlama Grubu Örnekleri

1.8.1. “ve” Bağlama Edatı ile Kurulanlar

- gayrimemnun ve zalim (12-20)
- dik bıyıklı ve tahta burunlu (13-19)
- dudaklarının ıslaklığına ve gözlerinin parıltısına (13-29)
- hayatının biricik macerasını kapatan ve onu bambaşka bir adam yapan (15-25)
- [kuvvetli ve muntazam] bir şekilde (19-11)
- [teselli ve zevk] kaynağı (20-23)
- [yekpare ve renksiz] bir sessizlik (24-32)
- [sefil ve harap] bir yatak (25-5)
- Ömrün [büyük ve serin] pınarı (27-10)

¹²⁴ Günay Karaağaç, *age.*, s. 200.

¹²⁵ Mehmet Özmen, *age.*, s. 79-80.

¹²⁶ Ahmet Beserek, *age.*, s. 30.

- Evin bulunduğu sokağı ve daha birkaçını (31-23)
- [büyük ve dev] makineler (32-30)
- [çirkin ve galiz] bir dünya (43-24)
- zavallı ve biçare (45-6)
- hafif ve rahat (49-17)
- bütün bir [dağ ve memleket] havası (55-18)
- dinç ve neşeli (70-31)
- Hasta ve mecalisiz (74-27)
- sefaletlerim ve sıkıntılarıım (79-26)
- sıcak ve sakin (81-4)
- [manasız ve ehemmiyetsiz] bir bakış (82-18)
- sükunet ve kayıtsızlık (83-12)
- servet ve imkanlarımız (103-15)
- büyük [vehim ve esrar] kaynağı (107-17)
- [acı ve ölüm] ormanı (109-22)
- nikah ve düğün (115-19)
- Kararsızlık ve ıstırap (122-7)
- saadetler ve felaketler (127-30)
- [Mustarip ve meysus] insanlar (132-14)
- ihtiyar ve zayıf (136-14)
- tatlı ve yumuşak (173-5)
- Kolay ve rahat (175-4)
- hırçın ve kuru (188-15)
- Cansız ve neşesiz (242-2)
- [şefkat ve dostluk] pınarı (303-7)
- eksik ve dağınık (311-1)
- rahat ve tabii (313-19)
- sefil ve bakımsız (332-1)
- güzel ve parlak (352-27)

1.8.2. “değil” Bağlama Edatı ile Kurulanlar

- o kiracı değil, evin asıl sahibi (12-24)
- şaşırtacak bir mahluk tarafından değil, alelâde bir kadın tarafından (18-8)

1.8.3. “veya, veyahut, yahut” Bağlama Edatı ile Kurulanlar

- Bir saksının, bir sedirin, bir masanın, bir duvar veya kapının değişmesi (20-27)
- bir deli veyahut tamamıyla düşmüş bir adam, bir sefil (56-21)
- Kaderin iyi veya kötü yüzü (80-4)
- bir plaja, yahut bahçeye (305-24)
- amcasının kızına, yahut komşusuna, mektep arkadaşına (327-5)

1.8.4. “ile” Bağlama Edatı ile Kurulanlar

- Ayakkabı ile manto (19-2)
- Eşya ile dilsiz kadın (74-25)
- Hastalığımla ben (102-17)
- dadınla Gülbuy kadın (125-12)
- mazi ile istikbal (132-7)
- Gece ile Gündüz (263-17)
- dört kadınla küçük kız (272-1)
- Kınalı ile Heybeli (319-15)

1.8.5. “ne....ne” Bağlama Edatı ile Kurulanlar

- ne billur sürahi parçası, ne de küçük su birikintisi (51-24)
- ne kim olduklarını, ne de nereden gelip nereye gittiklerini (75-2)
- ne o gece, ne de ertesi günü (76-5)
- ne korkunç, ne zalim bir şey (82-30)
- Bu ne Baudelaire'in çift odasına, ne de Quincey'nin afyonun cennetinde gördüğü rüyalardan realiteye dönüşüne (81-18)
- Ne ölenleri, ne de bu ölümün fecaatini (121-12)
- Ne Sabri'nin Hacivat'a yüksek sesle sorduğu suali, ne de ayak seslerini (153-13)
- ne elbisenin asıl sahibi ne de Sabri'nin hikayesi (157-30)
- ne önü, ne sonu (301-5)
- ne çocukluğum, ne tahsil senelerim, ne babam, ne de ondan evvelkiler (305-21)
- ne kendisi, ne de hizmetçisi (307-11)
- Ne İstanbul'u ne genç kadını ne de hayat dediğimiz ve ne olduğunu bir türlü bilmediğimiz şeyi (329-24)

1.9. UNVAN GRUBU

Muharrem Ergin, unvan grubunu şöyle tanımlamıştır: “Unvan grubu bir şahıs ismiyle bir unvan veya akrabalık isminden meydana gelen kelime grubudur.” Ergin, şahıs

isminin önce, unvan ismi veya akrabalık isminin sonra geldiğini, her iki unsurun da hiçbir ek almadan doğrudan doğruya yan yana getirildiğini söylemiştir.¹²⁷

Leylâ Karahan, unvan grubunu “Bir şahıs ismiyle, bir unvan veya akrabalık isminden meydana gelen kelime grubudur.” şeklinde tanımlamıştır.¹²⁸

Necati Demir, unvan grubu için “Bir şahıs ismiyle, bir unvan veya akrabalık isminden meydana gelen sözcük öbeğine unvan öbeği denmektedir.” diyerek kural olarak şahıs isminin başta, unvan ve akrabalık isminin sonda bulunduğunu ifade etmiştir.¹²⁹

Bilal Aktan, unvan öbeğini “kişi adıyla buna bağlı unvan ve akrabalık adının oluşturduğu niteleme grubu” şeklinde tanımlamış ve unvan grubunda birinci unsurun kişiyi ikinci unsurun bu kişi ile ilgili unvanı gösterdiğini belirtmiştir. Unvan adının, yerine göre “meslek, rütbe, meslek içinde aşama / derece, saygı...” kavramı katarak kişinin tanıtılmasını sağladığını söylemiştir.¹³⁰

Zuhal Kültüral, unvan grubunu “unvan veya akrabalık bildiren kelimelerin şahıs isimlerinden sonra kullanılmasıyla meydana gelen kelime grubu” şeklinde tanımlamış ve bu grubun her iki unsurunun da ek almadığını belirterek unvan grubunun vurgusunun, isim unsuru üzerinde olduğunu söylemiştir.¹³¹

Süer Eker, unvan grubunu “bir kişi adıyla bir unvan veya akrabalık gösteren ismin eksiz olarak yan yana gelerek oluşturduğu belirtme grubu” olarak tanımlamış ve unvan grubunda unvan adının sonda olduğunu, Batı dillerinde ise başta olduğunu belirtmiştir.¹³²

¹²⁷ Muharrem Ergin, *age.*, s. 389.

¹²⁸ Leylâ Karahan, *age.*, s. 68.

¹²⁹ Necati Demir, *age.*, s. 35.

¹³⁰ Bilal Aktan, *age.*, s. 41.

¹³¹ Zuhal Kültüral, *age.*, s. 17.

¹³² Süer Eker, *age.*, s. 427.

Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli, unvan öbeğini, “bir unvan ya da akrabalık isminin şahıs ismiyle meydana getirdiği kelime grubu” şeklinde tanımlamış ve bu yapılarda, şahıs isminin başta unvan veya akrabalık isminin sonda bulunduğunu söylemişlerdir.¹³³

Günay Karaağaç, unvan öbeğini “bir özel ad ile unvan veya akrabalık adlarından birinin eksiksiz bir biçimde oluşturdukları söz öbeği” şeklinde tanımlamış ve bütün unvan öbeklerinin özel ad olduğu, ayrıca özel adların önce, unvan veya akrabalık adlarının sonra geldiğini ve bu öbekte iki ögenin de eksiz birleştiğini ifade etmiştir.¹³⁴

Mehmet Özmen, unvan grubunu “bir kişi adıyla ondan sonra gelen unvan veya akrabalık adından oluşan söz öbeği” olarak tanımlamış ve kişi adıyla unvan veya akrabalık adlarının birbirleriyle eksik olarak birleştiğini, unvan grubunun isimden sonra gelen unvanın isme isnat edilmesi, yüklenmesi bakımından, isnat grubuna benzediğini söylemiştir.¹³⁵

Ahmet Beserek, unvan grubunu, unvan veya akrabalık bildiren bir kelime ile birlikte kullanılan özel isimlerde meydana geldiğini ve bu grupta ilk kelimenin belirten, ikinci kelimenin belirtilen durumunda olduğunu söylemiştir.¹³⁶

Metnimizde tespit etmiş olduğumuz unvan grubu örnekleri şunlardır:

Metinde Yer Alan Unvan Grubu Örnekleri

- Abdullah Efendi (11-14)
- Raif Paşa (105-10)
- Suphiye Hanım (115-3)
- Abdullah Çavuş (118-22)
- Yümnü Bey (133-19)
- Hayrullah Bey (134-9)
- Eyyubî Bekir Ağa (135-32)
- Zeynep Hanım (137-1)

¹³³ Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli, *age.*, s. 65.

¹³⁴ Günay Karaağaç, *age.*, s. 204.

¹³⁵ Mehmet Özmen, *age.*, s. 109.

¹³⁶ Ahmet Beserek, *age.*, s. 29.

- Refet Bey (137-2)
- Hayrettin Bey (140-30)
- Rıza Paşa (160-3)
- Ayşe Hanım (167-8)
- Murtaza Paşalar (174-31)
- Aziz Efendiler (174-32)
- Bektaş Ağalar (174-32)
- Süleyman Bey (187-32)
- Suphi Paşa (203-4)
- Fahri Bey (207-23)
- Emin Bey (214-21)
- Tahir Beyzade Ömer Bey (221-21)
- Ömer Tahir Efendi (224-20)
- Kerim Ağa (232-30)
- Şakir Bey (246-2)
- Mehmet Ağabey (271-5)
- Ahmet Bey (279-9)
- Nuri Bey (279-10)
- Müzeyyen Hanım (323-26)

1.10. BİRLEŞİK İSİM

Necati Demir, “özel kişi isimleri ve soyadlarının oluşturduğu” öbeği birleşik isim öbeği şeklinde açıklamıştır.¹³⁷

Leylâ Karahan, birleşik isim grubunu “Bir şahsa özel ad olmak üzere bir araya gelen kelimeler topluluğudur.” şeklinde tanımlar.¹³⁸

Muharrem Ergin, birleşik ismi tanımlarken “Birleşik isim bir nesnenin ismi olmak üzere yan yana gelen birden fazla ismin meydana getirdiği kelime grubudur.” der.¹³⁹

Bilal Aktan, birleşik isim grubunu “bir şahsın adı olmak üzere yan yana gelen isimlerin eksiksiz olarak kullanıldığı kelime grubu” şeklinde tanımlamış ve birleşik isimlerin hepsinin özel isimler olduğunu söylemiştir.¹⁴⁰

Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli, birleşik isim öbeğini “bir nesnenin adı olmak üzere yan yana gelen birden çok ismin kalıplaşarak oluşturduğu kelime grubu” şeklinde

¹³⁷ Necati Demir, *age.*, s. 36.

¹³⁸ Leylâ Karahan, *age.*, s. 69.

¹³⁹ Muharrem Ergin, *age.*, s. 385.

¹⁴⁰ Bilal Aktan, *age.*, s. 26.

tanımlamışlardır. Bu birleşmede isimlerin herhangi bir ek almadan doğrudan yan yana geldiklerini, bu yüzden Türkçedeki asıl birleşik isimleri, bazı yer ve ikili üçlü şahıs isimlerinin meydana getirdiğini belirtmişler, birleşik isimlerin genellikle özel isimlerden yapıldığını ifade etmişlerdir.¹⁴¹

Günay Karaağaç, birleşik ismi öbeği, “bir kimseye özel ad olmak üzere iki veya daha fazla ismin bir araya gelerek oluşturduğu söz öbeği” şeklinde tanımlamış ve bu öbeğin tamamen eksiz bir şekilde birleşen ve iki veya daha fazla isimden oluşan bütün şahıs isimlerinin birleşik söz öbeği oluşturduğunu ve bir varlığın özel adı olmak üzere bir araya gelen sözler topluluğu olduğunu söylemiştir.¹⁴²

Mehmet Özmen, birleşik isim öbeğini “iki veya daha fazla özel adın bir kişiyi, bir yeri veya bir nesneyi karşılamak üzere arka arkaya gelmesiyle oluşan söz öbeği” şeklinde tamamlamıştır. İsimlerin birbirlerine eksiz olarak bağlandığını belirten Özmen, isimlerin gruba katılımlarının denk olduğunu ve yerlerinin değişmediğini söylemiştir.¹⁴³

Metnimizde tespit etmiş olduğumuz birleşik isim gruplarına şunlar örnek verilebilir:

Metinde Yer Alan Birleşik İsim Grubu Örnekleri

- Nebi Yunus (125-13)
- İhtiyar Abdullah Çavuş (116-13)
- Hacı Abdullah (126-3)
- Tab'î Mustafa Efendi (135-31)
- Hafız Post (135-32)
- Mevlevi Mehmet Paşalar (174-31)
- Kral Gudea (191-29)
- Hekimoğlu Ali Paşa Camii (271-15)
- Holivudun Zeki (272-25)
- İmam Fevzi Efendi (290-1)
- Madam Domna (306-4)
- Jül Sezar (275-27)
- İsmail Hakkı (328-22)

¹⁴¹ Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli, *age.*, s. 42.

¹⁴² Günay Karaağaç, *age.*, s. 203.

¹⁴³ Mehmet Özmen, *age.*, s. 109.

1.11. ÜNLEM GRUBU

Muharrem Ergin, ünlem grubunun “bir seslenme edatı ile bir isim unsurundan meydana gelen kelime grubu” olduğunu, önce seslenme edatının, sonra ismin geldiğini, eksiz bir birleşme olduğunu söyler.¹⁴⁴

Ünlem grubunu “Bir ünlem ile bir isim unsurundan meydana gelen kelime grubudur.” şeklinde açıklayan Leylâ Karahan, bu grupta ünlemin (ey, ay, hey, bre, a, ya yahu, be vb.) başta, isim unsurunun sonda bulunduğunu, cümlelerin kuruluşuna katılmayan bu grubun hitaplarda ve cümle dışı öge olarak cümlelerin herhangi bir yerinde bulunabileceğini belirtir.¹⁴⁵

Necati Demir, ünlem gruplarını “Bir ünlemle bir isim unsurundan oluşan söz öbeğine ünlem öbeği denilmektedir.” şeklinde tanımlamış ve bütün ünlem sözcükleri ile ünlem öbeği kurulabileceğini söylemiştir.¹⁴⁶

Bilal Aktan, ünlem öbeğini “bir ünlem ve bir isim unsurunun bir araya gelmesiyle oluşan kelime grubu” şeklinde tanımlamış ve bir seslenme ünlemi ile bunun seslendiği çağrı durumundaki isim unsurundan oluştuğunu belirtmiş buradaki isim unsurunun kişi ismi olabileceği gibi herhangi bir soyut varlığın ya da kavramın ismi de olabileceğini belirtmiştir. Aktan, ünlem grubunu oluşturan öğelerin eksiz birleştiğini bu grupta ünlemlerin önce, isimlerin sonra geldiğini söylemiştir.¹⁴⁷

Zuhal Kültüral, ünlem grubunu “bir seslenme edatı ile isimden meydana gelen kelime grubu” olarak tanımlamış ve ünlem grubunda, seslenme edatının önce, ismin ise sonra geldiğini belirtmiş, ünlem grubunun hitaplarda kullanıldığını söylemiştir.¹⁴⁸

¹⁴⁴ Muharrem Ergin, *age.*, s. 390.

¹⁴⁵ Leylâ Karahan, *age.*, s. 70-71.

¹⁴⁶ Necati Demir, *age.*, s. 37.

¹⁴⁷ Bilal Aktan, *age.*, s. 55.

¹⁴⁸ Zuhal Kültüral, *age.*, s. 18.

Süer Eker, ünlem grubunu “bir ünlem edatı ile ona bağlı bir ad ögesinden oluşan sözcük grubu” şeklinde tanımlamış ve ünlem edatının başta olduğunu söylemiştir.¹⁴⁹

Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli, ünlem grubunu “bir seslenme edatı (ünlem) ile bir isim ögesinden oluşan kelime grubu” şeklinde tanımlamış ve ünlemlerin (a, ey, ah, hey, bre, mere, ya, yahu, ayol vb.) başta, isimlerin sonunda bulunduğunu belirtmiştir. Ünlemin, tamlayan; ismin, tamlanan durumunda olduğunu belirterek, grubu oluşturan ögelerin araya herhangi bir ek almadıklarını ifade etmişlerdir.¹⁵⁰

Günay Karaağaç, ünlem grubunu “bir ünlem edatı ve ardından gelen isim ögesinden oluşur” şeklinde tanımlamıştır. Ünlem grubunun kısaltma öbeklerden olduğunu, isim çekiminde seslenme ve hitap halinin bulunmadığını ve ünlem grubunun cümle içinde, sonunda ve önünde bulunabildiğini fakat içinde, önünde veya sonunda bulunduğu cümle ile bir ilgisinin olmadığını, kendi başına bir cümle oluşturamayan ünlem öbeğinin cümle değil, cümleler arası bir öge olduğunu söylemiştir.¹⁵¹

Mehmet Özmen, ünlem grubunu “bir ünlemle ondan sonra gelen bir isim, isimsi veya isimlikten oluşan söz öbeği” şeklinde tanımlamıştır. Ünlemle isim unsurunun, birbirlerine eksik olarak bağlandığını ünlem gruplarının söz dizimi içerisinde genellikle bağımsız tümleş olarak kullanıldığını belirten Özmen, her ünlemle, ünlem grubu kurulamayacağını belirtmiş ve ünlem gruplarında vurgunun birinci unsur olan ünlem, ünlemsi veya ünlemliklerin üzerinde olduğunu söylemiştir.¹⁵²

¹⁴⁹ Süer Eker, *age.*, s. 434.

¹⁵⁰ Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli, *age.*, s. 99.

¹⁵¹ Günay Karaağaç, *age.*, s. 187.

¹⁵² Mehmet Özmen, *age.*, s. 110.

Ahmet Beserek, ünlem grubunun, bir seslenme edatı (ünlem) ile birlikte kullanılan kelime veya kelime grubundan meydana geldiğini belirtmiş ve ünlemlerin belirten görevinde, isimlerin belirtilen görevinde bulduklarını söylemiştir.¹⁵³

Metnimizde tespit etmiş olduğumuz ünlem grubu örnekleri şunlardır:

Metinde Yer Alan Ünlem Grubu Örnekleri

- Ah bu ikinci Abdullah Efendi (12-24)
- Ah, onu uyutabilseydi, bir an için o sarhoş olsaydı! (12-27)
- Ah, vire sen bilmezsin beni? (26-1)
- Ah, vire kaymeni (26-10)
- Ah, genslik vire... (26-15)
- Ah, yarabbim, şimdi ben ne yapayım?.. (29-23)
- Vah yavrucuğum, vah! (98-27)
- Aman yarabbi! (290-15)

1.12. SAYI GRUBU

Necati Demir, sayı grubunu “Basamak sistemine göre sıralanmış sayı isimleri topluluğudur.” şeklinde tanımlamış ve sayı öbeğinin en az iki sözcük veya öbekten oluştuğunu söylemiştir. Ayrıca sayı öbeği ile sıfat tamlaması arasında fark olduğunu küçük sayının başta bulunup büyük sayının daha sonra gelmesi durumunda sıfat tamlaması oluştuğunu ve sayı öbeğinin vurgusunun küçük sayı isminde olduğunu belirtmiştir.¹⁵⁴

Muharrem Ergin, sayı grubunun “arka arkaya gelen iki veya daha fazla büyük sayı, küçük sayı unsurunun meydana getirdiği kelime grubu” olduğunu söyler. Bu büyük sayı ve küçük sayı unsurlarının doğrudan yan yana getirildiğini ve herhangi bir ek

¹⁵³ Ahmet Beserek, *age.*, s. 20.

¹⁵⁴ Necati Demir, *age.*, s. 37.

almadığını belirtir. Ergin'e göre sayılar tek kelime ile, sıfat tamlaması ile, sayı grubu ile olmak üzere üç şekilde karşılanmaktadır.¹⁵⁵

Leylâ Karahan, sayı gruplarını “basamak sistemine göre sıralanmış sayı isimleri topluluğu” olarak tanımlamakta ve gruptaki sayıların sondan başa doğru büyüdüğünü, genellikle ana sayıların sıfat tamlamasını, ara sayıların sayı grubunu oluşturduğunu belirtmektedir.¹⁵⁶

Bilal Aktan, “sayı öbeğini basamak sistemine göre sıralanmış sayı isimleri topluluğu” şeklinde tanımlamış ve Türkçede sayıların üç şekilde ya da tek kelime ile karşılandığını belirtmiştir. Gruptaki sayı isimlerinin dizilişi basamak sistemine göre olduğunu, sayılardan büyük olanın başta, küçük olanın ise sonda bulunduğunu ifade eden Aktan, sayıların sondan başa doğru büyüdüğünü ve eksiz birleşen sayı isimlerinin imla bakımından ayrı yazıldığını söylemiştir.¹⁵⁷

Zuhal Kültüral, sayı öbeğini “iki sayının bir araya gelmesiyle meydana gelen kelime grubu” şeklinde tanımlamıştır. Türkçede sayıların üç şekilde karşılandığını belirten Kültüral, bu sayıların tek kelime ile, sıfat tamlaması ile, sayı grubu olduğunu ifade etmiştir.¹⁵⁸

Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli, sayı grubunu “basamak sistemine göre sıralanmış sayı isimleri topluluğu” şeklinde tanımlamış ve sayıların ek almadan birleştiğini belirtmişlerdir. Sayıların sıralanışının büyükten küçüğe olduğunu küçük sayının sonda bulunduğunu ifade etmiş ve vurgunun küçük sayı üzerinde olduğunu belirtmişlerdir.¹⁵⁹

¹⁵⁵ Muharrem Ergin, *age.*, s. 390-391.

¹⁵⁶ Leylâ Karahan, *age.*, s. 72.

¹⁵⁷ Bilal Aktan, *age.*, s. 53.

¹⁵⁸ Zuhal Kültüral, *age.*, s. 18.

¹⁵⁹ Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli, *age.*, s. 96.

Günay Karaağaç, sayı grubunun, tek sözden ibaret olanlar, sıfat tamlaması kuruluşunda olanlar ve sayı öbeği olmak üzere üç şekilde yapıldığını belirtmiştir. Öbekteki sayı isimlerinin dizilişinin basamak sistemi ne göre olduğunu belirten Karaağaç, sayı öbeklerinin cümle ve söz öbekleri içinde isim ve sıfat görevi yaptıklarını ve öbeğin vurgusunun küçük sayı ismi üzerinde olduğunu söylemiştir.¹⁶⁰

Süer Eker, sayı grubunu “büyük sayı önce, küçük sayı sonra getirilerek yapılan sözcük grubu şeklinde” tanımlamış ve Türkçede sayıların, aynı sözcüklerle, sıfat tamlamaları ile, sayı grupları ile olmak üzere üç şekilde ifade edildiğini belirtmiştir.¹⁶¹

Mehmet Özmen, sayı grubunu ondan yüze kadar olan onluk basamaklarla yüzlük, binlik, milyonluk, milyarlık basamaklar arasında basamağı oluşturan “büyük sayı + küçük sayı” biçiminde kurulduğunu belirtmiş ve sayı adlarının birbirlerine eksiz olarak bağlandığını ifade etmiştir.¹⁶²

H. İbrahim Delice, sayı öbeği ile sayı isimlerinden yapılan sıfat tamlamasını birbirinden ayırmak için isimler arasındaki matematiksel ilişkiye dikkat etmek gerektiğini söylemiştir. Sayı öbeğinde sayılar arasında bir toplama ilgisi mevcutken sayı isimlerinden yapılan sıfat tamlamasında bir çarpma ilgisinin bulunduğunu belirtmiştir.¹⁶³

Metnimizde tespit etmiş olduğumuz sayı grubu örnekleri şunlardır:

Metinde Yer Alan Sayı Grubu Örnekleri

- kırk yedi (21-17)
- yüz elli (25-23)

¹⁶⁰ Günay Karaağaç, *age.*, s. 189-190.

¹⁶¹ Süer Eker, *age.*, s. 429-430.

¹⁶² Mehmet Özmen, *age.*, s. 108.

¹⁶³ H. İbrahim Delice, *age.*, s. 29.

1.13. BİRLEŞİK FİİL

Muharrem Ergin, birleşik fiilleri “Bir yardımcı fiille bir ismin veya bir fiil şeklinin meydana getirdiği kelime grubudur.” şeklinde tanımlamıştır. Önce isim veya fiil unsurunun, sonra yardımcı fiilin getirildiğini söyleyerek yardımcı fiilin başına getirilen unsurun isim veya fiil olmasına göre birleşik fiilleri, isimle birleşik fiil yapan yardımcı fiiller (et-, ol-, eyle-, bulun-, yap-) ve fiille birleşik fiil yapan yardımcı fiiller (bil-, ver-, gel-, gör-, dur-, kal-, yaz-, koy-) olmak üzere ikiye ayırmıştır.¹⁶⁴

Leylâ Karahan, birleşik fiilleri “Bir hareketi karşılamak veya bir hareketi tasvir etmek üzere yan yana gelen kelimeler topluluğudur.” şeklinde tanımlamış ve birleşik fiilleri; bir hareketi karşılayan birleşik fiiller ve bir hareketi tasvir eden birleşik fiiller olmak üzere iki gruba ayırmıştır.¹⁶⁵

Necati Demir, birleşik fiillerin üç biçimde meydana geldiğini söylemiş ve birleşik fiilleri, iki fiilden oluşan birleşik fiiller (yeterlik, tezlik, süreklilik, yaklaşma), bir isim ve bir yardımcı fiilden oluşan birleşik fiiller (et-, eyle-, ol-, kıl-, bulun-, yap-, ...), anlamca kaynaşmış deyimleşmiş fiiller olmak üzere üç başlıkta ele almıştır.¹⁶⁶

Bilal Aktan, birleşik fiil öbeğini, “bir isimle bir yardımcı fiilin veya iki ayrı fiil şeklinin yahut da isim soylu bir veya birden fazla kelime ile bir esas fiilin birleşerek tek kavramı karşılayan fiil türü” şeklinde tanımlamış ve birleşik fiiller de esas olan isim ve fiil unsurunun önde, yardımcı fiil unsurunun ise sonda bulunduğunu belirtmiştir.¹⁶⁷

Zuhal Kültürel, birleşik fiil grubunu “bir yardımcı fiil ile bir isim veya bir fiilden meydana gelen kelime grubu” şeklinde tanımlamış ve ‘bir isim unsuru ile bir yardımcı fiilden oluşan birleşik fiiller’, ‘bir fiil unsuru ile yardımcı fiilden oluşan birleşik fiiller’ olmak üzere iki grupta incelemiştir. İsimli birleşik fiil yapan yardımcı fiillerin -et-, -ol-, -

¹⁶⁴ Muharrem Ergin, *age.*, s. 386.

¹⁶⁵ Leylâ Karahan, *age.*, s. 73-79.

¹⁶⁶ Necati Demir, *age.*, s. 38-41.

¹⁶⁷ Bilal Aktan, *age.*, s. 43.

eyle, -bulun, -yap fiilleri, fiil ile birleşik fiil yapan yardımcı fiillerin -bil, -ver, -gel, -gör, -dur, -kal, -yaz, -koy fiilleri olduğunu söylemiştir.¹⁶⁸

Süer Eker, birleşik fiil grubunu “biri asıl eylem diğeri yardımcı ad veya eylem olan iki sözcüğün birbiriyle yapı ve anlamca kaynaşması ile oluşan grup” şeklinde tanımlamış ve ‘birleşik fiil grubunu tasviri eylemler’, ‘adla yapılan birleşik eylemler’ olmak üzere iki alt grupta ele alındığını söylemiştir.¹⁶⁹

Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli, birleşik fiil grubunu, “Fiil + Zarf + Yardımcı = Birleşik fiil” başlığı altında ele almış ve bu yapıda kurulan birleşik fiilleri “-A, -I, -U” bazen de “-Ip, -Up” zarf-fiillerine, bil-, ver-, gel-, gör-, kal-, dur-, yaz-, koy-, yarı yardımcı fiillerin gelmesi ve her iki fiilin kaynaşması birleşmesi neticesinde meydana geldiğini ifade etmiştir. Bu birleşme de yardımcı fiillerin zarf fiilin anlattığı kılış ve oluşu tasvir ettiğini ayrıca tasvir fiillerinin yeterlilik, tezlik, süreklilik ve yaklaşma olmak üzere dörde ayrıldığını söylemiştir.¹⁷⁰

Günay Karağaç, birleşik fiilleri, “bir isim veya fiile yardımcı fiillerden birini getirerek oluşturduğumuz söz öbekleri” şeklinde tanımlamış ve birleşik fiil grubunu isimlerden oluşanlar ve fiillerden oluşanlar olmak üzere ikiye ayırdığını belirtmiştir.¹⁷¹

Mehmet Özmen, birleşik fiil grubunun bir isim unsuru + yardımcı fiil veya “ünlü zarf- fiil almış fiil + yardımcı fiilden oluştuğunu belirtmiştir. Buna göre birleşik fiillerin isimlerle kurulan birleşik fiiller ve fiillerle kurulan birleşik fiiller olmak üzere iki gruba ayrıldığını söylemiştir.¹⁷²

¹⁶⁸ Zuhâl Kültürâl, *age.*, s. 19.

¹⁶⁹ Süer Eker, *age.*, s. 432.

¹⁷⁰ Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli, *age.*, s. 77.

¹⁷¹ Günay Karağaç, *age.*, s. 190.

¹⁷² Mehmet Özmen, *age.*, s. 87.

Metnimizde tespit ettiğimiz birleşik fiil gruplarını, “isim unsuru + yardımcı fiil”, “başla fiilinin -mak / -mek, -ma / -me isim-fiil ekleri ile birlikte yardımcı fiil fonksiyonunda kullanıldığı birleşik fiil grupları”, “fiil unsuru + zarf-fiil eki + tasvir fiili” ve “anlamca kaynaşmış ve deyimleşmiş birleşik fiiller” olmak üzere dört sınıfta örneklendirdik:

Metinde Yer Alan Birleşik Fiil Grubu Örnekleri

İsim Unsuru + Yardımcı Fiil

- taklit ediyor (12-5)
- hicvediyor (12-6)
- addedecek (12-12)
- affedilirdi (12-13)
- kaybetmiş (13-1)
- seyretti (13-23)
- kayboldu (14-13)
- ümit etmişti (14-18)
- hissetmişti (15-31)
- hayret etmedi (16-15)
- telakki eden (16-27)
- aksediyordu (17-11)
- zannediyor (17-14)
- devam ediyordu (18-23)
- neleri feda etmezdi (19-7)
- şahit oldu (19-21)
- tesadüf eder (20-11)
- şikayet etti (20-11)
- icat etmişti (20-17)
- vaat eder (21-13)
- teşekkür etmişti (22-17)
- nakletmek (23-8)
- idrak etmek (23-9)
- muvaffak olan (23-28)
- tatmin edilmişti (24-3)
- davet ediyordu (24-13)
- takip etti (25-19)
- merak etti (32-31)
- müteessir oldu (35-7)
- icap eden (43-11)
- hapsediyordu (43-9)
- temenni etmeliydi (43-21)
- memnun oldu (44-4)
- tayin etmek (44-16)
- razı olmamıştı (44-28)
- yardım etmiyor (45-14)
- tahmin ediyordu (48-17)
- tasavvur ediyordu (49-26)
- farketmişti (56-27)
- sarfedildi (57-15)
- menetti (58-21)
- ikram etti (59-1)
- teşekkür etmek (60-32)
- temin ediyordu (61-25)
- bahseder (63-10)
- şaka ettim (67-10)

- ifşa etmeyen (69-7)
- katetmesiydi (70-3)
- itham ettiniz (72-20)
- istila ederdi (106-10)
- teşekkül etmiş (113-12)
- münakaşa ettiler (121-30)
- teslim ediyordu (189-24)
- tertip etmişti (237-11)
- hitap ediyor (306-13)
- şükür ediyor (320-1)
- vaat ediyordu (320-2)
- taaccüp eder (340-25)
- tahakkuk etti (343-28)
- haber vermişti (343-29)

Leylâ Karahan, birleşik fiiller konusuna düştüğü notta “başla- , çalış- , iste-” gibi aslında yardımcı fiil olmayan bazı fiillerin “-mAyA başla- , -mak iste-, -mAyA çalış-“ kalıpları içinde yardımcı fiil olarak da kullanıldığını ve birlikte kullanıldığı hareket isimlerini tasvir ettiğini belirtir.”¹⁷³

Mustafa Akil Yağımlı da yüksek lisans çalışmasında, “başla” fiilinin aslında yardımcı fiil olmadığını ancak “-mak / -mek, -ma / -me” isim-fiil ekleri ile birlikte, yardımcı fiil fonksiyonunda kullanıldığını belirtmiştir.¹⁷⁴

- sızmağa başlamasında (12-32)
- bakmağa başladı (18-21)
- konuşmağa başladı (19-11)
- gülmeğe başladı (19-17)
- sezmeğe başlamış (21-2)
- görmeğe başladığı (22-32)
- işlemeğe başlasınlar (23-6)
- nakletmeğe başladı (23-13)
- araştırmağa başladı (25-15)
- el çırpmağa başlamıştı (30-32)
- koşmağa başladı (33-1)
- korkmağa başlamıştı (40-2)
- dolaşmağa başladı (45-26)
- itelemeğe başladı (50-15)
- oynamağa başladım (56-2)
- korkusu çökmeğe başladı (67-27)
- gezinmeğe başladım (71-3)
- duymağa başladım (97-16)
- tepinmeğe başlarlar (106-2)
- saymağa başlıyorum (109-23)
- yatmağa başlamışlar (114-16)
- anlatmağa başlamış (114-30)

¹⁷³ Leylâ Karahan, *age.*, s. 79.

¹⁷⁴ Mustafa Âkil Yağımlı, *Reşat Nuri Güntekin'in Dudaktan Kalbe Adlı Romanının Cümle Bilgisi Bakımından İncelenmesi*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü YL Tezi, Konya 2007, s. 73.

- ulumağa başlarlar (116-8)
- giyinip kuşanmağa, gülüp söylemeğe başlamış (119-29)
- öpmeğe başlarmış (120-11)
- zikretmeğe başladılar (125-4)
- çözümeğe başlamış (133-12)
- serpilmeğe başladı (133-15)
- bozulmağa başladı (144-31)
- kederli olmağa başladım (146-16)
- sıkmağa başladım (148-3)
- üşümeğe başlamış (154-12)
- seyretmeğe başladı (162-7)
- karıştırmağa başladı (164-11)
- utanmağa başladım (167-21)
- göbek atmağa başladı (187-25)
- sıçramağa başladı (210-17)
- yabancı bulmağa başlamıştı (215-1)
- kısılmağa başlayan (221-2)
- yazmağa başladığı (222-13)
- paylamağa başladı (223-1)
- aramağa başladım (224-12)
- öksürmeğe başladı (225-5)
- ötmeğe başlar (235-25)
- bahsetmeğe başladı (238-12)
- inmeğe başladı (264-26)
- okumağa başladı (268-29)
- ağlamağa başlayınca (274-20)
- Kalbi sıkışmağa başladı (291-27)
- zorlamağa başlamıştı (307-10)
- yaşamağa başladılar (314-13)
- çizilmeğe başladı (336-20)

Fiil Unsuru + Zarf-Fiil Eki + Tasvir Fiili

- uyutabilseydi (12-28)
- korkutamazdı (15-1)
- anlatamazdı (15-32)
- ne olabilir (16-3)
- mihlanıp kalmıştı (16-8)
- inanamamış (16-17)
- göremeyeceğini (17-2)
- ne yapabilirdi (17-27)
- göremiyordu (18-1)
- unutamazdı (18-17)
- kıyas edilemezdi (20-2)
- değişebilirdi (20-25)
- iktifa edebilirdi (21-19)
- gidebileceğini (21-29)
- unutturabilirdi (22-3)
- anlaşabilir (22-13)
- konuşabilirdi (22-15)
- eğlendirebileceğini (24-6)
- bulandırabilirdi (24-32)
- çıkarabilirdi (26-29)
- seçiverdi (27-26)
- gelebilirdi (29-28)
- beklenebilirdi (29-29)
- yapamayacaktı (31-12)
- tahammül edemeyeceğini (31-15)

- kaçabilecek (31-18)
- isteyebilirdi (31-26)
- sıyrılabilseydi (32-20)
- kalıverdi (33-15)
- teselli edemezdi (33-23)
- bulunabilirdi (35-3)
- karışabilirdi (35-4)
- anlayabilirdi (35-15)
- halledemeyeceğini (44-17)
- yumuşatamazdı (47-12)
- akıp gittiler (47-14)
- ölebilir (48-26)
- çıldırabilir (48-26)
- bağışlayabilirdi (51-4)
- haykırıverdi (51-14)
- yapabilirdi (53-14)
- düşüverir (54-17)
- sarıvermişti (55-16)
- yakalayabildiğim (56-15)
- tahmin edilebilirdi (59-4)
- oluvermişti (81-12)
- tanıyamazdım (81-16)
- uyuyakalırdım (112-2)
- idare edemez (236-27)
- duruvermiş (292-16)
- sönuvermişti (292-17)
- canlanıveren (313-1)

Anlamca Kaynaşmış ve Deyimleşmiş Birleşik Filler

- son haddine varmıştı (11-3)
- saadet duyuyordu (12-1)
- sarhoş olsaydı (12-28)
- gidip geliyormuş (13-16)
- durmadan konuşuyordu (14-22)
- hazır buluyordu (15-15)
- gelip çatmıştı (15-24)
- ihtimal vermişti (16-19)
- razı olmuştu (16-25)
- meyus oluyordu (17-14)
- gözlerini onlardan ayırmıyor (19-19)
- başı dönüyordu (20-9)
- kendine gelir gibi oldu (20-30)
- haber veren (21-4)
- anlamağa çalışıyordu (22-25)
- işitmeğe çalışması (23-5)
- alakasını kesmiş (23-15)
- karar verdiler (24-2)
- yola çıktılar (24-14)
- baş başa kaldı (25-1)
- tatmağa koyulmak (25-11)
- vehme kapıldığında (25-16)
- cevap verdi (27-1)
- göz attı (28-2)
- korktuğu başına geldi (30-3)
- inanmak istemedi (30-5)
- elini çırpıyordu (31-3)
- kuvvet bulamıyordu (31-13)
- ehemmiyet vermedi (31-25)
- garip geliyordu (35-2)

- üzerinde duracaktı (35-20)
- şüpheye düştü (44-8)
- lazım gelirdi (44-32)
- zahmet çektim (57-17)
- dikkat kesilmiş (68-30)
- tokat attım (70-12)
- kahkaha attı (70-17)
- başımı salladı (74-28)
- mukavemet göstermemiş (118-12)
- Rast geldiği (308-22)
- pusu kurmuş (312-10)

1.14. KISALTMA GRUPLARI

Kısaltma gruplarını “çeşitli sözcük öbekleri ve cümlelerin yıpranması ya da kalıplaşması ile ortaya çıkan söz öbeği” şeklinde tanımlayan Necati Demir, kısaltma öbeklerinde ögeler arasındaki bağlantının, hâl ekleri veya iyelik ekleri ile kurulmakta olduğunu, bu öbekler genellikle isim-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiil öbeklerinin kısalması ve kalıplaşması sonucu oluştuğunu söylemiştir. Demir, kısaltma gruplarını, isnat, yükleme, yaklaşma, bulunma, ayrılma, vasıta ve eşitlik öbeği olmak üzere yedi alt başlıkta ele almıştır.¹⁷⁵

Leylâ Karahan, kısaltma gruplarının tanımını şu şekilde yapmıştır: “Kelime grupları ve cümlelerden yıpranma veya kalıplaşma yoluyla ortaya çıkan gruplardır.” Kısaltma gruplarının, iki isim unsurundan meydana geldiğini söyleyen Karahan, isnat, yükleme, yönelme, bulunma, uzaklaşma, vasıta ve eşitlik grubu olmak üzere yedi kısaltma grubundan bahsetmiştir.¹⁷⁶

Muharrem Ergin, “Bunlar kelime gruplarının ve cümlelerin kısalması, yıpranması neticesinde ortaya çıkan kelime gruplarıdır.” şeklinde tanımladığı kısaltma gruplarının herhangi bir kaideleri olmadığını, daha geniş bir gruptan kısalmış ve klişeleşmiş gruplar olduğunu, sayıları pek fazla olmadığını, genellikle vurgularının başta bulunduğunu dile

¹⁷⁵ Necati Demir, *age.*, s. 41-44.

¹⁷⁶ Leylâ Karahan, *age.*, s. 79-83.

getirmiş ve isnat, genitif, datif, lokatif, ablatif, akkuzatif gruplarının birer kısaltma grubu sayılabileceğini belirtmiştir.¹⁷⁷

Bilal Aktan, kısaltma gruplarını, kelime gruplarının ve cümlelerin kısalması veya yıpranması sonucu ortaya çıktığını belirtmiş ve bazı kısaltma gruplarının tamamen kuralsız bir şekilde ortaya çıktığını, kalıplaştığını ifade etmiştir. Kısaltma gruplarının iki isim unsurundan oluştuğunu ve kelime gruplarından meydana geldiğini ve söz diziminde isim, sıfat ve zarf görevi yaptıklarını söyleyen Aktan; kısaltma gruplarını, yapıları bakımından; isnat, yükleme, yönelme, bulunma, uzaklaşma, vasıta, eşitlik ve ilgi grubu olmak üzere sekiz başlık altında incelemiştir.¹⁷⁸

Zuhal Kültüral, kısaltma gruplarını “Diğer kelime grupları gibi cümle içinde tek unsur olarak değerlendirilen, kendi içinde bir bütünlük gösteren, her biri bir kelime grubunun kısalması, yıpranması sonucunda meydana gelen klişeleşmiş gruplar.” şeklinde tanımlamış ve herhangi bir kaidelerinin olmadığını söylemiştir.¹⁷⁹

Süer Eker, kısaltma gruplarını, ilgi, yaklaşma, bulunma ya da uzaklaşma durum eklerinden birini alan sözcük ile başka bir sözcüğün birleşerek klişeleşmesi ile ortaya çıktığını belirtmiştir.¹⁸⁰

Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli, kısaltma gruplarını “iyelik veya hal eki almış bir isimle başka bir ismin oluşturduğu kelime grubu” şeklinde tanımlanmış ve bu grupların bazı kelime grupları ile cümlelerin kısalması veya kalıplaşması neticesinde ortaya çıktığını belirterek bu grupların cümlede sıfat ve zarf olarak kullanıldığını ve ayrı yazıldıklarını söylemiştir.¹⁸¹

¹⁷⁷ Muharrem Ergin, *age.*, s. 396-397.

¹⁷⁸ Bilal Aktan, *age.*, s. 70.

¹⁷⁹ Zuhal Kültüral, *age.*, s. 19.

¹⁸⁰ Süer Eker, *age.*, s. 434.

¹⁸¹ Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli, *age.*, s. 107.

Günay Karaağaç, kısaltma öbeklerini, “söz öbekleri ve cümlelerden yıpranma ve eksiltme yolu ile ortaya çıkan öbekler” şeklinde tanımlamış ve herhangi bir söz öbeği veya cümle yapısının kısaltılması ile sonra da bu yapının örneksenmesi ile yaygınlaşmış olduğunu belirterek diğer öbek ve cümlelerin yanı başında böylece birer ayrı yapı haline geldiklerini söylemiştir.¹⁸²

Mehmet Özmen, kısaltma gruplarının, değişik nedenlerle oluşan ve ortak özellikleri olarak tümünün eksiltim olayları sonucu ortaya çıktığını ve kısaltma gruplarını tek bir kurala bağlamanın mümkün olmadığını belirtmiştir. İsnat, bulunma, çıkma ve belirtme gruplarını kelime gruplarının alt başlığı altında ele alan Özmen, kısaltma grupları başlığı altında ise; “isim unsuru + isim unsuru + A”, “isim unsuru + DAn + isim unsuru + A”, “isim + isim + DA”, “Diğer kısaltma grupları” başlıklarına yer vermiştir.¹⁸³

Leylâ Karahan ve Necati Demir, kısaltma grupları başlığı altında isnat, yükleme, yönelme /yaklaşma, bulunma, uzaklaşma/ayrılma, vasıta ve eşitlik gruplarına yer vermişlerdir. Biz de metnimizde kısaltma gruplarını incelerken bu tasnifi esas aldık:

1.14.1. İsnat Grubu

Muharrem Ergin isnat grubunu “Biri diğerine isnat edilen iki isim unsurunun meydana getirdiği kelime grubudur.” şeklinde tanımlamış ve kendisine isnat edilen unsurun isnat olunandan kendisine isnat yapıldan sonra geldiğini, kendisine isnat yapılan unsurun ya yalın halde ya da iyelik eki almış bulunacağını söylemiştir.¹⁸⁴

Necati Demir, isnat öbeğini “iyelikli veya iyeliksiz bir isim unsuru ile başka bir isim unsurunun meydana getirdiği söz öbeğidir.” şeklinde tanımlamış, sıfatların addan

¹⁸² Günay Karaağaç, *age.*, s. 175.

¹⁸³ Mehmet Özmen, *age.*, s. 139-140.

¹⁸⁴ *age.*, s. 392.

sonra gelmesiyle oluşan ve genellikle deyim olarak kullanılan ad öbeği olduğunu söylemiştir.¹⁸⁵

Bilal Aktan, isnat grubunun en önemli özelliğini “bir nitelik isminin kendisinden önce gelen bir isme dayandırılması” şeklinde açıklamış ve bu nedenle ters çevrilmiş bir sıfat tamlaması görevinde olduğunu belirtmiştir. Isnat grubunun unsurlarında çekim eki bulunmadığını ama birinci unsurun iyelik ekini aldığını belirten Aktan; bu grubun her iki unsurunun tek bir kelime olabileceği gibi kelime grubu da olabildiğini söylemiştir.¹⁸⁶

Zuhal Kültüral, kısaltma gruplarını maddeler halinde ele aldığı kitabında, isnat grubunu, “birinci unsuru iyelik eki almış isimlerle yapılanlar” şeklinde tanımlayarak bu grupta ikinci unsurun genellikle sıfat olduğunu belirtmiştir.¹⁸⁷

Isnat grubunu “dayanma grubu” başlığı altında ele alıp bu grubun üçüncü kişi iyelik eki alan bir ad ögesi ile başka bir sözcüğün birleşmesinden meydana geldiğini belirten Süer Eker, sıfat tamlamasında tamlayan ve tamlananın yer değiştirdiği sözcük öbeği olduğunu ifade etmiştir.¹⁸⁸

Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli, isnat grubunu “biri diğerine isnat edilen iki isim ögesinden meydana gelen kelime grubu” şeklinde tanımlamış ve bunların ters çevrilmiş bir sıfat tamlaması görünüşünde olduğunu belirtmiştir. Isnat grubunda isnat edilen ögenin, isnat olunandan sonra geldiğini ifade ederek grubun vurgusunun ikinci öge üzerinde olduğunu belirtmişlerdir.¹⁸⁹

Mehmet Özmen, isnat grubunu, biri diğerine isnat edilen yüklenen iki isim unsurundan oluştuğunu ve isnat edilenin (ismin) başta, isnatta bulunulunun (sıfatın) sonda

¹⁸⁵ Necati Demir, *age.*, s. 41.

¹⁸⁶ Bilal Aktan, *age.*, s. 71.

¹⁸⁷ Zuhal Kültüral, *age.*, s. 20.

¹⁸⁸ Süer Eker, *age.*, s. 435.

¹⁸⁹ Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli, *age.*, s. 109.

bulduğunu belirtmiştir. İsnat grubunun ters çevrilmiş bir sıfat tamlamasına benzediğini söylemiştir.¹⁹⁰

Günay Karaağaç, isnat grubunu açıklarken “Biri diğerine isnat edilen iki isim isnat öbeğini oluşturur.” demiştir. İsnat olunan ögenin başta, isnat edilen ögenin ise sonda bulunduğunu belirten Karaağaç; isnat grubunun, deyim yerindeyse ters dönmüş sıfat tamlaması şeklinde olduğunu ifade eder. İyelikli isnat öbeği ve iyeliksiz isnat öbeği olmak üzere iki isnat öbeği türüne de yer verir.¹⁹¹

Metnimizde tespit ettiğimiz isnat grupları şunlardır:

Metinde Yer Alan İsnat Grubu Örnekleri

- *hikâyesi güç* (14-13)
- *ifadesi güç* (15-4)
- *Sesi yumuşak* ve *şefkatli* (69-26)
- *Başı*, biraz kalkık omuzlarının arasına sonradan yapıştırılmış gibi *gömülü* (82-25)
- *sırtı* biraz öne *bükük* (82-26)
- *Fikrisabit* (83-6)
- *başı dimdik* (120-21)
- *yüzü mosmor* (126-17)
- *gözleri siyah* (283-1)

1.14.2. Yaklaşma Grubu

Muharrem Ergin, yaklaşma grubunu “Datif Grubu” başlığında ele alarak “datif halindeki bir unsurla ondan sonra gelen yalın bir isim unsurunun meydana getirdiği kelime grubunu” datif grubu olarak açıklamıştır.¹⁹²

¹⁹⁰ Mehmet Özmen, *age.*, s. 108.

¹⁹¹ Günay Karaağaç, *age.*, s. 175.

¹⁹² Muharrem Ergin, *age.*, s. 394.

Yaklaşma grubunu “Yaklaşma eki almış bir ismin başka bir isimle oluşturduğu söz öbeğidir.” şeklinde açıklayan Necati Demir, yaklaşma ekini birinci unsurun aldığını ifade etmiştir.¹⁹³

Zuhal Kültüral, kısaltma gruplarını maddeler halinde ele aldığı kitabında, yaklaşma grubunu, “birinci unsuru yönelme (datif) eki almış isimlerle yapılanlar” şeklinde tanımlamıştır.¹⁹⁴

Yaklaşma grubunu “birinci unsuru yönelme eki almış bir isimle yalın halde olan başka bir ismin oluşturduğu kelime grubu” şeklinde tanımlayan Bilal Aktan; fiilimsilerle kurulan grupların yıpranmış ve kalıplaşmış şekli olduğunu ve vurgunun son unsur üzerinde olduğunu söylemiştir.¹⁹⁵

Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli, yaklaşma grubunu “bu grup yönelme hal eki almış bir isimle ondan sonra gelen bir isim ya da sıfattan oluşan grup” şeklinde tanımlamıştır.¹⁹⁶

Günay Karaağaç, yaklaşma grubunun kısaltma öbeklerinden biri olduğunu söyleyerek bu grubu “yön eki veya edatı almış bir isim ögesinin bir başka isim ögesi ile oluşturduğu söz öbeği” şeklinde tanımlamış ve bu öbekte, birinci ögenin yön eki veya edatını taşıdığını söylemiştir.¹⁹⁷

Metnimizde tespit ettiğimiz yaklaşma grupları şunlardır:

Metinde Yer Alan Yaklaşma Grubu Örnekleri

- içkiye düşkün (35-24)

¹⁹³ Necati Demir, *age.*, s. 43.

¹⁹⁴ Zuhal Kültüral, *age.*, s. 20.

¹⁹⁵ Bilal Aktan, *age.*, s. 74.

¹⁹⁶ Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli, *age.*, s. 107.

¹⁹⁷ Günay Karaağaç, *age.*, s. 182.

- gidişe sebep (74-1)
- onlara düşman (127-14)
- çıplak ayağa çorap (132-30)
- aç mideye ekmek (132-30)

1.14.3. Bulunma Grubu

Muharrem Ergin, bulunma grubunu “Lokatif Grubu” başlığında ele alarak “lokatifli bir isim unsuru ile ondan sonra gelen bir isim unsurunun meydana getirdiği kelime grubunu” lokatif grubu olarak ifade etmiştir.¹⁹⁸

Necati Demir, bulunma grubu için “Bulunma eki almış bir ismin başka bir isimle oluşturduğu sözcük öbeğidir.” demiştir.¹⁹⁹

Zuhal Kültüral, bulunma grubunu “birinci unsuru bulunma (lokatif) eki almış isimlerle yapılanlar” şeklinde tanımlamıştır.²⁰⁰

Bilal Aktan, bulunma grubunu “bir unsuru bulunma eki almış bir isimle yalın halde olan başka bir ismin oluşturduğu kelime grubu” şeklinde tanımlamış ve grubun unsurlarının tek kelime olabileceği gibi kelime grubundan da oluşabildiğini belirtmiştir. Türkçedeki sayı ifadelerinin bir kısmının bulunma grubu ile ifade edildiğini ve vurgunun son unsur üzerinde olduğunu söylemiştir.²⁰¹

Süer Eker, bulunma grubunu “bulunma durumu eki alan bir sözcük ile ondan sonra gelen yalın durumdaki başka bir sözcüğün oluşturduğu grup” şeklinde tanımlamıştır.²⁰²

¹⁹⁸ Muharrem Ergin, *age.*, s. 394.

¹⁹⁹ Necati Demir, *age.*, s. 43.

²⁰⁰ Zuhal Kültüral, *age.*, s. 21.

²⁰¹ Bilal Aktan, *age.*, s. 74.

²⁰² Süer Eker, *age.*, s. 435.

Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli, bulunma grubunu “bulunma hali eki almış bir isimle ondan sonra gelen bir sıfat ya da ismin oluşturduğu kelime grubu” şeklinde tanımlamış ve ögelerin tek kelime olabileceği gibi kelime gruplarından da olabileceğini söylemiştir.²⁰³

Günay Karaağaç, bulunma grubunu “bulunma ekli bir isim ögesinin bir başka isim ögesi ile kurduğu söz öbeği.” şeklinde tanımlamış ve öbeğin bir ögesinin bulunma ekleri olan (-da/ -de/ -ta/ -te) taşıdığını söylemiştir.²⁰⁴

Mehmet Özmen, bulunma grubunun, bulunma durumu eki almış bir isim, isimsi veya isimlik ve ondan sonra gelen bir isim, isimsi veya isimlikten oluştuğunu belirterek bu gruplarda vurgunun ikinci unsur üzerinde olduğunu söylemiştir.²⁰⁵

Metnimizde tespit ettiğimiz bulunma grupları şunlardır:

Metinde Yer Alan Bulunma Grubu Örnekleri

- yüz elli, iki yüz yaşlarında bir erkek (25-23)
- erkeğin belinde bir kuşak (28-14)
- ikide bir (30-28)
- arada bir (42-31)
- yüzde yüz (62-21)
- gülkurusu renginde küçük pabuçlar (64-16)
- bir avuç kum içinde bir kum tanesi (80-15)

²⁰³ Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli, *age.*, s. 108.

²⁰⁴ Günay Karaağaç, *age.*, s. 180.

²⁰⁵ Mehmet Özmen, *age.*, s. 112.

1.14.4. Uzaklaşma Grubu

Muharrem Ergin, uzaklaşma grubunu “Ablatif Grubu” başlığında ele alarak “ablatif bir unsurla ondan sonra gelen bir isim unsurunun meydana getirdiği kelime grubudur.” şeklinde tanımlamıştır.²⁰⁶

Necati Demir, “Ayrılma hal eki almış bir ismin başka bir isimle oluşturduğu söz öbeği” şeklinde tanımladığı uzaklaşma grubunda ayrılma hal ekini birinci unsurun almakta olduğunu belirtmiştir.²⁰⁷

Zuhal Kültür, uzaklaşma grubunu “birinci unsuru ayrılma (ablatif) eki almış isimlerle yapılanlar” şeklinde tanımlamıştır.²⁰⁸

Bilal Aktan, uzaklaşma grubunu “birinci unsuru uzaklaşma eki almış bir ismin yalın halde olan başka bir isimle oluşturduğu kelime grubu” olarak tanımlamıştır.²⁰⁹

Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli, uzaklaşma grubu için “uzaklaşma hal eki almış bir isimle ondan sonra gelen bir isim ya da sıfatın oluşturduğu kelime grubu” tanımını yapmıştır.²¹⁰

Günay Karaağaç, uzaklaşma grubunu “uzaklaşma ekli bir isim ögesinin başka bir isim ögesi ile kurduğu söz öbeği” şeklinde tanımlamış ve bu öbekte birinci ögenin uzaklaşma ekleri olan (-dan/ -dan/ -tan/ -ten) taşıdığını söylemiştir.²¹¹

²⁰⁶ Muharrem Ergin, *age.*, s. 394.

²⁰⁷ Necati Demir, *age.*, s. 44.

²⁰⁸ Zuhal Kültür, *age.*, s. 21.

²⁰⁹ Bilal Aktan, *age.*, s. 75.

²¹⁰ Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli, *age.*, s. 109.

²¹¹ Günay Karaağaç, *age.*, s. 181.

Süer Eker, uzaklaşma grubunu tanımı şöyledir: “Uzaklaşma durumu eki alan bir sözcük ile, ondan sonra gelen yalın durumdaki başka bir sözcüğün oluşturduğu grup.”²¹²

Mehmet Özmen, uzaklaşma grubunu, çıkma grubu başlığı altında ele almış ve çıkma durumu eki almış bir ismin, isimsi veya isimlikle ondan sonra gelen ikinci bir isim, isim veya isimlikten oluştuğunu ve birinci ismin, çıkma durumu eki aracılığıyla ikinci isme bağlandığını söylemiştir.²¹³

Metnimizde tespit ettiğimiz uzaklaşma grupları şunlardır:

Metinde Yer Alan Uzaklaşma Grubu Örnekleri

- Etten ve kemikten alelâde bir kadın (17-17)
- bundan yirmi, otuz sene evvel (28-16)
- insandan uzak (230-7)

1.14.5. Vasıta Grubu

Necati Demir, vasıta grubunu şu şekilde tanımlamıştır: “Vasıta hal eki almış bir ismin başka bir isimle oluşturduğu sözcük öbeğidir. Vasıta hal ekini birinci unsur almaktadır.”²¹⁴

Bilal Aktan, vasıta grubunu “birinci unsuru vasıta eki almış bir isimle yalın halde olan başka bir ismin oluşturduğu kelime grubu.” şeklinde tanımlamış ve bu kısaltma grubunu sıfat- fiil ve zarf -fiil grubunun yıpranmış ve kalıplaşmış şekli ile kurulduğunu söylemiştir.²¹⁵

Vasıta grubunu “vasıta eki almış bir isimle bir başka isim ya da sıfatın oluşturduğu kelime grubu” şeklinde tanımlayan Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli, bu grubun cümlede

²¹² Süer Eker, *age.*, s. 435.

²¹³ Mehmet Özmen, *age.*, s. 113.

²¹⁴ Necati Demir, *age.*, s. 44.

²¹⁵ Bilal Aktan, *age.*, s. 77.

sıfat ve zarf olarak kullanıldığını belirtmiş ve vurgusunun ikinci öge üzerinde olduğunu söylemiştir.²¹⁶

Günay Karaağaç, vasıta grubunu “vasıta eki veya edatı almış bir isim ögesinin bir başka isim ögesi ile kurduğu söz öbeği.” şeklinde tanımlayarak bu öbekte birinci ögenin, vasıta edatı ya da vasıta eki (-la/ -le) taşıdığını söylemiştir.²¹⁷

Mehmet Özmen, vasıta grubunu, “araç grubu” başlığı altında ele almış ve ile +la/ +le eklendiği ismi kendisinden sonra gelen isme bağlayarak araç grubunu oluşturduğunu belirtmiştir.²¹⁸

Metnimizde tespit ettiğimiz vasıta grupları şunlardır:

Metinde Yer Alan Vasıta Grubu Örnekleri

- Bununla beraber (11-4)
- ölüyle baş başa (19-28)
- bu kadınla beraber (28-26)

1.14.6. Yükleme Grubu

Muharrem Ergin, yükleme grubunu “Akkuzatif Grubu” başlığında ele almış ve şu şekilde tanımlamıştır: “Akkuzatif grubu, akkuzatifli bir isim unsuru ile onun arkasından gelen bir isim unsurundan kurulur. İkinci unsur geçişli fiil ifadesi taşır.”²¹⁹

²¹⁶ Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli, *age.*, s. 111.

²¹⁷ Günay Karaağaç, *age.*, s. 181.

²¹⁸ Mehmet Özmen, *age.*, s. 116.

²¹⁹ Muharrem Ergin, *age.*, s. 397.

Necati Demir, yükleme öbeğini açıklarken yükleme öbeğinin “sıfat-fiil ve isim-fiil öbeğinden kısaltıldığını belirterek yükleme durumu eki almış bir ad ögesinin başka bir ad ögesiyle oluşturduğu ad ve sıfat görevindeki söz öbeği” olduğunu belirtmiştir.²²⁰

Zuhal Kültüral, yükleme grubunu “her iki unsuru da ek almış olan gruplar” maddesi içinde ele alarak “birinci unsuru iyelik ekli isim ile ikinci unsuru bir sıfat veya hâl eki almış bir isim” şeklinde tanımlamıştır.²²¹

Bilal Aktan, yükleme grubunu “bir unsuru yükleme eki almış bir isimle, yalın halde olan başka bir ismin oluşturduğu kelime grubu” şeklinde tanımlanmış ve yükleme grubunun çekimsiz fiiller ile kurulan grupların yıpranmış ve kalıplaşmış şekli olduğunu söylemiştir.²²²

Süer Eker, belirtme grubunu yükleme (belirtme) durumu eki alan bir sözcüğün, diğer isme bağlanmasıyla oluştuğunu ve ilk adın bir bakıma, ikinci ismin nesnesi görevinde olduğunu söylemiştir.²²³

Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli, yükleme grubunu “yükleme hali eki almış bir ismin başka bir isimle kurduğu kelime grubu” şeklinde tanımlamış ve grubun vurgusunun ikinci öge üzerinde olduğunu söylemiştir.²²⁴

Günay Karaağaç, yükleme grubunu “yapma hali grubu” olarak ele almış ve “yapma hali eki almış bir isim ögesinin bir başka isim ögesi ile oluşturduğu söz öbeği”

²²⁰ Necati Demir, *age.*, s. 42.

²²¹ Zuhal Kültüral, *age.*, s. 21.

²²² Bilal Aktan, *age.*, s. 72.

²²³ Süer Eker, *age.*, s. 435.

²²⁴ Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli, *age.*, s. 111.

şeklinde tanımlayarak öbeğin ilk ögesinin yükleme eki (-ı / -i / -u / -ü) taşıdığını söylemiştir.²²⁵

Mehmet Özmen, yükleme grubunu belirtme durumundaki bir isim, isimsi veya isimlikle ondan sonra gelen bir isim, isimsi veya isimlikten oluştuğunu belirtmiş ve isim unsurunun Arapçadan alıntı bir mastar da olabileceğini söylemiştir.²²⁶

Yönelme grubunu “birinci unsuru yönelme eki almış bir isimle yalın halde olan başka bir ismin oluşturduğu kelime grubu” şeklinde tanımlayan Bilal Aktan; fiilimsilerle kurulan grupların yıpranmış ve kalıplaşmış şekli olduğunu ve vurgunun son unsur üzerinde olduğunu söylemiştir.²²⁷

Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli, yönelme grubunu “bu grup yönelme hal eki almış bir isimle ondan sonra gelen bir isim ya da sıfattan oluşan grup” şeklinde tanımlamıştır.²²⁸

Günay Karaağaç, yönelme grubunun kısaltma öbeklerinden biri olduğunu söyleyerek bu grubu “yön eki veya edatı almış bir isim ögesinin bir başka isim ögesi ile oluşturduğu söz öbeği” şeklinde tanımlamış ve bu öbekte, birinci ögenin yön eki veya edatını taşıdığını söylemiştir.²²⁹

Metnimizde tespit ettiğimiz yükleme grupları şunlardır:

Metinde Yer Alan Yükleme Grubu Örnekleri

- istirahatimi temin (58-31)
- mevcudiyetini kabul (335-24)

²²⁵ Günay Karaağaç, *age.*, s. 81.

²²⁶ Mehmet Özmen, *age.*, s. 116.

²²⁷ Bilal Aktan, *age.*, s. 74.

²²⁸ Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli, *age.*, s. 107.

²²⁹ Günay Karaağaç, *age.*, s. 182.

1.14.7. Eşitlik Grubu

Bilal Aktan, eşitlik grubunu “bir unsuru eşitlik hali eki almış bir isimle yalın halde olan başka bir ismin oluşturduğu kelime grubu” şeklinde tanımlamıştır. Bu kısaltma grubunun da sıfat-fiil, zarf-fiil grubunun yıpranmış ve kalıplaşmış şekli ile oluştuğunu belirtmiştir.²³⁰

Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli, eşitlik grubunu “eşitlik eki (-cA, -çA) almış bir isimle başka bir ismin oluşturduğu kelime grubu” şeklinde tanımlamıştır.²³¹

Günay Karaağaç, eşitlik grubunu, “eşitlik eki veya edatı almış bir isim ögesinin bir başka isim ögesi ile oluşturduğu söz öbeği” şeklinde tanımlamış ve bu öbeğin, birinci ögesinin eşitlik eki veya edatını taşıdığını söylemiştir.²³²

Yapılan eşitlik grubu tanımlarına uygun olarak metnimizde bir örnek bulduk:

Metinde Yer Alan Eşitlik Grubu Örnekleri

- epeyce güç (23-2)

Bunlar haricinde bazı kaynaklarda kısaltma grupları başlığı altında ilgi grubuna da rastlamaktayız.

Bilal Aktan, ilgi grubunu “ilgi eki almış bir isimle başka bir ismin oluşturduğu kelime grubu” şeklinde tanımlamış ve kısaltma gruplarının, kısalmaya uğramış bir isim tamlaması yapısında olduğunu ve belirtili isim tamlamasının tamlanan kısmındaki iyelik ekinin, yıpranmaya uğrayarak düştüğünü açıklamış ve bu tür kısaltma grubunun örneklerinin az olduğunu söylemiştir.²³³

²³⁰ Bilal Aktan, *age.*, s. 78.

²³¹ Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli, *age.*, s. 113.

²³² Günay Karaağaç, *age.*, s. 183.

²³³ Bilal Aktan, *age.*, s. 79.

Süer Eker, ilgi grubunu, belirtili ad tamlamasının tamlanan ögesinde yer alan iyelik ekinin düşmesi ile ortaya çıktığını söylemiştir.²³⁴

Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli, ilgi grubunu “ilgi eki almış bir isimle başka bir ismin oluşturduğu kelime grubu” şeklinde tanımlamış ilgi grubunun, kısaltmaya uğramış bir isim tamlaması yapısında olduğunu ve belirtili isim tamlamasının tamlanan kısmındaki iyelik ekinin yıpranarak düştüğünü söylemiştir.²³⁵

Günay Karaağaç, ilgi grubunu “ilişkilendirme öbeklerinin ve isim tamlamasının temel hali” şeklinde tanımlayarak çekimlik bir öbek olduğunu, kısaltma öbeklerinden olmadığını belirtmiş ve bugün yalnızca zamir, özel ad ve iyelikli sözlerle yapılabilen bir ilişkilendirme olduğunu söylemiştir.²³⁶

²³⁴ Süer Eker, *age.*, s. 434.

²³⁵ Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli, *age.*, s. 112.

²³⁶ Günay Karaağaç, *age.*, s. 177.

İKİNCİ BÖLÜM

2. CÜMLE VE CÜMLENİN ÖGELERİ

2.1. CÜMLE

Söz dizimi başlığında da belirttiğimiz üzere söz diziminin iki temel konusundan biri yargısız anlatım birimi olan kelime grupları diğeri ise yargılı anlatım birimi olan cümledir. Cümle, söz dizimi açısından yapı, görev, tür, sıralanış ve anlam özelliği yönleriyle incelenir.

Cümle, bir yargılı anlatım yoludur. Yargı ise “zaman ve kişi kavramını birlikte taşıyan kelime veya kelime grubudur.”²³⁷ Cümleler, yan yana gelen kelimelerden yargı bildirmesi yönüyle ayrılır. Cümleler, bir ya da birden fazla kelimenin anlamlı bir söz birimi oluşturacak şekilde ve belirli kurallara bağlı olarak bir araya gelmesiyle bir duygu, düşünce, davranış, durum ya da olayı yargı bildirerek anlatırlar.

H. İbrahim Delice, “Cümle Nasıl Tanımlanmalıdır” ve “Yapı Açısından Cümle Sorunu” adlı makalelerinde cümlenin dil bilgisi çalışmalarında doğru olarak tanımlanmadığı ve dil bilgisi alanında pek çok farklı ve çelişkili yaklaşımların ortaya çıkmasına neden olduğu üzerinde durmuştur. Cümle tanımlamalarında yargı kavramının ön plana çıktığını ve dilcilerin cümleyi “çekimli eylemle kullanılan sözcük veya sözcük öbeği dizisi” olması ve “bir duygu düşünce hüküm vb. ifade etmesi” özelliklerini esas alarak tanımlamakta olduklarını belirtmiştir. Yargı esaslı cümle tanımında, cümlenin tanımı için doğru bir bakış açısını yansıtmadığını söylemiştir. Çünkü bir sözcüğün veya sözcük öbeğinin cümle içerisinde yerine göre bir yargı ifade edebildiğini ve bir dizgeye cümle dememizi sağlayan en temel kavramın yüklem olduğunu belirten Delice; bizi doğruya götürebilecek başka bir açıdan bakmamızın mümkün olabileceğini söyleyerek “Bir yüklemle biri mutlaka özne veya nesne olmak koşuluyla ona bağlı en az bir

²³⁷ Abdullah Çelik vd., *age.*, s. 8.

tamamlayıcıdan oluşan bir kılış, oluş veya durum bildiren söz dizimi.” şeklinde olması gerektiğini söylemiştir.²³⁸

M. Kaya Bilgegil, cümleyi “tam fikir veren birleşik sözler-cümle” başlığı altında ele almış ve “iki unsur arasındaki olumlu veya olumsuz ilgiyi -sözün dinleyende soruya yer bırakmayacak şekilde tam olarak- haber veya dilek yoluyla ifade eden kelimeler dizisi” olarak açıklamıştır. Bilgegil de cümlenin bir hükmü ifade eden söz şeklinde tanımlanmasını yetersiz bularak hükümün haber çekimlerinde kendini gösterebileceğini; ancak, istek, dilek, niyaz, dua, emir... gibi çeşitli duyguları ifade eden sözlerin de olduğunu belirtir.²³⁹

“Cümle bilgisi (syntax) Yunanca ‘syn’ birlikte ve ‘taxis’ düzen sözcüklerinin birleşimi olup dillerin belli bir düzen ve sıra ile oluşturduğu cümle yapılarını araştıran bir bilim dalıdır.”²⁴⁰

Bedri Sarıca’nın açıklamalarına göre; “20. yy’ın başlarında Ferdinand de Saussure, dilbiliminin temellerini atarken dili bir dizge olarak görmüş, arkasından gelen dilcilerin cümle ve cümleyi oluşturan birimlere dikkatlerini yoğunlaştırmasını sağlamıştır.” Sarıca, İngilizce söz dizimi özne-yüklem-tümleçler şeklindeyken Türkçede özne-tümleç-yüklem sırası özelliğinin ilk defa Altay dillerinin niteliklerini ortaya koyan Estonyalı bilgin F. Weideman’ın 1838’de yazdığı eserinde anlattığını söyler.

Süer Eker, tümce kurmanın “sözcükler arası bağımlılık bütünü gerçekleştirerek cansız bir sözcük yığına yaşam vermek” olduğunu söyler.²⁴¹

²³⁸ H. İbrahim Delice, “Cümle Nasıl Tanımlanmalıdır?”, *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 7/1, (Winter 2012), s. 37-40.

H. İbrahim Delice, “Yapı Açısından Cümle Sorunu”, *Turkish Studies*, 7/3, (2012), s. 875.

²³⁹ M. Kaya Bilgegil, *Türkçe Dilbilgisi*, 3. bs., Salkımsöğüt Yayınları, Erzurum, 2009, s. 15.

²⁴⁰ Bedri Sarıca, *age.*, s. 14.

²⁴¹ Süer Eker, *age.*, s. 413.

Günay Karaağaç, cümleyi “bir yapma veya olmanın nitelendirildiği dil yapıları/ varlığın adı olan söz ve söz öbekleri yanında, varlıkta gerçekleşen değişimin adı” şeklinde tanımlamıştır. Cümlenin, varlığın var olduğu (isim cümlesi) veya hareket ettiği (fiil cümlesi) konusundaki bilgilerin dildeki karşılıkları olduğunu ve varlık ile eylemin birlikte yer aldığı tek dil yapısının cümle olduğunu ifade eder.²⁴²

Vecihe Hatiboğlu, cümleyi “Bir yargı bildirmek üzere tek başına çekimli bir eylem veya çekimli bir eylemle birlikte kullanılan kelime dizisi” olarak tanımlar.²⁴³

Tahsin Banguoğlu, “Kendi kendine yeten bir yargı bir cümle sayılır.” diyerek cümlenin, konuşan kimsenin kafasındaki bir düşünceyi bütünüyle dinleyene aktarma yeterliğinde bir söyleyiş birliği olup bu sebeple genişletilmiş daha başka üyeler almış bir yargı öbeği olduğunu, bir yargıdan ibaret olabileceği gibi iki, üç ve daha ziyade yargının birleşmesinden meydana gelmiş bulunabileceğini söylemiştir.²⁴⁴

Cümleyi, “bir düşünceyi, bir duyguyu, bir durumu, bir olayı yargı bildirerek anlatan kelime ve kelime dizisi” şeklinde tanımlayan Karahan, cümlenin en küçük anlatım birimi olduğunu, duyguların, düşüncelerin, olayların ve durumların cümle veya cümlelerden meydana gelen dil birlikleri ile karşılandığını ifade eder.²⁴⁵

Neşe Atabay, Sevgi Özel ve Ayfer Çam, cümle için “tümce” terimini kullanmış ve “bir ya da birçok sözcükten oluşan yargılı anlatım birimi, görev ve anlam ilgisiyle bir araya getirilmiş ya da yargı taşıyan tek bir sözcük” tanımını yapmışlardır.²⁴⁶

Necati Demir, cümleyi, “Herhangi bir istek, yargı, duygu, düşünce, ... anlatmak için bir fiil veya ek fiilin bir kiple çekimlenmesi ile anlam kazanan ve gerektiğinde onları

²⁴² Günay Karaağaç, *age.*, s. 220-221.

²⁴³ Vecihe Hatiboğlu, *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, TDK Yayınları Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1969, s. 22.

²⁴⁴ Tahsin Banguoğlu, *age.*, s. 522-523.

²⁴⁵ Leylâ Karahan, *age.*, s. 9.

²⁴⁶ Neşe Atabay, Sevgi Özel, Ayfer Çam, *age.*, s. 17.

açık veya gizli olarak açıklayan, bütünleyen, destekleyen unsur(lar)dan oluşan dil birimi” şeklinde ifade etmektedir.²⁴⁷

Haydar Ediskun, cümleyi “içinde ya bir tek bağımsız yargı ya da yeteri kadar yan yargıyla bir tek temel yargı bulunan kelime dizisi” olarak açıklamıştır. Cümlenin, istediğimizi anlatmaya yarayan bir tek kelimedenden ya da aralarında ses, dilbilgisi ve ruh ilgisi bulunan birçok kelimedenden oluşan bir sistem olduğunu söyler.²⁴⁸

Mehmet Özmen, cümleyi şu şekilde tanımlamıştır: “Bir yükleme bağlı olarak oluşan, bir duyguyu, bir düşünceyi, bir eylemi veya bir isnadı, tam olarak anlatan ve birbirlerine belirli kurallarla bağlanan kelimeler dizisine cümle, denir.” Özmen, cümlenin bir yükleme bağlı olarak oluştuğunu belirterek çekimli bir fiilden, çekimli bir fiillikten veya bir isim unsuruyla ona eklenen çekimli bir ek-fiilden oluşan yüklem, bir cümlenin var olmasına yettiğini, bu yüzden cümlenin, görünüşte bir yüklemden ibaret görünebileceğini söyler. Yüklemde bulunan kişi ekinin özneyi belirlediği için tek yüklemden ibaretmiş gibi görünen bu tür cümlelerde öznenin eksildiğini, dolayısıyla öznenin bulunmayışının biçimsel olduğunu ifade eden Özmen, cümlenin, “yüklem, özne, nesne, dolaylı tümleç, zarf tümleci, bağımsız tümleç” olmak üzere altı ögesi olduğunu söylemiştir.²⁴⁹

Muharrem Ergin, cümleyi “Bir fikri, bir düşünceyi, bir hareketi, bir duyguyu, bir hadiseyi tam olarak bir hüküm halinde ifade eden kelime grubudur.” şeklinde açıklamış ve cümlenin bir hüküm grubu, en tam, en geniş kelime grubu olduğunu söylemiştir. Cümlenin varlığı için en az bir çekimli fiile sahip olması gerektiğini, çekimli fiilin cümlenin varlığı için gerekli ve yeterli olduğunu açıklamıştır. Çekimli fiil olmak şartıyla

²⁴⁷ Necati Demir, *age.*, s. 47.

²⁴⁸ Haydar Ediskun, *age.*, s. 323.

²⁴⁹ Mehmet Özmen, *age.*, s. 4.

tek kelimenin de bir cümle olabileceğini ifade etmiş ve cümlenin unsurlarını fiil, fail, nesne, yer tamlayıcısı ve zarf olmak üzere beş başlıkta incelemiştir.²⁵⁰

Abdullah Çelik vd., cümleyi “bir duyguyu, bir düşünceyi, bir olayı, bir durumu, bir hareketi yargı bildirerek anlatan kelime veya kelime dizisi” şeklinde tanımlamışlardır.²⁵¹

H. İbrahim Delice, “Bir yargıyı dinleyende soruya yer bırakmayacak şekilde haber, dilek, oluş veya bildirme yoluyla ifade eden; çekimli bir fiille veya sonuna cevher fiili getirilen bir isimle kullanılan kelimeler dizisine cümle denir.” şeklinde tanımlamıştır.²⁵²

Yaşar Yörük, “bir düşünceyi, bir duyguyu, bir isteği, bir haberi... eksiksiz ve yargıya bağlayarak anlatan sözcük dizisine” tümce demiştir.²⁵³

Bedri Sarıca, cümleyi “Kendi içinde tutarlılığı olan iş, oluş, hareket veya durum ifade eden yargılı ve hükme bağlanmış çekimli kelime veya kelime dizisidir.” şeklinde tanımlanmıştır. Bazı dil bilgisi kitaplarında cümlenin tanımında “tam olarak ifade eden yargı” açıklamalarının kullanıldığını ancak bu tanımın ideal bir cümle için geçerli olabileceğini, her cümlede biraz eksik bilgi olabileceğini ve her ögenin cümlede bulunmayabileceğini ifade eder.²⁵⁴

Hikmet Dizdaroğlu, tümcenin “anlam, anlatım ve yargı birliği” olduğunu söylemiş, anlam birliği olmasının nedenini hiçbir dilbirliğinin düşünce ve duyguları eksiksiz bildirme gücünde olmayışına, anlatım birliği olmasını tümcenin tek anlatım

²⁵⁰ Muharrem Ergin, *age.*, s. 398.

²⁵¹ Abdullah Çelik vd., *age.*, s. 8.

²⁵² H. İbrahim Delice, *age.*, s. 133.

²⁵³ Yaşar Yörük, *Tümce Bilgisi Sözdizimi*, 5. bs., Eğitim Yayınları, Ankara, s. 6.

²⁵⁴ Bedri Sarıca, *age.*, s. 13.

kalıbı olmasına, yargı birliği olmasını tümcenin dışında yargı bildiren bir dilbirliğinin olmayışına bağlamıştır.²⁵⁵

Cümleyi, “bir düşünceyi, duyguyu, durumu ve olayı yargı bildirerek anlatan kelime veya kelime dizisi” şeklinde tanımlayan Bilal Aktan, düşüncenin oldukça karmaşık bir süreç sonucunda, genellikle yargılı bir biçimde oluştuğunu söyler. Yargının ancak cümlede gerçekleştiğini ve cümlesiz bildirilemeyeceğini, öyleyse düşünmenin ve bir yargıda bulunmanın cümle oluşturmak olduğunu belirterek düşünce, yargı ve cümlenin iç içe girmiş kavramlar olduğunu ifade eder. Aktan’ın açıklamasına göre cümlenin en önemli işlevi yargı bildirmektir.²⁵⁶

Cümle tanımı için “Üzerinde gizli veya açık şahıs eki taşıyan en az bir çekimli fiilden veya üzerinde çekimli yardımcı fiil taşıyan bir isimden meydana gelen bir haber/dilek ifadesine cümle denir.” Ahmet Beserek, bir cümlenin var olabilmesi için özne ve yüklem unsurlarının yeterli olduğunu ama böyle cümlelerin anlam bakımından eksik kalacağını ve bir cümlenin anlam bakımından tam olabilmesinin cümlenin yardımcı unsurları sayesinde olacağını söylemiştir. Beserek, bu yardımcı unsurların tümleçler olduğunu tümleçlerin düz tümleçler (nesnel), dolaylı tümleç ve zarf tümleçleri olmak üzere genel olarak üç grupta toplandığını ifade eder.²⁵⁷

Zuhal Kültüral, cümleyi “Bir hüküm, bir düşünce, bir duygu vb. ifade etmek üzere çekimli bir fiille veya sonuna cevher fiili getirilen bir isimle kullanılan kelimeler dizisidir.” şeklinde tanımlar.²⁵⁸

Kerime Üstünova, “En Büyük Dil Birimi Cümle Midir?” adlı yazısında metnin anlam dünyasını kavramak, varlık nedenlerini anlamak için dil birimi olarak cümlenin

²⁵⁵ Hikmet Dizdaroğlu, *Tümce Bilgisi*, TDK, Ankara, 1976, s. 10; aktaran Yörük: 6.

²⁵⁶ Bilal Aktan, *age.*, s. 81.

²⁵⁷ Ahmet Beserek, *age.*, s. 45.

²⁵⁸ Zuhal Kültüral, *age.*, s. 26.

değil; daha büyük birimlerin alınması gerekliliğinin iyice önem kazandığını belirterek eksiz önermeye ulaşmanın cümlenin boyunu aştığını ifade eder.²⁵⁹

Ayrıca Üstünova, “Cümleden Büyük Birimler” adlı yazısında, bir düşüncenin anlatımında cümlenin yeterli olmadığı görüşünün yaygınlaşmakta ve dizge/sözce/metin adı verilen cümleden büyük söz parçaları üzerinde çalışmalar yapılmakta olduğunu belirtir. Üstünova, bunlara cümleden büyük birim demektedir.²⁶⁰

2.2. CÜMLENİN ÖGELERİ

Caner Kerimoğlu, “Türkçe Dil Bilgisi Öğretiminde Söz Dizimi ile İlgili Kabuller Üzerine II (Cümle Öğeleri)” adlı yazısında, dil bilgisi yazımının hemen her alanında olduğu gibi söz diziminde de terim kargaşasının devam etmekte olduğunu belirterek, “özne, yüklem ve nesne terimleri üzerinde son yıllarda bir ortaklık sağlandığı görülürken diğer ögelerde adlandırma sorununun göze çarptığını” açıklar. Kerimoğlu’nun açıklamasına göre; ‘yer tamlayıcısı / dolaylı tümleç’ ve ‘zarf / zarf tümleci / belirteç tümleci’ terimleri dilciler tarafından kullanılmaktadır; ancak, bu terimlerden herhangi biri üzerinde anlaşma sağlanmış değildir. Cümle dışı unsur terimi de eleştirilen terimlerdendir.” Tahir Nejat Gencan ile Muharrem Ergin’in ögelerini eşleştiren ve ayırdıkları noktanın ilgeç tümleci olduğunu belirten Kerimoğlu, Ergin’in zarf kabul ettiği edat olarak yüklem bağlanan unsurları, Gencan’ın, ilgeç tümleci saydığını pek çok dilcinin de Gencan’a katıldığını ve eserinde edat/ilgeç tümlecini işlediğini aktarır. Ayrıca ilk olarak Gencan’ın kullandığı ilgeç tümleci kavramına karşı çıkan dilcilerin de bulunduğunu ve konunun uzun süre tartışıldığını ifade eder.²⁶¹

Ahat Üstüner, en farklı şekilde değerlendirilen ve en çok tartışılan cümle ögesinin edat tümleci olduğunu, bazı yazarlarımızın edat tümlecine yer vermekte bir kısmının ise tamamen reddetmekte olduğunu belirtir. Özne, yüklem, nesne ile ilgili tanım ve değerlendirmelerin hemen hemen aynı iken dolaylı tümleç ve zarf tümlecinin bütün

²⁵⁹ Kerime Üstünova, *Dil Yazıları*, “En Büyük Dil Birimi Cümle Midir?”, 1. bs., Ankara, 2002, s. 150.

²⁶⁰ Kerime Üstünova, *Dil Yazıları*, “Cümleden Büyük Birimler”, 1. bs., Ankara, 2002, s. 155.

²⁶¹ Caner Kerimoğlu, “Türkçe Dil Bilgisi Öğretiminde Söz Dizimi Üzerine Kabuller II (Cümle Öğeleri)”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, S 20, (2007), s. 120-121.

gramer kitaplarında yer aldığını, araştırmacıların bu iki ögeyi birbirine karıştırdıklarını, farklı şekilde tanımladıklarını birinin dolaylı tümleç saydığı cümledeki belli bir unsurun bir başkasının zarf tümleci saydığını ifade etmektedir.²⁶²

A. Halim Ulaş, “Cümleyi oluşturan görevsel öğelere cümlenin öğeleri denir.” demiş, öğelerin, temel öğeler (yüklem, özne) ve yardımcı öğeler (nesne, dolaylı tümleç, zarf tümleci, edat tümleci) olmak üzere iki temel grupta incelenebileceğini söylemiştir. Öğeler bulunurken tamlamaların, deyimlerin, söz öbeklerinin ve bileşik fiillerin bölünmeyeceğini belirtmiştir.²⁶³

Alâeddin Mehmedoğlu, “Cümlede kullanılan ve herhangi bir soruya cevap olan kelime veya kelime grubuna cümle ögesi denir.” demiştir. Cümle öğelerini, kendi anlamlarıyla taşıdığı görevlerine ve mevkilerine göre temel öğeler (özne, yüklem), yardımcı öğeler (nesne, belirten, zarflık) olmak üzere ikiye ayırmış, ayrıca yapısına göre ise basit cümle öğeleri, birleşik cümle öğeleri olmak üzere ikinci bir sınıflama yapmıştır. Basit cümle ögesini “bir kelime ile ifade olunan cümle öğeleri”, birleşik cümle ögesini ise “ismin yalın hâlinde kullanılan birleşik kamu kuruluş adları, isim tamlamaları, sıfat-fiil, zarf-fiil ve isim-fiil öbekleri ile ifade olunan cümle öğeleri” şeklinde ifade etmiştir.²⁶⁴

Alâeddin Mehmedoğlu, ‘Dolaylı Nesne’ başlığı altında ele almış olduğu nesne türünün kime, neye, kimde, nede, kimden, neden, kim ile, ne ile, kim için, ne için sorularından birine cevap olduğunu ve üzerinde vasıta ile hareket icra edilen objeyi bildirdiğini söylemiştir. Yükleme hali sorularından başka diğer sorulara cevap olan nesnelere ise dolaysız nesne denildiğini belirtmiştir. Cümlenin öğelerini ele alırken “belirten” adını verdiği sıfatı da ayrıca bir öge olarak ele almış, “cümlede isimle ifade olunmuş öğeleri niteleyen, belirten, sıralayan ve çeşitli yönlerden bildiren yardımcı cümle öğeleri” olarak tanımlamış ve “nice, nasıl, hangi, kaç, ne kadar” sorularından birine cevap verdiğini söylemiştir. Mehmedoğlu, zarflık başlığı altında cümlede iş veya hareketin

²⁶² Ahat Üstüner, “Cümlenin Öğeleri Konusundaki Karışıklıklar”, *Türk Dili*, S 546, (1998), s. 19.

²⁶³ A. Halim Ulaş, *Cümle ve Metin Bilgisi*, Aktif Yayınevi, Ankara, 2003, s. 1.

²⁶⁴ Alâeddin Mehmedoğlu, *age.*, s. 61-62.

uygulama zamanını, yerini, tarzını, sebebini, ölçüsünü ve derecesini bildiren yardımcı cümle ögesine zarflık denildiğini söyleyerek zarfların “ne vakit, ne zaman, nereye, nerede, nereden, nasıl, ne kadar, ne için, neden” sorularından birine cevap olduğunu söylemiştir. Yani diğer dilcilerin dolaylı tümleç/yer tamlayıcısı başlığı altında ele almış olduğu bu ögenin sorularını, dolaylı nesne ve zarflık başlıklarına dahil etmiş ve yer tamlayıcısını ayrıca ele almamıştır.²⁶⁵

Yukarıda verdiğimiz tanımlardan hareketle, bir düşünceyi, bir duyguyu, bir dileği ya da olayı dile getiren kelime veya kelime grubudur. Cümle çekimli bir fiille ya da ek eylem almış isim soylu bir kelime ile oluşabilir. Yargısız cümle olmaz. Yargı taşıyan her sözcük aynı zamanda bir cümledir. Cümle yüklemi çeşitli yönlerden bütünleyen tümleçlerle uzatılabilir.

Yukarıda görüşlerine yer verdiğimiz araştırmacıların ve özellikle çalışmalarını esas aldığımız gramercilerimizin tasnifleri doğrultusunda metnimizi inceleyerek başlıklara uygun örnek cümle ögelerini ortaya koymayı uygun bulduk:

2.2.1. Yüklem

Yüklem; iş, oluş, kılış, durum ve olumluluk, olumsuzluk, soru, emir gibi kavramları bildiren cümlenin en önemli ve temel ögesidir. Diğer ögeler yüklemi tamamlayıcı ögelerdir. Fiil cümlelerinde yüklem çekimli bir eylemden, isim cümlelerinin yüklemi ek-fiille çekimlenmiş isim soylu bir sözcüktür. Cümlede yüklemi çekimli durumdaki sözcüklerden anlarız. Yüklem, genellikle Türkçe cümlelerin sonunda bulunsa da başta ve ortada da bulunabilir. Böylece kurallı ve devrik cümlelerin oluşmasını sağlar. Tek kelimeden oluşabileceği gibi kelime gruplarından da oluşabilir. Yüklemsiz cümle olmaz ancak bazı cümlelerde yüklem söylenmeyerek eksiltili cümle oluşturulabilir.

Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli, yüklemi şu şekilde tanımlamıştır: “Yüklem, fiil cümlelerinde yapılan, kılınan; isim cümlelerinde oluş bildiren ögedir.” tanımını yaparak yüklem cümlede temel öge olduğunu, diğer ögelerin de yüklem sayesinde oluştuğunu belirtmiş, ayrıca cümlelerde yüklem dışındaki ögelerin birden fazla olabildiği halde

²⁶⁵ Alâeddin Mehmedoğlu, *age.*, s. 80-96.

yüklem tek olduğunu ve kurallı cümlelerde sonda bulunan yüklem, konuşma ve şiirde yer değiştirilebileceğini söylemiştir.²⁶⁶

Muharrem Ergin, yüklemi “Fiil” başlığı altında inceleyip fiile göre daha geniş bir tabir olarak nitelendirdiği “predikat” kelimesinin de kullanıldığını belirterek “cümlede fiil unsuru ya tek veya birleşik bir fiilin çekimli şekli, ya i- fiilinin çekimli şekilleri ile bir isim unsurunun birleşmesinden doğan kelime veya kelime grubu” şeklinde tanımlamış ve “cümlelerin en esaslı unsuru, ana unsuru, temel unsuru, cümlelerin direğidir” şeklinde belirtmiş ve diğer öğelerin fiilin etrafında toplandığını, fiilin daima sonda yer aldığını söylemiştir.²⁶⁷

Süer Eker, “Yüklem (predicate), adından da anlaşılacağı gibi, tümce içinde kip ve kişi ekleri alan, yani çekimlenmiş eylemdir.” tanımını yaparak kişileri ve kipleri belirten yüklem, tek başına bir cümle oluşturabilecek yeterlilikte olduğunu belirtmiş ve tek bir yüklem içinde yargı, zaman ve kişi öğelerinin bulunduğunu söylemiştir.²⁶⁸

Zeynep Korkmaz, “Gramer Terimleri Sözlüğü” isimli kitabında yüklemi “Cümlede hareketi, olayı, işi, yargıyı bildiren, fiil çekimine girmiş kelimenin cümle bilgisindeki adı.” şeklinde tanımlamıştır. Ayrıca cümlelerin diğer öğelerini kendine bağlayan temel ögesi olduğunu belirterek yüklem isim veya fiil soylu bir kelime olabileceğini söylemiştir.²⁶⁹

Yaşar Yörük, yüklemi şu şekilde tanımlamıştır: “Tümceyi kuran ve kesin yargıya bağlayıp sonuçlandıran dil birliklerine (eylem, ad soylu sözcük, tamlama sözcük öbeği...) yüklem denir.” Yörük, yüklem tümcenin temel taşı olduğunu ve yüklemsiz tümce kuralamayacağını, bundan ötürü tümcenin en önemli ögesi olduğunu ifade etmiştir. Yüklem ya çekimli bir eylem ya da eylemle çekimlenmiş ad soylu bir sözcük öbeği

²⁶⁶ Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli, *age.*, s. 119-125.

²⁶⁷ Muharrem Ergin, *age.*, s. 399.

²⁶⁸ Süer Eker, *age.*, s. 413.

²⁶⁹ Zeynep Korkmaz, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, 1. bs., Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1992, s. 174.

olabileceğini belirterek yüklemın söyleyiş bir özellik katmak, anlatımı güçlendirmek devingen kılmak ya da konuşma diline yaklaştırmak için cümlemin başına ve ortasına da gelebildiğini söylemiştir.²⁷⁰

Mehmet Özmen, yüklemi şöyle tanımlamıştır: “Bir eylem, bir iş, bir oluş veya isnat (yükleme) bildiren cümle ögesidir.” Yüklemın ya çekimli bir fiilden ya çekimli bir fiillikten ya da bir isim unsuruna eklenen ek-fiilden meydana geldiğini belirtmiş, bir cümlede tek yüklem olabileceği gibi birden fazla yüklemın de olabileceğini, ayrıca yüklemelerin isim soylu ve fiil soylu olarak ikiye ayrıldıklarını ve yüklemın özneyle beraber cümlemin iki temel ögesinden biri olduğunu söylemiştir.²⁷¹

H. İbrahim Delice, eskilerin yüklemi “müsned” olarak tanımladığını söylemiş “fiil cümlelerinde yüklem için: ‘sav, predikat, yükletik, söylem, bildirici, fiil’; isim cümlelerinde yüklem için: ‘yüklem ismi, haber, predikat ismi, bildirici ismi, isim yüklemi, yüklem ismi’ terimlerinin kullanıldığını” aktarmıştır. Bir cümlede yapı açısından çekimli fiil ve isim yüklemi olmak üzere iki tür yüklem bulunduğunu söylemiştir. Cümlede yüklemın tespiti için fiilin nasıl yapıldığının belirlenmesinin de çok önemli olduğunu çünkü öbek fiilden oluşan yüklemelerde fiilin isim unsuruyla cümlemin özne, nesne ve tümleç unsurlarının karıştırılması gibi bir yanlışlığa düşme ihtimalinin bulunduğunu belirtmiştir. Yüklem olan bir fiilin “basit, türemiş, öbek” şeklinde üç değişik yapıda bulunduğunu açıklamıştır. Delice, cümlemin temel ögesi olan yüklemelerin cümlede olumlu, olumsuz, olumlu soru, olumsuz soru biçimlerinde bulunduğunu söyleyerek isim soylu kelimelerin ek fiilin başına getirilmesiyle ve kavramların bir özneye nispet edilmesiyle yüklem olabileceğini ifade etmiştir.²⁷²

²⁷⁰ Yaşar Yörük, *age.*, s. 11-19.

²⁷¹ Mehmet Özmen, *age.*, s. 5.

²⁷² H. İbrahim Delice, *age.*, s. 134,135,137.

Zuhal Kültüral, yüklemi “cümlelerin ifade ettiği hüküm, düşünce ve duygu içeren, fiil veya isim soylu bir kelime olabilen, cümlelerin bütün öğelerinin bağlı olduğu temel öge” şeklinde açıklamış, yüklemelerin bir isim veya fiil olabileceğini söylemiştir.²⁷³

Günay Karaağaç, yüklemi “nitelendirilmiş eylem adı, cümlede yargı bildiren çekimli öge” şeklinde ifade etmiştir. Yüklem, bir yapma veya olmanın nitelenmesi olan cümlelerin temel ögesi olduğunu, cümlelerin yüklem için kurulduğunu söylemiştir. Yüklemelerin bütün dillerde fiil cümlesi yüklemi ve isim cümlesi yüklemi olmak üzere iki türlü olduğunu belirterek hem fiil hem de isim cümlesinde yüklem kurallı olarak cümlelerin sonunda bulunması, günlük konuşmalarda, atasözleri ve şiir dilinde yüklem yerinin kuralsız olarak değişebilmesi gibi özelliklerini sıralamıştır.²⁷⁴

Ahmet Beserek, “cümle içindeki bütün cümle unsurlarının haber verme veya dilek ifadesi bakımından üzerine yüklendiği unsur” olarak tanımladığı yüklem, çekimli bir fiilden veya yardımcı fiil ile çekime girmiş isim soylu bir kelimedenden meydana geldiğini söylemiştir.²⁷⁵

Necati Demir “yüklemi herhangi bir isteği, yargıyı, duyguyu veya düşünceyi bildiren üzerinde taşıyan öge şeklinde tanımlamış” ve yüklemi “cümledeki diğer öğelerin bağlı olduğu ya da düğümlendiği temel öge” diye belirtmiş cümle oluşturmak için yalnız bir çekimli fiilin yeterli olduğunu, yüklem tek bir kelimedenden oluşabileceği gibi bir söz öbeğinden de oluşabildiğini açıklamıştır. Cümlede yüklem yargı, oluş, hareket, olay, duygu, amaç, düşünce bildiren, ek fiili de alarak çekimli hale gelmiş isim olabileceğini, Türkçede yüklem genellikle cümlelerin sonunda bulunduğunu ancak anlamı öne çıkarmak, şiirde vezin, kafiye gereği vb. durumlarda yüklem cümlelerin sonunda değil de ortada veya başta da yer alabileceğini söylemiştir.²⁷⁶

²⁷³ Zuhal Kültüral, *age.*, s. 26.

²⁷⁴ Günay Karaağaç, *age.*, s. 223-225.

²⁷⁵ Ahmet Beserek, *age.*, s. 45.

²⁷⁶ Necati Demir, *age.*, s. 47-51.

Abdullah Çelik vd. yüklemi, “cümlede yargı bildiren öge olduğu için cümlenin temel ögesi olarak açıklamış ve bu yüzden yüklemsiz cümle olmayacağını ve yüklem çekimli bir fiil ya da ek fiille çekimlenmiş bir isim olduğunu belirtmişlerdir. Türkçede asıl unsurun sonda bulunduğunu ve bu kurala uygun olarak yüklem de Türk cümle yapısında sonda bulunduğunu ifade etmiş, ancak zaman zaman yüklem başta veya ortada olduğu örneklerle de karşılaşılabileceğini şiir dilinde atasözü ve tekerlemelerde bazen de sözü tekdüzelikten kurtarmak amacıyla yüklem yerinin değişebileceğini ifade etmişlerdir. Bazı cümlelerde yüklem bulunmadığını kesik veya eksilteli cümle de denilen bu cümlelerin anlamının, yükleme ihtiyaç duyulmayacak kadar açık olduğunu söylemişlerdir.²⁷⁷

Leylâ Karahan, “yüklemi cümlede yargıyı üzerinde taşıyan öge.” şeklinde tanımlamış ve kılış, oluş ve durumun yüklem tarafından karşılandığını belirtmiştir. Yüklem, cümlenin ana ögesi olduğunu ve bir cümlede birden fazla öznenin, nesnenin, yer tamlayıcısının ve zarfın bulunabileceğini ancak yüklem her zaman tek olduğunu ifade etmiştir. İsim veya fiil cinsinden kelime gruplarının yüklem olabileceğini daha çok karşılıklı konuşmalarda kullanılan yüklemsiz cümlelerin de kesik cümle olabileceğini söylemiştir.²⁷⁸

Bedri Sarıca, yüklem, eski kaynaklarda ‘fiil, mäsned’ olarak adlandırıldığını belirterek cümlenin vazgeçilmez ve zorunlu kurucu üyesi olduğunu ve her işin, durumun, yerin, kişinin, zaman veya nesnenin bu ögeye bağlandığını ifade etmiştir. Yüklem tek başına bir cümle değeri taşıdığını ve isim veya fiil cinsinden kelime ve kelime öbeklerinden oluşabileceğini söylemiştir. Yüklemi isim veya isimleşmiş olan cümlelerin ek-fiil yoluyla yüklemleştirildiğini belirterek isim tamlamalarının da yüklem değeri olabildiğini söylemiştir.²⁷⁹

A. Halim Ulaş, yüklemi “iş, oluş, kılış ifade eden veya durumla ilgili olan öge” şeklinde tanımlamış ve yüklemi cümlenin temel ögesi olarak ele almış, yüklem çekimli

²⁷⁷ Abdullah Çelik vd., *age.*, s. 12,13.

²⁷⁸ Leylâ Karahan, *age.*, s. 14-15, 17.

²⁷⁹ Bedri Sarıca, *age.*, s. 27, 29-30.

bir fiil ya da ek eylem almış isim soylu bir sözcük olduğunu belirtmiştir. Yüklemin isimden, isim tamlamasından, adlaşmış sıfatlardan, sıfat tamlamasından, zamirden, zarftan, birleşik fiilden, fiilimsiden, deyimden, oluşabildiğini ifade ederek cümlenin yüklemsiz olamayacağını ancak bazı cümlelerde yüklem söylenmeyerek eksilteli bir cümle yapılabileceğini söylemiştir.²⁸⁰

Tahsin Banguoğlu, yüklemi tanımlarken “yargının dolayısıyla cümlenin düğümlendiği kelime” şeklinde ifade etmiştir. Cümlenin cinsini de onun yapılışının belli ettiğini söyleyerek yüklem “fiilden yüklem” olduğuna göre fiil cümlesini, “isimden yüklem” olduğuna göre de isim cümlesini kurmaya yaradığını belirtmiştir. Türlü çekimli fiil öbeklerinin de basit cümlede yüklem olduğunu ifade eden Banguoğlu, isimden yüklem çoğu zaman bir sıfat olmakla birlikte bütün isim türlerinden de olduğunu söylemiştir.²⁸¹

Bilal Aktan, yüklemi “cümlede yargıyı üzerinde taşıyan öge” şeklinde tanımlamış ve cümleyi kuran temel öge olduğu için yüklemsiz cümle olmadığını, yüklem olmadan yargı bildirilemediği belirterek oluş, kılış ve durumun yüklemle karşılandığını ifade etmiştir. Cümlede ana öge olan yüklem ek ile veya eksiz olarak yargı yüklenmiş bir fiil veya isim olabildiğini söylemiştir. Yüklemin genellikle sonda yer aldığını, ancak bir anlamı öne çıkarma, vurgulama ihtiyacı, özellikle şiirde ahenk endişesi vb. gerekçelerle yüklem yerinin değiştirilerek devrik cümle kurulabildiğini ifade etmiştir. Aktan, yüklem tek kelime olabileceği gibi isim veya fiil türünden bir kelime gruba olabileceğini, cümlede anlamı güçlendirmek veya pekiştirmek için yüklem tekrarlanabileceğini de açıklamalarına ekler.²⁸²

Neşe Atabay, Sevgi Özel, Ayfer Çam, yüklemi, “Tümcede yargıyı yüklenen çekimli eylem.” şeklinde tanımlamış ve taşıdığı yargı nedeniyle yüklem, iş ve zaman kavramlarının yanında, olumluluk, olumsuzluk, soru ve buyruk gibi kavramları da bildirdiğini, yüklem genellikle sonda yer aldığını, bununla birlikte yüklem başta ya da ortada da yer alıp devrik cümle olabileceğini belirtmişlerdir. Türkçedeki tüm sözcük

²⁸⁰A. Halim Ulaş, *age.*, s. 1-3.

²⁸¹ Tahsin Banguoğlu, *age.*, s. 524-525.

²⁸² Bilal Aktan, *age.*, s. 84-86.

türlerinin yüklem olarak tümcede görev alabileceklerini ifade ederek tümcelerin, yüklemelerine göre ad tümceleri ve eylem tümceleri olarak ayrıldıklarını söylemiştir.²⁸³

Haydar Ediskun, yüklemi “cümleyi bir yargıyla sonuca hazırlayan ya da cümleyi sonuca bağlayan kelime öbeği” şeklinde tanımlamış ve kelimeler, takımlar, kelime öbekleri, fonemler, morfemler, cümle niteliğindeki sözler, cümle ya da cümleciklerin yüklem olabileceğini belirtmiştir. Ediskun, yazıda, konuşmada, bazı cümlelerin anlamlarının yüklem gerektirmeyecek kadar açık olabileceğini, bu nedenle de yüklem söylenmeyebileceğini, bu cümlelere “yüklemi gizli cümle” denilebileceğini söylemiştir. Ayrıca yüklemi anlam açısından, olumlu, olumsuz, olumlu-soru, olumsuz-soru biçimindeki yüklemeler olmak üzere dört türe ayırmıştır.²⁸⁴

Alâeddin Mehmedoğlu, yüklemi, “Cümlede özneye ait hareketi, olayı, işi, yargıyı bildiren ne diyor? kimdir? nedir? nasıldır? nerededir? kaçtır? sorularından birine cevap alan temel öge.” şeklinde tanımlamış ve yüklem en çok çekimli fiiller ile ifade olduğunu belirtmiştir. Yüklemi, fiili ve ismi olarak ikiye ayırmış ve cümlede var, yok, değil, gerek, lazım gibi kelimelerin de bağımsız yüklem olabileceğini söylemiştir.²⁸⁵

Kerime Üstünova, yüklem bağrında özneyi taşıdığını, Türkçedeki yüklem yüklem = yüklem + özne yapısında olduğunu yani yüklem öznenen ayrılamayacağını ifade ederek yüklem içindeki şahıs ekinin öznenen başka bir şey olmadığını belirtir.²⁸⁶ Türkçede, cümlenin kurucu öğelerinden olan yüklem genellikle sonda bulunduğunu söyler. Yüklem olmanın koşulları Üstünova'nın açıklamasına göre “eylemler için fiil çekimine girmek, ad değerinde birimler için ad olup ek-eylem ya da bildirme ekleriyle yüklem çekimine girmek”tir ve yüklem bünyesinde ‘iş, oluş, kılış ve hareketin kendisi’, ‘iş, oluş, kılış ve hareketin yapılma zamanı’ ve ‘iş, oluş, kılış ve hareketi yapan kişi’ olmak üzere zorunlu üç bilgiyi barındırır. Aynı zamanda, geçişli-edilgen eylem çekimlerinde nesnenin de yüklem içinde barındığını söyleyerek “Özne, yüklem içinde bir ekle temsil

²⁸³ Neşe Atabay, Sevgi Özel, Ayfer Çam, *age.*, s. 20-21.

²⁸⁴ Haydar Ediskun, *age.*, s. 328-330.

²⁸⁵ Alâeddin Mehmedoğlu, *age.*, s. 70-71.

²⁸⁶ Kerime Üstünova, *Dil Yazıları*, “Türkçenin Asıl Unsurları: Özne ile Yüklem”, 1. bs., Ankara, 2002, s. 103.

edilir.” söyleminin, yalnız etken çatılı eylemleri bağladığını bu söylemin genişletilip “Etken çatılı çekimli eylemler özneyi bünyelerinde barındırırken, geçişli-edilgen çatılı çekimli eylemler de, nesneyi bağrında taşır.” kuralının benimsenmesi gerektiğini belirtir.²⁸⁷

Dilcilerimizin, yüklemi tanımlarken; yüklem yargı taşıması, çekimli bir eylem veya ek-fiille çekimlenmiş isim soylu bir sözcük olması, iş, oluş, kılış, durum bildirmesi, cümlenin en önemli ve ana ögesi olması, olumluluk, olumsuzluk, soru, emir gibi kavramları bildirmesi, genellikle cümlenin sonunda bulunsa da başta ve ortada da bulunabilmesi, dolayısıyla kurallı ve devrik cümlelerin oluşmasını sağlaması, tek kelimedenden oluşabileceği gibi kelime gruplarından da oluşabilmesi, yüklemsiz cümle olmayacağı ancak bazı cümlelerde yüklem söylenmeyerek kesik/eksilteli cümle oluşturulabilmesi gibi noktalarda birleştikleri görülmektedir.

Metinde Yer Alan Yüklem Örnekleri

2.2.1.1. Yüklemi Çekimli Bir Fiil Olan Örnekler

- Herkes onu beğeniyordu. (13-1)
- Artık bütün istihfaflar bitmiş, büyük bir takdir başlamıştı. (13-6)
- Sonra gözleri daha ileriye gitti, karşısındaki pencere hücrelerinde oturan kadınlara erkeğe, salona ilk girdiği zaman gördüğü çiftlerden birincisine baktı. (13-27)
- Abdullah, ufak bir dikkatle bu konuşmanın istikametini buldu. (14-23)
- Hiçbir ifrit, hiçbir karışık mahluk, Abdullah Efendi'yi bu bacakları ve dudakları ayrı ayrı şeyler konuşan kadın kadar korkutamazdı. (14-28)
- Bunun nasıl olduğunu bizzat kendisi de pek kolay anlatamazdı. (15-32)
- Abdullah Efendi birkaç haftadan beri onunla baş başa, göz göze yaşıyordu. (16-3)
- Bu kelime ile, deminden beri güzelliğine, zarifliğine, hayat iştahına hayran olduğu genç kadın ortadan kaybolmuş, yerinde bir yığın elbise, sadece bir yığın eşya kalmıştı. (18-31)

²⁸⁷ Kerime Üstünova, “Yüklem, Yalnız Özneyi Mi Üzerinde Taşır?”, *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C 11, S 11, (2006), s. 241, 248.

- Abdullah Efendi bütün şaşkınlığına rağmen gözlerini onlardan ayırıyor, dikkatle bu acayip oyunun tekrarlanmasını bekliyordu. (19-17)
- Bir insan, en yakınımız bile, çarçabuk değişebilirdi. (20-25)
- Yavaş yavaş bu gecenin garip talihini sezmeğe başlamış ve ondan ürkmüştü. (21-1)
- Ağır ağır içti. (21-25)
- Sanki ara yerden bir yığın perde, mânia kalkmıştı. (22-17)
- Abdullah onları her tekrarlayışında kendisini değiştirmiş külçeleşmiş, çok paslı bir makine haline gelmiş zannediyordu. (22-29)
- Birdenbire kafasına yeni bir tecrübe fikri geldi. (22-31)
- Bu garip proje ona bu fikri bulduktan sonra çok basit göründü. (23-6)
- Abdullah Efendi birdenbire kuyusundan çıktı. (23-19)
- Bu gece bunun için buraya toplanmışlardı. (23-21)
- Daha fazlasına tahammül edemeyen Abdullah elleriyle yüzünü kapayıp kaçmak istedi. (25-32)
- Evet, gitmeli, bir başka yere gitmeliydi! (27-8)
- Filhakika duvardaki resim birdenbire canlanmış; yeni evli karı koca delice bir raksa başlamışlardı. (30-3)
- Abdullah şaşkınlığın ve korkunun son haddinde bu acayip manzarayı uzun bir müddet seyretti. (30-8)
- Hakikaten ne yapacağını bilmiyordu. (31-10)
- Yavaş yavaş bacaklarının çözöldüğünü hissetti. (31-19)
- Deli gibi koşuyordu. (31-22)
- Evin bulunduğu sokağı ve daha birkaçını aynı hızla geçti. (31-23)
- Susamıştı. (31-25)
- Hâlâ o sesi, o zil şakırtısını işitiyor; yüksek ökçeli palikaryanın iğrenç ve cıvık tebessümünü, iç bulandıran göz süzüşlerini görüyordu. (31-27)
- Sessiz bütünlüğünde gece bir talih kat'iyetiyle devam ediyordu. (32-21)
- Abdullah Efendi kötü aydınlanmış sokaklarda, kaldırım taşlarına çarpa çarpa yürüyor, yolunu arıyordu. (32-23)
- Hiç tanımadığınız bir adamı itham ettiniz. (72-20)

- Uyumken başımın ucunda o bekledi. (105-14)
- Âdem bunu görünce üzüntülerini ve korkusunu unuttu. (263-27)
- Orada evlenmiş, çocukları orada doğmuş, orada büyümüşlerdi. (304-1)
- Velihaht ürker, vezirlere doğru gider. (346-22)
- Yıllar bizi yordu, kâfi derecede hizmetinizde bulunamadığımızı sanıyoruz, affımızı rica ediyoruz. (351-24)

2.2.1.2. *Yüklemi Ek Fülle Çekimlenmiş İsim Olan Örnekler*

- Beş arkadaştlar. (11-3)
- Zaten bu beş arkadaşın etraflarına pek bakacak halleri de yoktu. (11-11)
- Bu, ufak tefek, zarif, her istediği zaman dudaklarının ıslaklığına ve gözlerinin parıltısına biraz daha mana koymasını bilen kadınlardandı. (13-29)
 - Abdullah Efendi'de bu korku tam üç sene evvel hayatının biricik macerasını kapatan ve onu bambaşka bir adam yapan bir kış gecesinden beri vardır. (15-25)
 - Kainat karşısında artık aynı adam değildi. (17-5)
 - Abdullah kırkı çoktan geçmiş bir adamdı, çocuk değildi. (19-24)
 - Eşyanın sükûneti, değişmez manzarası onun için hayatta bir teselli ve zevk kaynağı idi. (20-23)
 - Yazık değil miydi? (20-31)
 - Elde kalan birdi; 1 onun çok iyi bir rakamıydı, evvela tekti ve sonra vahdetin ve vahdaniyetin rakamıydı. (21-7)
 - Bu sıcak yaz akşamında içki hakikaten güzel bir şeydi. (23-26)
 - Aşk insanların, en tabii ihtiyacıydı. (24-7)
 - Ses asırlar içinden geliyor gibi boğuktu. (25-14)
 - İkinci ev, birincisinden büsbütün başkaydı; daha az sefildi, sonra kadınlar daha güzeldi. (27-20)
 - Muhakkak onu dışarıya çıkarmak lazımdı. (28-6)
 - Birdenbire içine düştüğü, kavranılmaz mantığının ağlarına kendisini kaptırdığı bu gece kim bilir daha nelerle, ne tecrübelerle doluydu? (29-31)
 - Gördüğü sadece hakikatti. (30-7)
 - Kaçmak lazımdı. (31-15)
 - Bu odada biraz daha fazla beklemek delilikti. (31-17)

- Bu تنها ve tanımadığı sokaklarda yolunu bulmak da epeyce güçtü. (32-13)
- Fakat biraz evvel تنها bıraktıkları caddede garip bir kalabalık ve faaliyet vardı. (32-27)
- Bu, kalabalık bir seyirci kfilesinin önünde nöbet bekleyen ve kimsenin yangın yerine fazla yaklaşmasına müsaade etmeyen polis neferiydi. (33-9)
- O, istikrah yılanının topuğundan ölesiye ısırıldığı adamdı. (37-19)
- Ev ıssızdı. (45-22)
- Hakikati kendi gözünüzle görmeniz lazım. (72-21)
- Geniş alını, gözlerinin ve dudaklarının kenarı, kırışık ve çizgi içindeydi. (82-32)
- Yılan bu dinin tek mabudu idi. (112-17)

2.2.2. Özne

Muharrem Ergin, öznenin “cümlede fiilden sonra gelen ikinci unsur, fiile en yakın, fiilden ayrılmaz bir parça olan genellikle yalın hâlde bulunan, cümlenin çekimsiz bir ögesi, fiile yalın hâlde ve eksiz bağlanan unsur” olduğunu belirtmiş ve zikredilmese bile yüklem içinde genellikle şahıs hâlinde ifade edilerek varlığının cümlede her zaman hissedildiğini söylemiştir.²⁸⁸

Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli, özne başlığında “fail” ifadesine de yer vermiş, özneyi “yüklem bildirdiği anlamı tamamlayan, başka bir ifadeyle cümlede bildirilen hükmün meydana gelmesini sağlayan öge” olarak tanımlamışlardır. Bir cümlede yüklemden sonra gelen en önemli ögenin özne olduğunu belirterek öznenin ismin hâl eklerini almadığını, ancak iyelik ve çokluk eklerini alabileceğini ve cümlede yüklem kim, kimler, ne, neler sorularının sorularak öznenin bulunabileceğini söylemişlerdir.²⁸⁹

Süer Eker, özneyi tanımlarken öznenin “tümce içinde eylemin gösterdiği oluş ya da kılış ile doğrudan ilgili olan ve bu oluş ya da kılışın gerçekleşmesini sağlayan kişi” olduğunu söylemiş, cümlelerde gramerce/sözde ya da mantıkça bir öznenin bulunduğunu

²⁸⁸ Muharrem Ergin, *age.*, s. 399.

²⁸⁹ Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli, *age.*, s. 126.

belirtmiş ve Türkçede yükleme gelen kişi eklerinin, öznenin hangi kişi olduğunu belirttiğini söylemiştir.²⁹⁰

Zeynep Korkmaz, özneyi şu şekilde tanımlamıştır: “Fiilin gösterdiği kılış, doğrudan ilgili olan kişi ya da şeye verilen ad; bir oluş ve kılışın gerçekleşmesini sağlayan kimse veya şey.”²⁹¹

Tahsin Banguoğlu, özneyi, “Kimse” başlığı altında incelemiş olup “kimse cümlede kılanı ve olanı temsil eden bir kişi, şey veya yalın bir kavram da olabilir.” şeklinde açıklamıştır.²⁹²

Yaşar Yörük, özneyi “yüklemin gösterdiği eylemi yapan; ya da belirttiği bir durum, bir oluş içinde bulunan varlık” şeklinde tanımlamıştır. Fiille kurulan tümcelerin öznesini bulmak için, yüklem -en’li sıfat biçimine sokularak ve yükleme kimdir?, kimlerdir? (insanlar için); nedir?, nelerdir? (hayvanlar, bitkiler ve cansız varlıklar için) soruları sorularak alınan yanıtların özne olduğunu belirtmiş ve özneyi, gerçek özne ve sözde özne olmak üzere iki türe ayırmıştır. Öznenin yalın halde bulunduğunu yani ad durum eklerini almadığını söylemiştir.²⁹³

Haydar Ediskun, özneyi “Cümlede eylemi oluşturan ya da bir şey olan kelimedir, kelime öbeğidir, kelime niteliğindeki morfemler ya da fonemlerdir.” şeklinde tanımlamıştır ve “Cümlede özneyi bulmak için fiili oluşturan yüklemden önce kim? ya da ne? sorularından biri sorulur. Bir şey olursa olan nedir? ya da olan kimdir? sorularından biri sorulur.” şeklindeki açıklamasıyla öznenin nasıl bulunabileceğini anlatmıştır. Ayrıca kelimeler, takımlar, kelime öbekleri, morfemler, fonemler, cümle ya da cümleciklerin özne olabildiğini söylemiştir.²⁹⁴

²⁹⁰ Süer Eker, *age.*, s. 414.

²⁹¹ Zeynep Korkmaz, *age.*, s. 119.

²⁹² Tahsin Banguoğlu, *age.*, s. 525.

²⁹³ Yaşar Yörük, *age.*, s. 20-22.

²⁹⁴ Haydar Ediskun, *age.*, s. 332.

Mehmet Özmen, özneyi “yüklemde söz konusu olan eylemi yapan, o eyleme maruz kalan, eylem kendi üzerinde oluşan veya kendisine isnatta bulunulan cümle ögesi” şeklinde tanımlamış ve özneye yüklem dışındaki öğelerin yardımcı öge olduğunu belirtmiştir. Öznenin, yalın bir öge olduğunu ve ad durum ekleri almadığını, bir cümlede birden fazla öznenin olabileceğini bu durumda sonra gelen özne veya öznelerin önceki öznenin açıklayıcısı olabileceğini söylemiştir. Öznenin yükleme “ne? ve kim?” sorularının sorularak bulunabileceğini açıklamıştır. Ayrıca fiil cümlelerinde özneyi; etken, dönüşlü, işteş, edilgen, ettirgen, saklı ve tarafından’lı cümlelerde özne gibi çeşitlerine göre ayırarak, isim cümlelerinde özneyi ise seslenmeli özne ve fiilimsilerde öznecik gibi başlıklar altında ele almıştır.²⁹⁵

H. İbrahim Delice, özneyi, “yüklemi kılış fiilli cümlelerde eylemi gerçekleştiren, yüklemi oluş fiilli cümlelerde olan veya gerçekleşen, yüklemi ek-fiilli isim unsuru olan cümlelerde bildirilen ve yüklemi ettirgen kılış fiilli cümlelerde eylemi yaptıran isim unsuru” şeklinde tanımlamış ve öznenin gerçek özne dışında, dolaylı özne, pekiştirmeli özne, gizli özne, yapan özne olmak üzere dört değişik yapıda görmenin mümkün olduğunu söylemiştir.²⁹⁶

Zuhal Kültüral, özne için “cümlede yüklem gösterdiği işi yapan ögedir.” tanımını yapmış, öznenin cümlede yüklemden sonra gelen ikinci unsur olduğunu belirtmiştir. Cümlede söylenmese dahi şahıs halinde ifade edilmesiyle hissedilen öznelere “gizli özne” denildiğini ifade etmiştir.²⁹⁷

Günay Karaağaç, öznenin “cümlede bir varoluşu veya bir yapma ve olmayı gerçekleştiren öge, yüklem gösterdiği bildirmeyi veya olma-yapmayı gerçekleştiren; yani bir değişimi yaşayan varlık” olduğunu açıklar. Öznenin yapan, olan olduğunu, onsuz olay olamayacağı için onsuz cümle de olamayacağını, “durağan özne, etken özne, edilgen özne, bilinmez özne” gibi işlevlerde bulunduğunu söyler. İsim, zamir, sayı adı, söz öbeği

²⁹⁵ Mehmet Özmen, *age.*, s. 19-20.

²⁹⁶ H. İbrahim Delice, *age.*, s. 138, 139.

²⁹⁷ Zuhal Kültüral, *age.*, s. 27.

ve fiilimsilerin özne olarak kullanıldığını ve öznenin (iyelik ve çokluk ekleri dışında herhangi bir çekim eki almadan) yükleme yalın halde bağlanan tek öge olduğunu belirtir.²⁹⁸

Ahmet Beserek özneyi şu şekilde tanımlar: “Özne, yükleme tesir eden güçtür. Bu; bir şahıs, bir nesne, bir kavram olabilir.” Öznenin en önemli özelliğinin, cümleye yalın halde katılması olduğunu belirtir. Beserek, bir cümlemin öznesinin çatı köküne -an, -en sıfat-fiil ekinin eklenilerek “kim veya ne” sorularının tam karşılığı olan kelime veya kelime gruplarının özneyi buldurduğunu söyler.²⁹⁹

Neşe Atabay, Sevgi Özel, Ayfer Çam özneyi, “tümcede yargının oluşmasını sağlayan kişi ya da nesne” şeklinde tanımlamış ve öznenin, yüklemdeki yargıyı doğrudan doğruya belirten sözcük ya da sözcük öbekleri belirtmişlerdir. Türkçede öznenin, yalnızca etken çatılı eylemlerin yüklem olduğu tümcelerle, ad tümcelerinde bulunduğunu ve Türkçede tümcelerin özneleri temel alındığında ‘öznesi olan tümceler, öznesi olmayan tümceler’ olmak üzere iki tip tümce görüldüğünü söylemiştir.³⁰⁰

Bilal Aktan, özneyi şöyle tanımlamıştır: “Cümlede yapan veya olanı karşılayan ögeye özne denir.” Öznenin, yüklem gösterdiği kılış, oluş ve durumu üzerine aldığını belirten Aktan öznenin özelliklerini; yüklemi isim olan cümleler ile edilgen çatılı ve oluş bildiren fiil cümlelerinde ‘olan’, diğer fiil cümlelerinde ise ‘yapan/ kılan’ olması, çoğunlukla eksiz bulunması ve çokluk, iyelik ve aitlik ekleri dışında ek almaması, bir cümlede birden fazla bulunabilmesi, açıklayıcı bir başka ögeye sahip olabilmesi, cümlede isim işlevinde bulunan kelime grubunun özne olabilmesi, edilgen çatılı fiil ile kurulan cümlede özne bulunmaması, öznenin yükleme sorulan kim ve ne soruları ile belirlenmesi, arka arkaya sıralanmış bağımlı sıralı cümlelerde ortak özne bulunması, özne ile yüklem arasında teklik-çokluk bakımından uygunluğun önemli olması şeklinde sıralamıştır.³⁰¹

²⁹⁸ Günay Karaağaç, *age.*, s. 227-229.

²⁹⁹ Ahmet Beserek, *age.*, s. 45.

³⁰⁰ Neşe Atabay, Sevgi Özel, Ayfer Çam, *age.*, s. 31-32.

³⁰¹ Bilal Aktan, *age.*, s. 88-92.

Leylâ Karahan, özneyi “cümlede yapanı veya olanı karşılayan öge” şeklinde tanımlamış ve özneyi yüklemün gösterdiği kılışı, oluşu ve durumu üzerine alan öge olarak belirtmiştir. Bir cümlede birden fazla öznenin bulunabildiğini ve öznenin fiile çokluk, iyelik ve aitlik eki dışında çekim eki almadan bağlandığını, ayrıca arka arkaya sıralanmış bazı cümlelerde öznenin ortak olduğunu ve isim cinsinden kelime gruplarının da özne olabildiğini belirtmiş cümlede yükleme sorulan kim, ne sorularının, özneyi buldurduğunu söylemiştir.³⁰²

Necati Demir, özneyi, “yüklemün işaret ettiği isteği yargıyı duyguyu veya düşünceyi gerçekleştiren kişi nesne veya kavrama özne” denildiğini söylemiş ve öznenin yüklemi gerçekleştiren ögesi diye belirtmiş cümlelerin ikinci temel ögesinin özne olduğunu vurgulamış ayrıca yüklemle doğrudan ilişkili ve yüklemden ayrılmayan öge olduğunu, özneyi bulurken fiil cümlelerinde zaman ekinden önceki kısma ‘-an,- en kim?’, ‘-an, -en ne?’ sorularının, isim cümlelerinde ise özneyi bulurken ‘olan, eden ne?’ sorularının sorularak bulunduğunu açıklamıştır. Öznenin cümle içinde türleri olarak gerçek özne, gizli özne, örtülü özne, sözde özne, belirsiz özne, ortak özne, pekiştirmeli özne olmak üzere yedi özne türünden bahsetmiştir.³⁰³

A. Halim Ulaş, özneyi “cümlede bildirilen işi yapan ya da yargıya konu olan varlıklar” olarak değerlendirmiş ve özneyi bulmak için yükleme ‘-an, -en [kim, ne]’ sorularından şahıslar için ‘kim’ diğer varlıklar için ise ‘ne’ sorularının sorularak özneyi buldurduğunu belirtmiş ve zamirlerin, isim tamlamalarının, sıfat tamlamalarının, adlaşmış sıfatların ve fiilimsilerin özne olabildiğini ifade etmiştir. Öznelerin; gerçek özne,

³⁰² Leylâ Karahan, *age.*, s. 18-19, 22-23.

³⁰³ Necati Demir, *age.*, s. 52.

Bunlardan gerçek öznenin “yüklemi etken çatılı fiil veya isim olan ve açıkça belli olan özne” olduğunu, gizli öznenin “cümlede açıkça belli olmayan ve varlığı şahıs ekinden anlaşılan özne” olduğunu, örtülü öznenin “edilgen çatılı fiillerde açıkça söylenmeyen özne” olduğunu, sözde öznenin “edilgen çatılı yükleme sahip cümlelerde karşımıza çıkan ve işi yapan değil yapılan işten etkilenen özne” olduğunu, belirsiz öznenin “geçişsiz, edilgen ve gereklilik çekimlerinde aslında belirlenemeyen özne” olduğunu, ortak öznenin “arka arkaya sıralanmış pek çok cümlelerin öznesi olan özne” olduğunu, pekiştirmeli öznenin ise “dönüşlülük zamiri ile kuvvetlendirilmiş özne” olduğunu söylemiştir.

örtülü özne, sözde özne, açıklamalı özne ve ortak özne olmak üzere beş türe ayrıldığını söylemiştir.³⁰⁴

Abdullah Çelik vd. özneyi “cümlede bildirilen işi yapan veya yüklem bildirdiği durumu üzerine alan kimse veya şey fail.” şeklinde tanımlamışlar ve öznenin, yaparı veya olanı karşılayan unsur olduğunu belirtmişler ve gerçek özne, gizli özne, örtülü özne, sözde özne olmak üzere dört özne türünden bahsetmişlerdir.³⁰⁵

Bedri Sarıca, özneyi tanımlarken “eski kaynaklarda yüklemi fiil olan özneye, fâil, yüklemi isim olan özneye müsnedin ileyh denilmekte” olduğunu ve cümlede özneyi bulmak için kim ve ne sorularından birinin sorulduğunu belirtmiştir. İnsanlar için ‘kim’, diğer varlıkların için ise ‘ne’ sorusunun sorulduğunu belirten Sarıca, cümle incelemelerinde yüklem tespitinden sonra ilk olarak öznenin aranması gerektiğini çünkü bu soruların belirtisiz nesne için de sorulabileceğini, nesne-özne ayrımında karışıklık çıkabileceğini söylemiştir. Aynı öznelerin birden fazla yüklemle bağlanabildiğini ifade etmiş, ek-fiilin şart biçiminin (i-se) özne üzerine gelmesi durumunda özne ile şartlı yapının ayrı olarak değerlendirilmesi gerektiğini ve şartlı yapının cümle dışı unsur olduğunu belirtmiştir.³⁰⁶

Alâeddin Mehmedoğlu, özneyi “cümlede yüklem bildirdiği iş ve hareketi yapan kim? ne? ve bazen de nere? sorularından birine cevap alan temel öge.” şeklinde tanımlamış ve öznenin yalın halde kullanılan isim ve zamirlerle kurulduğunu belirtmiş, ayrıca öznenin II., III. tür ismi birleşmeler, birleşik kamu kuruluş adları, sıfat-fiil ve isim-fiil ekleri ile de ifade olunduğunu söylemiştir.³⁰⁷

Kerime Üstünova, cümlenin kurucularından olmazsa olmaz özelliği taşıyan öznenin, yüklem içinde kişi ekiyle gösterilen özne olduğunu belirterek dilin tekrarı sevmediği için Türkçede özne atma eğiliminin olduğunu belirtir. Cümlenin başında gördüğümüz birinci ve ikinci kişi zamirlerinden olan öznenin söylenmese de olabileceğini

³⁰⁴ A. Halim Ulaş, *age.*, s. 5-7.

³⁰⁵ Abdullah Çelik vd., *age.*, s. 14.

³⁰⁶ Bedri Sarıca, *age.*, s. 33-39.

³⁰⁷ Alâeddin Mehmedoğlu, *age.*, s. 66-67.

ifade eder. Dilek şart istek kipleri ile çekimlenmiş eylemlerin zaman bildirmeseler de hareketi yaparı verdiklerini, özneyi barındırdıklarını söyler.³⁰⁸

Metnimizden seçtiğimiz cümlelerde tespit ettiğimiz gerçek özneler altı çizili olarak gizli özneler ise parantez içinde belirtilmiştir:

Metinde Yer Alan Özne Örnekleri

- Beş arkadaşları. (11-3) (G.Ö.: Onlar)
- Daha ziyade kendi içinde yaşamağa alışmış olan Abdullah Efendi'ye gelince o, gecenin gidişinden pek memnundu. (11-14)
- Hakikatte Abdullah Efendi, ömürlerinin sonuna kadar kendileri olmaktan kurtulamayan, nefislerini bir an bile unutamayan, etrafındaki havaya kendilerini en fazla bıraktıkları zamanda bile, içlerinde, tıpkı alt katta geçen bütün şeyleri merakla takip eden bir üst kat kiracısı gibi köşesinde gizli, mütecessis, gayrimemnun ve zalim ikinci bir şahsın mevcudiyetini, onun zehirli tebessümünü, inkar ve istihfaftan hoşlanan gururunu ve her an için ruhu insafsız bir muhasebeye davet edişini duyan insanlardan biriydi. (12-16)
- Zavallı Abdullah Efendi bu sessiz seyircinin bakışları altında hayatının her lezzetinin birdenbire zehir kesildiğini bütün ömrünce görecekti. (12-25)
- Bu akşamın fevkaladeliği, bu kibirli ev sahibinin belirsiz bir şekilde sızmağa başlamasında, hüviyetindeki nüfuzlu ve sert tarafı kaybetmiş, yumuşamış hissini vermesindeydi. (12-31)
- Herkes onu beğeniyordu. (13-1)
- Abdullah Efendi bir müddet onun bir otomata benzeyen hareketlerle yemek yiyişini ve daha doğrusu önündeki geniş makarna tabağına, bu dik bıyıklı ve tahta burunlu başın muntazam fasıllarla, birdenbire kesilmiş gibi düşüp sonra yine kalkmasını seyretti. (13-19)
- Bu, ufak tefek, zarif, her istediği zaman dudaklarının ıslaklığına ve gözlerinin parıltısına biraz daha mana koymasını bilen kadınlardandı. (13-29)

³⁰⁸ Kerime Üstünova, *Dil Yazıları*, “Türkçenin Asıl Unsurları: Özne ile Yüklem”, 1. bs., Ankara, 2002, s. 110.

• Boynunu zaman zaman şişiren nefesinde, omuzlarının teslimiyetinde, bütün varlığının karşısındakine ait olduğunu gösteren bir hâl vardı. (14-2)

• Abdullah, ufak bir dikkatle bu konuşmanın istikametini buldu. (14-23)

• Hiçbir ifrit, hiçbir karışık mahluk, Abdullah Efendi'yi bu bacakları ve dudakları ayrı ayrı şeyler konuşan kadın kadar korkutamazdı. (14-28)

• Birdenbire Abdullah, kendisi için hayatın artık sırrı kalmadığını görerek korktu. (15-5)

• Bunun nasıl olduğunu bizzat kendisi de pek kolay anlatamazdı. (15-32)

• Sadece tek bir şeyi, o zamanlar ümitsizliğin son haddinde yaşadığını biliyordu. (16-1) (G.Ö.: O)

• Abdullah, bir kere kapısını çalmamış, semtine uğramamış olan bu güzel mahlukun, böyle uçan bir çatıdan ve bir yıldız kasırgası içinde odasına tavandan girmesine hiç de hayret etmedi. (16-13)

• Şimdi işte bu müphem hissi gözlerinin önünde bir hakikat oluyordu. (16-22)

• Bu saadetin yanında onu bir daha göremeyeceğini bilmenin ıstırabı bile küçük kalıyordu. (17-2)

• İşte o gecedeki kendisinde çok derin bir yerde saklı, esrarlı bir zembereğin harekete geçtiğini duydu. (17-4) (G.Ö.: O)

• Kainat karşısında artık aynı adam değildi. (17-5) (G.Ö.: O)

• Etten ve kemikten alelâde bir kadın yerine, esrarlı bir mevcut, başka bir yıldızın mucizeli bir çocuğu tarafından sevilmiş olmanın istisnaî saadetini şimdi, senelerden sonra kim bilir nasıl bir kefaretle ödeyecekti? (17-17) (G.Ö.: O)

• Şimdi ne yapacaktı? (17-25) (G.Ö.: O)

• Burada sarışın, elâ gözlü, güzel ve muntazam ağızlı bir kadın oturuyordu. (17-32)

• İşte bu anda olan şeyi Abdullah Efendi ömrünün sonuna kadar unutamazdı. (18-17)

• Arzu ve heyecanın şişirdiği boynu, bir nabız kadar muntazam atıyordu. (18-25)

• Bu dakikayı hayatından silmek için o neleri feda etmezdi! (19-7)

• Ve o konuştuğu sandalyede yığılmış kalmış olan manto, elbiseler, çamaşır yığını yavaş yavaş sanki içlerine kuvvetli ve muntazam bir şekilde hava verilmiş gibi şişerek şekillerini aldılar. (19-11)

- Filhakika birkaç dakika sonra aynı hadiseye tekrar şahit oldu. (19-19) (G.Ö.: O)
- Hayatını hiç de boşuna geçirmemişti. (19-25) (G.Ö.: O)
- Daha çocuk denecek kadar genç bir yaşta çıplak ve sefil bir evde bütün bir kış gecesini bir ölüyle baş başa geçirmişti. (19-27) (G.Ö.: O)
- Bir insan, en yakınımız bile, çarçabuk değişebilirdi. (20-25)
- Hiçbir zaman aklın serhaddi dediğimiz bıçak sırtında bu kadar uzun uzadıya dolaşmamıştı. (20-9) (G.Ö.: O)
- Beyaz örtülü masalarla siyah hezaran iskemleleri, bomboş ve her gün binlerce defa seyrettiğimiz o alışık çehreleriyle görünce âdeta sevindi. (20-20) (G.Ö.:O)
- Bir saksının, bir sedirin, bir masanın, bir duvar veya kapının değişmesi imkânsızdı. (20-27)
- Fakat acaba gerçekten onlar değişmez miydi? (20-29)
- Alkolün verdiği tenebbühle doludizgin işleyen kafası şimdi bu yeni yolda yürüyordu. (20-30)
- Bir an kendine gelir gibi oldu. (20-30) (G.Ö.: O)
- Ne boş yere yoruluyordu? (20-30) (G.Ö.: O)
- Neden bunları düşünüyordu? (20-31) (G.Ö.: O)
- Rakamları mutlak kıymetleriyle tekrar topladı. (21-5) (G.Ö.: O)
- Sıfırı atıyor. (21-6) (G.Ö.: O)
- Abdullah'ta da çocukluğundan beri bu rakam hastalığı vardı. (21-9)
- Bu itiyat, kafasını dünyanın en çabuk işleyen bir hesap makinesi haline getirmişti. (21-10)
- Rakam yine tekti. (21-19)
- Fakat niçin toplamıştı? (21-21) (G.Ö.: O)
- Ağır ağır içti. (21-25) (G.Ö.: O)
- Açık kapıdan yalnız bir parçasını gördüğü sokak, ona erişilmez bir cennet gibi görünüyordu. (21-26)
- Hakikatte buradan nereye gidebileceğini düşündü. (21-29) (G.Ö.: O)
- Bütün etrafıyla kendi arasında imkansız denebilecek derecede kuvvetli bir münasebet teşekkül etmişti. (22-16)

- Tıpkı suda, yahut daha koyu bir mayi içinde yürüyen bir adamın adımlarındaki ağırlığa benzer bir halleri vardı. (22-28)
- Abdullah onları her tekrarlayışında kendisini değişmiş külçeleşmiş, çok paslı bir makine haline gelmiş zannediyordu. (22-29)
- Birdenbire kafasına yeni bir tecrübe fikri geldi. (22-31)
- Bu garip proje ona bu fikri bulduktan sonra çok basit göründü. (23-6)
- Abdullah Efendi birdenbire kuyusundan çıktı. (23-19)
- Bu gece bunun için buraya toplanmışlardı. (23-21) (G.Ö.: Onlar)
- Hem o herkesten fazla eğlenecekti. (23-22)
- Görülmeyen şeyleri gören, işitilmeyen şeyleri işiten ve bir hayalin, bir gölgenin içinde, yani bir tasavvurun imkanlarındaki hudutsuzlukla kâinatı idrak eden bir insan sıfatıyla eğlenecekti. (23-22) (G.Ö.: O)
- Uzun boylu iri yarı, Beyoğlu alemlerinin bütün sırrına vakıf hovarda bir arkadaş, onları istedikleri gibi eğlendirebileceğini söylüyordu. (24-4)
- Aşk insanların, en tabii ihtiyacıydı. (24-7)
- Tecrübesinde muvaffak olmuştu. (24-16) (G.Ö.: O)
- Ömrünün bu garip saatine arkadaşlık edecek kadın, hakikaten başka türlü olmalıydı. (24-20)
- O masa başında eski hatıralarını, geçmiş zevklerini ballandıra ballandıra tekrarlayan arkadaşlarına her zaman imrenmişti. (24-22)
- Sonra yan odalardaki mırıltıların ancak bulandırabildiği yekpare ve renksiz bir sessizlikle baş başa kaldı. (24-32) (G.Ö.: O)
- Ömründe bu kadar kirli, sefil ve harap bir yatak görmemişti. (25-5) (G.Ö.: O)
- Ses asırlar içinden geliyor gibi boğuktu. (25-14)
- Şaşkın şaşkın etrafını araştırmağa başladı. (25-15) (G.Ö.: O)
- Fakat görünürde kimseler yoktu. (25-16)
- Bu en aşağı yüz elli, iki yüz yaşlarında bir erkekti. (25-23)
- Bu çehrede iki sönük çizgi haline girmiş gözlerden ve son derecede korkunç, iğrenç ve sinsî gülüşle en feci yara manzarası gösteren ağızdan başka canlı hiçbir şey yoktu. (25-28)

- Tek bir diş, güldükçe bir yara gibi genişleyip büyüyen bu ağzın ortasında sallanıyordu. (25-30)
- Daha fazlasına tahammül edemeyen Abdullah elleriyle yüzünü kapayıp kaçmak istedi. (25-32)
- Ah, vire sen bilmezsin beni? (26-1)
- Yatakta bakıyordum. (26-9) (G.Ö.: Ben)
- Arzunun bu kadar ısrarla kendisine hakim olduğunu bilmiyordu. (27-5) (G.Ö.:O)
- Bütün bunları düşünürken, o sefil odada bile arzunun kendisini bir an bırakmamış olduğunu, biraz da hayretle hatırlıyordu. (27-17) (G.Ö.: O)
- Onları bir kuyu tulumbası ile üzerinde bir dikiş makinesi bulunan küçük bir masanın kımıldanacak bir yer bırakmayacak kadar doldurduğu küçük bir taşığa aldılar. (27-21) (G.Ö.: Onlar)
- Geniş, temizce bir yatak, duvarlardan birisini baştan başa kaplıyordu. (28-2)
- Yatağın karşısında sokağa bakan pencerelerin önünde alçak bir sedir vardı. (28-3)
- Küçük bir çocuk orada uyuyordu. (28-4)
- Abdullah Efendi bunu pek münasebetsiz buldu. (28-5)
- Kapının yanında, üstünde bir yığın ufak tefek bulunan, fersiz aynalı eski bir konsol duruyordu. (28-6)
- Karşı duvarda ise çoğu eski mecmualardan kesilmiş bir yığın resim asılıydı. (28-8)
- Erkeğin belinde bir kuşak vardı. (28-14)
- Çok hususi biçimli ceketinin altında, üst düğmesi çözükmintanının yakasından gırtlak kemiği fırlıyordu. (28-14)
- Arzunun bütün uzviyetinde bir iksir gibi dolaştığı Abdullah Efendi, masumun orada olmasına istemeye istemeye razı oldu. (28-23)
- Asıl mesele bu münasebetsiz geceyi bu kadınla beraber bitirmektir. (28-25)
- Güç zaptettiği bir iştahla genç kadına yaklaştı. (28-31) (G.Ö.: O)
- Bu humma içinde kahramanımız, yaşadığı gecenin kendisi için korkunç bir gece olduğunu, insafsız bir kaderin yanı başında yürüdüğünü ve her aydınlığı, her vuzuhu

bir anda karartacak kadar bulanık nefesini zaman zaman alnına üflediğini unutmuş gibiydi. (29-9)

- Ah, yarabbim, şimdi ben ne yapayım?.. (29-23)
- Gördüğü sadece hakikatti. (30-7)
- Abdullah, büzüldüğü köşeden dişleri birbirine çarpa çarpa onu seyrediyordu.

(30-20)

• Sivri ökçelerinin üstünde külhanbeyinin attığı ölçülü, kıvrak adımları, ani ve sert dönüşlerini, şişman kadının erkeğine yetişmek için sarfettiği gayretle beraber, son derecede vazıh görüyordu. (30-22) (G.Ö.: O)

- Hakikaten ne yapacağını bilmiyordu. (31-10) (G.Ö.: O)
- Kaçmak lazımdı. (31-15)
- Bu odada biraz daha fazla beklemek delilikti. (31-17)
- Biraz daha dursa, oraya, hemen oracığa yıkılacaktı. (31-19) (G.Ö.: O)
- Son bir gayretle toparlandı, pencereye doğru atıldı, bir cam şakırtısı içinde kendisini sokakta buldu. (31-20) (G.Ö.: O)

(31-20) (G.Ö.: O)

- Deli gibi koşuyordu. (31-22) (G.Ö.: O)
- Evin bulunduğu sokağı ve daha birkaçını aynı hızla geçti. (31-23) (G.Ö.: O)
- Bütün gırtlığı yanıyordu. (31-25)
- Bu تنها ve tanımadığı sokaklarda yolunu bulmak da epeyce güçtü. (32-13)
- Sessiz bütünlüğünde gece bir talih kat'iyetiyle devam ediyordu. (32-21)
- Fakat biraz evvel تنها bıraktıkları caddede garip bir kalabalık ve faaliyet

vardı. (32-27)

• Ayaklarının ucunda kalın hortumlar uzanmıştı, büyük ve dev makineler horulduyorlardı. (32-30)

- Fakat yakasına yapışan sert bir el onu geriye fırlattı. (33-7)
- Bu, kalabalık bir seyirci kfilesinin önünde nöbet bekleyen ve kimsenin yangın yerine fazla yaklaşmasına müsaade etmeyen polis neferiydi. (33-9)

• Filhakika müthiş bir homurtu içinde çöken duvarların arasından fırlayan büyük, muazzam, devkâri bir alev sütünü her şeyin bittiğini açıkça gösteriyordu. (33-16)

• Sabah olur olmaz bütün şehir onun kaza neticesi bir yangında öldüğünü işitecek, gazeteler yazacak, eşi dostu cenazesine geleceklerdi. (34-16)

- Sadık bir gölge ısrarıyla peşini kovaladığım bu hayatta, insanları alakadar edecek büyük, fevkalade vak'alar, muazzam zaferler, neticesi nesillere yadigar kalacak tecrübeleryoktur. (36-3)

- Karşı evlerden birinin en üst katındaki pencerelerinden biri açılmış, çıplak, kan içinde bir kadın vücudunu üç erkek sokağa fırlatıyordu. (40-25)

- Ne yapacağını bilmeyen Abdullah Efendi olduğu yerde bir müddet durarak etrafı dinledi. (45-22)

- Bütün bu içten alışveriş arasında bana otomobilinin harikulade meziyetlerini sayan dostumu hemen hemen hiç dinleyemedim. (54-26) (G.Ö.: Ben)

- Sofradan kalktığımız zaman hepimiz sallanıyorduk. (55-26)

- Dışardakilerin karımın rahatsızlığını duymalarını istemiyordum. (71-9) (G.Ö.: Ben)

- Kimse bir şey bilmiyordu. (74-19)

- Beni bir budala zannetmeyiniz. (80-20) (G.Ö.: Siz)

- Gece sabaha kadar haykırdı. (103-27) (G.Ö.: O)

- Annemi hiç görmemiştim. (111-10) (G.Ö.: Ben)

- Birinin başı ucunda beyaz güvercinler uçuyordu. (263-17)

- Güldükçe yüzü kırışıyor, daha küçük bir şey oluyor. (279-19)

- Küçüklüğünde babasının ölüm korkusu, ayağındaki bir ip gibi idi. (310-15)

- Benimle yaşamak bir bakıma dünyanın en kolay işidir. (318-3)

- Adımlarını bilmeden sıklaştırmış, bir şeyden kurtulmak ister gibi çabuk çabuk yürüyordu. (328-13) (G.Ö.: O)

- Hayvanlar bu yeni gelenlerin sesleriyle adeta küçülürler ve sinerler. (344-36)

- Kaplanın adaleleri gevşer. (347-2)

2.2.3. Nesne

Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli, nesneyi “cümlede yüklemle doğrudan etki ettiği öge, öznenin yaptığı işten doğrudan etkilenen kelime veya kelime grubu” şeklinde tanımlamışlardır. İsim cümlelerinin genellikle nesne almadığını ve nesnenin belirtme hali

eki alıyorsa “belirtili nesne”, bu eki almamışsa “belirtisiz nesne” olduğunu söylemişlerdir.³⁰⁹

Nesneyi “fiilin tesir ettiği nesneyi, şahsı, şeyi karşılayan cümle unsuru” şeklinde ifade eden Muharrem Ergin, fiillerin bazılarının geçişli, bazılarının ise geçişsiz olduğunu söylemiştir. Ergin, nesnenin daima akkuzatif halinde bulunduğunu, fiile akkuzatifle bağlandığını ve bu akkuzatifin ekli veya eksiz olabileceğini, ekli nesnenin “belirli nesne”, eksiz nesnenin de “belirsiz nesne” olduğunu belirtmiştir.³¹⁰

Zeynep Korkmaz, nesneyi “cümlede, öznenin dolayısıyla fiili geçişli olan yüklem etkilediği şahsı veya şeyi gösteren, yalın veya yükleme hali almış kelime” şeklinde tanımlamış ve belirli nesne, belirsiz nesne ve bunlara ilave üçüncü bir nesne türü olan açıklayıcı nesne türünden de bahsetmiştir. Zeynep Korkmaz, açıklayıcı nesneyi “bir cümlenin nesnesini daha belirgin duruma getirmek, vasıflandırmak veya pekiştirmek için kullanılan ve yine nesne durumunda olan kelime veya kelimeler”, belirli nesneyi “cümlede fiili geçişli olan yüklem belli bir kişiyi veya nesneyi etkilediğini gösteren ve yükleme hali almış olan nesne”, belirsiz nesneyi de “cümlede yüklem belirtilmemiş bir kişi veya şeyi etkilediğini anlatan ve yükleme hali eki almamış bulunan yalın haldeki nesne” şeklinde tanımlamıştır.³¹¹

Yaşar Yörük, nesneyi ele aldığı başlıkta “Düz tümleç” ifadesine de yer vermiş ve şu şekilde tanımlamıştır: “Yüklem gösterdiği ve öznenin yaptığı eylemden etkilenen varlığa nesne denir.” Yörük, nesnenin özelliklerini sıralarken, nesnenin geçişli çatılı eylemlerle kurulan cümlelerde bulunduğunu ve geçişsiz çatılı eylemlerle ya da eylemle çekimlenen dil birlikleriyle kurulan cümlelerde nesne bulunmadığını belirtmiş, belirtisiz nesne ve belirtili nesne olmak üzere iki nesne türünden bahsetmiştir. Belirtili nesneyi

³⁰⁹ Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli, *age.*, s. 137-139.

³¹⁰ Muharrem Ergin, *age.*, s. 399, 400.

³¹¹ Zeynep Korkmaz, *age.*, s. 111.

“geçişli fiillerle kurulmuş cümlelerde -i durumundaki nesne” belirtisiz nesneyi de “geçişli eylemlerle kurulmuş cümlelerde yalın durumundaki nesne” olarak ifade etmiştir.³¹²

Haydar Ediskun, nesneyi şöyle tanımlamıştır: “Fiil cümle ya da cümleciklerinde öznenin eyleminden, yani bağımsız, temel ya da yan yargıların sonuçlarından etkilenen kelimedir.” Nesnelerin belirtili ve belirtisiz nesne diye iki türünün bulunduğunu, belirtisiz nesnenin özne ve yüklem arasına getirilerek sorulan “ne?”, belirtili nesnenin ise “neyi?, kimi?” sorularına yanıt veren kelime ya da kelimeler olduğunu söylemiştir.³¹³

Nesneyi, “Geçişli fiilin zorunlu kıldığı, cümlede yüklemle doğrudan etkisinde kalan tümleç” olarak ifade eden Zuhâl Kültürâl, nesnenin cümlede -ekli veya eksiz olarak daima yükleme halinde bulunduğunu, belirli ve belirsiz nesne olmak üzere iki türünün olduğunu söyler. Kültürâl’a göre, nesnelere geçişli fiil cümlelerinde bulunmaktadır ve cümlede nesneyi bulmak için “neyi, kimi” “ne, kim” soruları yardımcı olmaktadır.³¹⁴

Günay Karaağaç nesneyi “öznenin gerçekleştirdiği yapmadan etkilenen varlık” şeklinde tanımlar. Nesnenin yapma hali çekiminde olduğunu, yapma halinin ise bir ismin geçişli bir eyleme bağlanarak hareketten etkilenen varlık konumunu kazanması hali olduğunu belirtir. Bu haldeki bir ismin, cümle içerisinde nesne durumunda ve bazen eksiz bazen ekli olarak bulunduğunu söyleyerek her geçişli eylemin bir nesnesi bulunduğunu bu yüzden geçişli eylemlerin nesnesiz gerçekleşemeyen eylemler olduğunu, nesnenin sadece yüklemi geçişli eylem olan cümlelerde bulunabileceğini ekler. Türkçede nesnenin belirtili ve belirtisiz olmak üzere iki türü olduğunu söyler. Nesnenin bir varlık veya bir kişi olduğunu, özne ve nesnenin varlık adlarından (isim, zamir, sayı adı, söz öbeği, fiilimsi, nesne) oluştuğunu açıklar. Karaağaç’ın açıklamasına göre “belirtili nesnenin cümle içinde belirli bir yeri yoktur, belirtisiz nesne daima yüklemle önünde yer alır,

³¹² Yaşar Yörük, *age.*, s. 37-39.

³¹³ Haydar Ediskun, *age.*, s. 349-352.

³¹⁴ Zuhâl Kültürâl, *age.*, s. 28.

yüklemle belirtisiz nesne arasına ‘da, de, dahi, bile’ gibi kuvvetlendirme edatları dışında başka bir öge giremez.”³¹⁵

Mehmet Özmen, nesneyi şöyle tanımlamıştır: “Yüklemi geçişli fiilden oluşan cümlelerde, yüklemdeki eylemden etkilenen kişiyi, nesneyi, varlığı, şeyi gösteren cümle ögesidir.” Nesnenin belirtme durumunda olduğu, belirtme durumu dışındaki durumlarda nesne olmadığı, nesnelerin belirtili ve belirtisiz nesne olmak üzere iki ayrıldığını belirtmiştir. Cümlede isimlerin, isimsilerin, veya isimliklerin nesne olabileceğini ve nesnenin yalnızca geçişli fiillerde bulunduğunu ayrıca isim cümlelerinde ve yüklemi geçişsiz fiillerden oluşan fiil cümlelerinde nesnenin bulunmadığını söylemiştir. Bir cümlede birden fazla nesnenin olabileceğini ifade eden Özmen, belirtisiz nesnelere yüklemi oluşturan eylemin edilgenleştirilerek sonuna -an/-en sıfat-fiilinin getirilerek “alınan ne? okuduğunuz ne?” vb. sorularına, belirtili nesneyi bulabilmek için ise yüklem sorulan, “kimi? ve neyi?” sorularına alınan cevabın yine nesneyi bulduracağını açıklamıştır.³¹⁶

H. İbrahim Delice, nesneyi “sadece geçişli kılış fiillerinde bulunan bir öge, geçişli fiilin tesir ettiği şahsı veya şeyi gösteren veya karşılayan cümle unsuru” şeklinde tanımlamıştır. Geçişli kılış fiilinin yüklem olmasından dolayı cümlede zorunlu olarak bulunması gereken nesnenin daha çok -I belirtme durum ekli olarak bulunduğunu ve cümle içinde “belirtili nesne” adını aldığını, eksiz isim unsurunun nesne olması durumunda ise “belirtisiz nesne” adını aldığını söylemiştir.³¹⁷

Neşe Atabay, Sevgi Özel, Ayfer Çam nesneyi, “yüklemi geçişli eylemle kurulmuş tümcelerde, yüklem anlamını tümleyen, açıklayan tümleç” şeklinde tanımlamış ve Türkçede ad ve ad soylu sözcüklerin önemli bir bölümü olan eylemsilerin nesne olduğunu belirtmiştir. Türkçede geçişsiz eylemlerin, kimi çatı ekleriyle geçişli duruma geldiklerinde nesne aldıklarını ve nesnenin bir tek sözcük olabildiği gibi tamlama,

³¹⁵ Günay Karaağaç, *age.*, s. 231-233.

³¹⁶ Mehmet Özmen, *age.*, s. 36.

³¹⁷ H. İbrahim Delice, *age.*, s. 139.

tamlamayla birlikte kullanılan sözcükler dizisi ya da bir tümce biçiminde olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca nesneyi belirtili nesne ve belirtisiz nesne olarak ikiye ayırmış, belirtili nesne için de ortak nesne ifadesini kullanmıştır.³¹⁸

Nesneyi “cümlede yüklem bildirdiği, öznenin yaptığı işten etkilenen ögeye nesne denir.” şeklinde tanımlayan Bilal Aktan, geçişli fiillerin nesne aldığını, geçişsiz fiillerin ise nesne almadığını ancak bazı çatı ekleri almaları durumunda nesne alabileceklerini belirterek nesneyi geçişli fiillerin zorunlu ögesi olarak ifade etmiştir. Yükleme (belirtme) eki bulunan nesneyi belirtili nesne, eksiz olan nesneyi belirtisiz nesne olarak açıklamıştır. Aktan, bazı cümlelerde nesnelere birinin, diğerinin açıklayıcısı olabildiğini ve isim cinsinden kelime gruplarının da cümlede nesne olabileceğini söylemiş, cümlede nesnenin geçişli fiil olan yükleme ne, neyi ve kimi sorularının sorularak bulunabileceğini belirtmiştir.³¹⁹

Necati Demir, nesneyi “öznenin yaptığı işten ya da hareketten doğrudan doğruya etkilenen öge” şeklinde tanımlamış ve cümlenin yardımcı ögesi olduğunu yükleme ya belirtme hal eki ile ya da eksiz hal eki ile bağlandığını bu bakımdan nesnelere belirtili ve belirtisiz nesne olarak ikiye ayrıldığını belirtmiştir. Nesnelere isim, isimleşmiş sıfat, zamir, tamlamalar ve söz öbeklerinden oluştuğunu ifade eden Demir, her geçişli fiilin nesnesi olduğunu geçişsiz fiillerin ise nesnesiz olduğunu, bu sebepten nesnelere geçişli fiillerin zorunlu ögesi sayıldığını söylemiştir. Nesnelere tek bir kelime olduğu gibi söz öbeğinden de nesne olabileceğini açıklamıştır.³²⁰

Abdullah Çelik vd. nesneyi, “nesne yapma ifade eden geçişli fiillerin yüklem olduğu cümlelerde bulunduğunu, geçişsiz fiillerin yüklem olduğu cümlelerde nesne bulunmadığını belirtmişler ve bir cümlede birden fazla nesne bulunabileceğini ifade

³¹⁸ Neşe Atabay, Sevgi Özel, Ayfer Çam, *age.*, s. 51-53.

³¹⁹ Bilal Aktan, *age.*, s. 97, 99-100.

³²⁰ Necati Demir, *age.*, s. 56-59.

etmişlerdir. Ayrıca belirtili ve belirtisiz nesne türlerinden bahsetmişler ve bir cümlede hem belirtili hem de belirtisiz nesne olamayacağını söylemişlerdir.³²¹

Leylâ Karahan, nesneyi “cümlede yüklem bildirdiği öznenin yaptığı işten etkilenen öge” şeklinde tanımlamış ve nesnenin sadece yüklemi geçişli fiil olan cümlelerde bulunduğunu, geçişli fiil cümlelerinin zorunlu ögesi olduğunu ve geçişsiz fiillerin ise nesne istemediğini belirtmiştir. Nesnenin fiile eksiz veya yükleme hali eki ile bağlandığını ifade etmiş, belirtisiz nesnenin yüklem yanında yer aldığını ve belirtili nesnenin cümle içindeki yerinin değişken olduğunu ayrıca isim cümlelerinin nesne alamadığını ve yükleme sorulan ne, neyi ve kimi sorularının nesneyi buldurmaya yardım ettiğini söylemiştir.³²²

Bedri Sarıca, nesneyi “yüklem gösterdiği eylemin etkilediği öge” şeklinde tanımlamış ve nesne için “düz tümleş” teriminin de kullanıldığını belirtmiş, özne ve yüklem arasında kalan cümlenin anlamını tamamlayan unsurlardan biri olduğunu söylemiştir. Etkilenen, kılınan, yapılan her şeyin nesne olduğunu ifade etmiştir. Nesnenin ekli ve eksiz olarak yükleme bağlanabildiğini belirten Sarıca, nesnelere belirtili ve belirtisiz nesne olmak üzere ikiye ayırmış ve teorik olarak isim cümlelerinde nesne bulunmadığını çünkü nesnenin etkilenen unsur olarak bir etme, eyleme, kılma sonucunda ortaya çıktığını söylemiştir.³²³

A. Halim Ulaş, nesneyi “düz tümleş” olarak da ifade etmiş ve “cümlede öznenin yaptığı işten etkilenen varlık” şeklinde tanımlamış ve yüklemi geçişli fiil olan cümlelerde bulunduğunu, nesnelere ismin belirtme hal eki olan -i, -ı, -u, -ü eklerinden birini alanlar ve almayanlar olarak ikiye ayrıldığını belirtmiştir. Ulaş, nesnenin belirtisiz nesne ve belirtili nesne olmak üzere ikiye ayrıldığını, isimler, zamirler, isim ve sıfat tamlamaları

³²¹ Abdullah Çelik vd., *age.*, s. 18.

³²² Leylâ Karahan, *age.*, s. 25-27.

³²³ Bedri Sarıca, *age.*, s. 53-57.

ve adlaşmış sıfatların nesne olarak kullanılabilirdiğini belirtmiş isim cümlelerinde genellikle nesnenin olmadığını söylemiştir.³²⁴

Alâeddin Mehmedoğlu, nesneyi “cümlede eşya bildiren yalın ve ilgi hallerinden başka, kalan hallerde kullanılan yardımcı öge” şeklinde tanımlamış ve nesnelere dolaysız nesne ve dolaylı nesne olmak üzere ikiye ayırarak belirtili nesneyi ‘belirli dolaysız nesnelere’ belirtisiz nesneyi ‘belirsiz dolaysız nesnelere’ şeklinde ele almıştır.³²⁵

Tahsin Banguoğlu, nesneyi “cümlede kimsenin dolayısıyla yüklem etkilediği kişiyi veya şeyi temsil eden kelime” şeklinde tanımlamış ve nesnenin, cümlenin üçüncü üyesi sayıldığını belirtmiştir. Nesnelere, belirli nesne ve belirsiz nesne olmak üzere ikiye ayırdığını ve adların cümlede kimi ve kim halleriyle nesne olduğunu dile getirmiştir.³²⁶

2.2.3.1. *Belirtili Nesne*

Metinde Yer Alan Belirtili Nesne Örnekleri

- Zavallı Abdullah Efendi bu sessiz seyircinin bakışları altında hayatının her lezzetinin birdenbire zehir kesildiğini bütün ömrünce görecekti. (12-25)

- Herkes onu beğeniyordu. (13-1)

- Abdullah Efendi bir müddet onun bir otomata benzeyen hareketlerle yemek yiyişini ve daha doğrusu önündeki geniş makarna tabağına, bu dik bıyıklı ve tahta burunlu başın muntazam fasıllarla, birdenbire kesilmiş gibi düşüp sonra yine kalkmasını seyretti. (13-19)

- Abdullah, ufak bir dikkatle bu konuşmanın istikametini buldu. (14-23)

- Hiçbir ifrit, hiçbir karışık mahluk, Abdullah Efendi'yi bu bacakları ve dudakları ayrı ayrı şeyler konuşan kadın kadar korkutamazdı. (14-28)

- Bunun nasıl olduğunu bizzat kendisi de pek kolay anlatamazdı. (15-32)

- Sadece tek bir şeyi, o zamanlar ümitsizliğin son haddinde yaşadığını biliyordu. (16-1)

³²⁴ A. Halim Ulaş, *age.*, s. 12-14.

³²⁵ Alâeddin Mehmedoğlu, *age.*, s. 80-96.

³²⁶ Tahsin Banguoğlu, *age.*, s. 527.

- Etten ve kemikten alelâde bir kadın yerine, esrarlı bir mevcut, başka bir yıldızın mucizeli bir çocuğu tarafından sevilmiş olmanın istisnâ saadetini şimdi, senelerden sonra kim bilir nasıl bir kefaretle ödeyecekti? (17-17)
- İşte bu anda olan şeyi Abdullah Efendi ömrünün sonuna kadar unutamazdı. (18-17)
- Hayatını hiç de boşuna geçirmemişti. (19-25)
- Daha çocuk denecek kadar genç bir yaşta çıplak ve sefil bir evde bütün bir kıs gecesini bir ölüyle baş başa geçirmişti. (19-27)
- Hakikatte buradan nereye gidebileceğini düşündü. (21-29)
- Uzun boylu iri yarı, Beyoğlu alemlerinin bütün sırrına vakıf hovarda bir arkadaşı, onları istedikleri gibi eğlendirebileceğini söylüyordu. (24-4)
- Arzunun bu kadar ısrarla kendisine hakim olduğunu bilmiyordu. (27-5)
- Bütün bunları düşünürken, o sefil odada bile arzusun kendisini bir an bırakmamış olduğunu, biraz da hayretle hatırlıyordu. (27-17)
- Onları bir kuyu tulumbası ile üzerinde bir dikiş makinesi bulunan küçük bir masanın kımıldanacak bir yer bırakmayacak kadar doldurduğu küçük bir taşığa aldılar. (27-21)
- Geniş, temizce bir yatak, duvarlardan birisini baştan başa kaplıyordu. (28-2)
- Asıl mesele bu münasebetsiz geceyi bu kadınla beraber bitirmektir. (28-25)
- Bu humma içinde kahramanımız, yaşadığı gecenin kendisi için korkunç bir gece olduğunu, insafsız bir kaderin yanı başında yürüdüğünü ve her aydınlığı, her vuzuhu bir anda karartacak kadar bulanık nefesini zaman zaman alnına üflediğini unutmuş gibiydi. (29-9)
- Abdullah, büzüldüğü köşeden dişleri birbirine çarpa çarpa onu seyrediyordu. (30-20)
- Sivri ökçelerinin üstünde külhanbeyinin attığı ölçülü, kıvrak adımları, ani ve sert dönüşlerini, şişman kadının erkeğine yetişmek için sarfettiği gayretle beraber, son derecede vazıh görüyordu. (30-22)
- Abdullah şaşkınlığın ve korkunun son haddinde bu acayip manzarayı uzun bir müddet seyretti. (31-8)

- Hakikaten ne yapacağını bilmiyordu. (31-10)
- Yavaş yavaş bacaklarının çözüldüğünü hissetti. (31-19)
- Evin bulunduğu sokağı ve daha birkaçını aynı hızla geçti. (31-23)
- Ceketinin tersiyle alnındaki teri sildi. (31-27)
- Hâlâ o sesi, o zil şakırtısını işitiyor; yüksek ökçeli palikaryanın iğrenç ve cıvık tebensümünü, iç bulandıran göz süzüşlerini görüyordu. (31-27)
- Birdenbire Abdullah Efendi bunun gecenin başından beri böyle olduğunu ve hiç kimseye rastgelmediğini hatırladı. (32-15)
- Abdullah Efendi kötü aydınlanmış sokaklarda, kaldırım taşlarına çarpa çarpa yürüyor, yolunu arıyordu. (32-23)
- Abdullah Efendi küçük bir dikkatle bunun bir yangını söndürmekle uğraşan itfaiye olduğunu anladı. (32-28)
- Abdullah Efendi kızıl alevlerin ve dumanların kepenkler arasından ve çatıdan fişkırdığını görüyordu. (33-3)
- Filhakika müthiş bir homurtu içinde çöken duvarların arasından fırlayan büyük, muazzam, devkâri bir alev sütünü her şeyin bittiğini açıkça gösteriyordu. (33-16)
- Bir otomobil çığığı onu yine kendine davet etti. (33-27)
- Bütün dünya tarafından duyulacak ölümünün, hayatıyla etrafı arasında açacağı uçurumu gayet vazıh görüyordu. (34-22)
- Büyüğe ve istisnaiye karşı duyduğu aşk, onun zahiren çok sakin görünen hayatını zehirlerdi. (36-12)
- Abdullah Efendi bundan sonra daha ileride ihtiyar bir papazın, bir ahiretliğin parçalanmış vücudunu bir torbaya doldurarak sırtladığını, biraz ötede genç bir kadının aşığının kesik başını bir yıldız gibi boşluğa fırlatarak yatağının üzerinde katıla katıla ağladığını, beri tarafta ihtiyar bir cadının son derecede uzun, boğum boğum parmaklarıyla genç bir çocuğun kalbini yerinden kopardığını görüyordu. (41-1)
- Bir an için, bu korkunç kalabalığı, bu çıldırtıcı tesadüfleri ve onların mantık dışı sürüsünü kendi kafasında bütün ömrünce taşımış olmayı düşündü. (43-27)
- Sürahiyi elinden aldı. (50-14)
- Kendime geldiğim zaman ihtiyar bir kadınla bir çocuğun benimle meşgul olduklarını gördüm. (60-22)
- Ona bütün geceyi, olduğu gibi anlattım. (66-27)

- Korkunç ve attığınız her adımda sizi hiç beklenmeyen şaşırtıcı bir vakıanın karşıladığı bir labirente çok benzeyen bu geceyi, burada bitirmeliydi. (71-26)

- Ben bu ölümü yıllarca beraberimde gezdirdim. (105-13)

- Annemi hiç görmemiştim. (111-10)

- Sonra denizi gördüler, fırtınalı havalarında büyük dalgaların göğe doğru kalkışını, küçük çarpıntıların her türlü hayal oyununa elverişli köpüklerini, dalgaların sedef rengi kumsallarda ilerleyip gerileyişini, denizi ve onun değişik yüzlerini gördüler. (263-6)

- Bir balıkçı sandalı adeta rıhtımı tarayarak geçti. (314-31)

- Sabri bu zavallıları her görüşünde evli bekar bir yığın arkadaşının İstanbul dönüşlerinde ballandıra ballandıra anlattıkları çapkınlık hikâyelerini düşünüyor, aşkı, eğlenceyi bu kadar basit bulmalarına şaşıyordu. (307-26)

2.2.3.2. *Belirtisiz Nesne*

Metinde Yer Alan Belirtisiz Nesne Örnekleri

- Şimdi işte bu müphem hissi gözlerinin önünde bir hakikat oluyordu. (16-22)

- Ömründe bu kadar kirli, sefil ve harap bir yatak görmemişti. (25-5)

- Bu saatte kimden su isteyebilirdi? (31-26)

- Hem bu nutuk dünyada söylenen cenaze nutuklarının en doğrusu, en salahiyyetlisi olacaktı. (35-12)

- Aşk bu mistikliğin gayesi olmuştu. (37-17)

- İçeriki odada size yer hazırlayacak. (61-6)

- Ocağa bir ot demeti atar. (341-9)

2.2.4. *Yer Tamlayıcısı*

Yer tamlayıcıları “-e” haliyle yüklemün yöneldiği yeri, “-de” haliyle yüklemün gerçekleştiği yeri ve “-den” haliyle yüklemün çıktığı yeri gösteren ögelerdir. Yer tamlayıcıları yükleme “kime, kimde, kimden; nereye, nerede, nereden; neye, neyde, neyden” sorularının sorulmasıyla bulunur. Sorulara aynı ekleri alarak cevap veren kelime ya da kelime grupları cümle içinde yer tamlayıcısı görevindedir. Fiil cümle ve cümleciklerinde bulunan yer tamlayıcıları, yüklemi fiilimsi ya da fiilimsi niteliğinde bir kelimedenden oluşmadığı takdirde isim cümlelerinde yer almaz

Muharrem Ergin, yer tamlayıcısını “fiilin mekânını ve istikametini gösteren cümle unsuru” şeklinde açıklamış ve fiile (yükleme), yer ve istikamet ekleri olan datif (hareketin kendisine yöneldiğini, yaklaştığını), lokatif (hareketin kendi içinde cerayan ettiğini), ablatif (uzaklaştığını) ekleri ile de bağlandığını belirterek yer tamlayıcısının temel görevinin zaman ve mekân içinde geniş manada yer ve istikamet bildirmek olduğunu ifade etmiştir.³²⁷

Yer tamlayıcısı için: “Cümlede yüklem bildirdiği hareket, iş veya oluşun yerini ve yönünü bildiren ögedir.” diyen Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli, yer tamlayıcılarının “bir isim veya isim gibi kullanılan kelime” olduğunu belirtmiş ve ismin yaklaşma (-A), bulunma (-dA), ayrılma (-dAn, -tAn) hâli eklerinden birini alarak yükleme bağlandığını söylemişlerdir.³²⁸

Nesne başlığında da belirttiğimiz gibi Alâeddin Mehmedoğlu, ‘Dolaylı Nesne’ başlığı altında ele almış olduğu ögeyi “kime, neye, kimde, nede, kimden, neden, kim ile, ne ile, kim için, ne için” sorularından birine cevap olan ve üzerinde vasita ile hareket icra edilen objeyi bildiren öge olarak tanımlar. Bu tanım, her ne kadar ‘dolaylı nesne’ başlığı altında verilmiş olsa da genel kabulün yer tamlayıcısı / dolaylı tümleç terimleri ile ele aldığı ögeye işaret etmektedir. Yani Mehmedoğlu, “yer tamlayıcısı / dolaylı tümleç” terimleri yerine “dolaylı nesne” terimini kullanmıştır.³²⁹

Süer Eker, dolaylı tümleçlerin tümcede yaklaşma [-A], bulunma [-DA], veya uzaklaşma [-DAn] durumlarında bulunabildiğini belirterek yaklaşma durumundaki tümleçlerin neden, fiyat, bedel vb.; bulunma durumundaki tümcelerin yer, zaman, süre, durum vb.; uzaklaşma durumundaki tümleçlerin ise yön, yer, neden, ölçü, değer, karşılık, bedel vb. bakımlardan tümceyi tamamlama işlevlerinin olduğunu söylemiştir.³³⁰

³²⁷ Muharrem Ergin, *age.*, s. 400.

³²⁸ Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli, *age.*, s. 149.

³²⁹ Alâeddin Mehmedoğlu, *age.*, s. 61-62.

³³⁰ Süer Eker, *age.*, s. 417.

Zeynep Korkmaz, dolaylı tümleç ifadesini kullandığı yer tamlayıcısını şöyle tanımlamıştır: “Cümlede yüklem anlamını çeşitli yönlerden tamamlayan veya kesinleştiren; bulunma, yönelme ve çıkma hali eklerinden biriyle veya bir edatla birlikte bulunan yalın veya grup halindeki ismin cümle bilgisindeki adı.”³³¹

Yaşar Yörük, yer tamlayıcısını “Adın -e, -de, -den durum ekleriyle çekimlenen, yüklemle ilgili eylemin yöneldiği, bulunduğu, çıktığı yeri ya da kişiyi gösteren tümleçlere dolaylı tümleç denir.” şeklinde tanımlamış ve yönelmeli, kalmalı, çıkmalı dolaylı tümleçler olmak üzere üç tür dolaylı tümleçten bahsetmiştir. Ayrıca eylemsilerin bir türü olan ulaçlarla kurulan tümceciklerin, dolaylı tümleç görevi yapmayacağını söylemiştir.³³²

Haydar Ediskun, yer tamlayıcısının, cümlelerde ismin -e, -de, -den durumlarında bulunduğunu ve -e, -de, -den’li tümleçlerin fiil cümle ya da cümleciklerinde bulunmadığını, fakat yüklemi “var, yok, gerek” ya da bir fiilimsi veya fiilimsi niteliğinde bir kelime olan isim cümle veya cümleciklerinin -e, -de ve -den’li tümleçleri alabildiğini söylemiştir.³³³

Zuhal Kültüral, cümlede yönelme, bulunma, çıkma hallerinde bulunan tümleçlerin yer tamlayıcısı veya dolaylı tümleç olarak adlandırıldığını söyler. Genellikle yüklem yapıldığı işin yerini tayin ettiklerini, cümlede yönelme (datif), bulunma (lokatif), çıkma (ablatif) eklerinden birini almış bir kelime veya kelime grubu halinde bulunduğunu ifade eder. Ayrıca bulunma (lokatif) ekli unsurların her zaman yer ifadesi taşımadığını belirtir.³³⁴

Yer tamlayıcısını “cümlede yaklaşma, bulunma ve uzaklaşma bildirerek yüklemi tamamlayan öge” olarak tanımlayan Günay Karaağaç, bu ögenin “yükleme yaklaşma (-a/-e), bulunma (-da/-de, -ta/-te) ve uzaklaşma (-dan/-den, -tan/-ten) ekleriyle yükleme

³³¹ Zeynep Korkmaz, *age.*, s. 47.

³³² Yaşar Yörük, *age.*, s. 44, 45, 50.

³³³ Haydar Ediskun, *age.*, s. 353-356.

³³⁴ Zuhal Kültüral, *age.*, s. 29.

bağlanan bir söz veya söz öbeği” olduğunu söyler. Yer tamlayıcısının mutlaka bu eklerden birini taşıması gerektiğini belirterek bir cümlede birden fazla aynı veya ayrı cinsten yer tamlayıcısının bulunabileceğini açıklar. Yaklaşma ve uzaklaşma çekimli yer tamlayıcılarının isim cümlelerinde bulunamayacağını ifade eder.³³⁵

Mehmet Özmen, dolaylı tümleş terimini kullanmış, “yüklemdeki eylemin yerini, yönünü ve çıkış yerini gösteren cümle ögesi” şeklinde tanımlamıştır. Yönelme, bulunma veya çıkma durumu eklerinden birini aldığını, bir cümlede birden fazla dolaylı tümleş bulunabileceğini, dolaylı tümleşleri bulabilmek için yükleme kime, kimde, kimden, nereye, nerede, nereden, neye, nede, neden sorularından birinin sorularak bulunabileceğini söylemiştir.³³⁶

H. İbrahim Delice, yer tamlayıcısını “Fiilin yerini ve yönünü gösteren cümle unsurudur.” şeklinde tanımlayarak fiile yer ve yön ekleri olan kalma, ayrılma, yönelme ekleriyle bağlandığını söylemiştir. Cümlede sadece isim görevinde kullanılan ve bir yer ismi bildiren biçimbirimlerden oluştuğunu belirtir. Dolaylı tümleş başlığını kullanan Delice, bu ögenin mutlaka ekli olmak zorunda olduğunu yani -a, -da, -dan eklerinin dolaylı tümleş olacak isim unsurunda mutlaka bulunmaları gerektiğini; ancak, bu eklerin esas işlevleriyle kullanıldıklarında dolaylı tümleş ögesini meydana getirdiğini söylemiştir.³³⁷

Neşe Atabay, Sevgi Özel, Ayfer Çam, yer tamlayıcısını, “Yüklemin anlamını bütünleyen, yönelme, kalma, çıkma durumlarından birinde bulunan tümleş.” şeklinde tanımlamış ve özellikle eylemlik ve ortaçların tümcede dolaylı tümleş olabileceğini belirtmişlerdir.³³⁸

³³⁵ 233-234.

³³⁶ Mehmet Özmen, *age.*, s. 37.

³³⁷ H. İbrahim Delice, *age.*, s. 139, 140.

³³⁸ Neşe Atabay, Sevgi Özel, Ayfer Çam, *age.*, s. 58.

Yer tamlayıcısını, “Cümlede yüklem bildirdiği iş, oluş veya hareketin yerini ve yönünü bildiren ögeye yer tamlayıcısı denir.” şeklinde tanımlayan Bilal Aktan, cümlede yönelme, bulunma ve uzaklaşma bildiren veya isim görevindeki kelime gruplarının yer tamlayıcısı olduğunu belirtmiştir. Yer tamlayıcısının, cümlede kesinlikle yönelme (-A), bulunma (-da) ve uzaklaşma (-dan) hal eklerinden birini taşıması, bir cümlede birden fazla yer tamlayıcısı bulunabilmesi, bazı yer tamlayıcılarının, kendilerinden önceki yer tamlayıcılarının açıklayıcısı durumunda olması, isim görevi üstlenen kelime grubunun yer tamlayıcısı olabilmesi, cümlede yükleme sorulan kime, kimde, kimden, neye, nede, neden, nerede, nereden, sorularının yer tamlayıcısının bulunmasını sağlaması gibi özelliklerini sıralamıştır.³³⁹

Necati Demir, yer tamlayıcısını, “yönelme, bulunma ve ayrılma bildirerek yüklemi tamamlayan öge.” şeklinde tanımlamış ve yer tamlayıcısını cümlede iş, oluş ve hareketin yerini ve yönünü bildiren öge olduğunu belirtmiştir. Yer tamlayıcısının mutlaka yönelme, bulunma ve ayrılma hâl eklerinden birini almak zorunda olduğunu ifade ederek cümlede zorunlu öğelerden biri olmadığını vurgulamış, yer tamlayıcısının yükleme kime, kimde, kimden, neye, nede, neden, nere/nereye, nerede, nereden sorularının sorularak bulunduğunu ve bir cümlede birden fazla yer tamlayıcısının bulunabileceğini söylemiştir.³⁴⁰

Abdullah Çelik vd. yer tamlayıcısını, “yüklem bildirdiği işin, oluşun, durumun veya hareketin yerini, yönünü gösteren öge” şeklinde tanımlamışlardır. Yer tamlayıcısının kelime veya kelime gruplarına yönelme, bulunma ve ayrılma ekleri getirerek yapıldığını belirtmişler ve bir cümlede birden fazla dolaylı tümleç bulunabileceğini söylemişlerdir.³⁴¹

Leylâ Karahan, yer tamlayıcısını “cümlede yönelme, bulunma ve uzaklaşma bildirerek yüklemi tamamlayan öge” şeklinde tanımlamış bu ögenin bazı cümlelerde

³³⁹ Bilal Aktan, *age.*, s. 100-102.

³⁴⁰ Necati Demir, *age.*, s. 61, 62.

³⁴¹ Abdullah Çelik vd., *age.*, s. 19.

zorunlu, bazılarının da yardımcı öge olduğunu belirtmiş ve yükleme sorulan kime, kimde, kimden, neye, nerede, neden, nereye, nereden, nerede, soruların sorularak yer tamlayıcısının bulunabildiğini ifade etmiştir. Karahan, isim cinsinden kelime gruplarının da yer tamlayıcısı olabileceğini bazı yer tamlayıcılarının da kendilerinden önceki yer tamlayıcılarının açıklayıcısı olduğunu söylemiştir.³⁴²

A. Halim Ulaş, dolaylı tümleşç olarak ele aldığı yer tamlayıcısını, “yüklemin anlamını yönelme, bulunma ve ayrılma yönlerinden tamamlayan tümleşç.” olarak tanımlamış ve -e, -de, -den durumunda bulunduğunu belirtmiştir. Bu sözcüklerin, yüklemin anlamını zaman, durum ve sebep yönlerinden tamamladıklarında zarf tümleci olarak kullanıldığını açıklamıştır.³⁴³

Mazhar Kükey, yer tamlayıcısını ‘dolaylı tümleşç’ terimiyle ele alır ve şöyle tanımlar: “‘-e’, ‘-de’, ‘-den’ durum eklerinden birisini alarak, eylemin, işin ‘neye, nereye, kime’ yöneldiğini; ‘nede, nerede, kimde’ gerçekleştiğini; ‘neden, nereden, kimden’ ayrıldığını gösteren yardımcı ögeye dolaylı tümleşç adı verilir.”³⁴⁴

Bedri Sarıca, yer tamlayıcısını “Yer Tümleci” başlığı altında incelemiş ve şöyle tanımlamıştır: “Kimi kaynaklarda dolaylı tümleşç, eski kaynaklarda Mef’ûl-i gayr-ı sarîh adıyla anılan ve ‘tümleşç’ adı altında incelenen yer, mekân, yönelme ilgisiyle yükleme bağlanan ögedir.” Sarıca, yer tümleşçlerinin, durum ekleri olan ‘+e, +de, +den’ eklerinden birini aldığını belirtmiş, aynı ve farklı türden yer tümleşçlerinin bir yükleme bağlanabildiğini bazı yer tümleşçlerinin de başka bir yer tümlecinin açıklayıcısı olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca türlü kelime ve kelime öbeklerinin de yer tümleci olarak yükleme bağlanabildiğini söylemiştir.³⁴⁵

³⁴² Leylâ Karahan, *age.*, s. 29-32.

³⁴³ A. Halim Ulaş, *age.*, s. 14-16.

³⁴⁴ Mazhar Kükey, *Türkçenin Söz Dizimi*, Ankara, 1975, s. 131.

³⁴⁵ Bedri Sarıca, *age.*, s. 65, 69-70.

Tahsin Banguoğlu, yer tamlayıcısını, “İsimleme” başlığı altında ele almış ve “cümlede yüklem gerçeğleşmesi ile ilgili kişileri ve şeyleri gösteren adlara ve zamirler” şeklinde tanımlamış ve bu adların ve zamirlerin en çok yer yön hallerinde (kime, kimde, kimden), ve bir hayli de dışçekim hallerinde³⁴⁶ bulunduğunu söylemiştir.³⁴⁷

Metinde Yer Alan Yer Tamlayıcısı Nesne Örnekleri

- Beşinin de neşesi son haddine varmıştı. (11-3)
- Daha ziyade kendi içinde yaşamağa alışmış olan Abdullah Efendi'ye gelince o, gecenin gidişinden pek memnundu. (11-14)
 - Zavallı Abdullah Efendi bu sessiz seyircinin bakışları altında hayatının her lezzetinin birdenbire zehir kesildiğini bütün ömrünce görecekti. (12-25)
 - Boynunu zaman zaman şişiren nefesinde, omuzlarının teslimiyetinde, bütün varlığının karşısındakine ait olduğunu gösteren bir hâl vardı. (14-2)
 - Abdullah Efendi'de bu korku tam üç sene evvel hayatının biricik macerasını kapatan ve onu bambaşka bir adam yapan bir kış gecesinden beri vardır. (15-25)
 - Abdullah, bir kere kapısını çalmamış, semtine uğramamış olan bu güzel mahlukun, böyle uçan bir çatıdan ve bir yıldız kasırgası içinde odasına tavandan girmesine hiç de hayret etmedi. (16-13)
 - Şimdi işte bu müphem hissi gözlerinin önünde bir hakikat oluyordu. (16-22)
 - Öbür insanlar... işte bu akşam, belki de en kat'î şekilde onlardan ayrılıyordu. (17-15)
 - Burada sarışın, elâ gözlü, güzel ve muntazam ağızlı bir kadın oturuyordu. (17-32)
 - Filhakika birkaç dakika sonra aynı hadiseye tekrar şahit oldu. (19-19)
 - Daha çocuk denecek kadar genç bir yaşta çıplak ve sefil bir evde bütün bir kış gecesini bir ölüyle baş başa geçirmişti. (19-27)
 - Alkolün verdiği tenebbühle doludizgin işleyen kafası şimdi bu yeni yolda yürüyordu. (20-30)
 - Abdullah'ta da çocukluğundan beri bu rakam hastalığı vardı. (21-9)

³⁴⁶ “kimle hali, kimce hali, kimli hali, kimsiz hali” (Banguoğlu, 2011: 329).

³⁴⁷ Tahsin Banguoğlu, *age.*, s. 529.

- Açık kapıdan yalnız bir parçasını gördüğü sokak, ona erişilmez bir cennet gibi görünüyordu. (21-26)
- Bütün etrafıyla kendi arasında imkansız denebilecek derecede kuvvetli bir münasebet teşekkül etmişti. (22-16)
 - Birdenbire kafasına yeni bir tecrübe fikri geldi. (22-31)
 - Daha iyisi buna yavaş yavaş alışmalıydı. (23-3)
 - Bu garip proje ona bu fikri bulduktan sonra çok basit göründü. (23-6)
 - Abdullah Efendi birdenbire kuyusundan çıktı. (23-19)
 - Bu gece bunun için buraya toplanmışlardı. (23-21)
 - Neden sonra arkadaşları içkinin kifayet ettiğine karar verdiler. (24-2)
 - Bir kenarına ilişmek arzusuyla bu yatağa yaklaştı. (25-4)
 - Bu çehrede iki sönük çizgi haline girmiş gözlerden ve son derecede korkunç, iğrenç ve sinsi gülüşle en feci yara manzarası gösteren ağızdan başka canlı hiçbir şey yoktu. (25-28)
 - Tek bir diş, güldükçe bir yara gibi genişleyip büyüyen bu ağzın ortasında sallanıyordu. (25-30)
 - Yatakta bakıyordum. (26-9)
 - Onları bir kuyu tulumbası ile üzerinde bir dikiş makinesi bulunan küçük bir masanın kımıldanacak bir yer bırakmayacak kadar doldurduğu küçük bir taşığa aldılar. (27-21)
 - Abdullah Efendi içinde bu saadeti tadacağı odaya bir göz attı. (28-1)
 - Yatağın karşısında sokağa bakan pencerelerin önünde alçak bir sedir vardı. (28-3)
 - Küçük bir çocuk orada uyuyordu. (28-4)
 - Kapının yanında, üstünde bir yığın ufak tefek bulunan, fersiz aynalı eski bir konsol duruyordu. (28-6)
 - Karşı duvarda ise çoğu eski mecmualardan kesilmiş bir yığın resim asılıydı. (28-8)
 - Erkeğin belinde bir kuşak vardı. (28-14)
 - Arzunun bütün uzviyetinde bir iksir gibi dolaştığı Abdullah Efendi, masumun orada olmasına istemeye istemeye razı oldu. (28-23)

- Nihayet, küçük bir çocuktan ne çıkardı? (28-25)
- Güç zaptettiği bir iştahla genç kadına yaklaştı. (28-31)
- Abdullah, büzüldüğü köşeden dişleri birbirine çarpa çarpa onu seyrediyordu.

(30-20)

- Bir köşe başında durdu. (31-24)
- Bütün evler uykuya kapanmıştı. (31-26)
- Sanki bir imdat arıyormuş gibi etrafına bakındı (32-8)
- Bu tenha ve tanımadığı sokaklarda yolunu bulmak da epeyce güçtü. (32-13)
- Yavaş yavaş ona, bu tenhaliğin sebebi kendisi olduğu, kendisi için bu sokakların boşaltılmış olduğu zannı geliyordu. (32-17)
- Abdullah Efendi kötü aydınlanmış sokaklarda, kaldırım taşlarına çarpa çarpa yürüyor, yolunu arıyordu. (32-23)
- Fakat biraz evvel tenha bıraktıkları caddede garip bir kalabalık ve faaliyet vardı. (32-27)
- Ayaklarının ucunda kalın hortumlar uzanmıştı, büyük ve dev makineler horulduyorlardı. (32-30)
- İşte tekrar, tanımadığı, bilmediği sokaklara dalmıştı. (35-1)
- Herkesin cenazesinde söyleniyordu ya. (35-13)
- Testiler içinden horozlar ötüyor, perdelerde acayip asmalar, birbirine kenetlenmiş sarmaşıklar ve diğer nebatlar canlanıyor, konsolların üstünde, raflarda meçhul ve iptidai bir dinin fetişlerine benzeyen hayvanlar, acayip jestlerle dinleniyorlardı. (39-29)
- Birkaç basamaklı küçük bir merdivenden çıktı. (47-18)
- Küçük, yedi sekiz yaşlarında bir çocuk bir köşeden, dehşetten açılmış büyük gözlerle ona bakıyordu. (50-9)
- Filhakika bu müthiş kumarbaz, adeta elinden gelse bir an evvel yemeğini bitirip sofradan kalkan davetliye bir mükafat bile vaat edecekti. (55-5)
- Nihayet çocuğun yardımıyla kalktım ve ihtiyar kadına teşekkür etmek istedim. (60-32)
- Bütün bu sualleri ve daha birçoğunu, belki yüzlercesini o geceden sonra günlerce ve aylarca kendi kendime, hiçbir cevap almadan sordum. (64-6)

- Ben beş senedir bu sırrı herkesten gizledim. (71-7)
- Mektepte kitaplarımın sayfalarını benim için o çevirdi. (105-16)
- Bu kuyunun dibinde siyah ve beyaz koyunlar vardı. (111-18)
- Bizi oraya götürdüler. (208-15)
- Birinin başı ucunda beyaz güvercinler uçuyordu.(263-17)
- Otuz beş sene evvelki hastanın başında bekliyoruz. (282-29)
- Genç kadın bir evin kapısının üstündeki levhaya dalgın dalgın baktı. (316-19)
- Fakat ne bu saçların parıltısını ne de şimdi maya içindekinden başka türlü güzel olan endamını beğenmeğe pek vakti olmadı. (313-13)
- Filin önünde durur. (343-20)
- Ciğerinizin ortasında doğdum, orada büyüdüm. (350-21)

2.2.5. Zarf Tümleci

Zarf tümleci bir cümlede yüklem anlamını yer, yön, zaman, durum, sebep, miktar vb. şekillerde tamamlayan cümle ögesidir. Cümlede yükleme sorulan niçin, nasıl, ne zaman, ne kadar, ne ile, kiminle, kim tarafından, hangi yöne gibi sorular zarf tümlecini buldurur.

Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli, zarf ögesini “Cümlede yüklem anlamını zaman, yer yön, durum, miktar, tarz, araç gibi yönlerden tamamlayan ögedir.” şeklinde tanımlarlar. Zarfın, isim ve zarf işleviyle kullanılan bir kelime grubu olduğundan bundan başka edatların, isnat gruplarının, yönelme, yaklaşma, uzaklaşma gruplarının, bağlama gruplarının ve sayı gruplarının da zarf işleviyle kullanılan kelime grupları olduğundan bahsederler. Ayrıca zarfların genellikle çekim eki almadan fiillere doğrudan bağlandığını, isimlerin ise yön (-rA, -ArI), vasıta (-lA, -n) ve eşitlik (-cA, -çA) eklerini alarak zarf olduğunu söylemişlerdir.³⁴⁸

Muharrem Ergin, “Fiilin muhtelif şartlarını ve zamanını gösteren cümle unsurudur.” şeklinde tanımladığı zarf ögesinin, hareketin nasıl, niçin, ne şekilde hangi

³⁴⁸ Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli, *age.*, s. 143.

vasıtalarla, hangi sebeple, hangi şartlarda olduğunu veya hangi zamanda yapıldığını göstermek için kullanıldığını belirtir. Zarfların da çekimsiz bir cümle unsuru olduğunu ve fiile doğrudan doğruya bağlandığını, zarfın temel görevinin fiilin şartlarını ve zamanını göstermek olduğunu söyler.³⁴⁹

Zeynep Korkmaz, zarf tümlecini “cümlede yüklem anlamını zaman, tarz, ölçü, yer, yön vb. bakımlarından daha belirgin duruma getiren, sınırlayan kelime veya kelime gruplarından oluşan tümleş” olarak açıklamıştır.³⁵⁰

Yaşar Yörük, zarf ögesini ele aldığı başlıkta “Belirteç Tümleci” ifadesine de yer vererek şu tanımları yapmıştır: “Yüklemi zaman, durum, nitelik, yön ve soru ilgileriyle tamamlayan tümleşlere belirteç tümleci denir.” Yörük, cümlede yükleme kazandırdıkları anlam özelliklerine göre belirteç türlerini; zaman, durum, nicelik, yön, soru belirteci tümleşleri olmak üzere beş gruba ayırmıştır.³⁵¹

Haydar Ediskun, zarf tümlecini “yüklemi zaman, yer ve yön, durum ya da tarz nicelik ilgileriyle tamamlayan kelimelerdir.” şeklinde tanımlamıştır. Cümlede zaman zarfı tümlecinin, “ne zaman?, ne vakit?”, yer yön zarf tümlecinin “nereye?”, durum zarfı tümlecinin “nasıl?”, miktar zarfı tümlecinin “ne kadar?” sorularının yüklemden önce sorulmasıyla bulunabileceğini söylemiştir. Yer ve yön zarfı tümleşlerinin bir ismi niteledikleri zaman sıfat olduklarını ve zaman zarfları ile zaman ulaçlarının, cümlede zarf tümleci görevinde olduğunu belirtmiştir.³⁵²

Zuhal Kültüral, zarfı “fillerin, sıfatların, zarfların anlamlarını etkileyen kelimeler” olarak tanımlar. Zarfın nicelik-nitelik zarfı, soru, yer, zaman zarfı gibi çeşitleri

³⁴⁹ Muharrem Ergin, *age.*, s. 400-401.

³⁵⁰ Zeynep Korkmaz, *age.*, s. 179.

³⁵¹ Yaşar Yörük, *age.*, s. 52.

³⁵² Haydar Ediskun, *age.*, s. 360, 361.

olduğunu, çekimsiz bir cümle unsuru olduğunu ve fiile doğrudan doğruya bağlandığını, zarf unsurundan sonra eşitlik, yön eklerinin bulunabileceğini söyler.³⁵³

Günay Karaağaç, zarf için “bir cümlede yön, zaman, tarz, sebep, miktar, vasıta, şart vb. bildirerek yüklemi tamamlayan cümle ögesi” tanımını yapar. Yapma ve olmaları niteleyen her türlü söz ve yapının zarf olduğunu, yer, zaman, yön, hal, azlık, çokluk isimlerinin çekim eki almadan, bunların dışındaki her türden söz ve söz öbeğinin isim hal ekleri veya çekim edatlarıyla; fiillerin de zarf-fiil ekleriyle zarf görevi yaptıklarını söyler. Bir cümlede birden fazla zarf bulunabileceğini belirtir. Şart cümlesinin her zaman yardımcı cümle olduğunu ve ana cümlenin zarfı olduğunu açıklar.³⁵⁴

Günay Karaağaç, “cümlelerin kuruluşuna katılmayan; fakat cümle ögeleri ve cümleler arasında bağlantı kurarak metnin oluşmasını sağlayan ögeler” ifadesiyle açıkladığı cümle dışı ögelerin, cümleler arası metin ögeleri olduğunu bu nedenle metindeki herhangi bir yüklemle ilişkilendirilemeyeceğini, ünlemler ve ünlem öbekleri ile her türden bağlama edatlarının böyle ögeler olduğunu belirtir.³⁵⁵

Mehmet Özmen, zarf ögesini şu şekilde tanımlamıştır: “Zarf tümleci, yüklemde söz konusu olan eylemin, nasıl, niçin, ne zaman, ne şekilde, kiminle, neyle, hangi vasıtayla yapıldığını bildiren cümle ögesidir.” Zarfların, zarf-fiillerin, zarf-fiil gruplarının, edat grupları ile eşitlik durumunda, araç durumunda ve yön gösterme durumunda olan ögelerin zarf-tümleci olabileceğini belirtmiştir. Zarf tümleçlerinin yükleme genellikle doğrudan doğruya bağlandığını, bir ögenin zarf tümleci olabilmesi için herhangi bir durum ekine ihtiyacının olmadığını ifade etmiştir. Bir ögede birden fazla zarf tümlecinin bulunabileceğini, ayrıca zarf tümlecinin, yükleme “nasıl, niçin, ne zaman,

³⁵³ Zuhâl Kültürâl, *age.*, s. 30.

³⁵⁴ Günay Karaağaç, *age.*, s. 235-236.

³⁵⁵ Günay Karaağaç, *age.*, s. 236.

neden, ne şekilde, hangi şartlarda, hangi sebeple, neyle, kiminle” sorularının sorularak bulunduğunu söylemiştir.³⁵⁶

H. İbrahim Delice, “Zarfılayın kılış fiillerinin sorunlu, oluş ve isim cümlelerinin seçimlik olarak istediğı cümle unsurudur.” şeklinde tanımladığı zarf ögesinin, “yüklemin yaparı, olanı, bildireni üzerinde gerçekleştiğı nesnesi ve mekânı dışında zaman, vasıta, sebep ve yön gibi her türlü durumlarını tamamlayan bir unsur” olduğunu belirtmiştir. Zarf tümlecinin kelime türü olarak sadece zarflardan oluştuğunu ve zarfların çekimsiz kelime türü olduğunu söylemiştir.³⁵⁷

Bilal Aktan, zarf ögesini “yüklemin anlamını zaman, yer, yön, durum, miktar, sebep, araç, vb. yönlerden tamamlayan cümle ögesi” şeklinde tanımlamış ve bir cümlede birden fazla zarfın bulunabileceğini, yine bir cümlede aynı veya değişik türden zarfların da bulunabileceğini belirtmiştir. Art arda sıralanan bazı sıralı cümlelerin zarflarının ortak olabileceğini, ayrıca cümlede zarfların yükleme ne zaman, ne ile, kiminle, hangi şartlarda, kim tarafından, niçin, ne kadar, hangi yöne vb. sorular sorularak bulunduğunu söylemiştir.³⁵⁸

Neşe Atabay, Sevgi Özel, Ayfer Çam, zarf ögesini, “belirteç tümleci” şeklinde de ifade etmişler ve şu tanımları yapmışlardır: “Bu tümleç türünün tümcede yüklemi zaman, yer, yön, ölçü, durum, nitelik, kimi zaman da gösterme ve soru gibi özellikler yönünden tamamlayan öge.” Türkçede belirteç sözcüklerinden başka önadlar, pekiştirme önadları, zaman kavramı taşıyan kimi adların, ikilemelerin ve ulaçların doğrudan yüklemi etkilediklerinde belirteç tümleci olduğunu söylemişlerdir.³⁵⁹

Necati Demir, zarf ögesini “cümlede yüklemin anlamını hal, tavır, tarz, zaman, yer, yön, durum, miktar, şart, sebep, araç, ... bakımından tamamlayan veya destekleyen

³⁵⁶ Mehmet Özmen, *age.*, s. 39.

³⁵⁷ H. İbrahim Delice, *age.*, s. 140.

³⁵⁸ Bilal Aktan, *age.*, s. 103-106.

³⁵⁹ Neşe Atabay, Sevgi Özel, Ayfer Çam, *age.*, s. 62.

öge.” şeklinde tanımlamıştır. Zarfların cümlelerin yardımcı ögesi olduğunu, genellikle cümlede nesneden önce yer aldığını belirtmiş ve zarfların yükleme nasıl, niçin, neden(sebep), ne kadar, ne diye, ne zaman soruların sorularak bulunduğunu ifade etmiştir. Bir cümlede aynı türden veya farklı türden birden çok zarf olabileceğini söylemiştir.³⁶⁰

Abdullah Çelik vd., zarf ögesinin; yönelme, bulunma ve ayrılma hâl ekleri aldıkları zaman sebep anlamlarıyla cümleyi tamamladığında dolaylı tümleç değil zarf tümleci olduğunu belirtmişlerdir. Zarf tümlecinin, tek bir kelimedenden oluşabileceği gibi bir kelime grubundan da oluşabileceğini ve bir cümlede birden fazla zarf tümleci olabileceğini söylemişlerdir.³⁶¹

Leylâ Karahan, zarf ögesini “zaman, tarz, sebep, miktar, yön, vasıta ve şart bildirerek yüklemi tamamlayan cümle ögesi” şeklinde tanımlamış ve zarfın cümlede genellikle yardımcı öge olduğunu seyrek olarak da bazı cümlelerde zorunlu öge olabildiğini belirtmiştir. Yükleme, “nasıl, ne zaman, ne ile, kiminle, hangi şartlarda, kim tarafından, ne için, ne kadar, hangi yöne” gibi soruların sorulmasıyla zarf ögesinin bulunabileceğini ifade etmiş, ayrıca bir cümlede aynı veya ayrı türden birden fazla zarf bulunabileceğini söylemiştir.³⁶²

Bedri Sarıca, zarf ögesini “zarflar ya da tümleç adı altında toplanan, yüklemi zaman, tarz, biçim, araç, sebep, şart, ölçü, yer ve yön yönünde tamamlayan cümle ögeleri” şeklinde tanımlamış ve edatların vasıta, ölçü, benzerlik, miktar vb. görevlerle yükleme zarf tümleci görevinde bağlandığını belirtmiştir. Zarf fiillerin yükleme zarf tümleci olarak bağlanabildiğini, alıntı yapılardan olan diye edatının yükleme zarf tümleci olarak bağlandığını ifade etmiş, Osmanlı Türkçesinden gelen -an/ en tenvinli Arapça biçimlerin de zarf tümleci olabileceğini söylemiştir.³⁶³

³⁶⁰ Necati Demir, *age.*, s. 63-65.

³⁶¹ Abdullah Çelik vd., *age.*, s. 21.

³⁶² Leylâ Karahan, *age.*, s. 32-33, 35-36.

³⁶³ Bedri Sarıca, *age.*, s. 70-71, 77.

Rasim Şimşek zarf tümleci için “belirteç tümleci” terimini kullanmış ve onu “yargılı anlatımlarda, yüklemle dile getirilen kılış ya da oluşun anlamını zaman, yön, nitelik, nicelik bakımlarından tümleyen öğeleri belirteç tümleci” olarak tanımlamıştır.³⁶⁴

A. Halim Ulaş, zarf tümlecini “yüklem anlamını yer, yön, zaman, durum, miktar gibi yönlerden tamamlayan tümleç” olarak tanımlamış ve yer-yön zarflarının her zaman yalın halde bulunduğunu söylemiştir.³⁶⁵

Tahsin Banguoğlu, zarf ögesini, “zarflama” başlığı altında ele alarak “cümlede yüklem içinde geçtiği hal ve şartları belirten zarflar ve zarf niteliğindeki belirtme öbekleri” şeklinde tanımlamıştır. Zarflamanın, zarf fiillere ve sıfatlara gelen ve onların anlamlarını sınırlayan bir kelime olduğunu belirtmiş bütünüyle olağanın zaman, yer, yön, tarz, miktar, gerçekleştirme gibi özelliklerini belirtmeye yaradığını söylemiştir.³⁶⁶

Metinde Yer Alan Zarf Tümleci Nesne Örnekleri

- Abdullah Efendi bir müddet onun bir otomata benzeyen hareketlerle yemek yiyişini ve daha doğrusu önündeki geniş makarna tabağına, bu dik bıyıklı ve tahta burunlu başın muntazam fasılalarla, birdenbire kesilmiş gibi düşüp sonra yine kalkmasını seyretti. (13-19)

- Abdullah, ufak bir dikkatle bu konuşmanın istikametini buldu. (14-23)

- Hiçbir ifrit, hiçbir karışık mahluk, Abdullah Efendi'yi bu bacakları ve dudakları ayrı ayrı şeyler konuşan kadın kadar korkutamazdı. (14-28)

- Birdenbire Abdullah, kendisi için hayatın artık sırrı kalmadığını görerek korktu. (15-5)

- Abdullah Efendi'de bu korku tam üç sene evvel hayatının biricik macerasını kapatan ve onu bambaşka bir adam yapan bir kış gecesinden beri vardır. (15-25)

- Bunun nasıl olduğunu bizzat kendisi de pek kolay anlatamazdı. (15-32)

³⁶⁴ Rasim Şimşek, Örneklerle Türkçe Sözdizimi, Kuzey Gazetecilik Matbaacılık, Trabzon, 1987, s. 137.

³⁶⁵ A. Halim Ulaş, *age.*, s. 16-17.

³⁶⁶ Tahsin Banguoğlu, *age.*, s. 530.

• Abdullah, bir kere kapısını çalmamış, semtine uğramamış olan bu güzel mahlukun, böyle uçan bir çatıdan ve bir yıldız kasırgası içinde odasına tavandan girmesine hiç de hayret etmedi. (16-13)

- Şimdi işte bu müphem hissi gözlerinin önünde bir hakikat oluyordu. (16-22)
- Öbür insanlar... işte bu akşam, belki de en kat'î şekilde onlardan ayrılıyordu.

(17-15)

- Şimdi ne yapacaktı? (17-25)
- İşte bu anda olan şeyi Abdullah Efendi ömrünün sonuna kadar unutamazdı.

(18-17)

- Arzu ve heyecanın şişirdiği boynu, bir nabız kadar muntazam atıyordu. (18-25)
- Filhakika birkaç dakika sonra aynı hadiseye tekrar şahit oldu. (19-19)
- Daha çocuk denecek kadar genç bir yaşta çıplak ve sefil bir evde bütün bir kış gecesini bir ölüyle baş başa geçirmişti. (19-27)

(19-27)

- Beyaz örtülü masalarla siyah hezaran iskemleleri, bomboş ve her gün binlerce defa seyrettiğimiz o alışık çehreleriyle görünce âdeta sevindi. (20-20)

• Alkolün verdiği tenebbühle doludizgin işleyen kafası şimdi bu yeni yolda yürüyordu. (20-30)

- Rakamları mutlak kıymetleriyle tekrar topladı. (21-5)
- Abdullah'ta da çocukluğundan beri bu rakam hastalığı vardı. (21-9)
- Ağır ağır içti. (21-25)
- Açık kapıdan yalnız bir parçasını gördüğü sokak, ona erişilmez bir cennet gibi görünüyordu. (21-26)

- Birdenbire kafasına yeni bir tecrübe fikri geldi. (22-31)
- Daha iyisi buna yavaş yavaş alışmalıydı. (23-3)
- Bu garip proje ona bu fikri bulduktan sonra çok basit göründü. (23-6)
- Abdullah Efendi birdenbire kuyusundan çıktı. (23-19)
- Bu gece bunun için buraya toplanmışlardı. (23-21)
- Neden sonra arkadaşları içkinin kifayet ettiğine karar verdiler. (24-2)
- Ancak tenin azdığı zamanlarda duyulan bir heyecanla hep birden yola çıktılar.

(24-13)

• O masa başında eski hatıralarını, geçmiş zevklerini ballandıra ballandıra tekrarlayan arkadaşlarına her zaman imrenmişti. (24-22)

• Bir kenarına ilişmek arzusuyla bu yatağa yaklaştı. (25-4)

• Ses asırlar içinden geliyor gibi boğuktu. (25-14)

• Şaşkın şaşkın etrafını araştırmağa başladı. (25-15)

• Yavaş yavaş bir vehme kapıldığına inanmak üzere iken ses tekrar başladı. (25-16)

• Daha fazlasına tahammül edemeyen Abdullah elleriyle yüzünü kapayıp kaçmak istedi. (25-32)

• Bütün bunları düşünürken, o sefil odada bile arzunun kendisini bir an bırakmamış olduğunu, biraz da hayretle hatırlıyordu. (27-17)

• Kapıdan daha girer girmez, onun ölçülü ve ahenkli kalçalarının hareketlerine, dolgun ve güzel kollarına hakikaten anlayan bir gözle bakmıştı. (27-26)

• Geniş, temizce bir yatak, duvarlardan birisini baştan başa kaplıyordu. (28-2)

• Arzunun bütün uzviyetinde bir iksir gibi dolaştığı Abdullah Efendi, masumun orada olmasına istemeye istemeye razı oldu. (28-23)

• Nihayet, küçük bir çocuktan ne çıkardı? (28-25)

• Asıl mesele bu münasebetsiz geceyi bu kadınla beraber bitirmektir. (28-25)

• Güç zaptettiği bir iştahla genç kadına yaklaştı. (28-31)

• Abdullah, büzüldüğü köşeden dişleri birbirine çarpa çarpa onu seyrediyordu. (30-20)

• Abdullah şaşkınlığın ve korkunun son haddinde bu acayip manzarayı uzun bir müddet seyretti. (31-8)

• Deli gibi koşuyordu. (31-22)

• Evin bulunduğu sokağı ve daha birkaçını aynı hızla geçti. (31-23)

• Bu saatte kimden su isteyebilirdi? (31-26)

• Sanki bir imdat arıyormuş gibi etrafına bakındı (32-8)

• Bu تنها ve tanımadığı sokaklarda yolunu bulmak da epeyce güçtü. (32-13)

• Yavaş yavaş ona, bu tenhaliğin sebebi kendisi olduğu, kendisi için bu sokakların boşaltılmış olduğu zanni geliyordu. (32-17)

- Abdullah Efendi kötü aydınlanmış sokaklarda, kaldırım taşlarına çarpa çarpa yürüyor, yolunu arıyordu. (32-23)
- Abdullah Efendi küçük bir dikkatle bunun bir yangını söndürmekle uğraşan itfaiye olduğunu anladı. (32-28)
- Kendi cenazesini taşıyan otomobilin arkasından, hiç yetişmek ümidi olmadan, bir deli gibi, bir büyük orman yangınından kaçan yaralı bir hayvan gibi koştu. (34-3)
- Sabah olur olmaz bütün şehir onun kaza neticesi bir yangında öldüğünü işitecek, gazeteler yazacak, eşi dostu cenazesine geleceklerdi. (34-16)
- Yarın isterse kendi cenaze merasiminde bulunabilirdi. (35-3)
- Bir merdivenin basamağına oturarak düşündü. (35-27)
- Hararetle son cümleleri hazırladı. (37-23)
- Testiler içinden horozlar ötüyor, perdelerde acayip asmalar, birbirine kenetlenmiş sarmaşıklar ve diğer nebatlar canlanıyor, konsolların üstünde, raflarda meçhul ve iptidai bir dinin fetişlerine benzeyen hayvanlar, acayip jestlerle dinleniyorlardı. (39-29)
- Bununla beraber küçük ve memnun kahkahalarla gülüyordu ve Abdullah Efendi bu acayip gülüşün kendi teninde zalim bir yara gibi gittikçe kanadığını hissediyordu. (41-8)
- Kokulu meyve bahçelerini, tanıdığı pınar başlarını teker teker saydı. (46-31)
- Küçük, yedi sekiz yaşlarında bir çocuk bir köşeden, dehşetten açılmış büyük gözlerle ona bakıyordu. (50-9)
- Bunun, dostumu müşkül vaziyette bırakmamaktan ziyade oyun zamanını geciktirmemek için alınmış bir tedbir, bir nevi tabiye olduğunu biraz sonra, sofrada anladım. (55-3)
- Saat biri yirmi geçe bu manasız gayretin ilk meyvesini topladım (59-10)
- Kendime geldiğim zaman ihtiyar bir kadınla bir çocuğun benimle meşgul olduklarını gördüm. (60-22)
- Yarın sabah bir şeyiniz kalmaz. (61-6)
- Onlar bu sabah gittiler. (74-23)
- Yavaş yavaş o da yosunlandı. (75-11)
- Âdem bunu görünce üzüntülerini ve korkusunu unuttu. (263-27)

- Başıboş, gamsız yaşıyordu. (305-2)
- Bu suali sorarken olduğu yerde durmuş ve Sabri'ye bakmıştı. (320-3)
- Sabahleyin çok korkmuştum. (325-22)
- Perde açıldığı zaman mabeyinci kapıdan girer. (340-12)
- Babam doğduğunuz zaman mukaddes ocakta bu müjdeyi okudu. (341-30)
- Homurdanarak yere çöker, pençelerini yalar. (350-3)

2.2.6. Cümle Dışı Unsur

“M. Kaya Bilgegil, Neşe Atabay-Sevgi Özel-Ayfer Çam, Ahmet Beserek, M. Atâ Çatıkkaş, Süer Eker, Rasim Şimşek cümle unsurları içinde cümle dışı unsura yer vermeyen araştırmacılarıdır.”³⁶⁷

Alâeddin Mehmedoğlu, cümlenin kuruluşuna katılan bütün kelimelerin önemli rol oynamakta olduklarını bildirmekle beraber yalnız yardımcı kelime türleri olan bağlaç, edat, takı, ünlem ve hitapların cümle ögesi olmadığını belirtir ve “cümle dışı unsurlar” kavramı yerine “cümle ögesi olmayan yardımcı kelimeler” söz birleşmesinin kullanılmasını tavsiye eder. Mehmedoğlu'na göre bunların ayrı sözlük anlamı yoktur ve cümle içinde hiçbir soruya cevap olmazlar, cümle içerisinde gramer- semantik (anlam) görevini yerine getirirler. Bu nedenle cümle kuruluşunda önemli rol üstlenseler de cümle ögesi olmadıklarını belirtir.³⁶⁸

Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli, cümle dışı unsuru “Cümlenin kuruluşuna doğrudan katılmayan, şekil olarak yükleme bağlanmayan, ancak cümlenin anlamına dolaylı katkıda bulunan bu birliklere cümle dışı öge denir.” şeklinde açıklamışlar ve bazı bağlaçların, ünlemlerin, hitapların, açıklamalı cümlelerin ve ara sözlerin cümle dışı öge olarak kullanıldığını söylemişlerdir.³⁶⁹

³⁶⁷ Ayçin Şeker, *Peyami Safa'nın "Bir Tereddüdün Romanı" Adlı Eseri Üzerine Söz Dizimi Çalışması*, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015, s. 126.

³⁶⁸ Alâeddin Mehmedoğlu, “Türkiye Türkçesinde Bazı Gramer Terim ve Anlayışları Üzerine”, *Belleten*, Ankara C II, (2002), s. 125-126.

³⁶⁹ Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli, *age.*, s. 154.

Muharrem Ergin, cümle dışı unsuru açıklarken cümlede diğer unsurlardan başka bir de bağlama ve ünlem edatları veya ünlem gruplarının bulunduğunu söyler. Ergin, bunların esas hareketle, fiille ilgisi olmayan ve cümleye sadece ilâve edilmiş bir durumda bulunan unsurlar olduğunu belirtir ve cümle dışı unsurun genellikle cümle başında, ortasında, sonunda ve cümle arasında bulunduğunu söyleyerek, parantez içerisinde de cümle içine girebileceğini açıklamalarına ekler.³⁷⁰

H. İbrahim Delice, cümle dışı unsuru açıklarken aslında “cümle dışı” teriminden kastın “yargı dışı”lık olduğunu belirtmiştir. Zihnimize oluşturduğumuz yargının bütünlüğüne müdahale ederek araya unsurları açıklayacak herhangi bir biçimbirim (ses, hece, ek, kelime, kelime öbeği), getirdiğimizde doğrudan yapısal olarak yükleme bağlanamayacak bir biçimbirim kullandığımızı ve aslında yargı dışı olan ancak, cümle dışı unsur adıyla şöhret bulan cümle ögesinin bu olduğunu açıklamıştır. Cümleyi cümleye bağlayan cümle başı bağlama edatları ve sözün muhatabının dikkatini çekmek amacıyla kullanılan ünlem edatı öbeklerinin cümle dışı unsur olduğunu söylemiştir.³⁷¹

Necati Demir, cümle dışı unsuru, “Cümleye anlam açısından kısmen katkısı olan ancak şekil ve ilgi olarak doğrudan yükleme bağlı olmayan, cümle kurulumuna katkısı bulunmayan daha doğrusu cümleye dolaylı olarak katkısı olan söz veya söz öbekleri.” şeklinde tanımlamış ve özellikle ünlemler, ünlem öbekleri, hitap sözleri olmak üzere bazı bağlaçlar, ara sözler, açıklama sözlerin, cümle dışı unsur olduğunu ifade etmiştir. Cümle dışı unsurların cümle söz diziminde belirli bir yeri olmadığını, cümle başında yer alıp sıralama, denkleştirme, karşılaştırma, açıklama, sebep sonuç bildirme, kabul etme ve reddetme için kullanılan bağlaçların cümle dışı unsurlar olduğunu söylemiştir.³⁷²

Leylâ Karahan, cümle dışı unsuru “cümle herhangi bir yerinde bulunan ancak kurulumuna katılmayan ve dolaylı olarak cümle anlamına yardımcı olan öge.” şeklinde tanımlamıştır. Cümle dışı ögelerin, özne, nesne, yer tamlayıcısı ve zarf gibi yüklem

³⁷⁰ Muharrem Ergin, *age.*, s. 401.

³⁷¹ H. İbrahim Delice, *age.*, s. 141.

³⁷² Necati Demir, *age.*, s. 66.

tamamlayıcısı olmadığını belirtmiş ve aksine açıklama, pekiştirme vb. işlevlerle cümleye yardım ettiğini, cümleleri çeşitli anlam ilişkileri çerçevesinde birbirine bağladığını ifade etmiştir.³⁷³

Abdullah Çelik vd., cümle dışı unsuru, “yüklemin sorduğu sorulara cevap vermeyen, ana öge olan yüklemi tamamlamayan ögeler” şeklinde tanımlamışlardır. Bu ögelerin cümlenin içinde olması ve sadece yüklemin sorduğu sorulara cevap vermemesi nedeniyle “cümle dışı öge” yerine “yüklem dışı öge” terimini kullanmışlardır. Cümle dışı ögelerin cümlenin başında ortasında veya sonunda yer alabildiğini söylemişlerdir.³⁷⁴

Bedri Sarıca, cümle dışı unsurları, “cümlemin oluşumuna doğrudan katılmayan ögeler” başlığı altında ele alıp ‘Bu ögeleri cümlenin kuruluşuna doğrudan girmeyen açıklama, ara söz, ünlem, bağlama gibi görevleri yerine getirdiğini, cümle ögelerini buldurmaya yönelik soruların bu unsurlara sorulmadığını belirtmiştir. Cümlenin oluşumuna dolaylı olarak katkı sağladığını söylemiştir.³⁷⁵

Bilal Aktan, cümle dışı unsuru “cümlenin kuruluşuna doğrudan katılmayan ve şekil olarak yükleme bağlanmayan, ancak cümlenin anlamına dolaylı olarak katkıda bulunan unsur.” şeklinde tanımlamıştır. Cümle dışı unsurların, özne, nesne, yer tamlayıcısı ve zarf gibi yüklemin tamamlayıcısı olmadıkları bu yüzden de cümle dışı unsur adını aldıklarını söylemiştir.³⁷⁶

Mehmet Özmen, “Cümlenin Altıncı Ögesi ve Bir Terim Önerisi” adlı yazısında, cümlede, yüklem dışındaki ögelerin belirleyicisinin yüklem olduğuna göre özne, nesne, zarf tümleci ve dolaylı tümleç dışında kalan ve yükleme cevap vermeyen bütün unsurları, kelime çeşidi ne olursa olsun, yüklem karşısındaki ortak durumlarından dolayı, bir bütün hâlinde değerlendirmek ve tek terim altında toplamak durumunda olduğumuzu ifade eder.

³⁷³ Leylâ Karahan, *age.*, s. 36-37.

³⁷⁴ Abdullah Çelik vd., *age.*, s. 22.

³⁷⁵ Bedri Sarıca, *age.*, s. 81.

³⁷⁶ Bilal Aktan, *age.*, s. 107.

Bu unsurların, kelime çeşidi olarak ne olurlarsa olsunlar, cümleye anlam olarak katkıda bulunmakta ve cümleyi tamamlamakta olduklarını belirtir. İşte bu sebepten gerek cümleye, cümle ögesi olarak katkıları, gerekse yükleme cevap vermeyen bağımsız durumları açısından bu unsurların tümüne, cümle ögesi olarak bağımsız tümleş demenin daha uygun olacağını söyler.³⁷⁷

Metinde Yer Alan Cümle Dışı Unsur Nesne Örnekleri

- Bununla beraber küçük lokantada yalnız değildiler. (11-4)
- Ah, bu bir kör gibi etrafını deneye deneye, dört bir ciheti yoklaya yoklaya yürüme... (12-9)
- Sevgilisi ona -belki de aylarca süren ıstıraplarının mükafatı olarak- kendi cevherinde görünmeğe razı olmuştu. (16-23)
- Halbuki buraya onlarla birleşmeğe, onlar gibi olmağa gelmişti... (17-15)
- Hayır, kimse bu değişikliğin farkında değildi. (17-23)
- Hatta kadının yüzündeki hayranlık dolu dikkate, tebessümündeki aşikâr şefkate bakacak olursa bu söylediği şeylerin çok güzel, çok yüksek, çok tatlı şeyler olması lazım geliyordu. (18-3)
- Bütün hayatı için tesadüf ettiği rakamlar üzerinde ameliyeler yaparak hükümler çıkarır, kendi kendine saadetler vaat eder veya felâketler düşünürdü. (21-11)
- "Oh, kâinatı yepyeni bir cihazla idrak etmek saadeti..." (23-9)
- Abdullah Efendi'yi küçük bir odaya soktu ve kendisi tahta merdivenleri gıcırdata gıcırdata aşağıya indi. (24-29)
- Bununla beraber onu çok yakından işitiyordu. (25-14)
- Fakat görünürde kimseler yoktu. (25-16)
- Evet, gitmeli, bir başka yere gitmeliydi! (27-8)
- Bütün halinden, bundan yirmi, otuz sene evvel İstanbul'da sık sık görülen külhanbeylerinden -belki de bir latarnacı- olduğu anlaşılıyordu. (28-16)

³⁷⁷ Mehmet Özmen, "Cümlelerin Altıncı Ögesi ve Bir Terim Önerisi", *Türk Dili Üzerine Makaleler*, Akçağ, Ankara, (2010), s. 351.

• Sadece orada, küçük lokantada, masanın başında yapayalnız bıraktığı ilk varlığının, -Yarabbim, buna nasıl isim vermeliydi?- asıl hüviyetinin yanında bulunmadığına müteessirdi. (29-13)

• Ah, yarabbim, şimdi ben ne yapayım?.. (29-23)

• Filhakika duvardaki resim birdenbire canlanmış; yeni evli karı koca delice bir raksa başlamışlardı. (30-3)

• Sanki bir imdat arıyormuş gibi etrafına bakındı (32-8)

• Bu tenha ve tanımadığı sokaklarda yolunu bulmak da epeyce güçtü. (32-13)

• Filhakika müthiş bir homurtu içinde çöken duvarların arasından fırlayan büyük, muazzam, devkâri bir alev sütunu her şeyin bittiğini açıkça gösteriyordu. (33-16)

• Ve Abdullah bu garip gecede hiçbir adama nasip olmayan, işitilmemiş bir şeyi yaptı. (34-2)

• Şüphesiz, ilk önce bir meyhanede çıkan yangın esnasında yanıp ölmenin felaketi üzerinde duracaktı. (35-20)

• Aziz dinleyicilerim; bugün hazin olduğu kadar vakitsiz ölümüne hep beraber ağladığımız Abdullah, benim en yakın dostumdu. (35-32)

• İşin içinde bir nevi ihtiyat tedbiri de vardı. (52-14)

• Aman ağabey, çıldırdın mı, ne diye üzüyorsun kendini... (58-22)

• Heyhat, bu gecenin azabı henüz bitmemiş; tesadüflerin ihanetinden daha kurtulamamıştım. (60-4)

• Sağır ve dilsiz bir hizmetçi ile oturmamın sebebi de budur. (71-8)

• Sizin bahçe kapısını açık gördüm, iskeleye kadar da epeyce yol vardı, girdim. (309-19)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. CÜMLE ÇEŞİTLERİ

“Cümle türlerinin terimlerinde olduğu gibi tanımları konusunda, bugün birbirinden farklı çeşitli görüşlerin olduğu ve bu konuda pek çok araştırmanın yapıldığı bilinmektedir. Cümle türleri konusunda yapılan tanımlar arasındaki farklılık doğal olarak cümlenin tasnifine de yansımaktadır.”³⁷⁸

Cümlenin türleriyle ilgili tasnif ve terim farklılıklarını daha net bir şekilde görebilmek için bazı dilcilerin sınıflandırmalarını aşağıdaki şekilde sunmayı uygun bulduk:

Muharrem Ergin cümle çeşitlerini şu şekilde tasnif etmiştir:³⁷⁹

Fiil Cümlesi

İsim Cümlesi

Birleşik Cümle

- Şartlı Birleşik Cümle

- ki'li Birleşik Cümle

- İç İç Birleşik Cümle

Leylâ Karahan cümleleri şu şekilde incelemiştir:³⁸⁰

III. Cümlelerin Bağlanma Şekilleri

1. Bağlama Edatlarıyla Bağlanan

Cümleler

2. Ortak Cümle Ögeleriyle Bağlanan

Cümleler

3. Ortak Kip/Şahıs Ekleriyle Bağlanan

Cümleler

4. Anlam İlişkisiyle Bağlanan Cümleler

IV. Yüklemin Türüne Göre Cümleler

1. Fiil Cümleleri

2. İsim cümleleri;

V. Yüklemin Yerine Göre Cümleler

1. Kurallı (Düz) Cümleler

2. Devrik Cümleler

³⁷⁸ Başak Barak Yılmaz, *Cümle Bilgisi Konusundaki Terim, Tanım ve Tasnif Farklılıklarının Değerlendirilmesi*, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008, s. 16.

³⁷⁹ Muharrem Ergin, *age.*, s. 401-407.

³⁸⁰ Leylâ Karahan, *age.*, s. 85-107.

VI. Cümlelerin Anlam Özellikleri

1. Olumlu ve Olumsuz Cümleler
2. Soru Cümleleri

Günay Karaağaç'a göre cümleler anlam ve yapılarına göre, yüklemine türü ve yerine göre şu şekilde sınıflandırılır:³⁸¹

B. 1. Cümle Türleri	a. Olumlu Cümle
2.1. Yapılarına Göre Cümleler	b. Olumsuz Cümle
a. Basit Cümle	c. Soru Cümlesi
b. Birleşik Cümle	1. Seçmeli soru
1. Şartlı birleşik cümle	2. Ünlemlik soru
2. İç içe birleşik cümle	3. Karşı çıkma sorusu
3. Ki'li birleşik cümle	4. Cümleyi değil, cümle öğelerinden birini sorma sorusu
c. Bağlı Cümle	5. İkili soru
1. Sıralı Bağlı Cümleler	6. Düşünme sorusu
2. Açıklamalı Bağlı Cümleler	7. Dolaylı soru
ç. Eksilteli cümle veya söz cümle	8. Zamir sorusu
2.2. Yüklemine Türüne Göre Cümleler	9. Dolaysız soru
a. Fiil Cümlesi	10. Ret-kabul sorusu
b. İsim Cümlesi	11. Ayırıcı soru
2.3. Yüklemine Yerine Göre Cümleler	12. Retorik soru
a. Kurallı Cümle	13. Uzlaşma sorusu
b. Devrik Cümle (inverted sentence)	14. Onay sorusu
2.4. Anlamına Göre Cümleler:	
Yüklemine anlamına göre	

Zuhal Kültüral, "Türkiye Türkçesi Cümle Bilgisi" adlı eserinde cümle çeşitlerini şu şekilde tasnif etmiştir:³⁸²

³⁸¹ Günay Karaağaç, *age.*, s. 237-253.

³⁸² Zuhal Kültüral, *age.*, s. 36-51.

1. Yapılarına Göre Cümleler

A. Basit Cümle

B. Birleşik Cümle

Ana cümle

Yardımcı cümle

1. Ki'li Birleşik Cümle

2. Şartlı Birleşik Cümle

3. İç içe Birleşik Cümle

C. Bağlı Cümle

2. Yüklem Türüne Göre Cümleler

A. Fiil Cümlesi

B. İsim Cümlesi

3. Yüklem Yeri Göre Cümleler

A. Kurallı Cümle

B. Devrik Cümle

4. Anlamına Göre Cümleler

A. Olumlu Cümle

B. Olumsuz Cümle

C. Soru Cümlesi

5. Eksilteli Cümleler

Eksiltimli Cümleler

Kesik Cümle

M. Atâ Çatıkkaş, cümle çeşitlerini şu şekilde sınıflandırmıştır:³⁸³

1) Yüklemine Göre Cümleler

a) Fiil Cümlesi

b) İsim Cümlesi

2) Manalarına Göre Cümleler

a) Olumlu Cümle

b) Olumsuz Cümle

c) Soru Cümlesi

d) Ünlem Cümlesi

3) Kuruluşuna Göre Cümleler

a) Basit Cümleler

b) Birleşik Cümleler

1) Asıl Birleşik Cümle

2) Şartlı Birleşik Cümle

3) Ki'li Birleşik Cümle

4) İç İçe (Girişik) Birleşik Cümle

c) Geniş Cümleler

1) Faili Geniş Olan Cümleler

2) Nesnesi Genişleyenler

3) Tamlayıcısı Genişleyenler

4) Zarfı Genişleyenler

d) Fiili Gizli Cümleler

e) Sorulu Cevaplı Cümleler

f) Sıralı (Tertipli) Cümleler

4) Dizilişine Göre Cümleler

a) Kurallı Cümle

b) Kuralsız (Devrik) Cümle

³⁸³ M. Atâ Çatıkkaş, *Örnekli ve Uygulamalı Türk Dili Kılavuzu*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2001, s. 215.

Süer Eker'in cümle türleri sınıflandırması şu şekildedir:³⁸⁴

a. Yapısına Göre	c. Yüklem Yerinine Göre
1. Basit Tümce	1. Düz (Kurallı) Tümce
2. Birleşik Tümce	2. Devrik Tümce
a) Şartlı Birleşik Tümce	3. Kesik Tümce
b) ki'li Birleşik Tümce	ç. Anlamına Göre
3. Sıralı ve Bağlı Tümce	1. Olumlu Tümce
b. Yüklem Türüne Göre	2. Olumsuz Tümce
1. Eylem Tümcəsi	3. Soru Tümcəsi/Soru Sözcəsi
2. Ad Tümcəsi	4. Emir Tümcəsi

Bilal Aktan'ın cümle çeşitlerini tasnifi şu şekildedir:³⁸⁵

1. Yüklem Türüne Göre Cümleler	3.1. Devrik Cümle
1.1. İsim Cümlesi	4. Yapılarına Göre Cümleler
1.2. Fiil Cümlesi	4.1. Basit Cümle
a) Yükleme Basit (Yalın) Kipli Fiil Cümleleri	4.2. Birleşik Cümle
2. Anlamına Göre Cümleler	Temel Cümle
2.1. Olumlu Cümle	Yan Cümle
2.2. Olumsuz Cümle	a. Şartlı Birleşik Cümle
a. Olumsuz İsim Cümlesi	b. İç İçte Birleşik Cümle
b. Olumsuz Fiil Cümlesi	c. Ki'li Birleşik Cümle
2.3. Soru Cümlesi	4.3. Sıralı Cümle
2.4. Emir Cümlesi	a. Bağımlı Sıralı Cümle
2.5. Ünlem Cümlesi	b. Bağımsız Sıralı Cümle
3. Yüklem Yerinine Göre Cümleler	4.4. Bağlı Cümle
3.1. Kurallı Cümle	4.5. Ara Sözlü (Cümleli) Cümle
	4.6. Eksilteli (Kesik) Cümle

³⁸⁴ Süer Eker, *age.*, s. 436-448.

³⁸⁵ Bilal Aktan, *age.*, s. 110-133.

Rasih Erkul, cümle çeşitlerini şu şekilde sınıflandırmıştır:

1. Kurallarına Göre Cümleler	3. Yapılarına Göre Cümleler
a) Düz/Kurallı Cümle	a) Basit Cümle
b) Devrik/Kuralsız Cümle	b) Birleşik Cümle
c) Eksilteli Cümle	4. Biçimlerine Göre Cümleler
2. Yüklemine Göre Cümleler	a) Sıralı Cümleler
a) İsim Cümlesi	b) Bağlı Cümleler
b) Fiil Cümlesi	c) Karmaşık Cümle

Erkul, ayrıca birleşik cümleyi, girişik birleşik, iç içe birleşik, şartlı birleşik cümle alt başlıklarıyla sıralı cümleyi ise bağımsız sıralı cümle, bağlaçlı (bağımlı) sıralı cümle alt başlıklarıyla işlemiş ayrıca karmaşık cümleden sonra ara cümle hakkında da bilgi vermiştir.³⁸⁶

Fiilimsilerle oluşturulan cümleleri birleşik cümle olarak ele alan ve asıl birleşik cümle alt başlığında değerlendiren M. Atâ Çatıkkaş, asıl birleşik cümlelerin sıfat-fiil, zarf-fiil ekleriyle oluşmuş yardımcı cümlelerden kurulduğunu belirtirken bunlara isim-fiilleri dâhil etmemiştir.³⁸⁷

Yukarıda bazı dilcilerimizin tasniflerine yer verdik. Bu tasniflerden de anlaşılacağı üzere cümleler çeşitlerine göre bazı noktalarda birleşse de bazı noktalarda gerek terim olarak gerekse içerik olarak farklı şekillerde ele alınmıştır. Bunlar arasında en fazla farklılığın cümlelerin yapısına göre incelenmesinde olduğu görülmektedir. Girişik birleşik cümle, karmaşık cümle, sıralı ve bağlı cümleler üzerinde fikir birliği sağlanamamış en tartışmalı cümlelerdir.

³⁸⁶ Rasih Erkul, *Cümle Metin Bilgisi*, 2. bs., Anı Yayınları, Ankara, 2007, s. 50-77.

³⁸⁷ M. Atâ Çatıkkaş, *age.*, s. 221.

3.1. YAPILARINA GÖRE CÜMLELER

Cümle yapısının tasnifi konusunda dilciler arasında fikir birliği sağlanamamıştır. Bazı dilciler içerisinde fiilimsi (isim-fiil, sıfat-fiil, zarf-fiil) bulunan cümleleri basit cümle saymış bazıları ise birleşik cümle içerisinde ele almıştır.

Hamza Zülfikar, “Girişik Cümle Sorunu” adlı makalesinde, Türkiye Türkçesinde, üzerinde durulması gereken bir husus olarak belirttiği bir birleşik cümle olan girişik cümlenin var olup olmadığı hususunda bazı dilcilerimizin girişik cümleye kitaplarında yer verirken bazılarının da yer vermediğini söylemiştir. Başta “‘mudil cümle’ dediği girişik cümle kapısını açan Tahsin Banguoğlu” olmak üzere, Ahmet Cevat Emre, Vecihe Hatiboğlu, Hikmet Dizdaroğlu, Tahir Nejat Gencan, Haydar Ediskun, Rasim Şimşek ve Nurettin Koç’un girişik cümleye kitaplarında yer verdiğini Muharrem Ergin, Leyla Karahan, M. Metin Karaörs, Ahmet Topaloğlu ve Zeynep Korkmaz’ın ise yer vermediklerini söylemiştir.³⁸⁸

Fiilimsilerin yargı bildirmediği gerekçesiyle içinde bir ya da birden fazla fiilimsi barındıran cümleleri basit cümle içinde ele alan dilcilerimize Hamza Zülfikar’ın zikrettiği isimlerin haricinde ekleyebileceklerimiz: Necati Demir, Bilal Aktan, Zuhâl Kültürâl. Fiilimsi ya da fiilimsilerin bulunduğu cümlelerin yargı bildirdiği görüşünde olup bu cümleleri girişik birleşik cümle olarak inceleyen dilcilerimize ise M. Kaya Bilgegil, H. İbrahim Delice, Bedri Sarıca, Neşe Atabay-Sevgi Özel-Ayfer Çam, Ahmet Beserek’i ekleyebiliriz.

Çiğdem Kalegeri, girişik birleşik tümce konusunda öne çıkan tartışmaları ele aldığı yazısında iki görüşü de savunanları şu şekilde açıklamıştır:

“Eylemsilerin girişik birleşik tümce oluşturabileceği görüşüne karşı çıkan araştırmacılara göre, eylemsilerin, tümcede ad, sıfat, zarf görevi yapan sözcüklerden farkı yoktur. Bunun ispatı da eylemsilerin adlara gelen ekleri alabilmeleridir. Ayrıca eylemsiler, çekimsiz eylemlerdir. Kip ekleri taşımazlar.

Eylemsilerin girişik birleşik tümce oluşturabileceği görüşünü savunan araştırmacılara göre ise eylemsiler zaman ve kişi ekleri gibi çekimli eylemlere gelen ekleri üzerlerine alabilirler. Aynı zamanda eylemsiler anlamsal olarak da çekimli bir eylem gibi bir iş, bir oluş, bir hareket

³⁸⁸ Hamza Zülfikâr, Girişik Cümle Sorunu, *Türk Dili*, 522, 1995, s. 643-645.

bildirirler. Ayrıca içinde eylemsi bulunan yan tümceler, çekimli eylemlerle kurulan temel tümceler gibi öğelerine ayrılabilirler.”³⁸⁹

Girişik cümleye kitaplarında birleşik cümle başlığı altında yer vererek onu “Fiilimsilerle kurulan cümleler” şeklinde tanımlayan Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli ise bu cümleleri ne kadar birleşik cümle içinde ele alsalar da fiilimsilerle bu kurulan cümlelerin yargı bildirmediğini, yargının kendisinden sonra gelen çekimli şekillerle tamamlandığını, yargı bildirmeyen bu tür yapılara cümle değil kelime grubu demenin daha doğru olduğunu belirterek fiilimsilerle kurulan cümleleri, birleşik cümle olarak değil basit cümle olarak değerlendirmenin yerinde olacağı görüşünü dile getirmişlerdir.³⁹⁰

Cümlelerde geçen fiilimsilerin fiille yapılmış sıfatlar, isimler ve zarflar olduğunu, bir yargı taşımadığını ve bir zamana bağlı kalmadığını söyleyen Hamza Zülfikar, tamamen isim soylu kelimeler haline gelen zarf, isim veya sıfat olan bu yapıların artık fiillikten çıkmış olduklarını ve bunlarla kurulan grupların yalın cümlelerin tamamlayıcıları ve niteleyicileri olduklarını ifade etmiştir. Yüklem olmayan, çekimli fiil tanımına uymayan ve yargı bildirmeyen bu biçimlerin bir birleşik cümle, yan cümlesi olmasının mümkün olmadığını, bunlarla kurulan cümlelere yan cümle denemeyeceğini sonuç olarak bu yapıların birleşik bir cümle diye gösterilemeyeceğini belirtmiştir.³⁹¹

Girişik birleşik cümle teriminin kullanımında da dilcilerimiz arasında farklılıklar olduğu görülmektedir. Bu farklı adlandırmalardan bazıları şu şekildedir: Mudil Cümle (Tahsin Banguoğlu), Girişik Cümle (Hikmet Dizdaroğlu, Haydar Ediskun, Rasim Şimşek), Girişik Tümce (Vecihe Hatiboğlu), Katışık Cümle (A. Cevat Emre).³⁹²

³⁸⁹ Çiğdem Kalegeri, “Girişik Birleşik Tümce Konusunda Öne Çıkan Tartışma: Eylemsiler Yargı Bildirir mi?”, Prof. Dr. Mehmet Özmen Armağanı, Adana Çukurova Üniversitesi, (2014), s. 204-205.

³⁹⁰ Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli, *age.*, s. 207, 208.

³⁹¹ *agm.*, s. 646-648.

³⁹² *agm.*, s. 643-645.

Vecihe Hatiboğlu, ‘girişik tümce’ başlığıyla ele aldığı girişik birleşik cümleyi “Bir temel tümce ile birlikte bir veya birkaç eylemsiden kurulan tümce” şeklinde tanımlamıştır.³⁹³

Hikmet Dizdaroğlu ise girişik cümleyi birleşik cümle grubu içerisinde “Bir temel tümce ile özne, nesne, dolaylı tümleç, belirteç tümleci, ilgeç tümleci görevindeki bir ya da birkaç tümceden oluşan bağımsız yargılı anlatıma girişik tümce denir.” şeklinde tanımlamıştır.³⁹⁴

Girişik birleşik cümle tartışmasının haricinde bir de birden fazla cümle türünden oluşan cümleler bulunmaktadır. Bu cümle türü için “karmaşık cümle” terimini kullanan dilcilerimiz bulunmaktadır. Biz sınıflandırmamızı yaparken girişik birleşik cümleyi basit cümle içerisinde değerlendirdik ve karmaşık cümle türüne de yer vermedik. Bununla beraber bu türlerin ne olduğu konusuna kısaca değinerek ve metnimizdeki “girişik birleşik cümle” ve “karmaşık cümle” sayılabilecek cümle örneklerine aşağıda yer vermeyi uygun bulduk:

Girişik birleşik cümle olarak sayılabilecek örnekler:

- Hakikatte Abdullah Efendi, ömürlerinin sonuna kadar kendileri olmaktan kurtulamayan, nefislerini bir an bile unutamayan, etrafındaki havaya kendilerini en fazla bıraktıkları zamanda bile, içlerinde, tıpkı alt katta geçen bütün şeyleri merakla takip eden bir üst kat kiracısı gibi köşesinde gizli, mütecessis, gayrimemnun ve zalim ikinci bir şahsın mevcudiyetini, onun zehirli tebessümünü, inkar ve istihfaftan hoşlanan gururunu ve her an için ruhu insafsız bir muhasebeye davet edişini duyan insanlardan biriydi. (12-16)

- Beyaz örtülü masalarla siyah hezaran iskemleleri, bomboş ve her gün binlerce defa seyrettiğimiz o alışık çehreleriyle görünce âdeta sevindi. (20-20)

³⁹³ Vecihe Hatiboğlu, *age.*, s. 153.

³⁹⁴ Hikmet Dizdaroğlu, *age.*, s. 187.

- Kahramanların, iyilik ve güzellik perilerinin insanlar arasında dolaşıp gezdikleri ve onların talihlerine iştirak ettikleri uzak zamanlardan kalmış gibisiniz. (65-21)

- Gözünde parlayan hain ve meraklı iştah beni az kaldı çıldırtacaktı. (123-8)
- Bir kadın aşkının nasıl bir mucize olduğunu, bir erkeğin hayatında neleri değiştirdiğini, bu evlenme teklifini Zeynep'in kabulü bana öğretti. (144-26)

Karmaşık cümle sayılabilecek örnekleri vermeden önce dilcilerimizin neye karmaşık cümle dediklerini şu şekilde görebiliriz:

Tahsin Banguoğlu'na göre; “Esas bir başcümle ile onun üyelerinden birinin yerini tutan, ya da üye olacak bir belirtme öbeği içinde yer alan bir yarım yargının (içcümle) birleşmesidir.” O zaman her iki yargı anlamca tamamlandığını ve birleşik bir bütün teşkil ettiğini söyler.³⁹⁵

H. İbrahim Delice, birleşik cümle olarak ele aldığı karmaşık cümleyi ‘Karmaşık Birleşik Cümle’ başlığında “İçinde hem yüklemsi veya yüklemsi öbeği hem de iç cümle barındıran cümleler” şeklinde tanımlar.³⁹⁶

Mehmet Özmen, karmaşık birleşik cümlelerin iki veya daha fazla birleşik cümle özelliği taşıyan cümle olduğunu söyler. Bir karmaşık birleşik cümlelerin “hem sıralı birleşik hem şartlı birleşik veya hem iç içe birleşik hem şartlı birleşik hem de bağlı birleşik, vb. birleşik cümle özelliğini” taşıyabileceğini ifade eder.³⁹⁷

Bedri Sarıca ise *karma cümleler* başlığı altında *her türden cümle yapısının bir arada kullanılması* ifadesini kullanmış, karmaşık cümleyi, birleşik cümle içinde ele alan ve *iki veya daha fazla birleşik cümlelerin bir arada bulunması* olarak açıklayan tanımların kapsamını genişletmiştir. “Her türden cümle yapısının yer yer bir arada kullanılmasıdır.

³⁹⁵ Tahsin Banguoğlu, *age.*, s. 562.

³⁹⁶ H. İbrahim Delice, “Yapı Açısından Cümle Sorunu”, *Turkish Studies*, 7/3, (2012), s. 875.

³⁹⁷ Mehmet Özmen, *age.*, s. 194.

Bu tip cümleler, birçok konuyu bir arada vermeye imkân tanıdığından yazarlarca sık kullanılır.”³⁹⁸

Metnimizde yer alan karmaşık cümle sayılabilecek cümle örnekleri:

- Başı, dudakları, omuzları, göğsü, velhasıl bütün vücudu onu dinliyor *ve* muhakkak *ki*, bacaklarında bile, dokunacak *olursam*, aynı dikkati ve mesut teslimiyeti bulurum. (14-7)

- O, doğrusu istenirse, bütün ömrünce bundan korkmuş, bir gün insanlar ve eşya ile olan münasebetlerinin, ihsasların sathî planından çok daha derin ve çok başka bir seviyeye çıkmasından, kâinatı saran ve ona güzelliğini veren büyük sırrın, ortasından kesilmiş bir meyve gibi birdenbire bütün çıplaklığıyla apaçık görünmesinden, korkunç manzarasıyla onda her nevi yaşama zevkini bir anda, tıpkı bir nefeste söndürülen bir mum gibi söndürmesinden korkmuştu. (15-16) (Sıralı, Şartlı)

- "Ah Yarabbim, şimdi ben ne yapacağım? Ne yapacağım?" diye kendi kendine soruyor, ovuna ovuna bundan sonra, ne yapacağını, nereye gideceğini, nasıl yaşayacağını düşünüyordu. (34-13) (İç içe, Sıralı)

- İki de bir küçük cüssesinden hiç beklenmeyen dik bir sesle "Yaşa Kosti!" diye bağırıyor ve muttarit, muntazam, hiçbir ritmini kaçırmayan bir şekilde elini çırpıyordu ve muttasıl gülüyordu; hoyrat, kaba bir çocuk ağzında insanın kanını donduracak şekilde tecrübeli bir gülüşle gülüyor ve o güldükçe oynayanların keyfi artıyor, ziller daha şiddetli çalıyor, karınları büyük bir maharet ve süratle bir usta tefzen elinde dönen bir tef gibi dönüyor, birbirlerine attıkları yan bakışlar daha iğrenç, yapışkan oluyordu. (30-32) (İç içe, Sıralı, Bağlı)

H. İbrahim Delice, yapılarına göre cümleleri Türkçe Sözdizimi kitabının ilk baskısında üç temel gruba ayırmıştır. Birleşik cümleleri ise ‘sıralı, girişik, şartlı, edatlı, iç-içe, karmaşık birleşik cümleler’ olarak listelemiştir; ancak, kitabının üçüncü basımında sıralı ve bağlı cümle dizilerini ‘yapılarına göre cümle’ başlığı altında değil de ‘kullanımlarına göre cümleler’ başlığı altında vermiş, bu yaklaşımının en bariz özelliğini,

³⁹⁸ Bedri Sarıca, *age.*, s. 112.

cümleyi amaç kavramı doğrultusunda ‘yapmak’ ve ‘kullanmak’ esası ile birbirinden ayırmak olduğunu ifade etmiştir.³⁹⁹

Biz çalışmamızda yapısına göre cümleleri şu şekilde incelemeyi uygun gördük: 1) Basit cümle, 2) Birleşik Cümle, 3) Sıralı Cümle (Bağımlı Sıralı Cümle, Bağımsız Sıralı Cümle), 4) Bağlı Cümle, 5) Eksilteli Cümle, 6) Açıklamalı Arasöz ve Ara cümleli Cümle.

3.1.1. Basit Cümle

Günay Karaağaç, basit cümleyi, “Yapısında isim veya fiil cinsinden tek yüklem bulunan cümle basit cümledir.” şeklinde tanımlar.⁴⁰⁰

Zuhal Kültür’ün basit cümle tanımı şu şekildedir: “Bir tek çekimli fiille kurulan cümledir. Bağımsız cümle de denir.”⁴⁰¹

“Yalın tümcede tek yargı bulunur.” diyen Yaşar Yörük, bu yargının bir düşünce, bir duygu bir istek... olabileceğini söyler.⁴⁰²

Mehmet Özmen, basit cümlelerin, öznesinin gizli veya saklı olması halinde, tek yüklemden ibaretmiş gibi görülebileceğini; ancak, öznenin gizli veya saklı olmasının o cümlede özne olmadığı anlamına gelmediğini belirtir.⁴⁰³

Tahir Nejat Gencan, basit cümle teriminin yerine “yalın tümce” terimini kullanmış ve onu “yalnız bir tek duyguyu, bir tek düşünceyi, bir tek isteği, bir tek olayı, bir tek yargıyı anlatan söz dizisine yalın tümce denir” şeklinde tanımlamıştır. Yalın tümcenin, başka bir önerme ile tümlenmeyeceğini; başka bir önermeyi tümlemediğini;

³⁹⁹ H. İbrahim Delice, “Yapı Açısından Cümle Sorunu”, *Turkish Studies*, 7/3, (2012), s. 874.

⁴⁰⁰ Günay Karaağaç, *age.*, s. 237.

⁴⁰¹ Zuhal Kültür, *age.*, s. 34.

⁴⁰² Yaşar Yörük, *age.*, s. 73.

⁴⁰³ Mehmet Özmen, *age.*, s. 141.

başka bir önermeye bağlanmayacağını; yani başka bir bağımsız önermeye bir bağlaçla ya da (, ;) gibi imlerden biriyle bağlanmayacağını belirtmiştir.⁴⁰⁴

Metnimizde toplam 4984 basit cümle tespit edilmiştir. Metnimizden seçtiğimiz bazı örnekler:

Metinde Yer Alan Basit Cümle Örnekleri

- Beş arkadaştlar. (11-3)
- Beşinin de neşesi son haddine varmıştı. (11-3)
- Masalarının karşısına düşen iki pencere içine oturmuş iki çift ile tam ortadaki masada dört erkekten mürekkep bir grup daha vardı. (11-5)
- Zaten bu beş arkadaşın etraflarına pek bakacak halleri de yoktu. (11-11)
- Daha ziyade kendi içinde yaşamağa alışmış olan Abdullah Efendi'ye gelince o, gecenin gidişinden pek memnundu. (11-14)
- Fakat ne çıkardı. (12-12)
- Hakikatte Abdullah Efendi, ömürlerinin sonuna kadar kendileri olmaktan kurtulamayan, nefislerini bir an bile unutamayan, etrafındaki havaya kendilerini en fazla bıraktıkları zamanda bile, içlerinde, tıpkı alt katta geçen bütün şeyleri merakla takip eden bir üst kat kiracısı gibi köşesinde gizli, mütecessis, gayrimemnun ve zalim ikinci bir şahsın mevcudiyetini, onun zehirli tebessümünü, inkar ve istihfaftan hoşlanan gururunu ve her an için ruhu insafsız bir muhasebeye davet edişini duyan insanlardan biriydi. (12-16)
- Zavallı Abdullah Efendi bu sessiz seyircinin bakışları altında hayatının her lezzetinin birdenbire zehir kesildiğini bütün ömrünce görecekti. (12-25)
- Bu akşamın fevkaladeliği, bu kibirli ev sahibinin belirsiz bir şekilde sızmağa başlamasında, hüviyetindeki nüfuzlu ve sert tarafı kaybetmiş, yumuşamış hissini vermesindeydi. (12-31)
- Herkes onu beğeniyordu. (13-1)
- Abdullah Efendi bir müddet onun bir otomata benzeyen hareketlerle yemek yiyişini ve daha doğrusu önündeki geniş makarna tabağına, bu dik bıyıklı ve tahta burunlu

⁴⁰⁴ Tahir Nejat Gencan, *Dilbilgisi*, 4. bs., TDK Yayınları, Ankara, 1979, s. 121.

başın muntazam fasıllarla, birdenbire kesilmiş gibi düşüp sonra yine kalkmasını seyretti.
(13-19)

- Bu, ufak tefek, zarif, her istediği zaman dudaklarının ıslaklığına ve gözlerinin parıltısına biraz daha mana koymasını bilen kadınlardandı. (13-29)

- Esmer ve çok tatlı bir teni vardı. (13-31)

- Boynunu zaman zaman şişiren nefesinde, omuzlarının teslimiyetinde, bütün varlığının karşısındakine ait olduğunu gösteren bir hâl vardı. (14-2)

- Abdullah, ufak bir dikkatle bu konuşmanın istikametini buldu. (14-23)

- Hiçbir ifrit, hiçbir karışık mahluk, Abdullah Efendi'yi bu bacakları ve dudakları ayrı ayrı şeyler konuşan kadın kadar korkutamazdı. (14-28)

- Birdenbire Abdullah, kendisi için hayatın artık sırrı kalmadığını görerek korktu. (15-5)

- İşte şimdi, o kadar ürktüğü ve bununla beraber beklediği saat gelip çatmıştı.
(15-23)

- Abdullah Efendi'de bu korku tam üç sene evvel hayatının biricik macerasını kapatan ve onu bambaşka bir adam yapan bir kış gecesinden beri vardır. (15-25)

- Bunun nasıl olduğunu bizzat kendisi de pek kolay anlatamazdı. (15-32)

- Sadece tek bir şeyi, o zamanlar ümitsizliğin son haddinde yaşadığını biliyordu.
(16-1)

- Bir insanın kendi talihini bütün vuzuhuyla görmesi kadar korkunç ne olabilir?

(16-2)

- Abdullah, bir kere kapısını çalmamış, semtine uğramamış olan bu güzel mahlukun, böyle uçan bir çatıdan ve bir yıldız kasırgası içinde odasına tavandan girmesine hiç de hayret etmedi. (16-13)

- Şimdi işte bu müphem hissi gözlerinin önünde bir hakikat oluyordu. (16-22)

- Bu saadetin yanında onu bir daha göremeyeceğini bilmenin ıstırabı bile küçük kalıyordu. (17-2)

- İşte o gecedен beri kendisinde çok derin bir yerde saklı, esrarlı bir zembereğin harekete geçtiğini duydu. (17-4)

- Kainat karşısında artık aynı adam değildi. (17-5)

- Öbür insanlar... işte bu akşam, belki de en kat'i şekilde onlardan ayrılıyordu.
(17-15)

• Etten ve kemikten alelâde bir kadın yerine, esrarlı bir mevcut, başka bir yıldızın mucizeli bir çocuğu tarafından sevilmiş olmanın istisnâî saadetini şimdi, senelerden sonra kim bilir nasıl bir kefaretle ödeyecekti? (17-17)

• Şimdi ne yapacaktı? (17-25)

• Burada sarışın, elâ gözlü, güzel ve muntazam ağızlı bir kadın oturuyordu. (17-32)

• İşte bu anda olan şeyi Abdullah Efendi ömrünün sonuna kadar unutamazdı. (18-17)

• Arzu ve heyecanın şişirdiği boynu, bir nabız kadar muntazam atıyordu. (18-25)

• Bu dakikayı hayatından silmek için o neleri feda etmezdi! (19-7)

• Ve o konuştuğu sandalyede yığılmış kalmış olan manto, elbiseler, çamaşır yığını yavaş yavaş sanki içlerine kuvvetli ve muntazam bir şekilde hava verilmiş gibi şişerek şekillerini aldılar. (19-11)

• Filhakika birkaç dakika sonra aynı hadiseye tekrar şahit oldu. (19-19)

• Hayatını hiç de boşuna geçirmemişti. (19-25)

• Daha çocuk denecek kadar genç bir yaşta çıplak ve sefil bir evde bütün bir kış gecesini bir ölüyle baş başa geçirmişti. (19-27)

• Uzun zaman bir uçurum kenarında en tehlikeli adımlarla yürümüş bir adam gibi başı dönüyordu. (20-8)

• Hiçbir zaman aklın serhaddi dediğimiz bıçak sırtında bu kadar uzun uzadıya dolaşmamıştı. (20-9)

• Beyaz örtülü masalarla siyah hezaran iskemleleri, bomboş ve her gün binlerce defa seyrettiğimiz o alışık çehreleriyle görünce âdeta sevindi. (20-20)

• Bir saksının, bir sedirin, bir masanın, bir duvar veya kapının değişmesi imkânsızdı. (20-27)

• Fakat acaba gerçekten onlar değişmez miydi? (20-29)

• Alkolün verdiği tenebbühle doludizgin işleyen kafası şimdi bu yeni yolda yürüyordu. (20-30)

• Bir an kendine gelir gibi oldu. (20-30)

• Ne boş yere yoruluyordu? (20-30)

• Yazık değil miydi? (20-31)

- Neden bunları düşünüyordu? (20-31)
- Rakamları mutlak kıymetleriyle tekrar topladı. (21-5)
- Hepsi 19 ediyordu. (21-6)
- Sıfırı atıyor. (21-6)
- Abdullah'ta da çocukluğundan beri bu rakam hastalığı vardı. (21-9)
- Bu itiyat, kafasını dünyanın en çabuk işleyen bir hesap makinesi haline getirmişti. (21-10)
 - Bu sefer gelirken de böyle olmuştu. (21-13)
 - Rakam yine tekti. (21-19)
 - 11 çıkıyordu. (21-20)
 - Fakat niçin toplamıştı? (21-21)
 - Ağır ağır içti. (21-25)
 - Açık kapıdan yalnız bir parçasını gördüğü sokak, ona erişilmez bir cennet gibi görünüyordu. (21-26)
 - Hakikatte buradan nereye gidebileceğini düşündü. (21-29)
 - Bütün etrafıyla kendi arasında imkansız denebilecek derecede kuvvetli bir münasebet teşekkül etmişti. (22-16)
 - Tıpkı suda, yahut daha koyu bir mayi içinde yürüyen bir adamın adımlarındaki ağırlığa benzer bir halleri vardı. (22-28)
 - Abdullah onları her tekrarlayışında kendisini değişmiş külçeleşmiş, çok paslı bir makine haline gelmiş zannediyordu. (22-29)
 - Birdenbire kafasına yeni bir tecrübe fikri geldi. (22-31)
 - Daha iyisi buna yavaş yavaş alışmalıydı. (23-3)
 - Bu garip proje ona bu fikri bulduktan sonra çok basit göründü. (23-6)
 - Abdullah Efendi birdenbire kuyusundan çıktı. (23-19)
 - Eğlenmek, ne güzel şeydi bu! (23-20)
 - Bu gece bunun için buraya toplanmışlardı. (23-21)
 - Hem o herkesten fazla eğlenecekti. (23-22)
 - Görülmeyen şeyleri gören, işitilmeyen şeyleri işiten ve bir hayalin, bir gölgenin içinde, yani bir tasavvurun imkanlarındaki hudutsuzlukla kâinatı idrak eden bir insan sıfatıyla eğlenecekti. (23-22)

- Bu sıcak yaz akşamında içki hakikaten güzel bir şeydi. (23-26)
- Neden sonra arkadaşları içkinin kifayet ettiğine karar verdiler. (24-2)
- Uzun boylu iri yarı, Beyoğlu alemlerinin bütün sırrına vakıf hovarda bir arkadaşı, onları istedikleri gibi eğlendirebileceğini söylüyordu. (24-4)
- Niçin gitmemeliydi? (24-6)
- Aşk insanların, en tabii ihtiyacıydı. (24-7)
- Bu sıcak, ağır yaz gecesinde alkolün yalancı cennetinde arzuya uyanan bu insanlar hep birden kadın vücudunun güzelliğini düşünüp hatırladılar. (24-7)
- Ancak tenin azdığı zamanlarda duyulan bir heyecanla hep birden yola çıktılar. (24-13)
- Tecrübesinde muvaffak olmuştu. (24-16)
- Ömrünün bu garip saatine arkadaşlık edecek kadın, hakikaten başka türlü olmalıydı. (24-20)
- O masa başında eski hatıralarını, geçmiş zevklerini ballandıra ballandıra tekrarlayan arkadaşlarına her zaman imrenmişti. (24-22)
- Sonra yan odalardaki mırıltıların ancak bulandırabildiği yekpare ve renksiz bir sessizlikle baş başa kaldı. (24-32)
- Bir kenarına ilişmek arzusuyla bu yatağa yaklaştı. (25-4)
- Ömründe bu kadar kirli, sefil ve harap bir yatak görmemişti. (25-5)
- Ses asırlar içinden geliyor gibi boğuktu. (25-14)
- Şaşkın şaşkın etrafını araştırmağa başladı. (25-15)
- Fakat görünürde kimseler yoktu. (25-16)
- Yavaş yavaş bir vehme kapıldığına inanmak üzere iken ses tekrar başladı. (25-16)
- Bu en aşağı yüz elli, iki yüz yaşlarında bir erkekti. (25-23)
- Abdullah Efendi bu kadar korkunç bir şekilde ihtiyarlamış bir başka çehreye hayatında rastlamamıştı. (25-24)
- Bu çehrede iki sönük çizgi haline girmiş gözlerden ve son derecede korkunç, iğrenç ve sinsi gülüşle en feci yara manzarası gösteren ağızdan başka canlı hiçbir şey yoktu. (25-28)

- Tek bir diş, güldükçe bir yara gibi genişleyip büyüyen bu ağzın ortasında sallanıyordu. (25-30)
- Daha fazlasına tahammül edemeyen Abdullah elleriyle yüzünü kapayıp kaçmak istedi. (25-32)
- Ah, vire sen bilmezsin beni? (26-1)
- Yatakta bakıyordum. (26-9)
- Çok yaptı amur. (26-12)
- Arzunun bu kadar ısrarla kendisine hakim olduğunu bilmiyordu. (27-5)
- Bütün uzviyeti ancak bir kadının huzuruyla tamamlanacak bir eksiklik içinde kavruluyordu. (27-6)
- Bütün bunları düşünürken, o sefil odada bile arzunun kendisini bir an bırakmamış olduğunu, biraz da hayretle hatırlıyordu. (27-17)
- Onları bir kuyu tulumbası ile üzerinde bir dikiş makinesi bulunan küçük bir masanın kımıldanacak bir yer bırakmayacak kadar doldurduğu küçük bir taşığa aldılar. (27-21)
- Kapıdan daha girer girmez, onun ölçülü ve ahenkli kalçalarının hareketlerine, dolgun ve güzel kollarına hakikaten anlayan bir gözle bakmıştı. (27-26)
- Abdullah Efendi içinde bu saadeti tadacağı odaya bir göz attı. (28-1)
- Geniş, temizce bir yatak, duvarlardan birisini baştan başa kaplıyordu. (28-2)
- Yatağın karşısında sokağa bakan pencerelerin önünde alçak bir sedir vardı. (28-3)
- Küçük bir çocuk orada uyuyordu. (28-4)
- Abdullah Efendi bunu pek münasebetsiz buldu. (28-5)
- Muhakkak onu dışarıya çıkarmak lazımdı. (28-6)
- Kapının yanında, üstünde bir yığın ufak tefek bulunan, fersiz aynalı eski bir konsol duruyordu. (28-6)
- Karşı duvarda ise çoğu eski mecmualardan kesilmiş bir yığın resim asılıydı. (28-8)
- Erkeğin belinde bir kuşak vardı. (28-14)
- Çok hususi biçimli ceketinin altında, üst düğmesi çözüktü mintanının yakasından gırtlak kemiği fırlıyordu. (28-14)

• Arzunun bütün uzviyetinde bir iksir gibi dolaştığı Abdullah Efendi, masumun orada olmasına istemeye istemeye razı oldu. (28-23)

- Nihayet, küçük bir çocuktan ne çıkardı? (28-25)
- Asıl mesele bu münasebetsiz geceyi bu kadınla beraber bitirmekti. (28-25)
- Güç zaptettiği bir iştahla genç kadına yaklaştı. (28-31)
- Bu humma içinde kahramanımız, yaşadığı gecenin kendisi için korkunç bir

gece olduğunu, insafsız bir kaderin yanı başında yürüdüğünü ve her aydınlığı, her vuzuhu bir anda karartacak kadar bulanık nefesini zaman zaman alnına üflediğini unutmuş gibiydi. (29-9)

- Ah, yarabbim, şimdi ben ne yapayım?.. (29-23)

• Abdullah, gördüğünden ziyade göreceği şeylerin korkusu içinde bir köşeye büzülmüş, ne yapması lazım geleceğini düşünürken hakikaten korktuğu başına geldi. (30-1)

- Gördüğü sadece hakikatti. (30-7)

• Abdullah, büzüldüğü köşeden dişleri birbirine çarpa çarpa onu seyrediyordu. (30-20)

• Sivri ökçelerinin üstünde külhanbeyinin attığı ölçülü, kıvrak adımları, ani ve sert dönüşlerini, şişman kadının erkeğine yetişmek için sarfettiği gayretle beraber, son derecede vazıh görüyordu. (30-22)

• Abdullah şaşkınlığın ve korkunun son haddinde bu acayip manzarayı uzun bir müddet seyretti. (31-8)

- Hakikaten ne yapacağını bilmiyordu. (31-10)

- Bu odada biraz daha fazla beklemek delilikti. (31-17)

- Yavaş yavaş bacaklarının çözüldüğünü hissetti. (31-19)

- Deli gibi koşuyordu. (31-22)

- Evin bulunduğu sokağı ve daha birkaçını aynı hızla geçti. (31-23)

- Abdullah Efendi ona yalvardı (33-11)

- Fakat polis neferi onu itelemekte devam etti (33-13)

- Ve Abdullah Efendi gözleri yaş içinde, olduğu yerde kalıverdi. (33-15)

• Bütün dünya tarafından duyulacak ölümünün, hayatıyla etrafı arasında açacağı uçurumu gayet vazıh görüyordu. (34-22)

- Ayaklarının ucunda bütün bir semt kademe kademe dizilmiş evlerle denize doğru iniyordu. (38-8)
- Hakikatte bu hepsinden korkunçtu. (48-25)
- Hiçbir yere bakmadan ortadaki masanın üstünde kenarları buğulanmış sürahiye doğru koştu. (50-1)
- O perşembe gününü sabahtan akşama kadar yatakta okuyarak geçirmiştin. (52-1)
- O, sadece bu geceyi idare eden tesadüflerin emrinde idi. (54-5)
- Ankara'da ara sıra tesadüf edilen gurupsuz akşamlardandı. (54-17)
- Bir sevinç gürültüsünde cümlemin son tarafı kayboldu. (58-30)
- Oda, karşıma düşen duvardaki bir hücreye konmuş büyükçe bir gaz lambasıyla aydınlanıyordu. (62-23)
- Kahramanların, iyilik ve güzellik perilerinin insanlar arasında dolaşıp gezdikleri ve onların talihlerine iştirak ettikleri uzak zamanlardan kalmış gibisiniz. (65-21)
- İşte o zamandan beri bu yol, birçoğu binlercesi gibi birkaç yüz metre sonra, küçük bir Anadolu köyünün inzivasında kaybolacağına hiç şüphe olmayan, bu küçük ve sade yol benim için mahiyetini değiştirdi. (79-14)
- Bir iki defa yanındakilerle konuşmak için yüzünü benden yana doğru çevirdi. (82-30)
- Bütün bunları düşünün düşünün eve döndüm. (83-28)
- Bu halin önüne geçmek için Bağdat'tan, İstanbul'dan doktorlar getirtir. (115-14)
- Dedemin çok sevdiği bir geyik, bir gece kısa ve şiddetli bir tepinmeden sonra ahırdaki bölmesinde ölüverir. (116-11)
- Her gün Halep'ten, İstanbul'dan paket paket eşya geliyor. (117-12)
- O zamanlar ben de on üç, on dört yaşlarındaydım. (122-9)
- Gözünde parlayan hain ve meraklı iştah beni az kaldı çıldırtacaktı. (123-8)
- Ahmet Ağa İzmit civarındaki köyüne, kardeşinin yanına çekilmişti. (128-12)
- Büyükhanım Yümnü Bey'in karısının yatalak annesiydi. (136-19)
- İki ay sonra Zeynep'le evlendim. (140-20)

- Bir kadın aşkının nasıl bir mucize olduğunu, bir erkeğin hayatında neleri değiştirdiğini, bu evlenme teklifini Zeynep'in kabulü bana öğretti. (144-26)

- Sabri o konuşurken yüzünün duru beyazlığına, koyu kumral saçlarına, çehrenin çok düzgün bademine bakıyordu. (155-4)

- Kitap, artık bitirilmesi için kendisini zorlayacak kadar ilerlemişti. (156-10)

- Böyle hatadan hataya, haksızlıktan haksızlığa atlaya atlaya nereye kadar geldik. (159-27)

- Evimiz yandığı zaman ben çok küçüktüm. (160-6)

- Köşeyi dönerken sağnak onu adeta boğacaktı. (166-31)

- İki de, bu felaketin her cinsini görmüş kadının sevgisini adeta bir yığın hürriyetsizlikle ödüyorlardı. (167-25)

- Sabri ihtiyar kadının onu dinlerken yavaş yavaş değiştiğini gördü. (168-10)

- Kadının yüzüne korka korka baktı. (169-2)

- Misafire gözüyle işaret etti. (169-4)

- Ben geceleri yatağımda hep bu hikâyeyi hatırladığım için, dizlerimi kucaklayarak uyurdum. (201-7)

- Sonra kıvılcımlar, salkım salkım etrafa dökülüyordu. (210-23)

- Deniz yer yer kırmızıydı. (210-24)

- Yorgunluktan ve mahmurluktan maskelerini aralaya aralaya bir pandomimada imiş gibi bu sessiz konuşma, bu küçük ve manalı hareket bolluğu onu büyülemişti. (215-3)

- Bu, satranç oynar gibi her an uyanık bir hayattı. (218-10)

- Bu ev annemin dayısının evi idi. (229-4)

- Sani Bey orta boylu, ben tanıdığım zaman kır sakallı, geniş, atletik vücutlu, mavi gözlü bir adamdı. (229-4)

- Hava yağmurluydu. (266-1)

- Hallerinden bu rutubetli havada ölesiye üşüdükleri anlaşılıyordu. (268-5)

3.1.2. Birleşik Cümle

Günay Karaağaç, birleşik cümleyi şu şekilde tanımlar: “Birleşik cümle, yapısında birden fazla yüklem bulunan cümledir.” Karaağaç, birleşik cümlelerin, birden çok basit cümleyle kurulduğunu belirterek birleşik cümlelerde, yardımcı cümlelerin, basit

cümlelerin ögeleri gibi çalıştığını ve yardımcı cümlelerin, asıl cümlelerin öznesi, nesnesi veya zarfı gibi görev yaptığını ifade eder.⁴⁰⁵

Muharrem Ergin, birleşik cümlelerin bir asıl cümle ile onun manasını tamamlayan bir veya daha fazla yardımcı cümleden meydana geldiğini söyler.⁴⁰⁶

Mehmet Özmen, birleşik cümlelerin birbirlerine değişik yapı ve anlam ilişkisiyle bağlandığını belirtir.⁴⁰⁷

Necati Demir'in birleşik cümle tanımı da şöyledir: "Birleşik cümle, temel cümlecik ile cümlecik veya yan cümleciklerden meydana gelmektedir."⁴⁰⁸

Metnimizde toplam 631 birleşik cümle tespit edilmiştir. Tespit etmiş olduğumuz bu birleşik cümleleri, iç içe birleşik cümle, ki'li birleşik cümle ve şartlı birleşik cümle olmak üzere üç başlıkta değerlendirerek örneklendirmeyi uygun bulduk:

3.1.2.1. İç İçe Birleşik Cümle

Muharrem Ergin, iç içe birleşik cümleyi açıklarken: "Bu, bir cümlelerin başka bir cümlelerin içine girmesi ile meydana gelen birleşik cümledir." der ve bu birleşik cümlede, bir cümlelerin başka bir cümlelerin bir unsuru veya cümle içinde bir isim unsuru durumunda bulunduğunu söyler.⁴⁰⁹

Günay Karaağaç, bu cümlelerde yardımcı cümlelerin, ana cümlelerin bir ögesi veya o ögenin bir parçası olduğunu ve ana cümlelerin sonda bulunduğunu belirtir.⁴¹⁰

⁴⁰⁵ Günay Karaağaç, *age.*, s. 238.

⁴⁰⁶ Muharrem Ergin, *age.*, s. 404.

⁴⁰⁷ Mehmet Özmen, *age.*, s. 143.

⁴⁰⁸ Necati Demir, *Cümle Bilgisi*, 1. bs., Altınordu Yayınları, Ankara, 2019, s. 72.

⁴⁰⁹ Muharrem Ergin, *age.*, s. 406.

⁴¹⁰ Günay Karaağaç, *age.*, s. 239.

Bilal Aktan, "iç içe birleşik cümlede temel cümleye dış cümle, yan cümleye iç cümle" denildiğini ifade eder ve temel cümlede yüklem çoğu zaman çekimli bir fiil, iç cümlede ise çekimli bir yüklem fiil olabileceği gibi ek fiil almış bir yüklem ismi de olabileceğini açıklar.⁴¹¹

"Bir temel cümle ile bu temel cümlelerin içinde yer ve görev alan bir veya birkaç cümlelerin kurduğu birleşik cümleye iç içe birleşik cümle" denildiğini belirten Necati Demir de iç içe birleşik cümlelerin daha çok alıntı ve aktarma ifadelerinde kullanıldığını söyler.⁴¹²

Metinde Yer Alan İç İçe Birleşik Cümle Örnekleri

- Kendi kendine: -İşte, dedi, şu karşımda oturan erkek muhakkak ki tanıdığım insanların en mesududur. (14-4)
- "Belki de büsbütün çıldıracağım!.. Büsbütün..." diyerek ürperdi ve sonra saklayamadığı bir telaşla, yanındakilerin bunu farkedip etmediklerini anlamak için dört tarafına bakındı. (17-21)
- İçinde son bir ümitle "Belki doğru değildir, belki bana öyle geldi!" diyerek bir daha kendisini denemek istedi ve bu sefer salonun ta ucundaki pencere hücreğine oturmuş konuşan çifte yavaşça baktı; ve biraz sonra buradaki oyunun büsbütün başka türlü olduğunu gördü. (17-27)
- Abdullah Efendi: "Hiç olmazsa bu sefer öyle münasebetsiz bir şey görmüyorum, işte bunlar birbirine gayet uygun insanlar... " dedi. (18-6)
- Hayreti içinde "korkunç, korkunç!" diye haykırdı. (19-7)
- "Hep de bu işler bana tesadüf eder." diye talihinden şikayet etti. (20-11)
- Unutmak lazımdı; bir kiri üzerinden atar gibi unutmak... birdenbire "bir kadın olsa" diye düşündü. (21-31)
- "Hele ihsaslar bir kere orada işlemeğe başlasınlar, o zaman düşünce de gelir..." diyordu. (23-5)
- "Haydi, diyorlardı, kendine gel, eğleneceğiz..." (23-19)

⁴¹¹ Bilal Aktan, *age.*, s. 126.

⁴¹² Necati Demir, *age.*, s. 76.

- "İçelim, dedi, içelim!" (23-25)
- Yavaşça bir parmağını dudağına götürerek şaşırın garsona: "Aman uyandırmayın, sonra gelir alırım..." dedi. (24-17)
- Abdullah Efendi aceleyle kapanan bir kapının gürültüsünü işitti. (24-31)
- Keskin bir Rum şivesiyle: "Vire yukarıda bak, o zaman görezeksin beni... Hay sersem, hay..." ve bunu ürpertici bir kahkaha takip etti. (25-17)
- Fakat ses bırakmıyordu: Ah, vire sen bilmezsin beni? (26-1)
- Abdullah Efendi: "Unutmak, diyordu, Yarabbim bu geceyi, bu sinsi ihtiyarı, onun yapışkan kahkahalarını, bir mezardan gelir gibi ölümü beraberinde taşıyan sesini unutmak için ne yapmalı?" (26-23)
- Arkadaşları gülerek: "Hepsini mi?" diye sordular. (26-30)
- "Hayır, diye cevap verdi. Hiçbirini... Hiçbirini beğenmedim..." (27-1)
- "O halde seni mutlaka başka bir yere götüreceğiz..." dediler. (27-2)
- Abdullah Efendi, bir elini beline dolamış olduğu genç kadına yavaşça: Çocuğu başka yerde yatırmak kabil değil mi?.. diye sordu. (28-18)
- Kadın çok nazlı bir sesle ona cevap verdi: Ne lüzumu var, şekerim, masum varsın uyusun... (28-21)
- Fakat genç kadının attığı keskin çığlık bu ameliyeyi, yarıda bıraktı: Aman yarabbim, sağ göğsüm, sağ göğsüm yerinde yok, demin çıkarmıştım, takmayı unutmuşum. (29-19)
- Abdullah ilk önce buna inanmak istemedi, elleriyle gözlerini oğuşturarak tekrar bakıyor, "Artık bu kadar olmaz." diye söyleniyordu. (30-5)
- İkide bir küçük cüssesinden hiç beklenmeyen dik bir sesle "Yaşa Kosti!" diye bağırıyor ve muttarit, muntazam, hiçbir ritmini kaçırmayan bir şekilde elini çırpıyordu ve muttasıl gülüyordu; hoyrat, kaba bir çocuk ağzında insanın kanını donduracak şekilde tecrübeli bir gülüşle gülüyor ve o güldükçe oynayanların keyfi artıyor, ziller daha şiddetli çalınıyor, karınları büyük bir maharet ve süratle bir usta tefzen elinde dönen bir tef gibi dönüyor, birbirlerine attıkları yan bakışlar daha iğrenç, yapışkan oluyordu. (31-1)
- "Ebediyete kadar, ebediyete kadar benimle beraber gelecekler..." diye düşündü. (32-2)

- "Zaten yollarımız ayrılmıştı!" diye düşündü. (32-10)
- "Güneş, Yarabbim güneş!" diye bağırdı. (32-20)
- "İşte birkaç adım kaldı" diye kendi kendine söylendi (32-25)
- "Acaba neresi yanıyor?" diye merak etti, ve birdenbire büyük, tamiri kabil olmayan bir felaket ihtimaliyle titredi, oraya, kalabalığa doğru koşmağa başladı. (32-31)
- "Ah, Yarabbim, ne yapmalı, nasıl kendi kendimi kurtarmalıyım?" diye ovunarak ileriye atıldı. (33-4)
- "Deli misiniz?" diyordu... (33-8)
- Büyük bir soğukkanlılıkla yanındakilere sordu: "Yaşıyor mu?" (33-32)
- "Hayır" diye cevap verdiler. (34-1)
- "Ah Yarabbim, şimdi ben ne yapacağım? Ne yapacağım?" diye kendi kendine soruyor, ovuna ovuna bundan sonra, ne yapacağını, nereye gideceğini, nasıl yaşayacağını düşünüyordu. (34-13)
- "Belki de bir nutuk söylerim." dedi. (35-12)
- "Kim bilir belki güneş doğunca bu işkence de biter" diyordu. (43-22)
- "Tam bir rakam olmak, tam bir rakam.. Ah, ne saadet Yarabbi!" diyordu. (44-27)
- "Bir ömür bitebilir", diyordu. (48-26)
- Tevekkeli tanımadığınız, bilmediğiniz adamlarla işe girmeyin derler, dedi. (58-16)
- Amma da yaptınız, dedim. (66-4)
- Güzeldi, diye cevap verdim. (67-1)
- Niçin geldiniz, niçin bu akşam buraya geldiniz ve benim rahatımı ne diye kaçırdınız, dedi. (68-20)
- Affedilecek bir şey yok, diyordu. (72-5)
- Bana: "Oynayıp ne yapacağız? Sen bize yılanı anlat" dedi. (123-7)
- Ben de bir şey söylemiş olmak için "Bizim semai ne olacak?" dedim. (136-6)
- "Zeynep'i getirmediniz mi?.. Kızımı neye getirmediniz?" dedi. (136-16)
- Ben de sizinle İstanbul'a geliyorum. dedi. (172-21)
- Allah büyüktür Fahri Bey, diyordu. (207-30)

- Büyükannem ona "Bunun içinde ne var biliyor musun?" diye dik dik sordu. (210-9)
- Bu gece ya kalmalıydınız, yahut ben de sizinle gelmeliydim, dedi. (213-2)
- Nasıl olur, dedim. (270-25)
- Genç kadın, "Hangi ceviz ağacı?" diye sordu. (281-30)
- Evli kadını, dedi. (299-13)
- Muazzez, kardeşim mektebi bitirmeden evlenmem, diyor. (301-7)
- Ve kadının bütün bir mektepli nesli için meşhur olan dalgınlığını hatırlayarak; "Size evvelce de söylemişim" dedi. (324-2)
- Sizinle iyi dostluk yapılır, dedi. (325-21)
- Bizi buraya sokan ihtiyar adam: " Madamın biraz işi var" dedi. (332-21)
- "Senin gölgen eşyaya kadar uzanacak!" dedi. (342-11)

3.1.2.2. *Ki'li Birleşik Cümle*

Ana cümle ve yardımcı cümlelerin ki bağlacıyla birbirine bağlandığı cümleler ki'li birleşik cümlelerdir.

Ki'li birleşik cümle türü kaynaklarda "ki'li bağlı cümle, ilgi cümlesi, ki'li birleşik tümce, ki'li birleşik cümle (ilgi cümlesi), ki ilinti cümlesi, ilgi cümlesi (ki'li birleşik cümle), ki ile bağlanan önermeler, bağlaçlı (ki'li) yan cümle (bağlı cümle)" gibi farklı terimler kullanılarak ele alınmıştır.⁴¹³ Biz de bu çalışmamızda en sık kullanılan "ki'li birleşik cümle" terimini kullandık.

Başak Barak Yılmaz, terim, tanım ve tasnif farklılıklarını değerlendirdiği tez çalışmasında, ki'li birleşik cümlelerin incelenen eserlerde genellikle birleşik cümle konusu içinde değerlendirildiğini, bazı kaynaklarda ise bu cümlelerin birleşik cümle sınıfından sayılmayıp bağlı cümleler sınıfına sokulduğunu ve bu sınıf değişikliğinin cümlelerin

⁴¹³ Başak Barak Yılmaz, *age.*, s. 78.

adında ve yapısında büyük değişiklikler yaratarak konuyla ilgili çalışmalar yapan kişiler arasındaki görüş farklılığını da ortaya koyduğunu belirtmiştir.⁴¹⁴

Muharrem Ergin, ki’li birleşik cümle için “Yabancı asıllı olan ve Türkçe için normal olmayan bu birleşik cümle Farsçadan geçmiş bulunan ki edatıyla ve onun Türkçesi olarak eskiden kullanılan kim edatıyla yapılan birleşik cümledir.” der.⁴¹⁵

Doğan Aksan da “ki ilgi adınının Farsçadan alındığını ve Türkçede “ki” ilgi adıyla yapılan tümcelerin dilin kendi anlatım özelliğine uygun olmadığını ve yabancı dillerin etkisiyle kullanıldığını söylemiştir.”⁴¹⁶

Ahmet Cevat Emre, “Türk Dilbilgisi” adlı eserinde on birinci asır metinlerinde “kim”in bağlama zamiri görevinde kullanımına dikkat çekerek Kutadgu Bilig’de bu kullanımın sıklığını dile getirmiştir. “Kim”in bağlama zamiri göreviyle on dördüncü ve on beşinci asır metinlerinde de kullanıldığını ifade ederek bu kullanıma dair cümle örnekleri vermiş ve bu dönemlerde bu bağlama karakterinin kullanılmış olmasının “kim”in Farsçadan alınmadığına dair sağlam bir belge niteliği taşıdığını belirtmiştir. Emre, “kim”in on dördüncü yüzyılda temel cümle ile yardımcı cümle arasında bağlama edatı görevinde kullanılması, “ol, şol, her, ne, kaçan, şöyle” gibi sıfat ve zarflarla birleşik olarak sıklıa kullanıldığının görülmesi, Türk yazı dilinin tarihi seyri içinde “kim”in kullanılmasının gittikçe azalarak “ki”nin onun kazandığı bütün fonksiyonları karşılar hale gelmesi, bu durumda “ki”nin ana ve yardımcı cümleleri birbirine bağlayan bir bağlama edatı olması gibi özelliklerinden bahsetmiştir.⁴¹⁷

Bilal Aktan, ki’li birleşik cümlelerde yardımcı cümlenin, ya doğrudan doğruya temel cümlenin yüklemine bağlı olup yüklemi tamamlayıcı bir ögesi (zne, nesne, zarf,

⁴¹⁴ *age.*, s. 85-86.

⁴¹⁵ Muharrem Ergin, *age.*, s. 405.

⁴¹⁶ Doğan Aksan, *Her Yönüyle Dil (Ana izgileriyle Dilbilim)*, 6. bs., C II, Ankara, 2015, s. 124.

⁴¹⁷ Ahmet Cevat Emre, *age.*, s. 521-532.

yer tamlayıcısı, yüklem ismi) olduğunu ya da temel cümlelerin ögelerinden birine bağlı olup onu belirten, tamamlayan, niteleyen bir unsur olduğunu belirtir.⁴¹⁸

“Ki’li birleşik cümle birbirlerine ki eki ile bağlanan iki cümleden oluşur.” diyen Mehmet Özmen, ki’den önce gelen cümlelerin ana cümle, ki’den sonra gelen cümlelerin ise yardımcı cümle olduğunu açıklar. Ki’li birleşik cümlelerin Türkçede yaklaşık bin yıldır kullanılan bir cümle tipi olduğunu belirterek Türkçeye Farsçadan geçtiğini ilk basit örneklerinin ise Sanskritçenin etkisiyle Uygurca döneminde görüldüğünü söyler. Bu cümlelerin Türkçeye girişinde, Farsça eğitimin ve Fars edebiyatına hâkim olmanın ve Farsçadan yapılan çevirilerin de etkili olduğunu belirterek Tanzimat dönemi ve sonrasındaki kullanımlarında, Fransızcanın da etkili olduğunu düşünülmemekte olduğunu açıklar. Özmen’in açıklamasına göre bugün Türkçede kuvvetlendirme görevinde kullanılan ki’ler Türkçe asıllıdır ve Eski Türkçedeki ‘erki’den gelmektedir.⁴¹⁹

Hikmet Dizdaroğlu, ‘ilgi cümlesi’ olarak ele aldığı bu cümle türünün iki cümleyi ki bağlacıyla birbirine bağladığını ifade ederek ‘ki’ bağlacının Farsçadan dilimize girdiğini, Türkçesinin eski metinlerde kim şeklinde olduğunu ve günümüzde bu şeklin kullanımdan kalktığını belirtir.⁴²⁰

Mustafa Özkan-Veysi Sevinçli, ki’li birleşik cümleyi, “ki bağlacıyla kurulan birleşik cümleler” şeklinde tanımlamışlardır. Eski metinlerde bu bağlacın “kim” şeklinde olduğunu belirterek bu tür cümlelerde iki cümleyi birbirine bağlayanın “ki” bağlacı olduğunu söylemişlerdir. Bu cümlelerde temel(asıl) cümlelerin yardımcı cümleden önce yer aldığını; ancak, bu yapının Türkçede yardımcı ögenin asıl ögeden önce gelmesi kuralına aykırı olduğunu ifade etmişlerdir. Kuruluş itibarıyla Türkçeye uymayan bu yapının buna rağmen şiirde ve nesirde sıklıkla rastlanıldığını belirtmişlerdir.⁴²¹

⁴¹⁸ Bilal Aktan, *age.*, s. 127.

⁴¹⁹ Mehmet Özmen, *age.*, s. 157, 158.

⁴²⁰ Hikmet Dizdaroğlu, *age.*, s. 216.

⁴²¹ Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli, *age.*, s. 204.

Necati Demir, Köktürk Yazıtları'nda “ki” ve “kim” bağlacının olmadığını, bu kelimenin ilk defa Uygur Türkçesi döneminde “kim” soru zamiri olarak karşımıza çıktığını belirtir. Sonrasında “kim”li birleşik cümlelere daha sık rastlanıldığını, Eski Türkçedeki “kim” ile Farsçadaki “ki”nin benzerlik kurduğunu belirtmiştir. Ses benzerliği ve yapısı dikkate alınarak “kim” ve “ki”nin birbirinin yerine kullanılmaya başlanarak bu durumun uzun bir süre devam ettiğini, Çağdaş Türkçede ise “kim”in yerini tamamen “ki”ye bıraktığını aktarmıştır. Demir, bazen şartlı birleşik cümlenin aksine olarak ana cümlenin başta, ki’ye kadar olan kısımda yer aldığını, yardımcı cümlenin ki ile başlayıp ya da ki’den sonra gelmekte olduğunu söyler ve ‘ki’ ile başlayan kısmın ana cümleye açıklama, sıralama, karşılaştırma, amaç, sebep, sonuç açısından açıklama yaptığını ifade eder.⁴²²

Metinde Yer Alan Ki’li Birleşik Cümle Örnekleri

- Kendisine bir nevi hafiflik gelmiş, denilebilir *ki* dört tarafını böyle vaziyetlerde bir demir kuşak gibi çeviren ve ona nefes aldirmayan boğucu, dar havalı şahsiyetinden kurtulmuştu. (11-16)
- Bu yüzdendir *ki* ona hiç yaklaşmamış, sevgilisini daima kendisinden uzak görmüş; ve bu hissini verdiği hurafevî bir korku içinde bütün hayatı zehirlenmişti. (16-20)
- Bir Abdullah Efendi *ki*, alınının ortasında kendisine ruh selametini, sükûnetini iade eden tek bir buseyi parlak ve yakıcı bir yıldız gibi taşıyordu. (16-31)
- Erkek bu acayip istihaleye alışmış olacaktı *ki*, hiç telaş göstermeden elini geriye çekti ve tekrar uzak bir mırıltıyı andıran sesiyle konuşmağa başladı. (19-9)
- O kadar eski ve sefildi *ki*, adeta bu sefalet onu canlı ve biçare bir mahluk yapıyor, ona bir nevi beşeri talih veriyordu. (25-6)
- Abdullah Efendi bu sefil odanın hakikatte bu yatağın mezarı, sırf onun için, onun ölçüsü üzerine yapılmış lahdi olabileceğini düşündü ve bu acayip düşüncenin verdiği marazî hazzın içinde bu sefaletin teferruatını derin derin tatmağa koyulmak üzere idi *ki*, çok ihtiyar, paslı bir sesin kendisinden su istediğini işitti. (25-8)

⁴²² Necati Demir, *age.*, s. 74

- Bu ses, bu çehreden de eskiydi, o kadar ihtiyar ve mecalsizdi **ki**, adeta ağızdan çıkar çıkmaz odanın sessizliği içinde çok eski, elle dokunmağa gelmeyen bir mumya gibi dağılıyor, bir yığın toz halinde yukarıdan aşağıya serpiliyordu. (26-3)
- Fakat yazık **ki**, gözleri onu aldatmamıştı. (30-7)
- Herkes biliyordu **ki** o içkiden hoşlanmaz, böyle yerlere pek nadir zamanlarda, sadece eşi dostu görmek için giderdi. (35-22)
- Ve yavaş yavaş hissediyordu **ki** bizzat kendisinin tamam bir rakam olarak kalması da buna bağlıdır. (44-24)
- Bunu idrak etmekten o kadar zavallı ve biçare idi **ki** artık burada, herkesin gözü önünde bulunan bu meydanda kalıp bekleyemezdi. (45-5)
- Etrafındaki sessizlik o kadar mutlak idi **ki** ayak seslerinin onu bozmasından korkuyordu. (45-26)
- Anadolu dağlarının yetiştirdiği hiçbir ot yoktu **ki** bu yemeklere konmuş olmasın. (55-16)
- Müdahale o kadar ani olmuştu **ki**, bir müddet şaşkın şaşkın olduğum yerde kaldım. (69-21)
- Bir gün baktım **ki** geniş ve gür hayat, şarkısını içimde söylüyor. (133-17)
- Yümnü Bey benim gördüğümü anlamış olacak **ki**, bir şey arayan bir adamın telaşıyla önündeki kağıtları birbirine karıştırdı. (136-4)
- Fakat o kadar münzevi yaşıyordu **ki**, bir türlü beni takdim etmeleri için dostlarıma rica edememiştim. (142-28)
- Fakat ben biliyorum **ki**, onunla ölmeyeceğim. (148-26)
- Uzun süren bir hastalık boyunca onlarla öyle haşır neşir olmuştu **ki** aradan otuz sene geçtiği halde yine benliğinin ayrılmaz parçaları gibiydiler. (153-10)
- Bu küçük tesadüf de göstermişti **ki** o sadece satıhta yaşayan insandır. (176-6)
- Sabri bu fotoğrafta kendisini o kadar acayip ve sahte bulmuştu **ki** aylarca hayatı zehirlenmiş gibi yaşadı. (189-1)
- Hayatını herkesten o kadar dinlemiştim **ki**, onu benimsemiştim artık. (205-14)
- Bizim hiç anlamadığımız bu sözleri ninem anlıyordu **ki**, onu teselli ediyordu. (207-28)
- Süleyman o kadar mesuttu **ki** neredeyse arkadaşını kucağında taşıyacaktı. (220-26)

- Görüyorsunuz *ki* kaybolmadım. (227-5)
- Siz de bilirsiniz *ki* beyciğim bir kadının vazifesi ihtiyatlı olmaktır. (240-16)
- Sesi o kadar haşindi *ki*, Cemil uykudan uyandı. (245-23)
- Hayal o kadar sarıh, ani idi *ki*, şaşkınlığından elindeki bardağı düşürdü. (250-19)
- Rüyalarının esrarı, dünyasını o kadar aşmıştı *ki*, kendisini şimdi bütün hayata yabancı buluyordu. (251-8)
- Bırak *ki* olan oldu. (294-19)
- Bütün bunlar her insanda o kadar bir olan şeylerdi *ki* bizden evvelkileri anlamak için kendi hayatımızı şuurla yaşamak yeterdi. (311-19)
- Eminim *ki* on dakika sonra bu kadınla oturup tatlı tatlı konuşacağım. (314-27)
- Bizim hayatımıza o kadar yüksek yerden ve o kadar geniş bir ufukla bakıyordu *ki*, tasavvurumuzda ve hafızamızda olmayan şeyleri bile görebilirdi. (335-3)
- Fakat öylesi bir tereddütle inkar etmiştik *ki*, falcı için bu kadının mevcudiyetini kabulden başka çare yoktu. (335-23)
- Sen de biliyorsun *ki* gelecekler. (343-6)
- Siz unutabilir misiniz *ki*, biz unutalım? (350-27)
- Biliyor musunuz *ki*, içime adeta hüznün çöküyor. (351-28)
- Görüyorsunuz *ki* bütün ömrüm sizinle geçmiş! (352-8)

3.1.2.3. Şartlı Birleşik Cümle

Bilal Aktan, şartlı birleşik cümleyi, “şart kipiyle yüklemi bulunan cümle ile bir ana cümleden meydana gelen birleşik cümle” şeklinde tanımlar ve şart kipinin –sA ekiyle kurulduğunu, böyle bir cümlede yan cümlenin, temel cümledeki oluş veya kılışı bir şarta bağladığını ifade eder.⁴²³

Muharrem Ergin, bu birleşik cümlenin Türkçenin aslî birleşik cümlesi olduğunu belirtir ve başlangıçtan beri Türkçede var olduğunu, temelinin, şart kipinin şart ifadesine dayandığını söyler. Şartlı birleşik cümlede yardımcı cümlenin önce, asıl cümlenin sonra

⁴²³ Bilal Aktan, *age.*, s. 125

geldiğini, bunun Türkçenin asıl unsurunun tâli unsurdan sonra gelmesi prensibine uygun olduğunu açıklar.⁴²⁴

Günay Karaağaç, şart cümlesinin, bütün dillerde yardımcı cümle olduğunu söyler ve bu cümleyi “Bir yüklem, bir şart cümlesi ile tamamlandığı cümle.” olarak tanımlayarak şart cümlesinin tek başına yargı bildirmediğini belirtir.⁴²⁵

Mehmet Özmen ise şart cümlesinin, kendisinden sonra gelen ve gerçekleşmesi şarta bağlı olan ana cümleye bağlandığını belirterek -sa/-se biçim biriminin, şart yanında dilek de bildirdiğini, dilek bildiren cümlelerin, tek başlarına kullanılabileceğini ifade eder.⁴²⁶

Metinde Yer Alan Şartlı Birleşik Cümle Örnekleri

- Hatta kadının yüzündeki hayranlık dolu dikkate, tebessümündeki aşikâr şefkate bakacak olursa bu söylediği şeylerin çok güzel, çok yüksek, çok tatlı şeyler olması lazım geliyordu. (18-3)
- Başka bir zaman olsa onunla iktifa edebilirdi.
- Keşke çıkarsaydı, o zaman işler daha düzgün gidecekti. (21-21)
- Kızların eline geçerse mahvolduğum gündür... (29-22)
- Eğer beni tanımayacaklarına emin olsam, neden küçük bir nutuk söylemeyeyim? (35-12)
- Ölüm bile arkasında dayanacağı bir yalan olmazsa tahammülsüz bir şey olur. (48-28)
- Her şeyden sarfinazar, arkadaşım yeni aldığı otomobile ilk önce benimle binmezse bunu hayra yormayacağını söyledi. (54-10)
- Şüphesiz başka şartlar altında bir gecede böyle bir şeyle karşılaşsaydım, hayretten çıldırabilirdim. (63-26)

⁴²⁴ Muharrem Ergin, *age.*, s. 405.

⁴²⁵ Günay Karaağaç, *age.*, s. 238.

⁴²⁶ Mehmet Özmen, *age.*, s. 14.

- Beni olduğum yerden köşeye kadar fırlatışındaki şiddete bakılacak olursa, güçlü kuvvetli bir adamdı. (69-20)

- Burada biraz daha kalırsan, bize baka baka sen de çıldırırın. (124-22)
- Burada kalırsak eskisi gibi yaşamamıza imkan yok. (125-7)
- Bahçe kapısını açık bulmasaydım felaketti. (168-3)
- Kadının yüzündeki solgunluğu merak etmeseydi bunları ona soracaktı. (196-

29)

- Bir hafta evvel gelseydin sen de düğünde bulunurdun. (221-27)
- Aramızda fark kalmazsa ne yaparız. (228-18)
- Dönse, arkasında konuşanlara karışsa ne rahat edecekti. (302-1)

3.1.3. Sıralı Cümle

Sıralı cümle, art arda gelen cümlelerin noktalı virgül veya virgül ile birbirine bağlandığı cümle türüdür.

Sıralı cümlelerle ilgili araştırmalarımızda bazı önemli sorunların göze çarptığını fark ettik. Bu sorunları şu şekilde ifade edebiliriz:

- Sıralı cümle birleşik cümlenin türü müdür yoksa yapısına göre cümleler başlığının bir kolu mudur?

- Sıralı cümlelerde esas alınması gereken noktalama işaretleri (, ;) midir yoksa bağlaçlar da dahil edilip bağlı cümle, sıralı cümlenin içinde değerlendirilerek bağlı cümle türü yok mu sayılmalıdır?

- Bağlı cümlelerde esas alınması gereken bağlaçlar mıdır yoksa noktalama işaretleri (, ;) de dahil edilip sıralı cümle bağlı cümlenin içinde değerlendirilerek sıralı cümle yok mu sayılmalıdır?

- Bir cümle sayıca üç, dört, beş ya da daha fazla cümlenin birbirine hem virgül ve noktalı virgül ile hem de bağlaçlar ile bağlanmasıyla oluşturulmuş ise bu cümleyi hangi cümle türü içinde değerlendireceğiz?

- Sıralı ve bağlı cümleler tek başlık altında mı toplanmalı? Tek başlık altında toplanabilir ise ve tercih edilecek başlık ikisinden biri olacak ise bu hangisi olmalıdır? Ya da iki başlık da kullanılmayıp yeni bir başlık mı düşünülmelidir?

Bize bu soruları düşündüren bu sorularla ilgili araştırmacılar arasında bir fikir birliği bulunmamasıdır. Bazı araştırmacılar sıralı cümleleri ele alırken hem noktalama işaretleri hem de bağlaçları esas almış, bağlı cümleye yer vermemiştir.

Bazı araştırmacılar da tam tersi bir durumu bağlı cümlede göstermiş, bağlı cümleleri ele alırken noktalama işaretleri ve bağlaçları esas almış ve sıralı cümleye yer vermemiştir. Araştırmacıların bir kısmı ise iki cümleyi gerek isim gerekse içerik olarak ‘sıralı bağlı cümle’ başlığında birlikte ele almışlardır. Yine bazı araştırmacılar sıralı cümleleri birleşik cümlenin alt başlığı olarak ele almıştır.

“Sıralı cümle, incelenen kaynakların bir kısmında kendi içinde bağımlı sıralı cümle, bağımsız sıralı cümle, karma sıralı cümle, açıklama sıralı cümle, bir kısmında da bağımlı sıralı cümle ve bağımsız sıralı cümle olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Bu tasnifler, kaynakların konuya bakış açılarındaki farklılığı net biçimde ortaya koymaktadır.”⁴²⁷

Necati Demir, sıralı cümleyi “tek başlarına bağımsız yargı bildiren cümlelerin bir anlam bütünlüğü içinde en az iki cümlenin sıralanması ile meydana gelen cümleler topluluğu” şeklinde tanımlar. Demir, yüklemli çekimli fiil olan sıralı cümlelerde cümlelerin, birbirlerinden virgül veya noktalı virgül ile ayrıldığını ifade eder.”⁴²⁸

Süer Eker, sıralı cümlenin birleşik cümle türlerinden olduğunu söylemiştir:

*“Sıralı tümce, yapıcı ve/veya anlamca birbirine bağlı; ancak yalnız kullanıldıklarında kendi içinde anlam bütünlüğü bulunan tümcelerden oluşan birleşik tümce türüdür.”*⁴²⁹

Bilal Aktan ise sıralı cümlelerde arka arkaya sıralanan cümleler arasında, birleşik cümledeki gibi temel-yardımcı cümle ilgisi bulunmadığını belirtir:

⁴²⁷ Başak Barak Yılmaz, *age.*, s. 111.

⁴²⁸ Necati Demir, *age.*, s. 77.

⁴²⁹ Süer Eker, *age.*, s. 441.

“Her biri ayrı ayrı yargı bildirdiği halde aralarındaki sıkı anlam ilişkisiyle arka arkaya sıralanmış cümlelerdir. Aralarında birleşik cümlede olduğu gibi temel-yardımcı cümle ilgisi bulunmaz; art arda olma, eş zamanda olma veya karşılaştırma-denkleştirme gibi anlam ilgisi bulunur.”⁴³⁰

Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli, sıralı cümlelerin arka arkaya sıralanmış cümlelerden oluştuğunu, her cümlenin kendi başına bir yargı bildirmekle beraber, öteki cümlelerle aralarında bir anlam ilişkisi bulunduğunu açıklar.⁴³¹

Metnimizde toplam 1036 sıralı cümle tespit edilmiştir. Tespit etmiş olduğumuz bu sıralı cümleleri, bağımlı sıralı cümle ve bağımsız sıralı cümle olmak üzere iki başlıkta değerlendirdik ve örneklendirdik:

3.1.3.1. Bağımlı Sıralı Cümle

H. İbrahim Delice, bir olay örgüsü içinde bulunan ve aynı özne tarafından gerçekleştirilen ve aralarında pek çok unsur ortaklığı bulunan dizisel cümlelerin bir özneye, yükleme, tümlece bağlanarak peş peşe sıralanabileceğini söyleyerek bu tür cümlelerin bağımlı sıralı cümleler olarak adlandırılabilceğini ifade eder.⁴³²

Bilal Aktan, bağımlı sıralı cümleyi “hem anlam yönünden hem de ögelerinin ortak olmaları yönünden birbirleriyle bağlı olan cümleler” olarak tanımlar. Sıralı cümlelerin yalnız başına kullanıldıkları zaman bir anlama sahip olmasının yanı sıra ögelerinden birinin ortak olduğunu belirtir ve bu cümleler arasındaki yargıyı; herhangi bir kurucu ögenin, kişi ekinin, bildirme ekinin (-dır), çokluk ekinin, (-lar), vb. sağladığını söyler.⁴³³

⁴³⁰ Bilal Aktan, *age.*, s. 128.

⁴³¹ Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli, *age.*, s. 209.

⁴³² H. İbrahim Delice, *age.*, s. 147.

⁴³³ Bilal Aktan, *age.*, s. 128.

Bedri Sarıca, bağımlı sıralı cümle için “Ögelerden birinin verilen cümleler arasında ortak kullanılmasıdır.” tanımını yaparak bunun bazen özne, bazen tümleş ve yüklem ortaklığına dayanabileceğini açıklar.”⁴³⁴

Metinde Yer Alan Bağımlı Sıralı Cümle Örnekleri

- Ne buluyorlarsa içiyorlar, gülüp konuşuyorlardı. (11-4)
- Sakin ve kendi aleminde bulunan bütün bu müşteriler, bu gürültülü neşenin sahiplerini ilk önce biraz hayretle seyrettiler, sonra galiba alkolü bir mazeret olarak kabul ettikleri için ehemmiyet vermemeğe başladılar. (11-7)
- Evet, şimdi o da etrafındaki rahat neşeye kendisini bırakmış, biraz evvel lokantaya gelirken beraberinde taşıdığı ruh haletinden ayrılmış olmanın hazzı içinde konuşuyor, eğleniyor, hatta ufak ve çok hesaplı tecrübeler halinde arkadaşlarını taklit ediyor, yani zamanına göre mütearrız, yahut sinik olmağa çalışıyor, nükte yapıyor, hicvediyor, hilkaten korkak yaratılmış bir insanın tehlikeli bir gece yolculuğunda kafilenin en önünde yürümüş olmaktan duyacağı muğlak bir zevk içinde açık saçık şeyler bile anlatıyordu. (12-1)
- Artık bütün istihfaflar bitmiş, büyük bir takdir başlamıştı. (13-6)
- İhtimal kendi içinde olan bu değişikliğin aksülamelini etrafta da görmek istiyordu: İşin doğrusu, burasını sonraları kendisi de hatırlamadı; yalnız bildiği bir şey varsa, o esnada bir uykudan, tuhaf, ağır bir uykudan uyanmış gibi bir hal, bir nevi yükü üzerinden atmış olanlara mahsus bir hafiflik içinde olduğu idi. (13-7)
- Ortada salonun bu kısmını ikiye bölen masanın müşterileri gitmişler, yerlerine sefarethane kavası kılıklı bir adam, dik bıyıkları ve şakuli burnuyla her kıvılcığında kitle halinde gidip geliyormuş zannını bırakacak derecede hayat çevikliğinden mahrum cüssesiyle bir nevi bostan korkuluğuna benzeyen, esmer tenli bir adam gelmişti. (13-14)
- Sonra gözleri daha ileriye gitti, karşısındaki pencere hücrelerinde oturan kadınla erkeğe, salona ilk girdiği zaman gördüğü çiftlerden birincisine baktı. (13-27)
- İki dirseğini masaya dayamış, birçok şeyler söylemek isteyen bakışlarıyla karşısındaki erkeği dinliyordu. (13-31)

⁴³⁴ Bedri Sarıca, *age.*, s. 111.

- Bunlar isyan ediyor, çağırıyor, taşıdıkları kedi yavrusu kadar küçük ayaklar durmadan konuşuyordu. (14-20)
- Salonun ortasında çok muntazam fasılalarla önündeki makarna tabağına, kesilmiş gibi düşüp sonra birden kalkan sefarethane kavası kılıklı adamın dik bıyıkları şimdi başka bir mana ve dikkat kazanmışlar, bu bacaklarla konuşmakta idiler. (14-24)
- Bu acayip tesadüf, lüzumsuz bir tecessüsle birdenbire yakaladığı bu sır, onda alkolün verdiği uyuşukluğu gidermekle kalmamış, büsbütün başka bir şey, âdeta ifadesi güç bir değişiklik yapmıştı. (15-2)
- O, doğrusu istenirse, bütün ömrünce bundan korkmuş, bir gün insanlar ve eşya ile olan münasebetlerinin, ihsasların sathî planından çok daha derin ve çok başka bir seviyeye çıkmasından, kainatı saran ve ona güzelliğini veren büyük sırrın, ortasından kesilmiş bir meyve gibi birdenbire bütün çıplaklığıyla apaçık görünmesinden, korkunç manzarasıyla onda her nevi yaşama zevkini bir anda, tıpkı bir nefeste söndürülen bir mum gibi söndürmesinden korkmuştu. (15-16)
- Abdullah Efendi birkaç haftadan beri onunla baş başa, göz göze yaşıyordu. (16-3)
- İşte bu ıstırap içinde, kafası en karanlık düşünce ve tasavvurlarla dolu olduğu halde, küçük bir oda içinde çırpınıp dururken, birdenbire sanki bir kıyamet kopuyormuş kadar büyük bir gürültü ile olduğu yerde mihlanıp kalmıştı. (16-4)
- Zaten, bu güzel ve asil mahlukun kendisiyle aynı hamurdan yuğrulmuş olmasına hiçbir zaman inanmamış, onun çok yüksek, büsbütün başka ve erişilmez bir alemde gelmiş bir mevcut olmasına daima ihtimal vermişti. (16-15)
- Ertesi sabah odasından yıldız parıltılarının ezdiği, yamyassı ettiği bir Abdullah Efendi, güneş ışığını gülünç bir şey gibi telakki eden, kehkeşanların sütü ile beslenmiş bir ilah yavrusu kadar mesut; fakat dünyamıza yarı yabancı, onun kanun ve zaruretlerini, kafasına üst üste yığılmış aydınlık tabakalarının arasından ancak uzak bir hatıra şeklinde sezen bir Abdullah Efendi çıktı. (16-26)
- Erkek bir müddet konuştuğundan sonra birdenbire başını ileriye doğru uzatarak etrafa acele bir bakışla bakmış, sonra genç kadının elini tutarak yavaşça ağzına götürmek istemişti. (18-15)

- Kadın dişlerinin güzelliğini gösteren ve dudaklarının genişleyen çizgileriyle âdeta yüzün alt kısmını alan bir tebessümle gülmekte devam ediyordu, yüzü bir büyü ile değişmiş gibiydi. (18-22)

- Bu kelime ile, deminden beri güzelliğine, zarifliğine, hayat iştahına hayran olduğu genç kadın ortadan kaybolmuş, yerinde bir yığın elbise, sadece bir yığın eşya kalmıştı. (18-31)

- Ayakkabı ile mantonun sıkı sıkı örttüğü kısım arasındaki mesafede çorap, havası boşalmış bir balon gibi biçimini kaybetmiş, pörsümüş, sönmüştü. (19-2)

- Abdullah Efendi bütün şaşkınlığına rağmen gözlerini onlardan ayırmıyor, dikkatle bu acayip oyunun tekrarlanmasını bekliyordu. (19-17)

- Abdullah kırkı çoktan geçmiş bir adamdı, çocuk değildi. (19-24)

- Çok, pek çok şeyler, harpler, yangınlar her cins ölüm, korkunç ve şifasız ıstıraplar; hepsini görmüştü. (19-25)

- Hiçbir sefalet, hiçbir hastalık, hiçbir işkence; sevdiği kadını her an yeni baştan kendi arzusunun ateşiyle ve ilk kıvılcıkta bir yığın kül olmak için, yaratmağa mecbur olan bu zavallının azabıyla kıyas edilemezdi. (19-31)

- En garip tarafı yavaş yavaş gördüğü şeylere alışması, onları tabii telakki etmesiydi. (20-12)

- Ne diye bu gece bu adamların sözüne uymuş, bu manasız yere gelmişti? (20-14)

- Şüphesiz ki hakikatte bu gördüklerinin hiçbirisi vâki değildi; bütün bunları can sıkıntısından kendisi icat etmişti. (20-16)

- Uzun müddet bu düşüncelerle kendisini yordu, sonra etrafında gördüğü şeylerin hakikatte vâki olup olmadıklarını bir daha tetkik için yine o tarafa baktı: Deminki çiftlerin ikisi de yoktu. (20-17)

- Bir insan, en yakınımız bile, çarçabuk değişebilirdi. (20-25)

- Ah, kaçmak, uzaklara kaçmak, güneşli ve ağaçlı bir yolda bir ikinci saatinin tozları içinde tek başına yürümek istiyordu. (20-31)

- Fakat neden gidemiyor, niçin burada mihlanmış gibi duruyordu? (21-25)

- Fakat işte kaçamıyor, olduğu yerde gecenin tesadüflerinin birbirini kovalamasını bekliyordu. (21-28)

• Gittiği yer neresi olursa olsun, bütün bu gördüklerini beraberinde götürecektir değil miydi? (21-30)

• Ve Abdullah Efendi birdenbire arzunun tenine sıcak bir demir gibi yapıştığını, damarlarında ağır kokulu bir mevsim gibi dolaştığını hissetti; kolları acayip bir iştahla gerindi, kendini yalnız, yapayalnız buldu. (22-3)

• İçinde pek nadir duyduğu bir dalgalanma, bir nevi tarifi güç bir sevinç vardı. (22-8)

• Kendisi için yepyeni bir his olan bu sevinç içinde her şeyi mümkün görüyor, bütün hüviyetini esir kadar hafif buluyordu. (22-10)

• Sanki ara yerden bir yığın perde, mânia kalkmıştı. (22-17)

• Arkadaşları seslendikleri zaman Abdullah Efendi kendisini bir kuyunun dibinde buldu; o kadar kâinatla alakasını kesmiş, kendi kendisi yahut sadece iradesi olmuştu. (23-14)

• Onlar, hep bir ağızdan, onun sükûtuna kızıyorlar, bu somurtkanlığı manasız, budalaca ve kibirli buluyorlardı. (23-16)

• Uzak ve tılsımlı bir bahçe, serin gölgelerinde her türlü yorgunluğun, gurbet ve acının dinleneceği, unutturucu hassalara malik sularından ömrün bütün biçareliklerinin teselli ve mükâfat bulacağı ezeli bir bahçe onları davet ediyordu. (24-9)

• Abdullah Efendi kapıdan çıkmadan evvel oturduğu sandalyeye baktı: Kendisine çok benzeyen bir gölgenin orada uyuduğunu gördü. (24-14)

• Ne tuhaf geceydi bu; bir büyü, bir masal içinde başlamıştı, şimdi bu yırtık çarşafı kirli yatağın yarısından fazlasını kapladığı küçük ve mezar kadar dar odada bitiyordu. (25-2)

• Fakat anlaşılmaz bir mucize ile Abdullah kendisine ulaşmadan evvel daha yarı yolda bir ölüm tozu haline gelen bu sesin söylediği şeyleri işitiyor ve anlıyordu (26-9)

• Ah, vire kaymeni, bu yatak ki var, ben yaptım orada çok amur. (26-10)

• Ve tek dişli ihtiyar bir yara gibi açılan ağzının bütün genişliğiyle gülüyor ve hatırlıyordu (26-15)

• Ve bütün bu isimler, ihtiyar zampananın sefil ve biçare zevk arkadaşları birbiri arkasına sert, büyük kiremitler gibi Abdullah'ın başına düşüyor, onu sersemletiyordu. (26-20)

- Hangi tılsım, hangi imkânsız kudret, ona bugünü unutturabilir, ruhunu yarına bu gecenin korkunç tecrübesinden temizlenmiş olarak çıkarabilirdi. (26-26)
- Evet, gitmeli, bir başka yere gitmeliydi! (27-8)
- Bu gecenin münasebetsiz talibini muhakkak yenmek, tatmin edilen etin yorgunluğu içinde bütün bu kötü tesadüfleri unutmak lazımdı. (27-8)
- İkinci ev, birincisinden büsbütün başkaydı; daha az sefildi, sonra kadınlar daha güzeldi. (27-20)
- Kendisini birdenbire yirmi yaş gençleşmiş bulan Abdullah Efendi hemen oracıkta iken kızlardan birini, uzun boylu, taze bir kadını seçiverdi. (27-24)
- Abdullah bunlardan yalnız bir tanesine, üzerinde sırma işlemeli tozlu bir peşkir gerilmiş olanına baktı. (28-9)
- Kadın, içinden geçenleri hissediyormuş gibi onu hareketlerinde serbest bırakmış, sanki mev'ut ve müstakbel hazların arkasından kendisine gülüyordu. (28-32)
- Birdenbire içine düştüğü, kavranılmaz mantığının ağlarına kendisini kaptırdığı bu gece kim bilir daha nelerle, ne tecrübelerle doluydu? (29-31)
- Filhakika duvardaki resim birdenbire canlanmış; yeni evli karı koca delice bir raksa başlamışlardı. (30-3)
- Dümdüz çok adi bir şarabın tortusu gibi kaba, sadece sarhoş tenin ve kendisini henüz hakkıyla idrak etmemiş, insiyaklardan öteye geçememiş iptidai bir ruhun ilcalarıyla dolu bir raks, velhasıl hiçbir sırrı olmayan, hiçbir büyük hakikatle birleşmeyen bir tepinmeydi. (30-15)
- İşin daha korkuncu, demin uyuyan küçük çocuk şimdi uyanmış, oturduğu sedirden el çırpmağa başlamıştı. (30-31)
- Son bir gayretle toparlandı, pencereye doğru atıldı, bir cam şakırtısı içinde kendisini sokakta buldu. (31-20)
- Hâlâ o sesi, o zil şakırtısını işitiyor; yüksek ökçeli palikaryanın iğrenç ve cıvık tebessümünü, iç bulandıran göz süzüşlerini görüyordu. (31-27)
- Bitmez tükenmez tesadüflerinin garabetiyle imkânsız görünen böyle bir geceyi yaşamış olmayı kendisine affetmiyor, talihine kızıyor, kendisini hakikaten deli ve zalim bir kudretin elinde esir zannediyordu. (32-5)
- Abdullah Efendi kötü aydınlanmış sokaklarda, kaldırım taşlarına çarpa çarpa yürüyor, yolunu arıyordu. (32-23)

- Bırakın beni gideyim, bırakın, orada benim olan, sadece benim olan çok aziz bir şey, çok mühim bir şey var... (33-11)
- Sabah olur olmaz bütün şehir onun kaza neticesi bir yangında öldüğünü işitecek, gazeteler yazacak, eşi dostu cenazesine geleceklerdi. (34-16)
- Birdenbire kendisinin hakikaten büyük, efkarıumumiyeyi işgal edecek kadar büyük bir adam olmadığına müteessir oldu; etrafındakilerin kendi hakkında neler düşündüğünü öğrenirdi. (35-7)
- Bütün bu kalabalık, değişmiş, hüviyetini kaybetmiş vücutların doymaz iştahlarıyla birbirleriyle birleşiyor, birbirlerine kenetleniyor, halkalanıyor, birbiri içinde kayboluyor, birbirinden doğuyor, elle tutulacak kadar kesif bir homurtu içinde ölüp diriliyorlardı. (41-32)
- Şimdi onu farketmişler gibi bütün bu kalabalık ona bakıyor, onu davet ederek gülüyorlardı. (42-30)
- Nihayet kendisini bir meydanda buldu; küçük bir hayrat çeşmesinin başındaydı. (43-15)
- O bütün ömrünce bunun için çalışmış, hüviyeti üstünde hiçbir matematik ameliyesinin yapılmasına razı olmamıştı. (44-28)
- Abdullah her şeyi görecekti, her şeyi anlayacaktı. (48-31)
- Çok yorgundu ve deminden beri duymadığı bir susuzluk içinde kavruluyordu. (49-5)
- İlerledi, bir kapıyı açtı; bir başka odaya girdi. (50-1)
- Mütemadiyen sabırsızlanıyor, hırçınlaşıyor, sofraya hizmetini görenlere çıkışıyor, acelesinden önündeki tabakları adeta olduğu gibi gönderiyordu. (55-7)
- Artırmaları derhal ona veya iki misline çıkartıyor, kazandığım parayı bir makine süratiyle derhal hesaplıyor, ona olan nisbetini buluyor, kesirlerini tamamlamak üzere büyük bir hüznün ve dikkatle bir tarafa ayırıyordum. (56-8)
- Geniş mavi gözlü, levent boylu Ketî, uzun kirpikleri ve dişlerinin kamaştırıcı tebessümüyle gözlerimin önüne geldi, daha iyisi küçük başını serzenişle bana sallıyor gibiydi. (57-6)
- Oyunu bırakmış, iki kardeşi seyrediyordum. (59-21)

- Uzun bir müddet koştuktan sonra biraz nefes almak için durduğum yerde, yolu şaşırduğımı anladım, geriye dönmek istedim, geçtiğim yerleri tanımıyordum, müthiş bir şüphe içinde, sağa sola koşuyordum. (60-5)

- Çocuğun elinde tuttuğu büyük bir lamba ışığı altında, kadın şakaklarımı ıslatıyor, arada bir manasız, sağır bir sesle bir şeyler söylüyordu. (60-22)

- Siz kimsiniz, adınızı söyleyin? (65-19)

- O, bu esnada benimle hiç meşgul olmadan genç kıza yaklaşmış, saçlarını okşayarak istirahat tavsiye ediyordu. (69-22)

- Karşı pencereye baktım; belirsiz bir aydınlık camları bulandırmıştı. (71-28)

- Onu bu gece bir fıkrisabitin esiri olarak gördünüz, yarın sabah hakiki yüzü ile tanıyacaksınız. (72-23)

- Bir müddet sonra yoruldu, küçük bir kahveye girdim. (82-3)

- Tam karşımda ayak ayak üstünde oturan bir başkası hiç durmadan sol ayağını sallıyor, bir taraftan da mütemediyen tırnaklarını kemiriyordu. (83-14)

- Onu herkesle beraber görüyor, takip ediyor, çıkardığı seslerden geçtiği tarafı, yıktığı, kasıp kavurduğu yeri bulabiliyordum. (130-9)

- Bu kanaatla yürüyor, geziyor, emir alıyor, itaat ediyor, aç yatıyor; yorgun ve uykusuz kalıyordum. (130-13)

- Bana eski musikişinaslardan bahseder, besteler okur, söylerdi. (134-3)

- Haydi gelin, hasta olursunuz, içerde kurulanın. (154-14)

- Sabah gazetelerini almağa çıkmış, yolda yağmura yakalanmıştı. (155-24)

- Sabahları İstanbul'a kütüphanelere iniyor, çalışıyor, vesika topluyor, akşamları biraz balıkta yoruluyor, sonra tekrar çalışıyordu. (156-8)

- Onun elbiselerini giydirirler, onun gibi konuşmamı isterlerdi. (157-6)

- Ben onu şimdi size kuruturum, ütülerim. (168-19)

- İnsana asıla asıla konuşuyor, her an değişiyor, yine yorulmuyordu. (185-15)

- Boğaz her kürek darbesinde bir kere silkiniyor, yerinden fırlıyor, karşısına dikiliyordu. (189-15)

- Ben boş kaldım mı oymaları seyreder, onlara kendi kendime masal uydururdum. (202-25)

- Kalktı, radyoya kadar gitti, düğmeyi çevirdi. (212-2)

- Yaklaştışça büyüdü, zarif kanatlarını açtı, hızının önünde genişleyen sessizliğe doğru indi. (219-2)
- Aynı yatakhane yan yana yatmışlar, aynı sırada oturmuşlar, aynı kitapları okumuşlar, aynı şeyleri sevmişlerdi. (220-16)
 - Hepsini birden topladım, getirdim. (224-24)
 - İnsan sohbetine bayılır, insandan uzak kaldıkça mahzunlaşır. (230-7)
 - Başının üstünde bir sürü kuş uçuyor, gidiyor, geliyorlardı. (257-16)
 - Her akşam içer, içtikçe susar, değişir, sonunda bir vesvese ifriti olurdu. (272-13)
 - Hatıradan hatıraya kaynanam yeni baştan doğuyor, büyüyor, evleniyor, çocukları oluyor. (279-29)
 - Her gün, sabah ezanında kalkar, namazı kılıp kahvesini içtikten sonra doğruca buraya gelir, kalem vaktine kadar gazete okurdu. (289-3)
 - Nihayet kendini topladı, gazeteyi cebinden çıkardı, uzattı. (292-6)
 - Semt semt İstanbul'u dolaştı, gezdi, tozdu. (305-2)
 - Acele acele açıyor, şurasından burasından okuyor, sonra vazgeçiyordu. (314-1)
 - Sınıfta imzasını unuttur, dakikalarca açık defter karşısında düşünürdü. (324-22)
 - Durdu, ayağının ucuyla yolun üstünde bir şeyler aradı; sonra bir nefeste bitirdi. (326-14)
 - Uzun zaman olduğu yerde kaldı; sonra kalktı, lambayı yaktı. (330-15)
 - Her şeyi söyleyebilir, her tahmini yapabilirdi. (335-2)
 - Yerinden kalkar, yavaş yavaş hayvanlara doğru gider. (343-20)
 - Elini uzatır, başını okşar. (346-13)

3.1.3.2. Bağımsız Sıralı Cümle

Süer Eker, aralarında yalnızca anlam ilgisi bulunan sıralı tümcelere ise bağımsız sıralı tümce denildiğini söyler.⁴³⁵

⁴³⁵ Süer Eker, *age.*, s. 441.

Necati Demir, sıralı cümleler anlam yönünden ilişkili iseler yani özne, yüklem, tümleç vb. her iki cümlede de kendisine mahsus ise bağımsız sıralı cümle durumunda yürürlükte olduğunu belirtir.⁴³⁶

Bilal Aktan, bağımsız sıralı cümlelerde yer alan her cümlenin söz dizimi bakımından birer cümle olduğunu, başka bir cümlenin veya ögenin varlığını gerektirmediğini ifade eder.⁴³⁷

H. İbrahim Delice, bağımsız sıralanan cümlelerin her birinin basit veya birleşik olabileceğini belirtmiştir.⁴³⁸

Metinde Yer Alan Bağımsız Sıralı Cümle Örnekleri

- Gece çok güzel başlamıştı; abanoz silmeli küçük salonda lambalar, aynalar, kadehler, birbirine hep aynı parlıtyı gönderiyorlardı. (11-1)
- Bir billur parçası, yahut bir tas su içinde en uzak, en gizli şeyleri hatta bir düşüncenin, henüz müphem bir tasavvurun daha tamamlanmamış halkalarını, kımlıdanmağa yeni başlamış tohumlarını bile sezip gören bir eski zaman bakıcısı gibi, Abdullah Efendi de şimdi, kendi kafasında bütün hakikatleri çırpıplak bir kıyafette ve hazır buluyordu. (15-10)
- O artık etrafında bulunan her şeyi, küçük ve bazen çok şaşırtıcı uyanışlar halinde görmeğe mahkûmdu; bir sisten sıyrılan tek bir ağaç gibi, bu zihnin bulanıklığına, mevcut olan her şey tek başına aksediyordu. (17-8)
- Hayatın bütünlüğünü ve basitliğini kaybetmişti; Abdullah bunun böyle olmasından çok mustarıptı. (17-11)
- Karşısındaki erkeğin yüzünü göremiyordu, yalnız masanın üzerine yarı dayanmış ellerinin işaretlerinden konuştuğu anlaşılıyordu. (18-1)

⁴³⁶ Necati Demir, *age.*, s. 78.

⁴³⁷ Bilal Aktan, *age.*, s. 129.

⁴³⁸ H. İbrahim Delice, *age.*, s. 147.

- Fakat eli tam delikanlının ağzına degeceği anda ve bir lahzada, evvela bu tebessüm, sonra bu çehre silindi, siyah mantonun, kırmızı bluzun ve tüllü şapkanın çerçevelediği baş ortadan kayboldu. (18-26)

- Başını kaldırarak, tezgâhın arkasındaki rafta dizili içki şişelerini saydı, hepsi kırk yedi idi. (21-17)

- Birisi ona kadehini uzattı, Abdullah Efendi dalgın dalgın içini çekti, oh, ne iyi, arkadaşları onu kurtarmışlardı; rakı hakikaten nefisti. (21-23)

- Fakat bununla da kalmıyordu; bakışlarında mesafe hakkındaki fikir ve itiyatlarını, mesafe ve ayniyet mantığını değiştiren istisnaî bir derinlik peydahlanmıştı. (22-18)

- Henüz yeni görmeğe başladığı ikinci varlığı ile, bu üç adım ileride dikilen ve her hareketini taklit eden gölge ile ve onun içinde düşünmek istedi: Fakat bu epeyce güçtü; bir hayali bir galatı şuur ve idrak sahibi yapmak demektir. (22-32)

- Onların fikrinde ruh, bu masa başında kâfi derecede tatmin edilmişti, şimdi tenin zevkleri başlamalıydı. (24-3)

- İlk gittikleri evde Abdullah bütün kadınları beğenmemişti, o daha müstesna bir güzellik istiyordu. (24-19)

- Vire sen beni görmedin, ama ben gördüm seni. (26-9)

- Kapının önünde arkadaşlarını buldu, hepsi muvaffakiyetlerini anlatıyordu. (26-22)

- Abdullah Efendi, demin küçük lokantada iken damarlarında tutuşan sıcak ürperişi yine duydu; ne garip şeydi bu... (27-4)

- Unutmak, bu ancak aşkla mümkündür: Ömrün büyük ve serin pınarı, her tecrübeden bizi daha genç, daha diri, dünyaya henüz gelmiş gibi dinç ve rahat çıkarır. (27-10)

- Bu şüphesiz çok kısa bir iş olacaktı; gözlerini kapayıp düşünmesi kâfiydi. (29-17)

- Ayaklarının ucunda kalın hortumlar uzanmıştı, büyük ve dev makineler horulduyorlardı. (32-30)

- Evet, yanılmamıştı; biraz evvel oturdukları, konuşup güldükleri lokanta yanıyordu. (33-1)

- Evet, her şey bitmiş, asıl hakikati ve büyük varlığı orada alevler içinde belki de kül olmuştu... (33-18)

- O benim birinci varlığımı, asıl hayatımı ve ruhumu başka bir yere nakletmişim, tıpkı bir evden öbürüne eşyayı nakleder gibi... (34-29)

- Şimdi yapılacak şey bir an evvel eve yetişmektir, tekrar adımlarını sıklaştırdı. (38-4)

- Testiler içinden horozlar ötüyor, perdelerde acayip asmalar, birbirine kenetlenmiş sarmaşıklar ve diğer nebatlar canlanıyor, konsolların üstünde, raflarda meçhul ve iptidai bir dinin fetişlerine benzeyen hayvanlar, acayip jestlerle dinleniyorlardı. (39-29)

- Her şey değişik ve yabancıydı; etrafında muvazenesi sarsılmış aklının tutunabileceği hiçbir şey yoktu. (40-7)

- Artık düşünmüyordu, düşünmek lüzumsuzdu. (43-17)

- Sonra yavaş yavaş o da kaybolur, şeffaf bir gece ile baş başa kalırsınız. (54-18)

- Üstelik etrafımdakileri de kıracaktı; ister istemez oyuna devam etmeğe, fakat aynı zamanda soğukkanlılığımı da kontrol etmeğe karar verdim. (56-32)

- Birdenbire yan sokaklardan keskin bir otomobil sesi geldi, derhal fırladım. (60-13)

- Sokağın başında birkaç çocuk zıp zıp oynuyor, biraz ötede ipleri ayağına dolaşmış bir kuzu uyuyordu. (74-15)

- Aradan iki hafta geçer geçmez annemde bir değişiklik başlar, neşesi kaybolur, günlerini bilinmedik bir şey bekler gibi dalgın bir sessizlik içinde mahzun mahzun geçirir. (113-30)

- Evde kadınlar çalışıyor, gelinin çeyizi tamamlanıyordu. (117-13)

- Hiç unutmam, mektebe geldiğim üçüncü günüydü; teneffüse çıkar çıkmaz, yanımdaki çocuğa beraberce oynamamızı teklif etmişim. (123-5)

- Müşterek zevklerimiz vardı; musiki başlıca zamanımızı alıyordu. (145-4)

- Ben çok küçüktüm, hatırlayabileceğim bir şey yoktu. (160-19)

- Babam iki ayağının üstüne çömelmiş, mangalın başında isteksiz isteksiz bir şeyler yiyor, annem benim biraz ilerimde olduğu yerde hıçkırıklarla sarsılıyordu. (211-16)

- Emin Bey bataklığın şiiirinden kurtulmak için başını kaldırdı; gökyüzü aynı değişmezlik rüyası içindeydi. (219-8)

- Üvey annesi her gün tahta sildirirmiş, o da şarkı söyleyerek silermiş. (271-29)

- Suların yüzü daha düzleşmiş, dalgalar yatışmıştı. (294-30)

- Hafif bir rüzgâr esti, başı ucunda büyük çınar hışıldadı. (295-4)

- Çocukken eve pantolonumun bir yeri yırtılmadan geldiğim günler annem alnımdan öper, babam sabahleyin gündeliğimi on para artırırды. (317-24)

3.1.4. Bağlı Cümle

Bağlı cümle, art arda gelen cümlelerin bağlaçlarla birbirine bağlandığı cümle türüdür.

Sıralı cümle başlığında değindiğimiz sorun bağlı cümleyi de ilgilendirmektedir. Bağlı cümle, kaynakların bazılarında sıralı cümle olarak ele alınırken, bazılarında ise 'bağlaçlar ve virgül, noktalı virgül işaretlerinin iki cümleyi birbirine bağlaması' esas alınarak sıralı cümle ile bağlı cümle birlikte değerlendirilmiştir.

Zuhal Kültüral, bağlı cümleleri, "Bağlama edatları ile birbirine bağlanmış cümlelerdir." şeklinde tanımlar. Ve, veya, de, fakat, ama, lakin, halbuki, meğer vb. edatların, bu cümlelerde bağlama görevinde bulunduğunu, cümlelerin her birinin müstakil cümle olduğunu söyler.⁴³⁹

Bağlı cümleyi, H. İbrahim Delice, "Cümleleri sadece sıralama işleviyle birleştiren ve sıralı cümle yapan edatlar hariç, bağlama edatları yoluyla gerçekleştiren cümle yapısıdır." şeklinde açıklar.⁴⁴⁰

⁴³⁹ Zuhal Kültüral, *age.*, s. 47.

⁴⁴⁰ H. İbrahim Delice, *age.*, s. 148.

Günay Karaağaç, bağlı cümlelerin, ögelerini paylaşabileceğini, eksikli kullanımın ('Getirince el getirir, sel getirir, yel getirir.' örneğindeki yapının) hem bağlama öbeklerinde hem de bağlı cümlelerde görülen bir özellik olduğunu ifade ederek bağlı cümleleri, 'sıralı bağlı cümleler' ve 'açıklamalı bağlı cümleler' olmak üzere iki başlıkta ele alır.⁴⁴¹

Haydar Ediskun, bağlı cümlelerde öznelerin aynı, ya da ayrı olabileceğini belirtir.⁴⁴²

Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli, cümle başı bağlaçlarının, başlarında buldukları cümleleri ya kendilerinden önceye ya da kendilerinden sonra gelen cümlelere bağladığını ve iki cümle arasında çeşitli anlam ilişkisi kurduklarını ifade eder.⁴⁴³

Metnimizde toplam 1446 bağlı cümle tespit edilmiştir. Tespit ettiğimiz bağlı cümleleri bağlama edatlarının türüne göre şu şekilde tasnif ederek örneklendirdik:

3.1.4.1. Bağlama Edatlarının⁴⁴⁴ Türüne Göre Metinde Yer Alan Bağlı Cümle Örnekleri

3.1.4.1.1. "fakat" Edatıyla Kurulanlar

⁴⁴¹ Günay Karaağaç, *age.*, s. 240.

⁴⁴² Haydar Ediskun, *age.*, s. 387.

⁴⁴³ Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli, *age.*, s. 218.

⁴⁴⁴ Muharrem Ergin, bağlaçları edatların içinde ele alarak bağlama edatları olarak nitelendirmiş ve *sıralama edatları* (ve, ile, dahi, ilâ), *denkleştirme edatları* (ya, veya, yahut, veyahut), *karşılaştırma edatları* (ya... ya, hem... hem, ne... ne, da/de... da/de, bir... bir, ha... ha, gerek... gerek, ister... ister, diler... diler, kâh... kâh, bâzan... bâzan, bâzı... bâzı, hem.. hem.. hem.. hem, ne.. ne.. ne.. da/de.. da/de.. da/de.. da/de, ya... ya da, hem.. hem.. hem de, ne.. ne de), *cümle başı edatları* (fakat, lâkin, ancak, yalnız, ama/ammâ, lîk, velîk, velî, şu kadar var ki, eğer, ger, şâyed, gerçi, egerçi, vâkıa, çünkü, çün, çü, çünkü, çünkü, zîrâ, mâdemki, mâdem, meğer/ meger, binaenaleyh, öyle ki, oysa ki, şöyle ki, nitekim, halbuki, kaldı ki, üstelik, belki, hatta, imdi, yani, mamafih, zâten, zâti, bâri, kezâ, hâkeza, kezâlik, kâşki, hazır, demek, demek ki, sanki, san, âdetâ, nasıl ki, nite ki, niçe ki, gûya, tek, yeter ki, meğer ki, velev, velev ki, tâ ki, illâ, illâ ki, yoksa, aksi halde, aksi takdirde, hele, hiç olmazsa, hiç değilse, öyleyse), *sona gelen edatlar* (dahi, da/de, ise, ki, kim, bile, değil, ya) olarak bölümlere ayırmıştır (Ergin, 2009: 352-365).

- Vakıa birbirlerini pek dinlemiyorlardı, **fakat** hepsi çok güzel şeyler söylediklerine emindiler. (11-13)
- Şüphesiz ki yarın sabah bu yaptığı şeylerden öğrenecek, bu geceyi israf edilmiş bir zaman gibi addedecek ve kendisini küçük bulacaktı. **Fakat** ne çıkardı. (12-10)
- Gördüğü şey haddizatında belki çok basitti, **fakat** bu sarhoşluk gecesinde birdenbire ona korkunç ve imkânsız göründü. (14-15)
- Birdenbire akılları şaşırtacak bir mahluk tarafından değil, alelâde bir kadın tarafından sevilme düşüncesi, yeni baştan ona büyük, erişilmez bir saadet gibi göründü. **Fakat** henüz bu düşünceleri tam bir vuzuh bile kazanmadan, gözünün önünden biraz evvelkinden daha çok korkunç, daha imkânsız bir sahne geçti. (18-8)
- Arzu ve heyecanın şişirdiği boynu, bir nabız kadar muntazam atıyordu. **Fakat** eli tam delikanlının ağzına degeceği anda ve bir lahzada, evvela bu tebessüm, sonra bu çehre silindi, siyah mantonun, kırmızı bluzun ve tüllü şapkanın çerçevelediği baş ortadan kayboldu. (18-25)
- Ve bu hâl böyle dört beş saniye, belki de bütün bir dakika devam etti, **fakat** ıstırap ve azabı içinde bu kısa fasıla Abdullah Efendi'ye bütün bir ebediyet gibi göründü. (19-4)
- Daha çocuk denecek kadar genç bir yaşta çıplak ve sefil bir evde bütün bir kış gecesini bir ölüyle baş başa geçirmişti. **Fakat** şimdi, gördüklerinin ve işittiklerinin hiçbiri ona, demin saadetine imrendiği bu adamın mahkum olduğu ıstırap kadar zalim ve acı gelmiyordu. (19-27)
- Bir insan, en yakınımız bile, çarçabuk değişebilirdi. **Fakat** eşya, dalgın ve daüssıllalı uykularında hep aynı kalırlardı. (20-25)
- Eşyanın açık dost, her zaman için güvenilir çehreleri!.. **Fakat** acaba gerçekten onlar değişmez miydi? (20-28)
- Başka bir zaman olsa onunla iktifa edebilirdi. **Fakat** nedense 4 ile 7'yi topladı. (21-19)
- Ağır ağır içti. **Fakat** neden gidemiyor, niçin burada mihlanmış gibi duruyordu? (21-25)
- Bir kaçabilse... **Fakat** işte kaçamıyor, olduğu yerde gecenin tesadüflerinin birbirini kovalamasını bekliyordu. (21-27)

- Kendisi için yepyeni bir his olan bu sevinç içinde her şeyi mümkün görüyor, bütün hüviyetini esir kadar hafif buluyordu. **Fakat** en garibi, en alışılmazı nefsinde sezdiği şaşkıncı kavrayış kudretiydi. (22-10)

- Sanki ara yerden bir yığın perde, mânia kalkmıştı. **Fakat** bununla da kalmıyordu; bakışlarında mesafe hakkındaki fikir ve itiyatlarını, mesafe ve ayniyet mantığını değiştiren istisnaî bir derinlik peydahlanmıştı. (22-17)

- Şüphesiz bu hususiyet yüzünden olacak, şimdi bizzat kendisini üç adım önünde görüyor ve her an tekrarladığı mütereddit hareketlerle ikizleşen hüviyetlerinden hangisinin asıl hakikisi olduğunu anlamağa çalışıyordu. **Fakat** bu hareketler, ne kadar muttarit, çolpa ve acayip şeylerdi? (22-22)

- Henüz yeni görmeğe başladığı ikinci varlığı ile, bu üç adım ileride dikilen ve her hareketini taklit eden gölge ile ve onun içinde düşünmek istedi: **Fakat** bu epeyce güçtü; bir hayali bir galatı şuur ve idrak sahibi yapmak demektir. (22-32)

- Şaşkın şaşkın etrafını araştırmağa başladı. **Fakat** görünürde kimseler yoktu. (25-15)

- Bu ses, bu çehreden de eskidi, o kadar ihtiyar ve mecalisizdi ki, adeta ağızdan çıkar çıkmaz odanın sessizliği içinde çok eski, elle dokunmağa gelmeyen bir mumya gibi dağılıyor, bir yığın toz halinde yukarıdan aşağıya serpiliyordu. **Fakat** anlaşılmas bir mucize ile Abdullah kendisine ulaşmadan evvel daha yarı yolda bir ölüm tozu haline gelen bu sesin söylediği şeyleri işitiyor ve anlıyordu (26-3)

- Ve kaçmak istedi. **Fakat** yakaladılar. (27-2)

- Bu şüphesiz çok kısa bir iş olacaktı; gözlerini kapayıp düşünmesi kâfiydi. **Fakat** genç kadının attığı keskin çığlık bu ameliyeyi, yarıda bıraktı (29-17)

- Başka bir zamanda bu takma göğüslü kadın Abdullah Efendi'yi çıldırtmak için elbette kâfi gelebilirdi; **fakat** o bu geceyi öğrenmişti, ondan her şey beklenebilirdi. (29-25)

- Abdullah ilk önce buna inanmak istemedi, elleriyle gözlerini oğuşturarak tekrar bakıyor, "Artık bu kadarı olmaz." diye söyleniyordu. **Fakat** yazık ki, gözleri onu aldatmamıştı. (30-5)

- Her ne pahasına olursa olsun içeriye girecek ve orada uyur bıraktığı gölgeyi götürecekti. **Fakat** yakasına yapışan sert bir el onu geriye fırlattı. (33-6)

- Onu, kendi vücudunu, hakiki benliğini hiç olmazsa bir daha görmek istiyordu, **fakat** bu imkansızdı. (34-7)
- Oh, bu çok fakir, küçük bir merasim olacaktı; beş on dost, bir iki akraba... o kadar, **fakat** isterse bu küçük kalabalığın içine o da karışabilirdi **ve** en ehemmiyetlisi bu idi. (35-4)
- Vakıa oldukça zor bir işti, **fakat** bir gece için buna katlanması lazımdı. (45-13)
- Hepsi kendi hayatından bir parça idiler, **fakat** o hepsine karşı kayıtsızdı. (47-23)
- Bir an bütün cebimdekileri, ne var yoksa masanın üstüne atıp hürriyetimi satın almak aklıma geldi; **fakat** oldukça ağır bir hakaretin altında bu son çareyi de unuttum. (58-10)
- Her şey az çok değişti, **fakat** bu yolun benim içimdeki manası hep aynı kaldı. (79-27)
- Bunu biliyorum, **fakat** yapamayacağımı da biliyorum. (85-1)
- Yalnız bir defa, o yazı geçirdikleri Rumelihisarı'ndaki bir akraba yalısında, akşamüstü kapının eşiğinde, eski fikrisabitine benzeyen bir karaltının içeriye kayar gibi olduğunu görmüş ve işin garibi, ertesi sabah evi temizleyen hizmetçiler yerde, tam onun yattığı odanın karşısında bir yılan gömleği bulmuşlar, **fakat** tembihli oldukları için kendisine hiçbir şey söylememişler. (113-24)
- Onunla da aynı şey olacaktı; **fakat** yılların arasından gelen bir alışkanlık yüzünden bu yabancılığı farketmeyecekti. (173-19)
- Sesi hiç ümit etmediği şekilde hırçın ve kuruydu. **Fakat** yüzü gülüyordu. (188-15)
- Bir iki tanesi de ağaçlara astığımız kafeslere kendiliğinden girdiler. **Fakat** hiçbiri çok yaşamadı. (209-16)
- Araba mükemmel işliyor, **fakat** yorucu oluyor. (239-3)
- Yine elleri yüzüne kapanmıştı, **fakat** sanki hıçkırıyordu. (250-18)
- Hepimiz ağlayacağımız yerde gülüyorduk, **fakat** yine çok mahzunduk. (300-10)
- Bu civarda oturan bir akrabasını görmeğe gelmiş, **fakat** evde başka kiracılar bulmuştu. (309-17)

- Vâkıa bu bir ölümün hikayesiydi; **fakat** hakikatte asıl hayatımızı anlatır. (312-25)
- Bu çok hazindi. **Fakat** daha hazini vardı. (314-26)
- Kadın pek az şey yemişti. **Fakat** her lokmayı çok dikkatli, adeta titizce seçerek yiyordu. (321-29)
- Sesi mahzundu, **fakat** yüzü gülüyordu. (326-6)
- İkimiz de fincanlara şüphe ile baktık; **fakat** iyi yıkandıkları muhakkaktı. (333-2)
- Kapıdan çıkarken ben gülmek istedim, **fakat** arkadaşım bırakmadı (338-14)
- Hepsi birden kapıya doğru gitmek isterler; **fakat** hiçbirisi olduğu yerden ileriye gidemez. (341-24)
- Düşünmedim değil; **fakat** merak ediyorum. (342-21)

3.1.4.1.2. “ve” Edatıyla Kurulanlar

- Bu cins adamlarda zaman zaman olduğu gibi o da bu müstesna anın kıymetini biliyor **ve** kendisini diğer insanlar arasına karışmış görmekten saadet duyuyordu. (11-19)
- Onlar kendileriyle çok meşguldüler, lezzetle yiyip içiyorlar **ve** konuşuyorlardı. (11-12)
- Şüphesiz ki yarın sabah bu yaptığı şeylerden öğrenecek, bu geceyi israf edilmiş bir zaman gibi addedecek **ve** kendisini küçük bulacaktı. (12-10)
- O zaman bütün işler değişecek **ve** Abdullah bu sofrada ve hayatın bütün sofralarında yepyeni bir adam olacaktı. (12-28)
- Bu hakikaten görülecek bir şeydi; her defasında bu baş bir daha kalkmayacak hissini veriyor; **ve** insan bu korku içinde iken, birdenbire iki dudağı arasında bir tutam makarna ile onun, tekrar muzaffer ve sakin eski yerine geldiğini görüyordu. (13-23)
- Bu emniyetle sandalyesinde biraz yana doğru kayarak kadının ayaklarına doğru baktı **ve** işte o andan itibaren gecenin bütün füsunu kayboldu **ve** Abdullah Efendi, garip, hikâyesi güç bir serencama daldı. (14-11)
- Her şey onda sanki daha derine, daha esasıya doğru gidiyor **ve** bu yüzden günlük manzara ve çehreler kendisi için zaman zaman değişiyordu. (17-6)
- Omuzlarına taşıyamayacağı kadar ağır bir yük yüklenmiş zannediyor **ve** bu yüzden meyus oluyordu. (17-13)

- Abdullah Efendi bütün sarahatıyla sonraları bunu hatırlamış *ve* her defasında, ilk önceki korku ve şaşkınlık hissini duymuştu. (18-13)

- Evet, erkek, kadının ellerini avucunun içine aldı *ve* dudaklarına götürdü *ve* Abdullah, bu aydınlık ve muntazam kadın yüzünde parlayacağı çok muhakkak olan saadet ve hazzı iyice görmek için ona bütün dikkatiyle bakmağa başladı. (18-19)

- Hepsinin yerinde bir uçurumdan daha korkunç bir boşluk, sarı muşamba renginde küçük bir boşluk peydahlandı *ve* delikanlının ağzına götürdüğü elin yerinde sadece bir yen kaldı. (18-29)

- Ayakkabı ile mantonun sıkı sıkı örttüğü kısım arasındaki mesafede çorap, havası boşalmış bir balon gibi biçimini kaybetmiş, pörsümüş, sönmüştü. *Ve* bu hâl böyle dört beş saniye, belki de bütün bir dakika devam etti, fakat ıstırap ve azabı içinde bu kısa fasıla Abdullah Efendi'ye bütün bir ebediyet gibi göründü. (19-2)

- Erkek bu acayip istihaleye alışmış olacaktı ki, hiç telaş göstermeden elini geriye çekti ve tekrar uzak bir mırıltıyı andıran sesiyle konuşmağa başladı. *Ve* o konuştuğu sandalyede yığılmış kalmış olan manto, elbiseler, çamaşır yığını yavaş yavaş sanki içlerine kuvvetli ve muntazam bir şekilde hava verilmiş gibi şişerek şekillerini aldılar. (19-9)

- Yüzünün yerinde görünen acayip ve kirli muşambada yavaş yavaş bütün bir hayatıyet ve çizgiler meydana çıktı *ve* bir iki dakika içinde genç kadın yine aynı güzel, zarif ve taze manzarasını aldı, aynı taze tebessümle gülmeğe başladı. (19-14)

- Tekrar kadın bütün hüviyetiyle kayboldu *ve* tekrar karşısındaki erkeğin sözleri, okşayışı altında bu hüviyet gözlerinin önünde dirilerek yavaş yavaş güzelliğinin bütün sihir ve cazibesini kazandı. (19-20)

- Gayriihtiyari, kadim efsanenin bütün ebediyet boyunca, cehennemde hep aynı kızgın kaya parçasını dik bir yokuşa ite kaka sürüp taşımağa mahkum ettiği kahramanı düşündü; *ve* insan talihinin zalim imkanları karşısında ürpere ürpere bu manzarayı üst üste birkaç defa daha seyretti; sonra büyük bir irade gayretiyle bakışlarını o taraftan çekti. (20-2)

- En garip tarafı yavaş yavaş gördüğü şeylere alışması, onları tabii telakki etmesiydi. *Ve* şimdi bizzat bu alışmak kendisine gördüğü şeylerden daha dehşetli geliyordu. (20-12)

- Eşyanın sükûneti, değişmez manzarası onun için hayatta bir teselli *ve* zevk kaynağı idi. (20-23)

- Yavaş yavaş bu gecenin garip talihini sezmeğe başlamış *ve* ondan ürkmüştü. (21-1)

- Elde kalan birdi; 1 onun çok iyi bir rakamıydı, evvela tekti *ve* sonra vahdetin ve vahdaniyetin rakamıydı. (21-7)

- Otomobilin numarasındaki rakamları saymış, çocukça, fakat mufassal bir ameliye ile bu rakamın esasını teşkil eden adedi bulmuş *ve* onda herhangi münasebetsiz bir tesadüfü haber verecek bir şey bulamadığı için sevinmişti. (21-14)

- Şüphesiz ki bir kadın, güzel bir kadın bütün bunları, hasta kafasının bu manasız vehimlerini kendi çıplak ve anlayışlı, basit fakat tabiat kadar düzgün hakikatıyla unutturabilirdi. *Ve* Abdullah Efendi birdenbire arzunun tenine sıcak bir demir gibi yapıştığını, damarlarında ağır kokulu bir mevsim gibi dolaştığını hissetti; kolları acayip bir iştahla gerindi, kendini yalnız, yapayalnız buldu. (22-1)

- Bu anda kendisini her şeyi anlar *ve* her şeyle anlaşabilir zannediyordu. (22-13)

- Evet, isteseydi şu yanı başında duran çiçek saksısı ile dost olabilir *ve* üstünde oturduğu iskemle ile uzun uzun konuşabilirdi. (22-14)

- Fakat bununla da kalmıyordu; bakışlarında mesafe hakkındaki fikir ve itiyatlarını, mesafe ve ayniyet mantığını değiştiren istisnaî bir derinlik peydahlanmıştı. *Ve* bu derinlik sanki karşı karşıya konmuş iki ayna gibi bakışlarının takıldığı her şeyi bir sonsuzluk içinde çoğaltıyordu. (22-18)

- Şüphesiz bu hususiyet yüzünden olacak, şimdi bizzat kendisini üç adım önünde görüyor *ve* her an tekrarladığı müteredit hareketlerle ikizleşen hüviyetlerinden hangisinin asıl hakikisi olduğunu anlamağa çalışıyordu. (22-22)

- "Oh, kâinatı yepyeni bir cihazla idrak etmek saadeti..." *Ve* Abdullah Efendi yavaş fakat emin ve sabırlı bir çalışma ile kendini, daima üç adım ötesinde görmekte devam ettiği hayaline -kendi tabiriyle-, tıpkı bir evden başka bir eve eşya ve itiyatlarımızı nakleder gibi, nakletmeğe başladı. (23-9)

- "İçelim, dedi, içelim!" *Ve* tekrar meclis, daha geniş bir hürriyet içinde başladı. (23-25)

- Bu sıcak yaz akşamında içki hakikaten güzel bir şeydi. *Ve* şimdi asıl hüviyetini üç adım arkasında görmeğe muvaffak olan Abdullah Efendi büsbütün başka, imkânsız şekilde yeni bir tatla kadeh kadeh üstüne boşaltıyordu. (23-26)

- Abdullah Efendi'yi küçük bir odaya soktu *ve* kendisi tahta merdivenleri gıcırdata gıcırdata aşağıya indi. (24-29)

- Abdullah Efendi bu sefil odanın hakikatte bu yatağın mezarı, sırf onun için, onun ölçüsü üzerine yapılmış lahdi olabileceğini düşündü *ve* bu acayip düşüncenin verdiği marazî hazzın içinde bu sefaletin teferruatını derin derin tatmağa koyulmak üzere idi ki, çok ihtiyar, paslı bir sesin kendisinden su istediğini işitti. (25-8)

- Abdullah başını kaldırdı *ve* tahta kuru lekeleriyle çivi deliklerinin baştan başa kapladığı sefil duvarda tavana yakın asılmış bir zembilin içinden kendisine istihza ile, istihfafla bakan bir ihtiyar çehresi gördü. (25-20)

- *Ve* tek dişli ihtiyar bir yara gibi açılan ağzının bütün genişliğiyle gülüyor *ve* hatırlıyordu (26-13)

- Unutmak, bu ancak aşkla mümkündü: Ömrün büyük *ve* serin pınarı, her tecrübeden bizi daha genç, daha diri, dünyaya henüz gelmiş gibi dinç *ve* rahat çıkararak oydu. *Ve* Abdullah Efendi dar sokakların karanlığı içinde, kendisine bu gecenin sefaletlerini unutturacak kadın vücudunu, efsanevi bir kayık gibi, yaşadığı anın karanlığına aydınlığı, huzuru *ve* aşkı taşıyacak olan narin mahluku tahayyül ederek arkadaşlarını takip etti. (27-10)

- Kapıdan daha girer girmez, onun ölçülü *ve* ahenkli kalçalarının hareketlerine, dolgun *ve* güzel kollarına hakikaten anlayan bir gözle bakmıştı. *Ve* şimdi perdeleri sıkı sıkı indirilmiş büyükçe odanın mahremiyeti içinde beğendiği bu kadın, vaat ettiği bütün hazlarla kendisinin olacaktı. (27-26)

- Şimdi onu kendi elleriyle, yavaş yavaş genç *ve* cins hayvan vücudunun bütün güzelliklerini seyrede ede soyacak, küçük bir lambanın yarım yamalak aydınlattığı bu odada omuzlarını, olgun *ve* taze göğsünü, çıplak karnını uzun uzun seyredecek, okşayacak *ve* sonra bütün bu güzellikler içinde zamanın ritmini kaybedecekti. (28-26)

- Birdenbire şu anda duyduğu hazzı ona da geçirmek istedi, asıl benliği o idi *ve* o da payını almalıydı. (29-15)

- Her ikisinin de elinde ziller vardı, her ikisi de naralar atıyor, birbirlerine göz süzüyorlar, *ve* baş döndürücü bir hareket bolluğu içinde oynuyorlardı. (30-25)

- Erkeğin sağ eli ikide bir boğazına doğru yükseliyor, yerinden fırlamak, bir taraflara gitmek, **ve** belki de kaybolmak isteyen gırtlak kemiğini eski yerine yerleştiriyor, sonra tekrar zillerini şıkırdatıyordu. (30-28)

- Evet, ilk önce demin çıktıkları meyhaneye uğrayıp orada masa başında bıraktığı hakiki varlığını bulacak **ve** beraberce eve dönecekti... (32-11)

- Şimdi asıl hüviyetimi, kendi varlığımı bulur **ve** beraberce gideriz. (32-26)

- Her ne pahasına olursa olsun içeriye girecek **ve** orada uyur bıraktığı gölgeyi götürecekti. (33-6)

- Alnından ölüm terleri fişkıran Abdullah Efendi olduğu yere çöktü **ve** sahibinin ölümü için ağlayan sadık bir köpek gibi orada kendi varlığının ölümüne ağladı. (33-21)

- Bu vücut, o kadar kahrını çekmiş olan bu vücut, orada alevler içinde bir kül yığını olmuştu **ve** bu kendi hatası yüzündendi... (33-24)

- Abdullah Efendi hemen olduğu yerden sıçradı **ve** eski şiddeti azalmış olan alevlerin arasından kollarında bir insan vücudunu taşıyarak çıkan itfaiye neferine doğru atıldı. (33-28)

- Nihayet araba bir köşeyi saparak gözden kayboldu **ve** her türlü gayretin beyhude olduğunu anlayan Abdullah Efendi eskisi gibi ıssız bir sokakta tek başına kaldı. (34-9)

- Bari bir an önce evine gitse **ve** ihtiyar anasına meseleyi anlatsaydı. (34-25)

- Çocuğun yüzü sapsarıydı **ve** terli alnına saçları yapışmıştı. (41-7)

- İkinci evden kaçtığı andan beri görmediği arkadaşları da buradaydılar **ve** delice eğleniyorlardı. (42-20)

- Yüzünü yıkadı **ve** mermer taşa oturarak dinlenmeğe çalıştı. (43-16)

- Büyük bir sevinçle sürahiyi yakaladı **ve** boşaltacak bir bardak aramak için etrafına bakındı. (50-5)

- Ben onu asıl bu zamanlarında beğenir **ve** severdim. (53-21)

- Kendimi yalnız sanıyor **ve** talihin arabasında doludizgin gidiyordum. (54-28)

- Burası küçük bir avlu idi **ve** ben sokağa açılan kapının önünde boylu boyuna yatıyordum. (60-26)

- Ev sahiplerinin yardımıyla içeriye girdim **ve** sedire uzandım. (61-9)

- O hissi verebilir *ve* boş geçmiş ömrü için onu acı düşüncelere daldırabilirdi. (81-8)
- Bu hastalık konuştuğça hepimiz susuyorduk; *ve* o sustuğça biz kulaklarımız kırışte onu bekliyorduk. (104-27)
- Ara sıra ninniye kesiyor ve bebeğē çocuk ağızından hitap ediyordu. (110-15)
- Yılan iyi saatte olsunlardandır *ve* anneme aşiktir *ve* birdenbire Raif Paşa Hazretlerinin kerimeleri Suphiye Hanım emsalsiz bir masalın kahramanı olur. (115-1)
- Pek az konuşur *ve* daha az gülerdi. (121-16)
- Kadınları beğeniyor *ve* onlarla sohbetten hoşlanıyordum. (134-16)
- Her şeye küskün, her türlü ümitten uzak, acayip ve zalim bir rüyanın kurbanı ömrümü sürükledim, *ve* bir gün beyhude bir kurtuluş vehminden sonra gözlerimi açtığım zaman kendimi koğuşta bu ıstırabın ortasında buldum. (148-20)
- Onlar kendi tabiatlerinin emrinde idiler *ve* durmadan ona hücum ediyorlardı. (189-13)
- Tıpkı onun gibi gülümsüyordu *ve* onun gibi boynunu hafifçe bükmişti. (213-24)
- Sevilen bir memleketi, bir daha görülmeyecek şeyleri terkediormuş gibi esefle yatağından kalkıyor *ve* gününü bir sıra düşünür gibi geceyi ve rüyalarını düşünerek geçiriyordu. (242-6)
- Hepsi önlerinde kuşaklarını çözdüler *ve* onlara sepetlerindeki hediyeleri uzattılar. (263-21)
- İki eliyle saçlarını düzeltti *ve* karı kocanın arasındaki konuşmayı hemen hemen kendi sesleriyle taklit etti. (279-3)
- Sonra birdenbire hatırladı *ve* mübalağalı bir hayretle ablasına baktı. (281-19)
- Sonra biraz durdu *ve* istemeye istemeye devam etti. (318-24)
- Ertesi gün yine buluştular *ve* bu, on beş gün böylece sürdü. (329-13)
- Genç kadın ilk günlerdeki neşe içindeydi. *Ve* yalnız bu neşe Sabri'yi korkutuyordu. (330-5)
- Bir adım geriler *ve* toprağā kapanır. (340-24)
- Tahta uzanır *ve* gözlerini kapar. (352-25)

3.1.4.1.3. “değil” Edatıyla Kurulanlar

- Hayır, o kiracı *değil*, evin asıl sahibi, efendisi, hükümranıydı. (12-24)
- Bu kadın sadece iradesiyle veya bir anın ilcasıyla *değil* bütün uzviyeti ve hayatıyla onun... (14-6)
- O zaman sadece bu suyu *değil*, öbür oyuncaklarımı da size gösteririm, içmek için değil ki bu... (50-21)
- *Değil* bu küçük sürahi dolusu suyu, bütün pınarları, bütün çeşmeleri, bütün denizleri ona bağışlayabilirdi. (51-4)

3.1.4.1.4. “halbuki” Edatıyla Kurulanlar

- Filhakika o mütevazı, hatta biraz utangaç terbiyesi ve heyecanı ile aşığını sessizce dinleyen iki ayak göreceğini ümit etmişti; *halbuki* onların yerinde dizlerine kadar açılmış gösterişli manzarasıyla, bütün bir sabırsızlık ve isyan içinde çalkan an iki kadın bacağı vardı. (14-16)
- Öbür insanlar... işte bu akşam, belki de en kat’î şekilde onlardan ayrılıyordu. *Halbuki* buraya onlarla birleşmeğe, onlar gibi olmağa gelmişti... (17-15)
- Ölümünün münasebetsiz şekli bertaraf, hem ne kadar münasebetsiz bir ölüm; bir meyhanede sızarak ölmek! -Herkes kim bilir ne düşünecekti?- *Halbuki* o yaşıyordu. (34-18)
- Size derhal Çaldıran meydanında Yavuz'u hatırlatmaz mı? Halbuki yaptığı iş ne kadar gülünç ve küçük. (36-29)
- Şimdiye kadar bana bunu kimse söylememişti. *Halbuki* bilir misiniz, ben bunu istiyordum. (67-5)
- Size o gece gördüklerimin hepsini anlatmağa kalksam bu geceyi beraber geçirmemiz lazım gelecek. *Halbuki* yolumuzun sonuna yaklaşıyoruz. (83-22)
- Bunu biliyorum, fakat yapamayacağımı da biliyorum. *Halbuki* bir ömür yaşanmağa değer bir şeydir. (85-1)
- Oturduğu yerden onu olduğundan daha güzel, âdeta musikinin tecrübesiyle büyümüş, daha saltanatlı ve kendine uzak seyretti. *Halbuki* yüzü daha yorgun ve daha içine çekilmişti. (165-21)
- Evden çıkarken de acelesinden anahtarını unutmuştu. *Halbuki* burada işini bitirdikten sonra İstanbul'a geçecek, hastahanedeki kızını görecekti. (166-32)

- Düşün bir kere kardeşim, beş sene aradım. **Halbuki** adamcağız şurada, iki günlük yerdeymiş, ne iki günü trenle dört saatlik yer! (224-12)
- Her şey az çok istediği gibi gitmişti; **halbuki** şikayet ediyordu. (327-24)
- Hepsi ihtiyarladıklarından bahsediyorlar. **Halbuki** ben daima gencim... (350-8)

3.1.4.1.5. “de” Edatıyla Kurulanlar

- Bütün bunları düşünürken birdenbire nasıl oldu **da** lokantada bulunan diğer müşterilere bakmağa başladı? (13-7)
- Canı sıkılıyor **da**, güya avlanıyor. (221-11)
- Hepsi, bütün eşraf biliyormuş **da** bir türlü bana söylemiyorlarmış. (224-14)

3.1.4.1.6. “bununla beraber” Edatıyla Kurulanlar

- **Bununla beraber** küçük lokantada yalnız değildiler. (11-4)
- Yavaş yavaş bu gecenin garip talihini sezmeğe başlamış ve ondan ürkmüştü. **Bununla beraber** ne rüyalarında, ne de bugün tesadüf ettiği rakamlarda böyle bir akıbeti haber veren bir şey yoktu. (21-1)
- Ve Abdullah Efendi birdenbire arzusunun tenine sıcak bir demir gibi yapıştığını, damarlarında ağır kokulu bir mevsim gibi dolaştığını hissetti; kolları acayip bir iştahla gerindi, kendini yalnız, yapayalnız buldu. **Bununla beraber** nedense bu yalnızlık hissine rağmen bedbaht değildi. (22-3)
- Ses asırlar içinden geliyor gibi boğuktu. **Bununla beraber** onu çok yakından işitiyordu. (25-14)
- Bu hakikaten meraklı ve garip, hatta eğlenceli bir şey olurdu. **Bununla beraber**, ne olursa olsun, bu merasirnde bulunacaktı. (35-10)
- İyi bir kadınla evlendim, epeyce kazanıyorum, hayatım kendi çizilmiş yolunda düzgün ve rahat gidiyor. **Bununla beraber** ondan memnun değilim. (80-6)
- Geniş alını, gözlerinin ve dudaklarının kenarı, kırışık ve çizgi içindeydi. **Bununla beraber** yalnız bir bakışını tuttuğum gözleri ne kadar genç ve iri idi. (82-32)

3.1.4.1.7. “mademki” Edatıyla Kurulanlar

- Bir gece için, ne olsa affedilirdi, mademki eğleniyordu, ve *mademki* eğlendiğini bilerek, hesaplı bir surette eğleniyordu, o halde bu eğlence onun için iki kattı. (12-13)
- Fakat bundan ne çıkardı? *Mademki* şu anda biliyordu, mesele yoktu. (44-15)

3.1.4.1.8. “hatta” Edatıyla Kurulanlar

- Karşısındaki erkeğin yüzünü göremiyordu, yalnız masanın üzerine yarı dayanmış ellerinin işaretlerinden konuştuğu anlaşılıyordu. *Hatta* kadının yüzündeki hayranlık dolu dikkate, tebessümündeki aşikâr şefkate bakacak olursa bu söylediği şeylerin çok güzel, çok yüksek, çok tatlı şeyler olması lazım geliyordu. (18-1)
- Bunu vereceği nutukla adamakıllı belirtmeliydi; *hatta* makul, büyük ve insanî bir sebep bile bulabilirdi, mesela içkiye düşkün bir arkadaşına nasihat vermek için oraya gitmiş olabilirdi. (35-24)
- Onunla her karşılaşışında hep aynı saadet hissi, beni dayanılmaz kuvvetiyle çekti, her defasında oracıkta her şeyi bırakıp inmek ve o yolun uzletinde kaybolmak ihtiyacını duydum. *Hatta* şu anda bile aynı ihtiyacın içindeyim. (79-28)
- Ne sandal safalarından, ne araba gezintilerinden, ne de yeni yeni peydahladığı ve çok sevdiği, yaşıtı olan genç kızların sohbetinden lezzet alabilir. *Hatta* yeni başladığı tamburu bile bırakır; daima bir an evvel Musul'a dönmeleri için yalvarırmış. (113-33)
- Kedilerimiz birer birer evden kaçarlar. *Hatta* o zamana kadar baş köşedeki minderinden pek az kalkan ve selamlık tarafına geçtiği dahi görülmeyen ihtiyar bir Van kedisi bile sırrolur. (116-18)
- Ve beni de sevmiyor artık! *Hatta* bir defa öldürmek bile istedi. (163-10)
- Kolay ve rahat çalışıyordu. *Hatta* çalışma saatlerini yavaş yavaş arttırmağa bile muvaffak olmuştu. (175-4)
- Onda her şey çok tabii idi. *Hatta* yalan bile. (185-13)
- Benim taşrayı anlamam imkânsız. *Hatta* layıkıyla görmem bile imkânsız. (215-29)

- Acıyamıyorum, görüyorsunuz ben de kendimi beğenmiyorum. **Hatta** tanımıyorum bile. (348-4)

3.1.4.1.9. “ama, amma” Edatlarıyla Kurulanlar

- Vire sen beni görmedin, **ama** ben gördüm seni. (26-9)
- Onu, hep böyle şeylerle hatırlarlardı, **ama** yine her şeyi teker teker satarlardı. (203-18)
- Bazen birimizin odasında yattığı da olurdu, **ama** yine kimse bunu söylemezdi. (209-2)
- Herkes bana gülerdi, **ama** böyleydi. (209-12)
- Zeynep, öyle okumuş, yazmış kadınlardan değildi **ama**, içinde bir şeyler kaynaşıyordu. (272-14)
- Onunla alay etmişlerdi **ama**, işte Allah da onları utandırmıştı. (291-2)
- Ne ise evliyim, **ama** herkes gibi değil. (318-23)
- Hatıra defterini okudum. **Amma** daha evvel şüpheleniyordum. (319-12)
- Sabahleyin çok korkmuştum. **Ama** şimdi anlıyorum ki tam istediğim gibi arkadaşsınız. (325-21)
- Yakmışsın kızını, **ama** gideceksin. (336-15)
- Sonra, M, Melahat, o da kocasından boşanmış ... **ama** sizden bir kadın daha tanır. (336-30)
- Çocuğun hastalığı geçecek, **ama** ayak kazası var. (337-3)
- Kiracı çıkacak, **ama** sen orada oturmayacaksın... (338-5)

3.1.4.1.10. “çünkü” Edatıyla Kurulanlar

- Dört yanı bir uçurum gibi olan bu sessizliğin, insana böyle bir vehim vermesi de gayet tabii idi. **Çünkü** ölüm düşüncesinin kendisi bile buna benzer bir kabus, herhangi bir değişme, bir hareket, bir arıza fikrinden bu kadar uzak, hayatı bir çırpıda ilga ediveren böyle bir boşluk hayalini doğuramazdı. (46-14)
- Artık uyku bile benim için bir şifa değildi. **Çünkü** onda da rüyaların zalim ısrarı vardı. (84-18)

- Dedem bu can sıkıcı halden kurtulmak için annemi bir müddet dayısı ve annesi ile beraber İstanbul'a göndermiş. **Çünkü** kendisi mabeyinden izin alamadığı için Musul'dan ayrılamıyormuş. (113-16)

- Bu gürültülerden kaçmak beyhude idi. **Çünkü** onlar sizinle beraber yürürlerdi. (117-3)

- Emin Bey şehrin bu gizli hayatını gördükçe bazı ideologların sık sık kullandıkları köklü kelimesinin manasını anlar gibi oluyordu. **Çünkü** bu adamların hayatında her şey köklü, her şey derinde idi. (217-25)

- Bütün sınıf onların dostluğunu kıskanırdı. **Çünkü** Süleyman neslinin deste başısı olmak için yaratılmış insanlardandı. (220-18)

- Bununla beraber istediği tesirin bu olmadığı muhakkaktı; **çünkü** aynı hareketlerde ve yüzünün ifadesinde iki ayrı istikamete gitmeğe çalışır gibi garip bir zıtlık vardı... (333-17)

3.1.4.1.12. “bir taraftan...öbür yandan” Edatıyla Kurulanlar

- **Bir taraftan** kendi kendinden utanıyor, **öbür yandan** böyle bir ihtimalde yapacağı şeyi düşünüyordu. (197-4)

3.1.4.1.13. “hem, hem de, hem...hem” Edatlarıyla Kurulanlar

- Eğer beni tanımayacaklarına emin olsam, neden küçük bir nutuk söylemeyeyim? Herkesin cenazesinde söyleniyordu ya. **Hem** bu nutuk dünyada söylenen cenaze nutuklarının en doğrusu, en salahiyetlisi olacaktı. (35-12)

- Abdullah'ı dünyada Abdullah'tan başka kim anlayabilirdi? **Hem** bu biraz da lazımdı. (35-15)

- **Hem** ellerinin yetiştigi kadar onu göğsünden itiyor, **hem** titrek ağlayışlı bir sesle: "İçmeyin, bu sudan içmeyin..." diye yalvarıyordu (50-16)

- **Hem** dinlenecek, **hem de** camileri, türbeleri gezecektim. (75-12)

- Hayatına böyle iyice yerleşmiş gibi haller almasından **hem** hoşlanıyor, **hem de** korkuyordu. (179-4)

- Ona **hem** acıyor, **hem de** ondan korkuyordum. (206-1)

- Bu düşünce içinde **hem** yürüyor **hem** yürüdüğü yolda kendisini, paltosunun eskiliğini daha iyi meydana çıkararak hafif kanburuyla, kısa ve tıknaz cüssesiyle, kırılmış nahvetiyle yürür görüyordu. (216-1)

- Adam **hem** oğlana çıkışıyor, **hem** karşıda bilinmez bir yere elindeki av tüfeği ile nişan alıyordu (223-5)

- Sabri içindeki bu heyecana **hem** şaşıyor, **hem de** böylesi bir zenginliğe kavuştuğu için seviniyordu. (311-27)

- Daha doğrusu **hem** tanır, **hem** tanımazsınız efendimiz... (344-18)

- Bizim gibi ihtiyarlara heyecan yaramaz. **Hem** senin kalbin de var. (348-17)

3.1.4.1.15. “Lâkin” Edatıyla Kurulanlar

- Vicdan azabı ruhun bir nevi kanadıdır. **Lakin** zekayı, hür ve ağırbaşlı düşünceyi de unutmamalı...(351-16)

3.1.4.1.16. “ne...ne, ne...ne de” Edatlarıyla Kurulanlar

- Bununla beraber **ne** rüyalarında, **ne de** bugün tesadüf ettiği rakamlarda böyle bir akıbeti haber veren bir şey yoktu. (21-3)

- Bu **ne** çocukken dinlediği masallarda şamdanların ışığından fırlayan aşifte çengilerin raksı, **ne de** kitaplarda okuduğu ve esrarlı resimlerde seyrettiği iskeletlerin çılgın ve zalim hayatla alay ederek ölümün zaferini terennüm eden oyununa benziyordu. (30-11)

- **Ne** eşyasını zihninden tanıyor, **ne** ışığını yadırgıyordu. (49-7)

- **Ne** evliyim, **ne de** kocam deli. (320-14)

- **Ne** sevebiliyorum, **ne de** acıyorum.. (347-25)

3.1.4.1.17. “onun için, onun içindir ki” Edatlarıyla Kurulanlar

- Bu akşamın fevkaladeliği, bu kibirli ev sahibinin belirsiz bir şekilde sızmağa başlamasında, hüviyetindeki nüfuzlu ve sert tarafı kaybetmiş, yumuşamış hissini vermesindeydi. **Onun içindir ki** Abdullah geniş, ağır ve kaypak halkalarını bütün vücuduna doladıktan sonra, zehirli dişini en can alacak yerine geçirmeğe hazırlanan bir yılanın ayaklarının ucunda birdenbire uyuyup kaldığını gören bir çöl yolcusunun inanılmaz sevinci içinde kadeh kadeh üstüne içiyordu. (12-31)

- Otuz beş sene evvelki hastayı bekliyoruz. **Onun için** lamba böyle sapsarı yanıyor.

- Kim bilir, belki de üç dört şeyi bir defada düşünebiliyoruz. **Onun için** zaman zaman muammalı oluyoruz. (295-13)

3.1.4.1.18. “veya, ya...ya, yahut, ya... yahut, ya...ya... yahut, yahut da” Edatlarıyla Kurulanlar

- Bütün hayatı için tesadüf ettiği rakamlar üzerinde ameliyeler yaparak hükümler çıkarır, kendi kendine saadetler vaat eder **veya** felâketler düşünürdü. (21-11)
- Ufalmış, bir el ayası kadar kalmış, buruşuk yüzünü seneler kemire kemire âdeta bir sünger **yahut** daha iyisi kuru ve çürük bir ceviz haline getirmişti. (25-25)
- Hangi münkariz ve kanlı Roma, son günlerini eğlendirmek için bu sarhoş tenlerin ziyafetini hazırlamış, **yahut** hangi talih Abdullah Efendi'nin karşısına birdenbire bu Sardanapal cümbüşünü çıkartmıştı? (42-4)
- Kim bilir belki de, biçare, bilmeden bununla hayatını güzelleştirmiş oluyor, **yahut** kendisine ikinci bir hayat yapmış, oraya herkesin gözü önünde kaçıyor. (71-14)
- Küçük sefaletlerim ve sıkıntılarım düzeldi, **yahut** yerlerine başkaları geldi. (79-26)
- Davetlilerin hemen hepsi **ya** söylüyor **ya** çalıyorlardı. (136-28)
- Kâh paltomu, kâh ağızlığımı, velhasıl o rüya esnasında bağlı bulunduğum bir şeyimi **ya** çalıyorlar, **ya** ben bir yerde unutuyor, **yahut** doğrudan doğruya hediye ediyordum. (145-27)
- Bütün gün **ya** bir köşede oturuyor, **yahut** dalgın dolaşıyordu. (242-2)
- Son derecede kısa oldukları için biz onları birbirinden ayıramıyoruz, tek bir zaman sayıyoruz. **Yahut da** üst üste şahsiyetlerin ayrı ayrı zamanlarıdır. (301-25)
- Kendilerine karşı koymadığım için benden çarçabuk usanıyorlar. **Yahut** beni kendilerine karşı alakasız sanıyorlar. (318-6)
- Bir ticarethanededir? **Yahut** ki terzidir? (336-7)

3.1.4.1.19. “zaten” Edatıyla Kurulanlar

- Sakin ve kendi aleminde bulunan bütün bu müşteriler, bu gürültülü neşenin sahiplerini ilk önce biraz hayretle seyrettiler, sonra galiba alkolü bir mazeret olarak kabul ettikleri için ehemmiyet vermemeğe başladılar. **Zaten** bu beş arkadaşın etraflarına pek bakacak halleri de yoktu. (11-7)
- Abdullah, bir kere kapısını çalmamış, semtine uğramamış olan bu güzel mahlukun, böyle uçan bir çatıdan ve bir yıldız kasırgası içinde odasına tavandan girmesine hiç de hayret etmedi. **Zaten**, bu güzel ve asil mahlukun kendisiyle aynı

hamurdan yağrulmuş olmasına hiçbir zaman inanmamış, onun çok yüksek, büsbütün başka ve erişilmez bir alemden gelmiş bir mevcut olmasına daima ihtimal vermişti. (16-15)

- Hayır, bunu yapamayacaktı, *zaten* artık kendisinde hiçbir şey yapmak için kuvvet bulamıyordu. (31-12)

- İnsan nelere alışmaz ki... *Zaten* hayat dediğimiz bu kapalı dairenin asıl mucizesi, bu alışmak değil miydi? (37-30)

- Tıpkı her günkü Abdullah gibiydi: "Bir bardak su içer, sonra çekilir giderim. *Zaten* sabah da olmak üzere. (49-17)

- Musul'da, evimizin sofrasına o, her akşam, bizimle beraber otururdu. *Zaten* bu koca konağı asıl dolduran o değil miydi?.. (105-19)

- Ben çocukluk rüya görmem; *zaten* sevmem de. (162-9)

- Teyzemi o büyütmişti. *Zaten* evde doğan bütün çocukları o büyütüştü. (204-24)

3.1.4.1.29. “yoksa” Edatlarıyla Kurulanlar

- Geceleyin gördüğüm genç kızın bu kaçışta bir hissesi var mıydı? *Yoksa* onu bir esir gibi sürüklemişler miydi? (74-1)

- Acaba üçü de beraber mi geldiler, *yoksa* birbirini mi doğurdular! (295-28)

- Güzelliğin bir hususiyeti miydi, *yoksa* insan kafasının yaratılışından gelen bir şey mi? (321-6)

3.1.4.1.22. “yalnız” Edatıyla Kurulanlar

- İhtiyar ev sahibi kadın, bu müşkülpesent misafiri tatmin etmeğe hazır; ona istediği gibi birini bulacaktı; *yalnız* biraz beklemesi lazımdı. (24-27)

- Hiçbir şey bilmiyordu, *yalnız* kamyonun şoförü çocuğa şehre gideceklerini söylemiş. (74-28)

3.1.4.1.24. “sanki” Edatıyla Kurulanlar

- Bütün etrafiyla kendi arasında imkansız denebilecek derecede kuvvetli bir münasebet teşekkül etmişti. *Sanki* ara yerden bir yığın perde, mânia kalkmıştı. (22-16)

- Artık insan denen şey kaybolmuş, yerini birbirine kenetlenmiş, birbirine geçmiş mütesaviyen sarhoş uzuvların sar’ası almıştı. *Sanki* bir şeytan, kötü bir ruh;

bütün eşyayı, bütün mevcutları hep birden zaptetmiş, onların ağızlarıyla gülüyor, onların uzuvlarıyla doymak bilmeyen iştahını tatmin ediyordu. (42-8)

- Ne kadar alelade bir şey olmuştu; *sanki* bütün hüviyeti boşalmıştı. (104-21)
- O konuştuğca Sabri kendisini bir kazıda sanıyordu. *Sanki* kısa bir susuşun arasından birdenbire tek bir şekil, iyi işlenmiş birtaş yahut kırık bir çömlek parçası çıkıyor, onun etrafında kaybolmuş bir dünya canlanıyordu. (200-24)
- Ayrıca İstanbul'da geçirdiği boş zamana kızılıyordu. *Sanki* bu zamanı bir tek gecede telafi etmek ister gibi, acele acele notlarını açtı. (310-21)

3.1.4.1.25. “bazen de” Edatıyla Kurulanlar

• Geceleri hep rüyamda alevler içinden bağırıyor. *Bazen de* otururken onun kocaman ayaklarıyla dışarda yürüdüğünü sanırdım. (209-6)

3.1.4.1.28. “belki, belki de” Edatlarıyla Kurulanlar

- Kim bilir *belki de* almışlardır bile... (29-23)
- Erkeğin sağ eli ikide bir boğazına doğru yükseliyor, yerinden fırlamak, bir taraflara gitmek, ve *belki de* kaybolmak isteyen gırtlak kemiğini eski yerine yerleştiriyor, sonra tekrar zillerini şıkırdatıyordu. (30-28)
- Herkes gibi ben de epeyce şey gördüm. *Belki* bunlardan birçoğunu unutabilirim. (104-16)
- Çocukken beşiğime takmışlar. *Belki* hala bende durduğu için böyle çocuk tabiatlı kaldım. (184-19)
- Hayvan bir lahza boncuk gözleriyle pakete baktı, sonra yine başını havaya kaldırdı. *Belki de* uzun otomobil yolculuğunda burnuna dolmuş benzin kokusundan kurtulmağa çalışıyordu. (215-11)
- Ne vakit geldiklerini görmemişti. *Belki de* o, bu kahveye oturduğu zaman onlar burada idiler. (294-10)
- Öyle istiyor işte. *Belki de* Ekrem'e tam güvenemiyor. (301-12)
- Açtığı zaman odayı ve evi boş bulacağını biliyordu. *Belki de* bunun için, genç kadına hayatından çekilmek fırsatını vermek için gözlerini uzun zaman açmadı. (330-11)

3.1.4.1.29. “bilakis” Edatlarıyla Kurulanlar

- Konuşurken genç kadında -esrarlı ve acayip güzelliğinden başka- hiçbir fevkalade hal görmemişim. *Bilakis* talihinden bahsederken o kadar güzel bir tevekkülü vardı ki... (71-21)

3.1.4.1.31. “filhakika, bereket, bereket versin ki” Edatlarıyla Kurulanlar

- Gördüğü şey haddizatında belki çok basitti, fakat bu sarhoşluk gecesinde birdenbire ona korkunç ve imkansız göründü. *Filhakika* o mütevazı, hatta biraz utangaç terbiyesi ve heyecanı ile aşığını sessizce dinleyen iki ayak göreceğini ümit etmişti; halbuki onların yerinde dizlerine kadar açılmış gösterişli manzarasıyla, bütün bir sabırsızlık ve isyan içinde çalkanan iki kadın bacağı vardı. (14-15)

- Abdullah Efendi bütün şaşkınlığına rağmen gözlerini onlardan ayırmıyor, dikkatle bu acayip oyunun tekrarlanmasını bekliyordu. *Filhakika* birkaç dakika sonra aynı hadiseye tekrar şahit oldu. (19-17)

- Abdullah, gördüğünden ziyade göreceği şeylerin korkusu içinde bir köşeye büzülmüş, ne yapması lazım geleceğini düşünürken hakikaten korktuğu başına geldi. *Filhakika* duvardaki resim birdenbire canlanmış; yeni evli karı koca delice bir raksa başlamışlardı. (30-1)

- Sabri yeni baştan ne ve kim olduğunu anlatmanın güçlüğüne düşündü. *Bereket versin* kadının dinlemek huyu yoktu (162-31)

- Tam Kınalı ile Heybeli arasında birdenbire ayağı kayar gibi oldu ve üzerime doğru düştü. *Bereket versin ki*, elini yakaladım ve o da bir eliyle demire tutunduğu için kurtuldum. (319-15)

3.1.5. Eksiltili Cümle

Haydar Ediskun, kimi yazarların ya da konuşanların ya sonu dinleyince pek belli olduğu ya da söze bir duyusallık kazandırmak istedikleri zaman, cümlelerini, yarıda kesme gereği duyduğunu, bu kesik cümlelere eksiltili cümleler denildiğini açıklar.⁴⁴⁵

⁴⁴⁵ Haydar Ediskun, *age.*, s. 390.

Bilal Aktan, eksiltili cümleyi “genellikle günlük konuşmalarda yer alan ve bazı öğeleri kesilerek söylenen veya fiili kullanılmadan söylenen cümle” olarak tanımlar.⁴⁴⁶

Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli, yüklem kullanılsa da cümlede bir yargı anlamı olduğunu söyleyerek böyle cümlelerde, yargı ifadesinin söz veya metin bütünlüğü içinde, dinleyenin veya okuyanın algılamasına bırakıldığını ve yüklem ifade etmek istediği anlamın bir önceki cümleyle tamamlandığını belirtirler.⁴⁴⁷

Bedri Sarıca da kimi cümlelerin çeşitli nedenlerle eksik bırakıldığını, hüküm unsuru söylenmediğinden bu tip cümlelere ‘kesik cümle’ de denildiğini ve karşılıklı konuşmalarda, soru-cevap tarzı diyaloglarda, kesik cümlelere rastlandığını söyler.⁴⁴⁸

Eksiltili cümleyi, “Genellikle sözlü dil kullanımında yer alan ve bazı öğeleri eksiltilerek söylenip, anlamı dinleyenin anlayışına bırakılan veya yüklemi kullanılmadan yargı bildiren cümledir.” şeklinde tanımlayan Günay Karaağaç, eksiltili cümlenin genellikle yüklemsiz ve sık sık da tek sözden oluştuğunu, yüzey yapısının bir cümle olmaktan uzak olduğu halde, sözlü dil kullanımının çeşitli öğelerinin, yardımıyla, derin yapılarının, yargı bildiren bir cümle olarak algılandığını açıklar. Bu cümlelerin yazılı dilde, genellikle üç nokta (...) ve soru işaretli (?..) ya da ünlemli (!..) sıra noktalarla gösterilmeye çalışıldığını açıklamasına ekler.⁴⁴⁹

Metnimizde toplam 583 eksiltili cümle tespit edilmiştir. Tespit ettiğimiz eksiltili cümleleri, cümle özelliği gösterip göstermemesine göre tasnif ederek örneklendirdik:

Metinde Yer Alan Cümle Özelliği Gösteren Eksiltili Cümle Örnekleri

- Bu kadın sadece iradesiyle veya bir anın ilcasıyla değil bütün uzviyeti ve hayatıyla onun(dur)... (14-6)

⁴⁴⁶ Bilal Aktan, *age.*, s. 132.

⁴⁴⁷ Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli, *age.*, s. 222.

⁴⁴⁸ Bedri Sarıca, *age.*, s. 132.

⁴⁴⁹ Günay Karaağaç, *age.*, s. 242.

- Halbuki buraya onlarla birleşmeğe, onlar gibi olmağa gelmişti... (17-16)
- Tıpkı bir evden bir başka eve eşyayı ve itiyatlarımızı nakletmek gibi bir şey(dir)... (23-7)
- Elbette eğleneceklerdi... (23-21)
- Ben Eleniça'nın dedesi(yim)... (26-1)
- Ne güzel günlerdi... (26-15)
- "Marika, Eleni, Kalyopi, ah vire yaptı sok amur... " (26-19)
- "Hayır, diye cevap verdi. Hiçbirini... Hiçbirini beğenmedim... " (27-1)
- Abdullah Efendi, demin küçük lokantada iken damarlarında tutuşan sıcak ürperişi yine duydu; ne garip şeydi bu... (27-4)
- Ne lüzumu var, şekerim, masum varsın uyusun... (28-21)
- Bu, ortadan ayrılmış saçları her iki kaşının üstüne gözlerini örtecek gibi düşmüş, uzun yüzlü dar alınlı, küt bıyıklı, genç bir adamla yanı başında bir manken ağırlığıyla duran beyaz gelinlik esvaplı şişman bir kadın resmi idi... (28-10)
- Kızların eline geçerse mahvolduğum gündür... (29-22)
- Kendisini tahammül edilmeyecek kadar bedbaht hissetti; ne lanetli bir geceydi bu... (32-3)
- "Deli misiniz?" diyordu... (33-8)
- Bu vücut, o kadar kahrını çekmiş olan bu vücut, orada alevler içinde bir kül yığını olmuştu ve bu kendi hatası yüzündendi... (33-24)
- Yürüme ile koşma arasında sendeleye sendeleye karanlık sokaklara daldı... (38-5)
- Ne garip odalardı bunlar... (48-1)
- Şimdi artık dost ve ahbap yoktu, sadece zarara sokulmuş insanlar vardı, evvela ümitlerinde aldatmış, sonra da paralarını almış olduğum insanlar... (vardı) (57-31)

Metinde Yer Alan Cümle Özelliği Göstermeyen Eksiltili Cümle Örnekleri

- Ah, bu bir kör gibi etrafını deneye deneye, dört bir ciheti yoklaya yoklaya yürüme... (12-9)
- Ah bu ikinci Abdullah Efendi, bu üst kat sakini... (12-24)

- Bir kaçabilse... (21-26)
- "Oh, kâinatı yepyeni bir cihazla idrak etmek saadeti..." (23-9)
- Marika, Eleniça, Esimenya, Kalyopi, Artemisa, Bareşkevi... (26-11)
- Ah, genslik vire... (26-15)
- Bir deli gibi kendi kendine sayıklıyordu: Marika, Eleni Kalyopi, Artemiz... (26-28)
- Başka bir yere gitmek... (27-3)
- Kim bilir belki de almışlardır bile... (29-23)
- Odanın kapısına kadar gitmek, onu açmak, o dar ve tahta merdiveni inmek, tekrar o tulumbalı taşlıktan geçmek... (31-10)
- İnansalar bile... (34-31)
- Küçücük, ortalıkta kayboluvermiş denecek kadar küçük hayatının etrafında o kadar çok ve manasız şeyler uydurulmuştu ki... (35-17)
- Bir defa için... ve bu kadar zaruret karşısında.. (35-29)
- İşte zavallı Abdullah'ın hayatı... (36-22)
- İnsan nelere alışmaz ki... (37-30)
- Ya bizzat kendi düşüncesinin, sakat ve zalim bir fikrisabitin mahsulü ise... (43-25)
- Başımın altına rahat bir yastık gibi koyacağım tek bir yalan kalsaydı... (48-29)
- Bana bir parça su verecek birini görsem... (49-13)
- Kaçmak... (51-4)
- Duvarda bir iki yazı ve tam benim baş ucuma rastlayan köşede, küçük boyda, çerçevesiz bir genç kadının fotoğrafı... (63-2)
- Geniş dünyada, kendi hayatını yaşamak, günlerin çıkırığını kendi ruhunun ilhamlarıyla çevirmek... (67-28)
- Ne yazık ki... (80-1)
- Yarabbim, bu bıyıklar; ve onların küçük bir akrep yavrusu kuyruğuna benzeyen uçları... (103-6)
- Hele benim gibi sinirlilerde... (130-18)
- Onu güzelleştiriyordu ama... (185-5)

- Bütün hayatlarını öğrenmek varken... (294-26)
- Öyle ya, evli bir kadın için... (299-1)
- Güzellik gerçekten bizim dışımızda ise bu ilave o kadar çabuk, o kadar sihirli bir tarzda oluyordu ki... (321-17)
- Yoksa ... (337-20)

3.1.6. Açıklamalı Arasöz ve Ara cümleli (Saplamalı) Cümle

Açıklamalı arasöz ve ara cümleli cümleler, içinde arasöz ya da ara cümle bulunduran ve içinde bulunduğu cümlenin herhangi bir ögesini daha anlaşılır kılmak ya da anlatıma açıklık kazandırmak amacıyla kullanılan ve cümleden çıkarıldığında cümlenin anlamında bir eksikliğe neden olmayan cümlelerdir.

“Ara cümle, birleşik cümle konusu içinde, ele alınan kaynaklar arasında ender görülen cümle türüdür. Bu cümle türü, ara cümlecisi, ara cümleli cümle, saplama cümle ve arasözler terimleri ile ele alınmıştır.”⁴⁵⁰

Eksilteli cümleyi “saplamalı (ara cümleli) birleşik cümle” olarak birleşik cümlenin alt başlıklarında ele alan Mehmet Özmen, “Yardımcı cümlesi, ana cümlenin içerisinde, iki virgül, iki çizgi arasında veya ayraç içerisinde bulunan cümleler” olarak tanımlar. Saplamalı cümlenin, ara cümle veya muterize cümlesi⁴⁵¹ olarak da adlandırıldığını belirterek genellikle kendisinden önce gelen cümle ögesini açıkladığını belirtir.⁴⁵²

Tahsin Banguoğlu, saplama cümlelerin de öbür saplama unsurlar gibi asıl yapısına girmeksizin söze katılmakta olduğunu ancak bunların bir tam yargı öbeği teşkil ettikleri için sözdizimi yönünden başlı başına incelemeyi gerektirdiğini ifade eder. Saplama cümle almış bir basit cümleyi bir birleşik cümle sayamayacağımızı belirtir. Bu iki cümlede –fiil cümlesi olsun, isim cümlesi olsun– iki yargının organik bir ilişkiyle birbirine

⁴⁵⁰ Başak Barak Yılmaz, *age.*, s. 124.

⁴⁵¹ Ediskun, bu cümleleri *Arasözler* başlığı altında *Mûtarıza ya da Parantez Cümleleri* şeklinde de belirtmiştir (Ediskun, 2005: 289).

⁴⁵² Mehmet Özmen, *age.*, s. 193.

bağlanmadığını, buna göre onu basit cümlelerin eklenti almış bir özel hali olarak göz önüne almamız lazım geldiğini vurgular.⁴⁵³

Bilal Aktan, “Cümle dışında bırakıldıkları zaman, cümlelerin anlamında bir eksiklik oluşturmayan, içinde ara cümle veya söz bulunduran cümle” şeklinde tanımladığı bu cümle türünün, açıklayıcı durumdaki biri yargı değeri taşıyorsa ‘ara cümle’, yargı değeri taşımıyorsa ‘ara söz’ adını aldığını söyler.⁴⁵⁴

Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli, ara sözlerin açıklama ve ek bilgi ifade ettiklerini, bu ‘ara söz ya da cümleler’in cümlelerin bir ögesi olarak değerlendirilmediğini açıklarlar.⁴⁵⁵

Neşe Atabay-Sevgi Özel-Ayfer Çam, “Tümceler arasına, kimi zaman, bir başka tümce de girebilir.” diyerek aratümceler, ad ya da eylem tümlecisi biçiminde olabileceğini, sık sık kullanılan ve kalıplaşmış gibi görünen kimi tümceler de aratümce olarak kullanıldığını belirtirler.⁴⁵⁶

“Temel düşünce ya da duygu ile ilgili az olmak üzere, söz ya da yazı içine sıkıştırılmış cümleciklere arasöz denir.” tanımını yapan Haydar Ediskun, arasözleri, bir cümle arasında, temel düşünce ya da duygu ile uzak ilgisi bulunan başka bir düşünce ya da duyguyu hatırlama ve onu o cümle içine sıkıştırma olduğu şeklinde yorumlar. Bir kelimeyi bir cümlecige bağlayan ‘ki’ bağlacının da arasöz kurduğunu ifade eder. Yazıda, ki’den önce ve arasözden sonra birer virgül ya da (-) konulduğunu belirtir.⁴⁵⁷

⁴⁵³ Tahsin Banguoğlu, *age.*, s. 537-538.

⁴⁵⁴ Bilal Aktan, *age.*, s. 132.

⁴⁵⁵ Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli, *age.*, s. 221.

⁴⁵⁶ Neşe Atabay, Sevgi Özel, Ayfer Çam, *age.*, s. 106.

⁴⁵⁷ Haydar Ediskun, *age.*, s. 389-390.

Metnimizde toplam 41 açıklama arasöz ve ara cümleli cümle tespit edilmiştir. Tespit ettiğimiz bazı örnekler şunlardır:

Metinde Yer Alan Açıklamalı Arasöz ve Ara cümleli Cümle Örnekleri

- Sevgilisi ona **-belki de aylarca süren ıstıraplarının mükafatı olarak-** kendi cevherinde görünmeğe razı olmuştu. (16-23)

- Ve Abdullah Efendi yavaş fakat emin ve sabırlı bir çalışma ile kendini, daima üç adım ötesinde görmekte devam ettiği hayaline **-kendi tabiriyle-**, tıpkı bir evden başka bir eve eşya ve itiyatlarımızı nakleder gibi, nakletmeğe başladı. (23-10)

- Bütün halinden, bundan yirmi, otuz sene evvel İstanbul'da sık sık görülen külhanbeylerinden **-belki de bir latarnacı-** olduğu anlaşılıyordu. (28-16)

- Abdullah Efendi parmaklarında, birdenbire bulduğu bir ustalıklı **-buna kendisi de pek şaşırmişti-** onun ipekten ve tülenden yapılmış elbiselerini teker teker çıkarıyor, yavaş yavaş ve parça parça bu taze kadın vücudunu keşfediyor, daha doğrusu arzusunun yaratıcılığının arttırdığı muhayyilesiyle onu yeni baştan yaratıyordu. (29-3)

- Sadece orada, küçük lokantada, masanın başında yapayalnız bıraktığı ilk varlığının, **-Yarabbim, buna nasıl isim vermeliydi?-** asıl hüviyetinin yanında bulunmadığına müteessirdi. (29-13)

- Bu eski ve soluk fotoğrafın sakinleri, bu latarnacı kıyafetli erkekle, yanı başında bir manken cansızlığı içinde duran şişman kadın **-başındaki tül ve çelenkle-** dirilmişler, şimdi el ele, yan yana dünyanın en acayip ve korkunç raksını yapıyorlardı. (30-8)

- Bu vücut, **o kadar kahrını çekmiş olan bu vücut**, orada alevler içinde bir kül yığını olmuştu ve bu kendi hatası yüzündendi ... (33-24)

- Ölümünün münasebetsiz şekli bertaraf, hem ne kadar münasebetsiz bir ölüm; bir meyhanede sızarak ölmek! **-Herkes kim bilir ne düşünecekti?-** Halbuki o yaşıyordu. (34-18)

- Uykunun dinlendirici sularına gömülmüş zannettiği bu evlerin hepsi aydınlıktı ve üstelik yarı inik ve şeffaf **-iyice seçtiği koyu renklerine ve kalın nesiçlerine rağmen şeffaf-** perdelerinin altında bütün bir hareket bolluğu çalkanıyordu. (39-1)

- İçlerinde bulunanlar alışılmış bir yatağın, maddeye istihalesi yarıda kalmış bir vücuda verdiği o derin hazzı, Abdullah Efendi'ye göre büyük ağaçların kendilerini

günün *-mesela bir şafak veya akşam vakti gibi-* istisnai bir saati içinde idrak etmelerinden duyabilecekleri saadete benzeyen hazzı tatmaktan, çok uzaktılar. (39-5)

- İşte tam bu sıralarda *-nasıl içten bir itişle oldu, bilmiyorum-* birdenbire başımı kaldırdım ve karşımda, bir eliyle oyuncuların birinin iskemlesine dayanmış, ayakta duran bir kızın bana dikkatle baktığını gördüm. (56-16)

- Biraz evvel girmiş olduğum *-avluya açılan-* kapının karşısında ikinci bir kapı, evin içi ile münasebetini temin ediyordu. (62-25)

- Konuşurken genç kadında *-esrarlı ve acayip güzelliğinden başka-* hiçbir fevkalade hal görmemiştim. (71-19)

- Şehirde bir üçüncü defa ev değiştirmek de gücüne gittiği için çaresiz bu üzüntülere *-belki bir gün sonu gelir ümidiyle-* katlanmağa çalışmış. (117-8)

- Bazen büyük yağmurlardan sonra *-teşrinden sonra hemen sık sık-* sel gelirdi. (124-3)

- Hatta benimle konuşurken her zaman yaptığı gibi kulağımı sıkarken, *-iki parmağının arasında kulağımı tuhaf bir ufalayışı vardı-* canımı fazla acıttığının bile farkında değildim. (124-27)

- Genç kadının *-aradaki yirmi gün içinde teyzemin dostu olan bir hanımdan onun genç bir kız değil, bir dul olduğunu, bir kaymakam olan kocasının harbin son senesinde tifüsten öldüğünü öğrenmişim-*, beni son derecede tabii ve dost bir yüzle karşıladı; bir kaşını kaldırarak, yüzünden ziyade gözlerinin içi gülerek halimi, hatırımı sordu. (141-21)

- Bunların içinde bir Bayati peşrevi vardı ki her dinleyişimde bana dört hanesi, aynı altın külçesinden kaide üzerinde, aynı güzellikler *-kim bilir hangi uzak ve sırlı alemin gayriiradi hatırlanışıyla-* dört ayrı pozda tespit edilmiş heykelleri gibi gelirdi. (142-23)

- İstanbul'un en güzel peyzajında, dünyanın en iyi insanları olan bu karı koca *-akrabasından zengin bir kızla evlenmişti-* her ikisinin gerçekten beğenilecek meziyetleriyle kendilerine belki gene o zaman İstanbul'un en garip, en güldürücü ve bilhassa bir çocuk için en eğlenceli hayatını kurmuşlardı. (229-11)

- Büyük dayımın bu tek araba atı, attan insana doğru olan tekamülünün yarı yolunda *-yani bir at uzviyeti içinde mahpus insan psikolojisiyle-* kaldığı için çok mustarıptı. (230-4)

- Niçin kapılar bu kadar ehemmiyetle kilitlenirken her katın safasında yangın merdiveninin açıldığı pencere **-çünkü dayım yangın merdivenini İstanbul'da ilk kullananlardan biridir-** daima yarı açık bulunur? (231-2)

- Eğer dostlarım beni ciddi bulmuyorlarsa, olur olmaza gülmemi ayıplıyorlarsa, yahut kendilerini o kadar heyecanlandıran, büyük ümitlere kaptıran işlerde soğuk durduğundan şikayet ediyorlarsa, hülasa herkese benzemek ve herkesle beraber az çok çıldırmamak meziyetlerinden **-ki hayatta muvaffakiyetin en büyük şartlarından olsa gerektir-** mahrumsam, bunun tek mesulü şüphesiz annemin dayısı veya onun icadı olan bu şaheser gusülhanedir. (233-14)

- Çünkü bu rüyalarda velev bir lahza olsun **-çünkü hayal vuzuh kazanır kazanmaz uyanıyordu-** hiç tatmadığı şekilde manalı yaşıyordu. (244-10)

- Tam çayını içecekken dinlediği parçanın arasından **-bu Ravel'in Daphnis'le Chloe'siydi-** parçanın birinci kısmındaki insana dalgalı bir deniz hissini veren emsalsiz armoniler arasında birdenbire rüyasındaki kadını tekrar gördü. (250-15)

- Cemil rüyasındaki kapının eşiğinde bir müddet sanki çok iyi bildiği **-fakat ne olduğunu bilmediği-** bir şeyi arıyormuş gibi bakmış, sonra birdenbire pencereye koşmuştu. (252-20)

- Revüyü hatırlıyorum "P ... " deki salaşta, hepimizin bildiğimiz marifetler bitince, ışıklar tekrar kısılmış, dört kadınla küçük kız, hep birden eteklerini bellerine iliştip sözlerini kimlerin uydurduğu, kimlerin bestelediği bilinmeyen **-bunlar İstanbul'un meçhul taraflarıdır-** modern dans havaları, eski İstanbul şarkıları söyleyerek gıcır gıcır tahta silmeğe başlamışlardı. (271-32)

- Defterhane-i Hakani hulefasından Emin Efendi **-her sabah kaleme gitmeden evvel yaptığı gibi-** bugün de cami meydanındaki havuzlu kahvede oturmuş, nargilesini içiyordu. (289-1)

- O türbelerin çinilerindeki renklerde onun sabahlarından, hâlâ gördüğü rüyaların akisleriyle **-tıpkı güneş vurmuş bir akşam denizi gibi-** zengin, mahmur uyanışlarından bir şeyler yok mu idi? (311-5)

3.2. YÜKLEMİN TÜRÜNE GÖRE CÜMLELER

Cümleler, yüklem yerine göre isim cümlesi ve fiil cümlesi olmak üzere ikiye ayrılır:

3.2.1. İsim Cümlesi

İsim cümlesinin, terim olarak kaynaklarda birbirinden çok büyük farklılıklarla olmasa da “ad cümleleri, isim cümleleri; isim cümlecikleri, ad (isim) cümlesi, ad tümcesi”⁴⁵⁸ gibi terimlerle ele alındığı görülmektedir.

Zuhal Kültüral, isim cümlelerini, “Yüklemi isim veya isim grubu olan cümlelerdir.” şeklinde tanımlar ve isimlerin (i-) isim fiil ekleri ile çekimlenerek cümlede yüklem görevinde bulduklarını belirtir.⁴⁵⁹

Muharrem Ergin, isim cümlesini “yüklemi fiil unsuru isim fiili ile bir isim unsurundan oluşan cümledir. Yüklem ismi bir kelime veya bir kelime grubu olur. Bildirme isim cümlesinin temelini teşkil eder, onun başlıca fonksiyonudur. Gerçekten isim cümlesinde bir nesnenin bir nesneye, bir şeyin bir şeye isnadı vardır.”⁴⁶⁰ şeklinde açıklamıştır.

İsim unsurlarıyla her türlü, birleşik cümle oluşturulabileceğini söyleyen Mehmet Özmen, isim cümlelerinde, özne ve yüklem yanısıra, dolaylı tümleç, zarf tümleci ve bağımsız tümleç bulunabileceğini belirtir. Özellikle, geniş zamanın üçüncü teklik kişilerinde, +Dİr/DU_r ekinin düşürülebileceğini, önce gelen cümlelerin yüklemelerindeki ek-fiilin, düşürülen ek-fiillerin ne olduklarını da gösterdiğini ifade eder.⁴⁶¹

Günay Karaağaç, isim cümlesinin, bir yapma veya olma değil, bir var oluş bildirdiğini; çünkü, taşıdığı tek fiilin, var oluş bildiren ana yardımcı fiil olduğunu ve isim cümlesinin yalnızca, ana yardımcı fiille kurulabilen bir cümle olduğunu belirtir.⁴⁶²

⁴⁵⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz., Başak Barak Yılmaz, *age.*, s. 284.

⁴⁵⁹ Zuhal Kültüral, *age.*, s. 46.

⁴⁶⁰ Muharrem Ergin, *age.*, s. 403.

⁴⁶¹ Mehmet Özmen, *age.*, s. 215.

⁴⁶² Günay Karaağaç, *age.*, s. 246.

Bedri Sarıca, “İsim cümleleri daha çok ‘özne + yüklem’ formülüne göre düzenlenir.” der ve diğer ögelerin genellikle bu ögelerin öbek bütünlüğü içerisinde niteleyici ve açıklayıcıları olarak görüldüğünü ifade eder.⁴⁶³

Metnimizde tespit ettiğimiz isim cümlesi örneklerinden bazıları şunlardır:

Metinde Yer Alan İsim Cümlesi Örnekleri

- Beş arkadaştılar. (11-3)
- Bununla beraber küçük lokantada yalnız değildiler. (11-4)
- Masalarının karşısına düşen iki pencere içine oturmuş iki çift ile tam ortadaki masada dört erkekten mürekkep bir grup daha vardı. (11-5)
- Zaten bu beş arkadaşın etraflarına pek bakacak halleri de yoktu. (11-11)
- Daha ziyade kendi içinde yaşamağa alışmış olan Abdullah Efendi'ye gelince o, gecenin gidişinden pek memnundu. (11-14)
- Hakikatte Abdullah Efendi, ömürlerinin sonuna kadar kendileri olmaktan kurtulamayan, nefislerini bir an bile unutamayan, etrafındaki havaya kendilerini en fazla bıraktıkları zamanda bile, içlerinde, tıpkı alt katta geçen bütün şeyleri merakla takip eden bir üst kat kiracısı gibi köşesinde gizli, mütecessis, gayrimemnun ve zalim ikinci bir şahsın mevcudiyetini, onun zehirli tebessümünü, inkar ve istihfaftan hoşlanan gururunu ve her an için ruhu insafsız bir muhasebeye davet edişini duyan insanlardan biriydi. (12-16)
- Bu, ufak tefek, zarif, her istediği zaman dudaklarının ıslaklığına ve gözlerinin parıltısına biraz daha mana koymasını bilen kadınlardandı. (13-29)
- Esmer ve çok tatlı bir teni vardı. (13-31)
- Boynunu zaman zaman şişiren nefesinde, omuzlarının teslimiyetinde, bütün varlığının karşısındakine ait olduğunu gösteren bir hâl vardı. (14-2)
- Abdullah Efendi'de bu korku tam üç sene evvel hayatının biricik macerasını kapatan ve onu bambaşka bir adam yapan bir kış gecesinden beri vardır. (15-25)
- Kainat karşısında artık aynı adam değildi. (17-5)
- "Öbür insanlar gibi yaşamak..." bu ne kadar güzel ve iyi bir şeydi. (17-14)

⁴⁶³ Bedri Sarıca, *age.*, s. 118

- Hayır, kimse bu değişikliğin farkında değildi. (17-23)
- Abdullah kırkı çoktan geçmiş bir adamdı, çocuk değildi. (19-24)
- Eşyanın sükûneti, değişmez manzarası onun için hayatta bir teselli ve zevk kaynağı idi. (20-23)
 - Bir saksının, bir sedirin, bir masanın, bir duvar veya kapının değişmesi imkânsızdı. (20-27)
 - Yazık değil miydi? (20-31)
 - Bununla beraber ne rüyalarında, ne de bugün tesadüf ettiği rakamlarda böyle bir akıbeti haber veren bir şey yoktu. (21-3)
 - Elde kalan birdi; 1 onun çok iyi bir rakamıydı, evvela tekti ve sonra vahdetin ve vahdaniyetin rakamıydı. (21-7)
 - Abdullah'ta da çocukluğundan beri bu rakam hastalığı vardı. (21-9)
 - Rakam yine tekti. (21-19)
 - Bununla beraber nedense bu yalnızlık hissine rağmen bedbaht değildi. (22-7)
 - İçinde pek nadir duyduğu bir dalgalanma, bir nevi tarifi güç bir sevinç vardı. (22-8)
 - Fakat en garibi, en alışılmazı nefsinde sezdiği şaşırtıcı kavrayış kudreti idi. (22-12)
 - Fakat bu hareketler, ne kadar muttarit, çolpa ve acayip şeylerdi? (22-27)
 - Tıpkı suda, yahut daha koyu bir mayi içinde yürüyen bir adamın adımlarındaki ağırlığa benzer bir halleri vardı. (22-28)
 - Eğlenmek, ne güzel şeydi bu! (23-20)
 - Bu sıcak yaz akşamında içki hakikaten güzel bir şeydi. (23-26)
 - Evvela bu hayalin gözleriyle görmeğe, kulaklarıyla işitmeğe çalışması lazımdı. (23-4)
 - Aşk insanların, en tabii ihtiyacıydı. (24-7)
 - Ses asırlar içinden geliyor gibi boğuktu. (25-14)
 - Fakat görünürde kimseler yoktu. (25-16)
 - Bu en aşağı yüz elli, iki yüz yaşlarında bir erkekti. (25-23)

- Bu çehrede iki sönük çizgi haline girmiş gözlerden ve son derecede korkunç, iğrenç ve sinsî gülüşle en fecî yara manzarası gösteren ağızdan başka canlı hiçbir şey yoktu. (25-28)

- Bu gecenin münasebetsiz talibini muhakkak yenmek, tatmin edilen etin yorgunluğu içinde bütün bu kötü tesadüfleri unutmak lazımdı. (27-8)

- Unutmak, bu ancak aşkla mümkündü (27-10)

- Ömrün büyük ve serin pınarı, her tecrübeden bizi daha genç, daha diri, dünyaya henüz gelmiş gibi dinç ve rahat çıkararak oydu. (27-11)

- İkinci ev, birincisinden büsbütün başkaydı; daha az sefildi, sonra kadınlar daha güzeldi. (27-20)

- Yatağın karşısında sokağa bakan pencerelerin önünde alçak bir sedir vardı. (28-3)

- Muhakkak onu dışarıya çıkarmak lazımdı. (28-6)

- Karşı duvarda ise çoğu eski mecmualardan kesilmiş bir yığın resim asılıydı. (28-8)

- Erkeğin belinde bir kuşak vardı. (28-14)

- Bu, ortadan ayrılmış saçları her iki kaşının üstüne gözlerini örtecek gibi düşmüş, uzun yüzlü dar alınlı, küt bıyıklı, genç bir adamla yanı başında bir manken ağırlığıyla duran beyaz gelinlik esvaplı şişman bir kadın resmi idi... (28-10)

- Bu humma içinde kahramanımız, yaşadığı gecenin kendisi için korkunç bir gece olduğunu, insafsız bir kaderin yanı başında yürüdüğünü ve her aydınlığı, her vuzuhu bir anda karartacak kadar bulanık nefesini zaman zaman alnına üflediğini unutmuş gibiydi. (29-9)

- Sadece orada, küçük lokantada, masanın başında yapayalnız bıraktığı ilk varlığının, -Yarabbim, buna nasıl isim vermeliydi?- asıl hüviyetinin yanında bulunmadığına müteessirdi. (29-13)

- Birdenbire içine düştüğü, kavranılmaz mantığının ağlarına kendisini kaptırdığı bu gece kim bilir daha nelerle, ne tecrübelerle doluydu? (29-31)

- Gördüğü sadece hakikatti. (30-7)

- Dümdüz çok adı bir şarabın tortusu gibi kaba, sadece sarhoş tenin ve kendisini henüz hakkıyla idrak etmemiş, insiyaklardan öteye geçememiş iptidai bir

ruhun ilcalarıyla dolu bir raks, velhasıl hiçbir sırrı olmayan, hiçbir büyük hakikatle birleşmeyen bir tepinmeydi. (30-15)

- Kaçmak lazımdı. (31-15)

• Korku, şaşkınlık, bunlar, bu bakışların verdiği tikslenme hissini yanında manasız, gülünç, şeylerdi. (31-15)

- Fakat sokaklar niçin bu kadar تنها idi? (32-15)

- Fakat hayır, hiçbir şafak belirtisi yoktu. (32-21)

• Bu, kalabalık bir seyirci kafilesinin önünde nöbet bekleyen ve kimsenin yangın yerine fazla yaklaşmasına müsaade etmeyen polis neferiydi. (33-9)

- Bu beyaz bir hastahane arabasıydı. (33-27)

- Bu kendi vücudu, eski vücudu idi! (33-30)

- Hakikaten vaziyeti çok vahimdi. (34-15)

- Bu kaldırılan ceset kendisinin idi. (34-16)

- Hayır, bu kabil değildi. (34-32)

- Hem bu biraz da lazımdı. (35-16)

• Bir hayatı yalanlarından temizlemek, onu olduğu gibi, sadece kendi hakikati olarak ortaya koymak güzel şeydi. (35-19)

- Evet, bu yalan zaruri idi. (35-30)

• Aziz dinleyicilerim; bugün hazine kadar vakitsiz ölümüne hep beraber ağladığımız Abdullah, benim en yakın dostumdu. (35-32)

- Talihi küçük bir vodvil muharririydi. (36-15)

- Filhakika bu hareket, bu sar'a eşyada da aynı surette mevcuttu. (42-12)

- Bu ihtimal, hepsinden müthişti. (43-29)

• İki ile ikinin dört ettiğini bilmek mühim bir tecrübe, bir nevi mihenkti. (44-6)

• Yattığım yerden Ankara kalesinin sert profilinde günün ve saatin değişen manzaralarını seyrede ede ve üst üste içilen bir, iki paket cigara ile sekiz, on kahve arasında geçen bu cinsten tatil günleri benim hayatımda pek çoktur. (52-4)

- Yüzü bir güneş saati kadar temiz, yumuşak ve insana yakındı. (53-10)

- Yol hakikaten güzeldi. (54-14)

- Bununla beraber içimde en küçük bir kazanmak arzusu yoktu; kabul edeceklerini bilsem cebimdekilerin yarısını boşaltıp gitmeğe razıyım. (56-3)
- Tam bir felaket içindeydim, şimdi bana hakiki bir zindan gibi görünen bu odada geceyi geçirmeğe mahkûmdum. (58-4)
- İçimde kendi hayatımı yaşamadığım kanaati var. (80-8)
- Küçük yüzü, insana bir çekmece hissini verecek kadar kilitli idi. (83-16)
- Bunlar annemin çocukluk lügatından hafızasında kalmış kelimelerdi. (110-16)
- Bütün bunlardan ayrılmak benim için bir ıstıraptı. (124-14)
- Yüzünden ilahi bir sevinç ve hayranlık içinde olduğu belliydi. (135-7)
- Zeynep 'in çok güzel sesi vardı. (136-29)
- Bu saadetin sonuna kadar böyle devam etmemesi için hiçbir sebep yoktu. (145-9)
- Ben talihin gazabına uğramış bir lânetliydim. (148-12)
- Bu, suyun suya hücumu idi. (159-13)
- Onda her şey çok tabii idi. (185-13)
- Sesi sanki yarıda kalmış bir konuşmağa devam eder gibi rahat ve tabii idi. (313-18)
- Müzeyyen Hanım'ın böyle bir şey hatırlayamadığı belliydi. (324-3)
- Genç kadın ilk günlerdeki neşe içindeydi. (330-5)
- Oda gerçekten sefil ve bakımsızdı. (332-1)
- İmparatorun ve onların arkasında sıyrılmış kılıçları omuzlarında, kalkanları ellerinde muhafız askerler vardır. (339-6)

3.2.2. Fiil Cümlesi

Fiil cümlesiyle ilgili eserlerde şu terimlere rastlanmaktadır: Fiil cümlesi, eylem cümlesi, fiil cümleleri; fiil cümlecikleri, fiil (eylem) cümlesi, eylem tümcesi.⁴⁶⁴

Necati Demir, fiil cümlesini “yüklemi çekimli bir fiil olan ve yargı ifadesini tam olarak taşıyan cümleler” şeklinde tanımlar. Bu tür cümlelerde bir iş, oluş, ediş veya

⁴⁶⁴ Başak Barak Yılmaz, *age.*, s. 285.

hareketin söz konusu olduğunu ve cümlede duruma göre özne, yer tamlayıcısı, zarf tümleci ve nesne yer alabileceğini söyler.⁴⁶⁵

Muharrem Ergin'in fiil cümlesini tanımı şöyledir: "Predikatı, fiil unsuru müstakil bir fiil olan cümledir."⁴⁶⁶

Mehmet Özmen, yüklemi oluşturan fiil veya fiilliğin olumlu veya olumsuz olabileceğini ifade eder.⁴⁶⁷

Bilal Aktan, fiil cümlelerinde yüklemelerin, yapı olarak basit, birleşik ve çatı (etken, edilgen, ettirgen, işteş, dönüşlü) eklerinden birini almış fiillerin çekimli şekilleri olabileceğini belirtir.⁴⁶⁸

Ahmet Beserek de yalnızca şart kipiyle çekime girmiş fiillerin (biliyorsam, gelecekse, gelirsiniz vb.) temel cümlelerin yüklemi olamayacağını ve isimlerle birlikte teşkil eden et-, ol-, eyle- gibi yardımcı fiillerin çekimlerinin de yüklemeleri bakımından fiil cümlelerini oluşturduklarını söyler.⁴⁶⁹

Metnimizde tespit ettiğimiz fiil cümlesi örneklerinden bazıları şunlardır:

Metinde Yer Alan Fiil Cümlesi Örnekleri

- Gece çok güzel başlamıştı; abanoz silmeli küçük salonda lambalar, aynalar, kadehler, birbirine hep aynı parıltıyı gönderiyorlardı. (11-1)
- Beşinin de neşesi son haddine varmıştı. (11-3)
- Ne buluyorlarsa içiyorlar, gülüp konuşuyorlardı. (11-4)

⁴⁶⁵ Necati Demir, *age.*, s. 83.

⁴⁶⁶ Muharrem Ergin, *age.*, s. 401.

⁴⁶⁷ Mehmet Özmen, *age.*, s. 214.

⁴⁶⁸ Bilal Aktan, *age.*, s. 111.

⁴⁶⁹ Ahmet Beserek, *Türkçede Cümle Yapısı*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1991, s. 49.

- Sakin ve kendi aleminde bulunan bütün bu müşteriler, bu gürültülü neşenin sahiplerini ilk önce biraz hayretle seyrettiler, sonra galiba alkolü bir mazeret olarak kabul ettikleri için ehemmiyet vermemeğe başladılar. (11-7)

- Kendisine bir nevi hafiflik gelmiş, denilebilir ki dört tarafını böyle vaziyetlerde bir demir kuşak gibi çeviren ve ona nefes aldirmayan boğucu, dar havalı şahsiyetinden kurtulmuştu. (11-16)

- Bu cins adamlarda zaman zaman olduğu gibi o da bu müstesna anın kıymetini biliyor ve kendisini diğer insanlar arasına karışmış görmekten saadet duyuyordu. (11-19)

- Evet, şimdi o da etrafındaki rahat neşeye kendisini bırakmış, biraz evvel lokantaya gelirken beraberinde taşıdığı ruh haletinden ayrılmış olmanın hazzı içinde konuşuyor, eğleniyor, hatta ufak ve çok hesaplı tecrübeler halinde arkadaşlarını taklit ediyor, yani zamanına göre mütearrız, yahut sinik olmağa çalışıyor, nükte yapıyor, hicvediyor, hilkaten korkak yaratılmış bir insanın tehlikeli bir gece yolculuğunda kafilenin en önünde yürümüş olmaktan duyacağı muğlak bir zevk içinde açık saçık şeyler bile anlatıyordu. (12-1)

- Şüphesiz ki yarın sabah bu yaptığı şeylerden iğrenecek, bu geceyi israf edilmiş bir zaman gibi addedecek ve kendisini küçük bulacaktı. (12-10)

- Zavallı Abdullah Efendi bu sessiz seyircinin bakışları altında hayatının her lezzetinin birdenbire zehir kesildiğini bütün ömrünce görecekti. (12-25)

- O zaman bütün işler değişecek ve Abdullah bu sofrada ve hayatın bütün sofralarında yepyeni bir adam olacaktı. (12-28)

- Herkes onu beğeniyordu. (13-1)

- Artık bütün istihfaflar bitmiş, büyük bir takdir başlamıştı. (13-6)

- Abdullah Efendi bir müddet onun bir otomata benzeyen hareketlerle yemek yiyişini ve daha doğrusu önündeki geniş makarna tabağına, bu dik bıyıklı ve tahta burunlu başın muntazam fasılalarla, birdenbire kesilmiş gibi düşüp sonra yine kalkmasını seyretti. (13-19)

- Sonra gözleri daha ileriye gitti, karşısındaki pencere hücrelerinde oturan kadınla erkeğe, salona ilk girdiği zaman gördüğü çiftlerden birincisine baktı. (13-27)

- İki dirseğini masaya dayamış, birçok şeyler söylemek isteyen bakışlarıyla karşısındaki erkeği dinliyordu. (13-31)

- Bu emniyetle sandalyesinde biraz yana doğru kayarak kadının ayaklarına doğru baktı ve işte o andan itibaren gecenin bütün füsunu kayboldu ve Abdullah Efendi, garip, hikâyesi güç bir serencama daldı. (14-11)

- O, doğrusu istenirse, bütün ömrünce bundan korkmuş, bir gün insanlar ve eşya ile olan münasebetlerinin, ihsasların sathî planından çok daha derin ve çok başka bir seviyeye çıkmasından, kainatı saran ve ona güzelliğini veren büyük sırrın, ortasından kesilmiş bir meyve gibi birdenbire bütün çıplaklığıyla apaçık görünmesinden, korkunç manzarasıyla onda her nevi yaşama zevkini bir anda, tıpkı bir nefeste söndürülen bir mum gibi söndürmesinden korkmuştu. (15-16)

- Bunlar isyan ediyor, çağırıyor, taşıdıkları kedi yavrusu kadar küçük ayaklar durmadan konuşuyordu. (14-20)

- Abdullah, ufak bir dikkatle bu konuşmanın istikametini buldu. (14-23)

- Salonun ortasında çok muntazam fasılalarla önündeki makarna tabağına, kesilmiş gibi düşüp sonra birden kalkan sefarethane kavası kılıklı adamın dik bıyıkları şimdi başka bir mana ve dikkat kazanmışlar, bu bacaklarla konuşmakta idiler. (14-24)

- Hiçbir ifrit, hiçbir karışık mahluk, Abdullah Efendi'yi bu bacakları ve dudakları ayrı ayrı şeyler konuşan kadın kadar korkutamazdı. (14-28)

- Bu acayip tesadüf, lüzumsuz bir tecessüsle birdenbire yakaladığı bu sır, onda alkolün verdiği uyuşukluğu gidermekle kalmamış, büsbütün başka bir şey, âdeta ifadesi güç bir değişiklik yapmıştı. (15-2)

- Birdenbire Abdullah, kendisi için hayatın artık sırrı kalmadığını görerek korktu. (15-5)

- Bir billur parçası, yahut bir tas su içinde en uzak, en gizli şeyleri hatta bir düşüncenin, henüz müphem bir tasavvurun daha tamamlanmamış halkalarını, kımıldanmağa yeni başlamış tohumlarını bile sezip gören bir eski zaman bakıcısı gibi, Abdullah Efendi de şimdi, kendi kafasında bütün hakikatleri çırpçılak bir kıyafette ve hazır buluyordu. (15-10)

- O, doğrusu istenirse, bütün ömrünce bundan korkmuş, bir gün insanlar ve eşya ile olan münasebetlerinin, ihsasların sathî planından çok daha derin ve çok başka bir seviyeye çıkmasından, kainatı saran ve ona güzelliğini veren büyük sırrın, ortasından kesilmiş bir meyve gibi birdenbire bütün çıplaklığıyla apaçık görünmesinden, korkunç

manzarasıyla onda her nevi yaşama zevkini bir anda, tıpkı bir nefeste söndürülen bir mum gibi söndürmesinden korkmuştu. (15-16)

- Evet, odasında yapayalnız, bir türlü görünmeyen bir sevgiliyi beklerken birdenbire tepesinde apartmanın çatısının uçtuğu ve odasına yıldızların dolduğu o büyük geceden beri Abdullah, mavera ile arasında hiç de temenni etmediği bir şekilde kuvvetli ve derin bir münasebetin başladığını hissetmişti. (15-27)

- Bunun nasıl olduğunu bizzat kendisi de pek kolay anlatamazdı. (15-32)

- Sadece tek bir şeyi, o zamanlar ümitsizliğin son haddinde yaşadığını biliyordu.

(16-1)

- Abdullah Efendi birkaç haftadan beri onunla baş başa, göz göze yaşıyordu. (16-3)

3)

- İşte bu ıstırap içinde, kafası en karanlık düşünce ve tasavvurlarla dolu olduğu halde, küçük bir oda içinde çırpınıp dururken, birdenbire sanki bir kıyamet kopuyormuş kadar büyük bir gürültü ile olduğu yerde mihlanıp kalmıştı. (16-4)

- "Ne oluyor?" diye başını kaldırdığı zaman tavanın tepesinden uçmuş olduğunu ve yıldızların elle tutulacakmış gibi yakından odasına sarktıklarını gördü ve sonra sevdiği kadın bu yıldızlara basarak, onlara tutunarak, onların ışığıyla sarınarak odasına girdi. (16-9)

- Abdullah, bir kere kapısını çalmamış, semtine uğramamış olan bu güzel mahlukun, böyle uçan bir çatıdan ve bir yıldız kasırgası içinde odasına tavandan girmesine hiç de hayret etmedi. (16-13)

- Zaten, bu güzel ve asil mahlukun kendisiyle aynı hamurdan yağrulmuş olmasına hiçbir zaman inanmamış, onun çok yüksek, büsbütün başka ve erişilmez bir alemden gelmiş bir mevcut olmasına daima ihtimal vermişti. (16-15)

- Bu yüzdendir ki ona hiç yaklaşmamış, sevgilisini daima kendisinden uzak görmüş; ve bu hissin verdiği hurafevî bir korku içinde bütün hayatı zehirlenmişti. (16-20)

- Şimdi işte bu müphem hissi gözlerinin önünde bir hakikat oluyordu. (16-22)

- Sevgilisi ona -belki de aylarca süren ıstıraplarının mükafatı olarak- kendi cevherinde görünmeğe razı olmuştu. (16-23)

- Ertesi sabah odasından yıldız parıltılarının ezdiği, yamyassı ettiği bir Abdullah Efendi, güneş ışığını gülünç bir şey gibi telakki eden, kehkeşanların sütü ile beslenmiş bir ilah yavrusu kadar mesut; fakat dünyamıza yarı yabancı, onun kanun ve zaruretlerini,

kafasına üst üste yığılmış aydınlık tabakalarının arasından ancak uzak bir hatıra şeklinde sezen bir Abdullah Efendi çıktı. (16-26)

- Bu saadetin yanında onu bir daha göremeyeceğini bilmenin ıstırabı bile küçük kalıyordu. (17-2)

- İşte o gecedeki kendisinde çok derin bir yerde saklı, esrarlı bir zembereğin harekete geçtiğini duydu. (17-4)

- Her şey onda sanki daha derine, daha esasluya doğru gidiyor ve bu yüzden günlük manzara ve çehreler kendisi için zaman zaman değişiyordu. (17-6)

- Omuzlarına taşıyamayacağı kadar ağır bir yük yüklenmiş zannediyor ve bu yüzden meyus oluyordu. (17-13)

- Öbür insanlar... işte bu akşam, belki de en kat'î şekilde onlardan ayrılıyordu. (17-15)

- Etten ve kemikten alelâde bir kadın yerine, esrarlı bir mevcut, başka bir yıldızın mucizeli bir çocuğu tarafından sevilmiş olmanın istisnâî saadetini şimdi, senelerden sonra kim bilir nasıl bir kefaretle ödeyecekti? (17-17)

- "Belki de büsbütün çıldıracağım!.. Büsbütün... " diyerek ürperdi ve sonra saklayamadığı bir telaşla, yanındakilerin bunu farkedip etmediklerini anlamak için dört tarafına bakındı. (17-21)

- Şimdi ne yapacaktı? (17-25)

- Yavaş yavaş bütün hayatın kendisi için çehresini değiştirmesini beklemekten, talihine razı olmaktan başka ne yapabilirdi? (17-25)

- Burada sarışın, elâ gözlü, güzel ve muntazam ağızlı bir kadın oturuyordu. (17-32)

- Karşısındaki erkeğin yüzünü göremiyordu, yalnız masanın üzerine yarı dayanmış ellerinin işaretlerinden konuştuğu anlaşılıyordu. (18-1)

- Hatta kadının yüzündeki hayranlık dolu dikkate, tebessümündeki aşikâr şefkate bakacak olursa bu söylediği şeylerin çok güzel, çok yüksek, çok tatlı şeyler olması lazım geliyordu. (18-3)

- Abdullah Efendi: "Hiç olmazsa bu sefer öyle münasebetsiz bir şey görmüyorum, işte bunlar birbirine gayet uygun insanlar..." dedi. (18-6)

- Birdenbire akılları şaşkırtacak bir mahluk tarafından değil, alelâde bir kadın tarafından sevilme düşüncesi, yeni baştan ona büyük, erişilmez bir saadet gibi göründü. (18-8)

- Fakat henüz bu düşünceleri tam bir vuzuh bile kazanmadan, gözünün önünden biraz evvelkinden daha çok korkunç, daha imkansız bir sahne geçti. (18-10)

- Abdullah Efendi bütün sarahatıyla sonraları bunu hatırlamış ve her defasında, ilk önceki korku ve şaşkınlık hissini duymuştu. (18-13)

- Erkek bir müddet konuştuğundan sonra birdenbire başını ileriye doğru uzatarak etrafa acele bir bakışla bakmış, sonra genç kadının elini tutarak yavaşça ağzına götürmek istemişti. (18-15)

- İşte bu anda olan şeyi Abdullah Efendi ömrünün sonuna kadar unutamazdı. (18-17)

- Evet, erkek, kadının ellerini avucunun içine aldı ve dudaklarına götürdü ve Abdullah, bu aydınlık ve muntazam kadın yüzünde parlayacağı çok muhakkak olan saadet ve hazzı iyice görmek için ona bütün dikkatiyle bakmağa başladı. (18-19)

- Arzu ve heyecanın şişirdiği boynu, bir nabız kadar muntazam atıyordu. (18-25)

- Fakat eli tam delikanlının ağzına degeceği anda ve bir lahza, evvela bu tebessüm, sonra bu çehre silindi, siyah mantonun, kırmızı bluzun ve tüllü şapkanın çerçevelediği baş ortadan kayboldu. (18-26)

- Hepsinin yerinde bir uçurumdan daha korkunç bir boşluk, sarı muşamba renginde küçük bir boşluk peydahlandı ve delikanlının ağzına götürdüğü elin yerinde sadece bir yen kaldı. (18-29)

- Bu kelime ile, deminden beri güzelliğine, zarifliğine, hayat iştahına hayran olduğu genç kadın ortadan kaybolmuş, yerinde bir yığın elbise, sadece bir yığın eşya kalmıştı. (18-31)

- Ayakkabı ile mantonun sıkı sıkı örttüğü kısım arasındaki mesafede çorap, havası boşalmış bir balon gibi biçimini kaybetmiş, pörsümüş, sönmüştü. (19-2)

- Bu dakikayı hayatından silmek için o neleri feda etmezdi! (19-7)

- Hayreti içinde "korkunç, korkunç!" diye haykırdı. (19-7)

- Erkek bu acayip istihaleye alışmış olacaktı ki, hiç telaş göstermeden elini geriye çekti ve tekrar uzak bir mırıltıyı andıran sesiyle konuşmağa başladı. (19-9)

- Ve o konuştuğu sandalyede yığılmış kalmış olan manto, elbiseler, çamaşır yığını yavaş yavaş sanki içlerine kuvvetli ve muntazam bir şekilde hava verilmiş gibi şişerek şekillerini aldılar. (19-11)

- Yüzünün yerinde görünen acayip ve kirli muşambada yavaş yavaş bütün bir hayatıyet ve çizgiler meydana çıktı ve bir iki dakika içinde genç kadın yine aynı güzel, zarif ve taze manzarasını aldı, aynı taze tebessümle gülmeğe başladı. (19-14)

- Abdullah Efendi bütün şaşkınlığına rağmen gözlerini onlardan ayırmıyor, dikkatle bu acayip oyunun tekrarlanmasını bekliyordu. (19-17)

- Filhakika birkaç dakika sonra aynı hadiseye tekrar şahit oldu. (19-19)

- Tekrar kadın bütün hüviyetiyle kayboldu ve tekrar karşısındaki erkeğin sözleri, okşayışı altında bu hüviyet gözlerinin önünde dirilerek yavaş yavaş güzelliğinin bütün sihir ve cazibesini kazandı. (19-20)

- Hayatını hiç de boşuna geçirmemişti. (19-25)

- Çok, pek çok şeyler, harpler, yangınlar her cins ölüm, korkunç ve şifasız ıstıraplar; hepsini görmüştü. (19-25)

- Daha çocuk denecek kadar genç bir yaşta çıplak ve sefil bir evde bütün bir kış gecesini bir ölüyle baş başa geçirmişti. (19-27)

- Hiçbir sefalet, hiçbir hastalık, hiçbir işkence; sevdiği kadını her an yeni baştan kendi arzusunun ateşiyle ve ilk kıvıldaşıta bir yığın kül olmak için, yaratmağa mecbur olan bu zavallının azabıyla kıyas edilemezdi. (19-31)

- Gayriihtiyari, kadim efsanenin bütün ebediyet boyunca, cehennemde hep aynı kızgın kaya parçasını dik bir yokuşa ite kaka sürüp taşımağa mahkum ettiği kahramanı düşündü; ve insan talihinin zalim imkanları karşısında ürpere ürpere bu manzarayı üst üste birkaç defa daha seyretti; sonra büyük bir irade gayretiyle bakışlarını o taraftan çekti. (20-2)

- Uzun zaman bir uçurum kenarında en tehlikeli adımlarla yürümüş bir adam gibi başı dönüyordu. (20-8)

- Hiçbir zaman aklın serhaddi dediğimiz bıçak sırtında bu kadar uzun uzadıya dolaşmamıştı. (20-9)

- "Hep de bu işler bana tesadüf eder." diye talihinden şikayet etti. (20-11)

- Ve şimdi bizzat bu alışmak kendisine gördüğü şeylerden daha dehşetli geliyordu. (20-13)

- Ne diye bu gece bu adamların sözüne uymuş, bu manasız yere gelmişti? (20-14)
- Beyaz örtülü masalarla siyah hezaran iskemleleri, bomboş ve her gün binlerce defa seyrettiğimiz o alışık çehreleriyle görünce âdeta sevindi. (20-20)
 - Fakat eşya, dalgın ve daüssıllalı uykularında hep aynı kalırlardı. (20-26)
 - Alkolün verdiği tenebbühle doludizgin işleyen kafası şimdi bu yeni yolda yürüyordu. (20-30)
 - Bir an kendine gelir gibi oldu. (20-30)
 - Ne boş yere yoruluyordu? (20-30)
 - Neden bunları düşünüyordu? (20-31)
 - Ah, kaçmak, uzaklara kaçmak, güneşli ve ağaçlı bir yolda bir ikinci saatinin tozları içinde tek başına yürümek istiyordu. (20-31)
 - Yavaş yavaş bu gecenin garip talihini sezmeğe başlamış ve ondan ürkmüştü. (21-1)
 - Rakamları mutlak kıymetleriyle tekrar topladı. (21-5)
 - Hepsi 19 ediyordu. (21-6)
 - Sıfırı atıyor. (21-6)
 - Bu itiyat, kafasını dünyanın en çabuk işleyen bir hesap makinesi haline getirmişti. (21-10)
 - Bütün hayatı için tesadüf ettiği rakamlar üzerinde ameliyeler yaparak hükümler çıkarır, kendi kendine saadetler vaat eder veya felâketler düşünürdü. (21-11)
 - Bu sefer gelirken de böyle olmuştu. (21-13)
 - Otomobilin numarasındaki rakamları saymış, çocukça, fakat mufassal bir ameliye ile bu rakamın esasını teşkil eden adedi bulmuş ve onda herhangi münasebetsiz bir tesadüfü haber verecek bir şey bulamadığı için sevinmişti. (21-14)
 - Fakat nedense 4 ile 7'yi topladı. (21-20)
 - Fakat niçin toplamıştı? (21-21)
 - Keşke çıkarsaydı, o zaman işler daha düzgün gidecekti. (21-21)
 - Ağır ağır içti. (21-25)
 - Açık kapıdan yalnız bir parçasını gördüğü sokak, ona erişilmez bir cennet gibi görünüyordu. (21-26)

- Fakat işte kaçamıyor, olduğu yerde gecenin tesadüflerinin birbirini kovalamasını bekliyordu. (21-28)

- Hakikatte buradan nereye gidebileceğini düşündü. (21-29)

- Şüphesiz ki bir kadın, güzel bir kadın bütün bunları, hasta kafasının bu manasız vehimlerini kendi çıplak ve anlayışlı, basit fakat tabiat kadar düzgün hakikatiyle unutturabilirdi. (22-1)

- Ve Abdullah Efendi birdenbire arzunun tenine sıcak bir demir gibi yapıştığını, damarlarında ağır kokulu bir mevsim gibi dolaştığını hissetti; kolları acayip bir iştahla gerindi, kendini yalnız, yapayalnız buldu. (22-3)

- Kendisi için yepyeni bir his olan bu sevinç içinde her şeyi mümkün görüyor, bütün hüviyetini esir kadar hafif buluyordu. (22-10)

- Evet, isteseydi şu yanı başında duran çiçek saksısı ile dost olabilir ve üstünde oturduğu iskemle ile uzun uzun konuşabilirdi. (22-14)

- Bütün etrafıyla kendi arasında imkansız denebilecek derecede kuvvetli bir münasebet teşekkül etmişti. (22-16)

- Sanki ara yerden bir yığın perde, mânia kalkmıştı. (22-17)

- Fakat bununla da kalmıyordu; bakışlarında mesafe hakkındaki fikir ve itiyatlarını, mesafe ve ayniyet mantığını değiştiren istisnaî bir derinlik peydahlanmıştı. (22-18)

- Ve bu derinlik sanki karşı karşıya konmuş iki ayna gibi bakışlarının takıldığı her şeyi bir sonsuzluk içinde çoğaltıyordu. (22-21)

- Şüphesiz bu hususiyet yüzünden olacak, şimdi bizzat kendisini üç adım önünde görüyor ve her an tekrarladığı mütereddit hareketlerle ikizleşen hüviyetlerinden hangisinin asıl hakikisi olduğunu anlamağa çalışıyordu. (22-22)

- Abdullah onları her tekrarlayışında kendisini değişmiş külçeleşmiş, çok paslı bir makine haline gelmiş zannediyordu. (22-29)

- Birdenbire kafasına yeni bir tecrübe fikri geldi. (22-31)

- Bu garip proje ona bu fikri bulduktan sonra çok basit göründü. (23-6)

- Abdullah Efendi birdenbire kuyusundan çıktı. (23-19)

- Bu gece bunun için buraya toplanmışlardı. (23-21)

- Görülmeyen şeyleri gören, işitilmeyen şeyleri işiten ve bir hayalin, bir gölgenin içinde, yani bir tasavvurun imkanlarındaki hudutsuzlukla kâinatı idrak eden bir insan sıfatıyla eğlenecekti. (23-22)

- "İçelim, dedi, içelim!" (23-25)

- Ve tekrar meclis, daha geniş bir hürriyet içinde başladı. (23-25)

- Ve şimdi asıl hüviyetini üç adım arkasında görmeğe muvaffak olan Abdullah Efendi büsbütün başka, imkânsız şekilde yeni bir tatla kadeh kadeh üstüne boşaltıyordu. (23-27)

- "Hele ihsaslar bir kere orada işlemeğe başlasınlar, o zaman düşünce de gelir..." diyordu. (23-5)

- Ve Abdullah Efendi yavaş fakat emin ve sabırlı bir çalışma ile kendini, daima üç adım ötesinde görmekte devam ettiği hayaline -kendi tabiriyle-, tıpkı bir evden başka bir eve eşya ve itiyatlarımızı nakleder gibi, nakletmeğe başladı. (23-10)

- Arkadaşları seslendikleri zaman Abdullah Efendi kendisini bir kuyunun dibinde buldu; o kadar kâinatla alakasını kesmiş, kendi kendisi yahut sadece iradesi olmuştu. (23-14)

- Onlar, hep bir ağızdan, onun sükûtuna kızıyorlar, bu somurtkanlığı manasız, budalaca ve kibirli buluyorlardı. (23-16)

- "Haydi, diyorlardı, kendine gel, eğleneceğiz..." (23-19)

- Neden sonra arkadaşları içkinin kifayet ettiğine karar verdiler. (24-2)

- Onların fikrince ruh, bu masa başında kâfi derecede tatmin edilmişti, şimdi tenin zevkleri başlamalıydı. (24-3)

- Uzun boylu iri yarı, Beyoğlu alemlerinin bütün sırrına vakıf hovarda bir arkadaşı, onları istedikleri gibi eğlendirebileceğini söylüyordu. (24-4)

- Niçin gitmemeliydi? (24-6)

- Bu sıcak, ağır yaz gecesinde alkolün yalancı cennetinde arzuya uyanan bu insanlar hep birden kadın vücudunun güzelliğini düşünüp hatırladılar. (24-7)

- Uzak ve tılsımlı bir bahçe, serin gölgelerinde her türlü yorgunluğun, gurbet ve acının dinleneceği, unutturucu hassalara malik sularından ömrün bütün biçareliklerinin teselli ve mükâfat bulacağı ezeli bir bahçe onları davet ediyordu. (24-9)

- Ancak tenin azdığı zamanlarda duyulan bir heyecanla hep birden yola çıktılar. (24-13)

- Abdullah Efendi kapıdan çıkmadan evvel oturduğu sandalyeye baktı: Kendisine çok benzeyen bir gölgenin orada uyuduğunu gördü. (24-14)
- Tecrübesinde muvaffak olmuştu. (24-16)
- Yavaşça bir parmağını dudağına götürerek şaşırın garsona: "Aman uyandırmayın, sonra gelir alırım..." dedi. (24-17)
- İlk gittikleri evde Abdullah bütün kadınları beğenmemişti, o daha müstesna bir güzellik istiyordu. (24-19)
- Ömrünün bu garip saatine arkadaşlık edecek kadın, hakikaten başka türlü olmalıydı. (24-20)
- Ta ki sonra hatırlamaktan lezzet alsın. (24-21)
- O masa başında eski hatıralarını, geçmiş zevklerini ballandıra ballandıra tekrarlayan arkadaşlarına her zaman imrenmişti. (24-22)
- Abdullah Efendi'yi küçük bir odaya soktu ve kendisi tahta merdivenleri gıcırdata gıcırdata aşağıya indi. (24-29)
- Abdullah Efendi aceleyle kapanan bir kapının gürültüsünü işitti. (24-31)
- Sonra yan odalardaki mırıltıların ancak bulandırabildiği yekpare ve renksiz bir sessizlikle baş başa kaldı. (24-32)
- Şimdi kendisinin de bu cinsten bir hatırası olmasını, aradan zaman geçtikten sonra bir vaha değilse bile, hiç olmazsa bir serap gibi düşünebileceği bir güzellikle baş başa bir saat geçirmesini istiyordu. (24-24)
- Bir kenarına ilişmek arzusuyla bu yatağa yaklaştı. (25-4)
- O kadar eski ve sefildi ki, adeta bu sefalet onu canlı ve biçare bir mahluk yapıyor, ona bir nevi beşeri talih veriyordu. (25-6)
- Abdullah Efendi bu sefil odanın hakikatte bu yatağın mezarı, sırf onun için, onun ölçüsü üzerine yapılmış lahdi olabileceğini düşündü ve bu acayip düşüncenin verdiği marazî hazzın içinde bu sefaletin teferruatını derin derin tatmağa koyulmak üzere idi ki, çok ihtiyar, paslı bir sesin kendisinden su istediğini işitti. (25-8)
- Şaşkın şaşkın etrafını araştırmağa başladı. (25-15)
- Yavaş yavaş bir vehme kapıldığına inanmak üzere iken ses tekrar başladı. (25-16)
- Keskin bir Rum şivesiyle: "Vire yukarıda bak, o zaman görezeksin beni... Hay sersem, hay..." ve bunu ürpertici bir kahkaha takip etti. (25-17)

- Abdullah başını kaldırdı ve tahta kurusu lekeleriyle çivi deliklerinin baştan başa kapladığı sefil duvarda tavana yakın asılmış bir zembilin içinden kendisine istihza ile, istihfafla bakan bir ihtiyar çehresi gördü. (25-20)

- Abdullah Efendi bu kadar korkunç bir şekilde ihtiyarlamış bir başka çehreye hayatında rastlamamıştı. (25-24)

- Ufalmış, bir el ayası kadar kalmış, buruşuk yüzünü seneler kemire kemire âdeta bir sünger yahut daha iyisi kuru ve çürük bir ceviz haline getirmişti. (25-25)

- Tek bir diş, güldükçe bir yara gibi genişleyip büyüyen bu ağzın ortasında sallanıyordu. (25-30)

- Daha fazlasına tahammül edemeyen Abdullah elleriyle yüzünü kapayıp kaçmak istedi. (25-32)

- Ah, vire sen bilmezsin beni? (26-1)

- Bu ses, bu çehreden de eskiydi, o kadar ihtiyar ve mecalsizdi ki, adeta ağızdan çıkar çıkmaz odanın sessizliği içinde çok eski, elle dokunmağa gelmeyen bir mumya gibi dağılıyor, bir yığın toz halinde yukarıdan aşağıya serpiliyordu. (26-3)

- -Vire sen beni görmedin, ama ben gördüm seni. (26-9)

- Yatakta bakıyordum. (26-9)

- Ve tek dişli ihtiyar bir yara gibi açılan ağzının bütün genişliğiyle gülüyor ve hatırlıyordu (26-13)

- Ve Abdullah Efendi dörder dörder atladığı merdivenlerden inerken ihtiyar hâlâ sayıyordu. (26-18)

- Ama her gice bakıyorum buradan... (26-16)

- Ve bütün bu isimler, ihtiyar zampananın sefil ve biçare zevk arkadaşları birbiri arkasına sert, büyük kiremitler gibi Abdullah'ın başına düşüyor, onu sersemletiyordu. (26-20)

- Kapının önünde arkadaşlarını buldu, hepsi muvaffakiyetlerini anlatıyordu. (26-22)

- Abdullah Efendi: "Unutmak, diyordu, Yarabbim bu geceyi, bu sinsi ihtiyarı, onun yapışkan kahkahalarını, bir mezardan gelir gibi ölümü beraberinde taşıyan sesini unutmak için ne yapmalı?" (26-23)

- Hangi tılsım, hangi imkansız kudret, ona bugünü unutturabilir, ruhunu yarına bu gecenin korkunç tecrübesinden temizlenmiş olarak çıkarabilirdi. (26-26)

- Arkadaşları gülerek: "Hepsini mi?" diye sordular. (26-30)
- "Hayır, diye cevap verdi. Hiçbirini... Hiçbirini beğenmedim..." (27-1)
- Ve kaçmak istedi. (27-2)
- Fakat yakaladılar. (27-2)
- "O halde seni mutlaka başka bir yere götüreceğiz..." dediler. (27-2)
- Arzunun bu kadar ısrarla kendisine hakim olduğunu bilmiyordu. (27-5)
- Bütün uzviyeti ancak bir kadının huzuruyla tamamlanacak bir eksiklik içinde kavruluyordu. (27-6)
- Evet, gitmeli, bir başka yere gitmeliydi! (27-8)
- Ve Abdullah Efendi dar sokakların karanlığı içinde, kendisine bu gecenin sefaletlerini unutturacak kadın vücudunu, efsanevi bir kayık gibi, yaşadığı anın karanlığına aydınlığı, huzuru ve aşkı taşıyacak olan narin mahluku tahayyül ederek arkadaşlarını takip etti. (27-13)
- Onları bir kuyu tulumbası ile üzerinde bir dikiş makinesi bulunan küçük bir masanın kımıldanacak bir yer bırakmayacak kadar doldurduğu küçük bir taşığa aldılar. (27-21)
- Kendisini birdenbire yirmi yaş gençleşmiş bulan Abdullah Efendi hemen oracıkta iken kızlardan birini, uzun boylu, taze bir kadını seçiverdi. (27-24)
- Kapıdan daha girer girmez, onun ölçülü ve ahenkli kalçalarının hareketlerine, dolgun ve güzel kollarına hakikaten anlayan bir gözle bakmıştı. (27-26)
- Ve şimdi perdeleri sıkı sıkı indirilmiş büyükçe odanın mahremiyeti içinde beğendiği bu kadın, vaat ettiği bütün hazlarla kendisinin olacaktı. (27-28)
- Abdullah Efendi içinde bu saadeti tadacağı odaya bir göz attı. (28-1)
- Geniş, temizce bir yatak, duvarlardan birisini baştan başa kaplıyordu. (28-2)
- Küçük bir çocuk orada uyuyordu. (28-4)
- Abdullah Efendi bunu pek münasebetsiz buldu. (28-5)
- Kapının yanında, üstünde bir yığın ufak tefek bulunan, fersiz aynalı eski bir konsol duruyordu. (28-6)
- Çok hususi biçimli ceketinin altında, üst düğmesi çözükmintanının yakasından gırtlak kemiği fırlıyordu. (28-14)

- Arzunun bütün uzviyetinde bir iksir gibi dolaştığı Abdullah Efendi, masumun orada olmasına istemeye istemeye razı oldu. (28-23)

- Nihayet, küçük bir çocuktan ne çıkardı? (28-25)

- Güç zaptettiği bir iştahla genç kadına yaklaştı. (28-31)

- Bütün halinden, bundan yirmi, otuz sene evvel İstanbul'da sık sık görülen külhanbeylerinden -belki de bir latarnacı- olduğu anlaşılıyordu. (28-16)

- Şimdi onu kendi elleriyle, yavaş yavaş genç ve cins hayvan vücudunun bütün güzelliklerini seyrede ede soyacak, küçük bir lambanın yarım yamalak aydınlattığı bu odada omuzlarını, olgun ve taze göğsünü, çıplak karnını uzun uzun seyredecek, okşayacak ve sonra bütün bu güzellikler içinde zamanın ritmini kaybedecekti. (28-26)

- Abdullah bunlardan yalnız bir tanesine, üzerinde sırma işlemeli tozlu bir peşkir gerilmiş olanına baktı. (28-9)

- Kadın, içinden geçenleri hissediyormuş gibi onu hareketlerinde serbest bırakmış, sanki mev'ut ve müstakbel hazların arkasından kendisine gülüyordu. (28-32)

- Abdullah Efendi parmaklarında, birdenbire bulduğu bir ustalıklı -buna kendisi de pek şaşırmişti- onun ipekten ve tülenden yapılmış elbiselerini teker teker çıkarıyor, yavaş yavaş ve parça parça bu taze kadın vücudunu keşfediyor, daha doğrusu arzusunun yaratıcılığının arttırdığı muhayyilesiyle onu yeni baştan yaratıyordu. (29-3)

- Ah, yarabbim, şimdi ben ne yapayım?.. (29-23)

- Ve dövünen kadın, birdenbire kendine gelen Abdullah Efendi'nin şaşırın gözlerinden tek memeli sakat göğsünü saklayarak kapıdan fırladı... (29-25)

- Başka bir zamanda bu takma göğüslü kadın Abdullah Efendi'yi çıldırtmak için elbette kâfi gelebilirdi; fakat o bu geceyi öğrenmişti, ondan her şey beklenebilirdi. (29-25)

- Abdullah, gördüğünden ziyade göreceği şeylerin korkusu içinde bir köşeye büzülmüş, ne yapması lazım geleceğini düşünürken hakikaten korktuğu başına geldi. (30-1)

- Filhakika duvardaki resim birdenbire canlanmış; yeni evli karı koca delice bir raksa başlamışlardı. (30-3)

- Abdullah ilk önce buna inanmak istemedi, elleriyle gözlerini oğuşturarak tekrar bakıyor, "Artık bu kadarı olmaz." diye söyleniyordu. (30-5)

- Fakat yazık ki, gözleri onu aldatmamıştı. (30-7)

- Bu eski ve soluk fotoğrafın sakinleri, bu latarnacı kıyafetli erkekle, yanı başında bir manken cansızlığı içinde duran şişman kadın -başındaki tül ve çelenkle- dirilmişler, şimdi el ele, yan yana dünyanın en acayip ve korkunç raksını yapıyorlardı. (30-8)

- Bu ne çocukken dinlediği masallarda şamdanların ışığından fırlayan aşifte çengilerin raksı, ne de kitaplarda okuduğu ve esrarlı resimlerde seyrettiği iskeletlerin çılgın ve zalim hayatla alayederek ölümün zaferini terennüm eden oyununa benziyordu. (30-11)

- Abdullah, büzüldüğü köşeden dişleri birbirine çarpa çarpa onu seyrediyordu. (30-20)

- Sivri ökçelerinin üstünde külhanbeyinin attığı ölçülü, kıvrak adımları, ani ve sert dönüşlerini, şişman kadının erkeğine yetişmek için sarfettiği gayretle beraber, son derecede vazıh görüyordu. (30-22)

- Erkeğin sağ eli ikide bir boğazına doğru yükseliyor, yerinden fırlamak, bir taraflara gitmek, ve belki de kaybolmak isteyen gırtlak kemiğini eski yerine yerleştiriyor, sonra tekrar zillerini şıkırdatıyordu. (30-28)

- İşin daha korkuncu, demin uyuyan küçük çocuk şimdi uyanmış, oturduğu sedirden el çırpmağa başlamıştı. (30-31)

- İkide bir küçük cüssesinden hiç beklenmeyen dik bir sesle "Yaşa Kosti!" diye bağırıyor ve muttarit, muntazam, hiçbir ritmini kaçırmayan bir şekilde elini çırpıyordu ve muttasıl gülüyordu; hoyrat, kaba bir çocuk ağzında insanın kanını donduracak şekilde tecrübeli bir gülüşle gülüyor ve o güldükçe oynayanların keyfi artıyor, ziller daha şiddetli çalınıyor, karınları büyük bir maharet ve süratle bir usta tefzen elinde dönen bir tef gibi dönüyor, birbirlerine attıkları yan bakışlar daha iğrenç, yapışkan oluyordu. (31-1)

- Hakikaten ne yapacağını bilmiyordu. (31-10)

- Yavaş yavaş bacaklarının çözüldüğünü hissetti. (31-19)

- Fakat tecrübe daha bitmemişti. (31-23)

- Sonra yavaşladı. (31-24)

- Sırf kendi zekasıyla ve istisnai ruh kabiliyetiyle tedarik ettiği bir başka varlıkla yaşıyordu. (34-21)

- Birdenbire gördüğü şeyle olduğu yerde mihlandı. (40-25)

- Bu Alman kızı ile gece saat iki buçukta buluşacak, beraberce Etlik'e gidecektik. (52-15)
- O, kocasının bütün hırçınlıklarını sadece sakın bir tebessümle karşılıyordu ve biz de tebessümün şefkatinde, hiç aldırmandan yemeğimizi yiyorduk. (55-13)
- Müthiş bir şey olmuş gibi bir an durdu, düşündü, sonra hafif bir omuz kaldırışıyla ayağa kalktı, yukarıda bahsettiğim el işaretiyle fikrisabitini bir kere daha kovdu. (83-4)
- Kuşlar kafeslerinde acı acı öterek kanatlarını şakırdatırlardı. (105-4)
- Ara sıra bir hıçkırıkla bu ses kesiliyor ve başını kızının yatağına dayayarak ağlıyordu. (110-18)
- Söylediklerine göre bizzat Hayrullah Bey'den meşketmişti. (136-30)
- Kızın güzelliğini methetti. (222-26)
- Rahat bir nefes aldı ve tekrar Boğaz'daki asıl evini, çocuklarını düşündü. (284-16)
- Yavaş yavaş tahta çıkar, maiyeti etrafına toplanır. (352-21)

3.3. YÜKLEMİN YERİNE GÖRE CÜMLELER

Cümleler, yüklem yerine göre kurallı cümle ve devrik cümle olmak üzere ikiye ayrılır

3.3.1. Kurallı Cümle

Yaşar Yörük, “Türkçenin kendine özgü anlatımından doğan bir tümce kuruluşu vardır. Buna göre yüklem sonda bulunur.” der. Öteki öğelerin ise önem derecelerine göre, yüklemden önce geldiğini belirtir.⁴⁷⁰

Necati Demir, kurallı cümlenin doğal söz dizimini ‘Özne + zarf/ tümleç/ nesne/ +yüklem’ olarak açıklar. Demir, öğelerin dizilişine göre cümleleri bulurken dikkat etmemiz gereken en önemli noktanın yüklem belirlenmesi olduğuna dikkat çekerek

⁴⁷⁰ Yaşar Yörük, *age.*, s. 93.

böyle bir isimlendirmenin tamamen yüklem yerinin belirlenmesiyle alakalı olduğunu söyler.⁴⁷¹

Ahmet Beserek, yüklem dışındaki cümlenin diğer unsurlarının, bir cümle içindeki önem derecelerine göre yerleştirildiğini ve önem derecesi az olan unsurların başa, önem derecesi fazla olan unsurların ise yüklemeye yakın olarak sona getirileceğini belirtmiştir.⁴⁷²

Metnimizde tespit ettiğimiz kurallı cümle örneklerinden bazıları şunlardır:

Metinde Yer Alan Kurallı Cümle Örnekleri

- Gece çok güzel başlamıştı; abanoz silmeli küçük salonda lambalar, aynalar, kadehler, birbirine hep aynı parıltıyı gönderiyorlardı. (11-1)
- Beş arkadaşları. (11-3)
- Beşinin de neşesi son haddine varmıştı. (11-3)
- Ne buluyorlarsa içiyorlar, gülüp konuşuyorlardı. (11-4)
- Masalarının karşısına düşen iki pencere içine oturmuş iki çift ile tam ortadaki masada dört erkekten mürekkep bir grup daha vardı. (11-5)
- Sakin ve kendi aleminde bulunan bütün bu müşteriler, bu gürültülü neşenin sahiplerini ilk önce biraz hayretle seyrettiler, sonra galiba alkolü bir mazeret olarak kabul ettikleri için ehemmiyet vermemeğe başladılar. (11-7)
- Zaten bu beş arkadaşın etraflarına pek bakacak halleri de yoktu. (11-11)
- Onlar kendileriyle çok meşguldüler, lezzetle yiyip içiyorlar ve konuşuyorlardı. (11-12)
- Vakıa birbirlerini pek dinlemiyorlardı, fakat hepsi çok güzel şeyler söylediklerine emindiler. (11-13)
- Daha ziyade kendi içinde yaşamağa alışmış olan Abdullah Efendi'ye gelince o, gecenin gidişinden pek memnundu. (11-14)

⁴⁷¹ Necati Demir, *age.*, s. 89.

⁴⁷² Ahmet Beserek, *age.*, s. 47.

- Kendisine bir nevi hafiflik gelmiş, denilebilir ki dört tarafını böyle vaziyetlerde bir demir kuşak gibi çeviren ve ona nefes aldırmayan boğucu, dar havalı şahsiyetinden kurtulmuştu. (11-16)

- Bu cins adamlarda zaman zaman olduğu gibi o da bu müstesna anın kıymetini biliyor ve kendisini diğer insanlar arasına karışmış görmekten saadet duyuyordu. (11-19)

- Evet, şimdi o da etrafındaki rahat neşeye kendisini bırakmış, biraz evvel lokantaya gelirken beraberinde taşıdığı ruh haletinden ayrılmış olmanın hazzı içinde konuşuyor, eğleniyor, hatta ufak ve çok hesaplı tecrübeler halinde arkadaşlarını taklit ediyor, yani zamanına göre mütearrız, yahut sinik olmağa çalışıyor, nükte yapıyor, hicvediyor, hilkaten korkak yaratılmış bir insanın tehlikeli bir gece yolculuğunda kafilenin en önünde yürümüş olmaktan duyacağı muğlak bir zevk içinde açık saçık şeyler bile anlatıyordu. (12-1)

- Şüphesiz ki yarın sabah bu yaptığı şeylerden öğrenecek, bu geceyi israf edilmiş bir zaman gibi addedecek ve kendisini küçük bulacaktı. (12-10)

- Bir gece için, ne olsa affedilirdi, mademki eğleniyordu, ve mademki eğlendiğini bilerek, hesaplı bir surette eğleniyordu, o halde bu eğlence onun için iki kattı. (12-13)

- Hakikatte Abdullah Efendi, ömürlerinin sonuna kadar kendileri olmaktan kurtulamayan, nefislerini bir an bile unutamayan, etrafındaki havaya kendilerini en fazla bıraktıkları zamanda bile, içlerinde, tıpkı alt katta geçen bütün şeyleri merakla takip eden bir üst kat kiracısı gibi köşesinde gizli, mütecessis, gayrimemnun ve zalim ikinci bir şahsın mevcudiyetini, onun zehirli tebessümünü, inkar ve istihfaftan hoşlanan gururunu ve her an için ruhu insafsız bir muhasebeye davet edişini duyan insanlardan biriydi. (12-16)

- Hayır, o kiracı değil, evin asıl sahibi, efendisi, hükümranıydı. (12-24)

- Zavallı Abdullah Efendi bu sessiz seyircinin bakışları altında hayatının her lezzetinin birdenbire zehir kesildiğini bütün ömrünce görecekti. (12-25)

- Ah, onu uyutabilseydi, bir an için o sarhoş olsaydı! (12-27)

- O zaman bütün işler değişecek ve Abdullah bu sofrada ve hayatın bütün sofralarında yepyeni bir adam olacaktı. (12-28)

- Bu akşamın fevkaladeligi, bu kibirli ev sahibinin belirsiz bir şekilde sızmağa başlamasında, hüviyetindeki nüfuzlu ve sert tarafı kaybetmiş, yumuşamış hissini vermesindeydi. (12-31)

- Herkes onu beğeniyordu. (13-1)

- Artık bütün istihfaflar bitmiş, büyük bir takdir başlamıştı. (13-6)

- İhtimal kendi içinde olan bu değişikliğin aksülamelini etrafta da görmek istiyordu: İşin doğrusu, burasını sonraları kendisi de hatırlamadı; yalnız bildiği bir şey varsa, o esnada bir uykudan, tuhaf, ağır bir uykudan uyanmış gibi bir hal, bir nevi yükü üzerinden atmış olanlara mahsus bir hafiflik içinde olduğu idi. (13-7)

- Ortada salonun bu kısmını ikiye bölen masanın müşterileri gitmişler, yerlerine sefarethane kavası kılıklı bir adam, dik bıyıkları ve şakuli burnuyla her kıvılcığında kitle halinde gidip geliyormuş zannını bırakacak derecede hayat çevikliğinden mahrum cüssesiyle bir nevi bostan korkuluğuna benzeyen, esmer tenli bir adam gelmişti. (13-14)

- Abdullah Efendi bir müddet onun bir otomata benzeyen hareketlerle yemek yiyişini ve daha doğrusu önündeki geniş makarna tabağına, bu dik bıyıklı ve tahta burunlu başın muntazam fasıllarla, birdenbire kesilmiş gibi düşüp sonra yine kalkmasını seyretti. (13-19)

- Bu hakikaten görülecek bir şeydi; her defasında bu baş bir daha kalkmayacak hissini veriyor; ve insan bu korku içinde iken, birdenbire iki dudağı arasında bir tutam makarna ile onun, tekrar muzaffer ve sakin eski yerine geldiğini görüyordu. (13-23)

- Sonra gözleri daha ileriye gitti, karşısındaki pencere hücresinde oturan kadınla erkeğe, salona ilk girdiği zaman gördüğü çiftlerden birincisine baktı. (13-27)

- Bu, ufak tefek, zarif, her istediği zaman dudaklarının ıslaklığına ve gözlerinin parıltısına biraz daha mana koymasını bilen kadınlardandı. (13-29)

- Esmer ve çok tatlı bir teni vardı. (13-31)

- İki dirseğini masaya dayamış, birçok şeyler söylemek isteyen bakışlarıyla karşısındaki erkeği dinliyordu. (13-31)

- Boynunu zaman zaman şişiren nefesinde, omuzlarının teslimiyetinde, bütün varlığının karşısındakine ait olduğunu gösteren bir hâl vardı. (14-2)

- Evet, o şimdi kendisini, her kapalı şeyin, mütebessim bir insan yüzü için olduğu gibi sımsıkı örtülmüş demir kapıların, hiçbir gediği olmayan yekpare duvarların arkasında

olup biten hadiseleri gözlerinin önünde geçiyorlarmış gibi görebilecek bir kudrette buldu. (15-6)

- O, doğrusu istenirse, bütün ömrünce bundan korkmuş, bir gün insanlar ve eşya ile olan münasebetlerinin, ihsasların sathî planından çok daha derin ve çok başka bir seviyeye çıkmasından, kainatı saran ve ona güzelliğini veren büyük sırrın, ortasından kesilmiş bir meyve gibi birdenbire bütün çıplaklığıyla apaçık görünmesinden, korkunç manzarasıyla onda her nevi yaşama zevkini bir anda, tıpkı bir nefeste söndürülen bir mum gibi söndürmesinden korkmuştu. (15-16)

- Evet, odasında yapayalnız, bir türlü görünmeyen bir sevgiliyi beklerken birdenbire tepesinde apartmanın çatısının uçtuğu ve odasına yıldızların dolduğu o büyük geceden beri Abdullah, mavera ile arasında hiç de temenni etmediği bir şekilde kuvvetli ve derin bir münasebetin başladığını hissetmişti. (15-27)

- Bu emniyetle sandalyesinde biraz yana doğru kayarak kadının ayaklarına doğru baktı *ve* işte o andan itibaren gecenin bütün füsunu kayboldu *ve* Abdullah Efendi, garip, hikâyesi güç bir serencama daldı. (14-11)

- Gördüğü şey haddizatında belki çok basitti, fakat bu sarhoşluk gecesinde birdenbire ona korkunç ve imkansız göründü. (14-15)

- Filhakika o mütevazı, hatta biraz utangaç terbiyesi ve heyecanı ile aşığını sessizce dinleyen iki ayak göreceğini ümit etmişti; halbuki onların yerinde dizlerine kadar açılmış gösterişli manzarasıyla, bütün bir sabırsızlık ve isyan içinde çalkanın iki kadın bacağı vardı. (14-16)

- Bunlar isyan ediyor, çağırıyor, taşıdıkları kedi yavrusu kadar küçük ayaklar durmadan konuşuyordu. (14-20)

- Abdullah, ufak bir dikkatle bu konuşmanın istikametini buldu. (14-23)

- Salonun ortasında çok muntazam fasılalarla önündeki makarna tabağına, kesilmiş gibi düşüp sonra birden kalkan sefarethane kavası kılıklı adamın dik bıyıkları şimdi başka bir mana ve dikkat kazanmışlar, bu bacaklarla konuşmakta idiler. (14-24)

- Hiçbir ifrit, hiçbir karışık mahluk, Abdullah Efendi'yi bu bacakları ve dudakları ayrı ayrı şeyler konuşan kadın kadar korkutamazdı. (14-28)

- Bu acayip tesadüf, lüzumsuz bir tecessüsle birdenbire yakaladığı bu sır, onda alkolün verdiği uyuşukluğu gidermekle kalmamış, büsbütün başka bir şey, âdeta ifadesi güç bir değişiklik yapmıştı. (15-2)

- Birdenbire Abdullah, kendisi için hayatın artık sırrı kalmadığını görerek korktu. (15-5)

- Evet, o şimdi kendisini, her kapalı şeyin, mütebessim bir insan yüzü için olduğu gibi sımsıkı örtülmüş demir kapıların, hiçbir gediği olmayan yekpare duvarların arkasında olup biten hadiseleri gözlerinin önünde geçiriyorlarmış gibi görebilecek bir kudrette buldu. (15-6)

- Bir billur parçası, yahut bir tas su içinde en uzak, en gizli şeyleri hatta bir düşüncenin, henüz müphem bir tasavvurun daha tamamlanmamış halkalarını, kımıldanmağa yeni başlamış tohumlarını bile sezip gören bir eski zaman bakıcısı gibi, Abdullah Efendi de şimdi, kendi kafasında bütün hakikatleri çırpıplak bir kıyafette ve hazır buluyordu. (15-10)

- O, doğrusu istenirse, bütün ömrünce bundan korkmuş, bir gün insanlar ve eşya ile olan münasebetlerinin, ihsasların sathî planından çok daha derin ve çok başka bir seviyeye çıkmasından, kainatı saran ve ona güzelliğini veren büyük sırrın, ortasından kesilmiş bir meyve gibi birdenbire bütün çıplaklığıyla apaçık görünmesinden, korkunç manzarasıyla onda her nevi yaşama zevkini bir anda, tıpkı bir nefeste söndürülen bir mum gibi söndürmesinden korkmuştu. (15-16)

- Abdullah Efendi'de bu korku tam üç sene evvel hayatının biricik macerasını kapatan ve onu bambaşka bir adam yapan bir kış gecesinde beri vardır. (15-25)

- Evet, odasında yapayalnız, bir türlü görünmeyen bir sevgiliyi beklerken birdenbire tepesinde apartmanın çatısının uçtuğu ve odasına yıldızların dolduğu o büyük geceden beri Abdullah, mavera ile arasında hiç de temenni etmediği bir şekilde kuvvetli ve derin bir münasebetin başladığını hissetmişti. (15-27)

- Bunun nasıl olduğunu bizzat kendisi de pek kolay anlatamazdı. (15-32)

- Sadece tek bir şeyi, o zamanlar ümitsizliğin son haddinde yaşadığını biliyordu. (16-1)

- Abdullah Efendi birkaç haftadan beri onunla baş başa, göz göze yaşıyordu. (16-3)

- İşte bu ıstırap içinde, kafası en karanlık düşünce ve tasavvurlarla dolu olduğu halde, küçük bir oda içinde çırpınıp dururken, birdenbire sanki bir kıyamet kopuyormuş kadar büyük bir gürültü ile olduğu yerde mihlanıp kalmıştı. (16-4)

- "Ne oluyor?" diye başını kaldırdığı zaman tavanın tepesinden uçmuş olduğunu ve yıldızların elle tutulacakmış gibi yakından odasına sarktıklarını gördü ve sonra sevdiği kadın bu yıldızlara basarak, onlara tutunarak, onların ışığıyla sarınarak odasına girdi. (16-9)

- Abdullah, bir kere kapısını çalmamış, semtine uğramamış olan bu güzel mahlukun, böyle uçan bir çatıdan ve bir yıldız kasırgası içinde odasına tavandan girmesine hiç de hayret etmedi. (16-13)

- Zaten, bu güzel ve asil mahlukun kendisiyle aynı hamurdan yoğrulmuş olmasına hiçbir zaman inanmamış, onun çok yüksek, büsbütün başka ve erişilmez bir alemde gelmiş bir mevcut olmasına daima ihtimal vermişti. (16-15)

- Şimdi işte bu müphem hissi gözlerinin önünde bir hakikat oluyordu. (16-22)

- Sevgilisi ona -belki de aylarca süren ıstıraplarının mükafatı olarak- kendi cevherinde görünmeğe razı olmuştu. (16-23)

- Ertesi sabah odasından yıldız parıltılarının ezdiği, yamyassı ettiği bir Abdullah Efendi, güneş ışığını gülünç bir şey gibi telakki eden, kehkeşanların sütü ile beslenmiş bir ilah yavrusu kadar mesut; fakat dünyamıza yarı yabancı, onun kanun ve zaruretlerini, kafasına üst üste yığılmış aydınlık tabakalarının arasından ancak uzak bir hatıra şeklinde sezen bir Abdullah Efendi çıktı. (16-26)

- Bu saadetin yanında onu bir daha göremeyeceğini bilmenin ıstırapı bile küçük kalıyordu. (17-2)

- İşte o gecedeki kendisinde çok derin bir yerde saklı, esrarlı bir zembereğin harekete geçtiğini duydu. (17-4)

- Kainat karşısında artık aynı adam değildi. (17-5)

- Her şey onda sanki daha derine, daha esaslıya doğru gidiyor ve bu yüzden günlük manzara ve çehreler kendisi için zaman zaman değişiyordu. (17-6)

- O artık etrafında bulunan her şeyi, küçük ve bazen çok şaşırtıcı uyanışlar halinde görmeğe mahkûmdu; bir sisten sıyrılan tek bir ağaç gibi, bu zihnin bulanıklığına, mevcut olan her şey tek başına aksediyordu. (17-8)

- Hayatın bütünlüğünü ve basitliğini kaybetmişti; Abdullah bunun böyle olmasından çok mustarıptı. (17-11)

- Omuzlarına taşıyamayacağı kadar ağır bir yük yüklenmiş zannediyor ve bu yüzden meysus oluyordu. (17-13)

- "Öbür insanlar gibi yaşamak... " bu ne kadar güzel ve iyi bir şeydi. (17-14)
- Öbür insanlar... işte bu akşam, belki de en kat'î şekilde onlardan ayrılıyordu. (17-15)
- Etten ve kemikten alelâde bir kadın yerine, esrarlı bir mevcut, başka bir yıldızın mucizeli bir çocuğu tarafından sevilmiş olmanın istisnaî saadetini şimdi, senelerden sonra kim bilir nasıl bir kefaretle ödeyecekti? (17-17)
- "Belki de büsbütün çıldıracağım!.. Büsbütün... " diyerek ürperdi ve sonra saklayamadığı bir telaşla, yanındakilerin bunu farkedip etmediklerini anlamak için dört tarafına bakındı. (17-21)
- Hayır, kimse bu değişikliğin farkında değildi. (17-23)
- Şimdi ne yapacaktı? (17-25)
- Yavaş yavaş bütün hayatın kendisi için çehresini değiştirmesini beklemekten, talihine razı olmaktan başka ne yapabilirdi? (17-25)
- İçinde son bir ümitle "Belki doğru değildir, belki bana öyle geldi!" diyerek bir daha kendisini denemek istedi ve bu sefer salonun ta ucundaki pencere hücreğine oturmuş konuşan çifte yavaşça baktı; ve biraz sonra buradaki oyunun büsbütün başka türlü olduğunu gördü. (17-27)
- Burada sarışın, elâ gözlü, güzel ve muntazam ağızlı bir kadın oturuyordu. (17-32)
- Karşısındaki erkeğin yüzünü göremiyordu, yalnız masanın üzerine yarı dayanmış ellerinin işaretlerinden konuştuğu anlaşılıyordu. (18-1)
- Hatta kadının yüzündeki hayranlık dolu dikkate, tebessümündeki aşikâr şefkate bakacak olursa bu söylediği şeylerin çok güzel, çok yüksek, çok tatlı şeyler olması lazım geliyordu. (18-3)
- Abdullah Efendi: "Hiç olmazsa bu sefer öyle münasebetsiz bir şey görmüyorum, işte bunlar birbirine gayet uygun insanlar... " dedi. (18-6)
- Birdenbire akılları şaşırtacak bir mahluk tarafından değil, alelâde bir kadın tarafından seilmek düşüncesi, yeni baştan ona büyük, erişilmez bir saadet gibi göründü. (18-8)
- Fakat henüz bu düşünceleri tam bir vuzuh bile kazanmadan, gözünün önünden biraz evvelkinden daha çok korkunç, daha imkansız bir sahne geçti. (18-10)

- Abdullah Efendi bütün sarahatıyla sonraları bunu hatırlamış ve her defasında, ilk önceki korku ve şaşkınlık hissini duymuştu. (18-13)

- Erkek bir müddet konuştuktan sonra birdenbire başını ileriye doğru uzatarak etrafa acele bir bakışla bakmış, sonra genç kadının elini tutarak yavaşça ağzına götürmek istemişti. (18-15)

- İşte bu anda olan şeyi Abdullah Efendi ömrünün sonuna kadar unutamazdı. (18-17)

- Evet, erkek, kadının ellerini avucunun içine aldı ve dudaklarına götürdü ve Abdullah, bu aydınlık ve muntazam kadın yüzünde parlayacağı çok muhakkak olan saadet ve hazzı iyice görmek için ona bütün dikkatiyle bakmağa başladı. (18-19)

- Kadın dişlerinin güzelliğini gösteren ve dudaklarının genişleyen çizgileriyle âdeta yüzün alt kısmını alan bir tebessümle gülmekte devam ediyordu, yüzü bir büyü ile değişmiş gibiydi. (18-22)

- Arzu ve heyecanın şişirdiği boynu, bir nabız kadar muntazam atıyordu. (18-25)

- Fakat eli tam delikanlının ağzına degeceği anda ve bir lahzada, evvela bu tebessüm, sonra bu çehre silindi, siyah mantonun, kırmızı bluzun ve tüllü şapkanın çerçevelediği baş ortadan kayboldu. (18-26)

- Hepsinin yerinde bir uçurumdan daha korkunç bir boşluk, sarı muşamba renginde küçük bir boşluk peydahlandı ve delikanlının ağzına götürdüğü elin yerinde sadece bir yen kaldı. (18-29)

- Bu kelime ile, deminden beri güzelliğine, zarifliğine, hayat iştahına hayran olduğu genç kadın ortadan kaybolmuş, yerinde bir yığın elbise, sadece bir yığın eşya kalmıştı. (18-31)

- Ayakkabı ile mantonun sıkı sıkı örttüğü kısım arasındaki mesafede çorap, havası boşalmış bir balon gibi biçimini kaybetmiş, pörsümüş, sönmüştü. (19-2)

- Bu dakikayı hayatından silmek için o neleri feda etmezdi! (19-7)

- Hayreti içinde "korkunç, korkunç!" diye haykırdı. (19-7)

- Erkek bu acayip istihaleye alışmış olacaktı ki, hiç telaş göstermeden elini geriye çekti ve tekrar uzak bir mırıltıyı andıran sesiyle konuşmağa başladı. (19-9)

- Ve o konuştuğu sandalyede yığılmış kalmış olan manto, elbiseler, çamaşır yığını yavaş yavaş sanki içlerine kuvvetli ve muntazam bir şekilde hava verilmiş gibi şişerek şekillerini aldılar. (19-11)

- Yüzünün yerinde görünen acayip ve kirli muşambada yavaş yavaş bütün bir hayatıyet ve çizgiler meydana çıktı ve bir iki dakika içinde genç kadın yine aynı güzel, zarif ve taze manzarasını aldı, aynı taze tebessümle gülmeğe başladı. (19-14)

- Abdullah Efendi bütün şaşkınlığına rağmen gözlerini onlardan ayırmıyor, dikkatle bu acayip oyunun tekrarlanmasını bekliyordu. (19-17)

- Filhakika birkaç dakika sonra aynı hadiseye tekrar şahit oldu. (19-19)

- Tekrar kadın bütün hüviyetiyle kayboldu ve tekrar karşısındaki erkeğin sözleri, okşayışı altında bu hüviyet gözlerinin önünde dirilerek yavaş yavaş güzelliğinin bütün sihir ve cazibesini kazandı. (19-20)

- Abdullah kırkı çoktan geçmiş bir adamdı, çocuk değildi. (19-24)

- Hayatını hiç de boşuna geçirmemişti. (19-25)

- Çok, pek çok şeyler, harpler, yangınlar her cins ölüm, korkunç ve şifasız ıstıraplar; hepsini görmüştü. (19-25)

- Daha çocuk denecek kadar genç bir yaşta çıplak ve sefil bir evde bütün bir kış gecesini bir ölüyle baş başa geçirmişti. (19-27)

- Hiçbir sefalet, hiçbir hastalık, hiçbir işkence; sevdiği kadını her an yeni baştan kendi arzusunun ateşiyle ve ilk kımıldanışta bir yığın kül olmak için, yaratmağa mecbur olan bu zavallının azabıyla kıyas edilemezdi. (19-31)

- Gayriihtiyari, kadim efsanenin bütün ebediyet boyunca, cehennemde hep aynı kızgın kaya parçasını dik bir yokuşa ite kaka sürüp taşımağa mahkum ettiği kahramanı düşündü; ve insan talihinin zalim imkanları karşısında ürpere ürpere bu manzarayı üst üste birkaç defa daha seyretti; sonra büyük bir irade gayretiyle bakışlarını o taraftan çekti. (20-2)

- Uzun zaman bir uçurum kenarında en tehlikeli adımlarla yürümüş bir adam gibi başı dönüyordu. (20-8)

- Hiçbir zaman aklın serhaddi dediğimiz bıçak sırtında bu kadar uzun uzadıya dolaşmamıştı. (20-9)

- "Hep de bu işler bana tesadüf eder." diye talihinden şikayet etti. (20-11)

- En garip tarafı yavaş yavaş gördüğü şeylere alışması, onları tabii telakki etmesiydi. (20-12)

- Ve şimdi bizzat bu alışmak kendisine gördüğü şeylerden daha dehşetli geliyordu. (20-13)

- Ne diye bu gece bu adamların sözüne uymuş, bu manasız yere gelmişti? (20-14)
- Şüphesiz ki hakikatte bu gördüklerinin hiçbirisi vâki değildi; bütün bunları can sıkıntısından kendisi icat etmişti. (20-16)
- Uzun müddet bu düşüncelerle kendisini yordu, sonra etrafında gördüğü şeylerin hakikatte vâki olup olmadıklarını bir daha tetkik için yine o tarafa baktı: Deminki çiftlerin ikisi de yoktu. (20-17)
- Beyaz örtülü masalarla siyah hezaran iskemleleri, bomboş ve her gün binlerce defa seyrettiğimiz o alışık çehreleriyle görünce âdeta sevindi. (20-20)
- Eşyanın sükûneti, değişmez manzarası onun için hayatta bir teselli ve zevk kaynağı idi. (20-23)
- Bir insan, en yakınımız bile, çarçabuk değişebilirdi. (20-25)
- Fakat eşya, dalgın ve daüssıralı uykularında hep aynı kalırlardı. (20-26)
- Bir saksının, bir sedirin, bir masanın, bir duvar veya kapının değişmesi imkânsızdı. (20-27)
- Alkolün verdiği tenebbühle doludizgin işleyen kafası şimdi bu yeni yolda yürüyordu. (20-30)
- Bir an kendine gelir gibi oldu. (20-30)
- Ne boş yere yoruluyordu? (20-30)
- Yazık değil miydi? (20-31)
- Neden bunları düşünüyordu? (20-31)
- Ah, kaçmak, uzaklara kaçmak, güneşli ve ağaçlı bir yolda bir ikinci saatinin tozları içinde tek başına yürümek istiyordu. (20-31)
- Yavaş yavaş bu gecenin garip talihini sezmeğe başlamış ve ondan ürkmüştü. (21-1)
- Bununla beraber ne rüyalarında, ne de bugün tesadüf ettiği rakamlarda böyle bir akıbeti haber veren bir şey yoktu. (21-3)
- Rakamları mutlak kıymetleriyle tekrar topladı. (21-5)
- Hepsini 19 ediyordu. (21-6)
- Sıfırı atıyor. (21-6)

- Elde kalan birdi; 1 onun çok iyi bir rakamıydı, evvela tekti ve sonra vahdetin ve vahdaniyetin rakamıydı. (21-7)

- Abdullah'ta da çocukluğundan beri bu rakam hastalığı vardı. (21-9)

- Bu itiyat, kafasını dünyanın en çabuk işleyen bir hesap makinesi haline getirmişti. (21-10)

- Bütün hayatı için tesadüf ettiği rakamlar üzerinde ameliyeler yaparak hükümler çıkarır, kendi kendine saadetler vaat eder veya felâketler düşünürdü. (21-11)

- Bu sefer gelirken de böyle olmuştu. (21-13)

- Otomobilin numarasındaki rakamları saymış, çocukça, fakat mufassal bir ameliye ile bu rakamın esasını teşkil eden adedi bulmuş ve onda herhangi münasebetsiz bir tesadüfü haber verecek bir şey bulamadığı için sevinmişti. (21-14)

- Başını kaldırarak, tezgâhın arkasındaki rafta dizili içki şişelerini saydı, hepsi kırk yedi idi. (21-17)

- Rakam yine tekti. (21-19)

- 11 çıkıyordu. (21-20)

- Fakat niçin toplamıştı? (21-21)

- Keşke çıkarsaydı, o zaman işler daha düzgün gidecekti. (21-21)

- Birisi ona kadehini uzattı, Abdullah Efendi dalgın dalgın içini çekti, oh, ne iyi, arkadaşları onu kurtarmışlardı; rakı hakikaten nefisti. (21-23)

- Ağır ağır içti. (21-25)

- Fakat neden gidemiyor, niçin burada mihlanmış gibi duruyordu? (21-25)

- Açık kapıdan yalnız bir parçasını gördüğü sokak, ona erişilmez bir cennet gibi görünüyordu. (21-26)

- Fakat işte kaçamıyor, olduğu yerde gecenin tesadüflerinin birbirini kovalamasını bekliyordu. (21-28)

- Hakikatte buradan nereye gidebileceğini düşündü. (21-29)

- Unutmak lazımdı; bir kiri üzerinden atar gibi unutmak... birdenbire "bir kadın olsa" diye düşündü. (21-31)

- Şüphesiz ki bir kadın, güzel bir kadın bütün bunları, hasta kafasının bu manasız vehimlerini kendi çıplak ve anlayışlı, basit fakat tabiat kadar düzgün hakikatiyle unutturabilirdi. (22-1)

• Ve Abdullah Efendi birdenbire arzunun tenine sıcak bir demir gibi yapıştığını, damarlarında ağır kokulu bir mevsim gibi dolaştığını hissetti; kolları acayip bir iştahla gerindi, kendini yalnız, yapayalnız buldu. (22-3)

• Bununla beraber nedense bu yalnızlık hissine rağmen bedbaht değildi. (22-7)

• İçinde pek nadir duyduğu bir dalgalanma, bir nevi tarifi güç bir sevinç vardı. (22-8)

• Kendisi için yepyeni bir his olan bu sevinç içinde her şeyi mümkün görüyor, bütün hüviyetini esir kadar hafif buluyordu. (22-10)

• Fakat en garibi, en alışılmazı nefsinde sezdiği şaşırtıcı kavrayış kudreti idi. (22-12)

• Evet, isteseydi şu yanı başında duran çiçek saksısı ile dost olabilir ve üstünde oturduğu iskemle ile uzun uzun konuşabilirdi. (22-14)

• Bütün etrafiyle kendi arasında imkansız denebilecek derecede kuvvetli bir münasebet teşekkül etmişti. (22-16)

• Sanki ara yerden bir yığın perde, mânia kalkmıştı. (22-17)

• Fakat bununla da kalmıyordu; bakışlarında mesafe hakkındaki fikir ve itiyatlarını, mesafe ve ayniyet mantığını değiştiren istisnaî bir derinlik peydahlanmıştı. (22-18)

• Ve bu derinlik sanki karşı karşıya konmuş iki ayna gibi bakışlarının takıldığı her şeyi bir sonsuzluk içinde çoğaltıyordu. (22-21)

• Şüphesiz bu hususiyet yüzünden olacak, şimdi bizzat kendisini üç adım önünde görüyor ve her an tekrarladığı mütereddit hareketlerle ikizleşen hüviyetlerinden hangisinin asıl hakikisi olduğunu anlamağa çalışıyordu. (22-22)

• Fakat bu hareketler, ne kadar muttarit, çolpa ve acayip şeylerdi? (22-27)

• Tıpkı suda, yahut daha koyu bir mayi içinde yürüyen bir adamın adımlarındaki ağırlığa benzer bir halleri vardı. (22-28)

• Abdullah onları her tekrarlayışında kendisini değişmiş külçeleşmiş, çok paslı bir makine haline gelmiş zannediyordu. (22-29)

• Birdenbire kafasına yeni bir tecrübe fikri geldi. (22-31)

• Henüz yeni görmeğe başladığı ikinci varlığı ile, bu üç adım ileride dikilen ve her hareketini taklit eden gölge ile ve onun içinde düşünmek istedi: Fakat bu epeyce güçtü; bir hayali bir galatı şuur ve idrak sahibi yapmak demektir. (22-32)

- Daha iyisi buna yavaş yavaş alışmalıydı. (23-3)
- Bu garip proje ona bu fikri bulduktan sonra çok basit göründü. (23-6)
- Abdullah Efendi birdenbire kuyusundan çıktı. (23-19)
- Bu gece bunun için buraya toplanmışlardı. (23-21)
- Hem o herkesten fazla eğlenecekti. (23-22)
- Görülmeyen şeyleri gören, işitilmeyen şeyleri işiten ve bir hayalin, bir gölgenin içinde, yani bir tasavvurun imkanlarındaki hudutsuzlukla kâinatı idrak eden bir insan sıfatıyla eğlenecekti. (23-22)
 - Ve tekrar meclis, daha geniş bir hürriyet içinde başladı. (23-25)
 - Bu sıcak yaz akşamında içki hakikaten güzel bir şeydi. (23-26)
 - Ve şimdi asıl hüviyetini üç adım arkasında görmeğe muvaffak olan Abdullah Efendi büsbütün başka, imkânsız şekilde yeni bir tatla kadeh kadeh üstüne boşaltıyordu. (23-27)
 - Evvela bu hayalin gözleriyle görmeğe, kulaklarıyla işitmeğe çalışması lazımdı. (23-4)
 - "Hele ihsaslar bir kere orada işlemeğe başlasınlar, o zaman düşünce de gelir..." diyordu. (23-5)
 - Ve Abdullah Efendi yavaş fakat emin ve sabırlı bir çalışma ile kendini, daima üç adım ötesinde görmekte devam ettiği hayaline -kendi tabiriyle-, tıpkı bir evden başka bir eve eşya ve itiyatlarımızı nakleder gibi, nakletmeğe başladı. (23-10)
 - Arkadaşları seslendikleri zaman Abdullah Efendi kendisini bir kuyunun dibinde buldu; o kadar kâinatla alakasını kesmiş, kendi kendisi yahut sadece iradesi olmuştu. (23-14)
 - Onlar, hep bir ağızdan, onun sükûtuna kızıyorlar, bu somurtkanlığı manasız, budalaca ve kibirli buluyorlardı. (23-16)
 - Neden sonra arkadaşları içkinin kifayeti ettiğine karar verdiler. (24-2)
 - Onların fikrinde ruh, bu masa başında kâfi derecede tatmin edilmişti, şimdi tenin zevkleri başlamalıydı. (24-3)
 - Uzun boylu iri yarı, Beyoğlu alemlerinin bütün sırrına vakıf hovarda bir arkadaş, onları istedikleri gibi eğlendirebileceğini söylüyordu. (24-4)
 - Niçin gitmemeliydi? (24-6)

- Aşk insanların, en tabii ihtiyacıydı. (24-7)
- Bu sıcak, ağır yaz gecesinde alkolün yalancı cennetinde arzuya uyanan bu insanlar hep birden kadın vücudunun güzelliğini düşünüp hatırladılar. (24-7)
- Uzak ve tılsımlı bir bahçe, serin gölgelerinde her türlü yorgunluğun, gurbet ve acının dinleneceği, unutturucu hassalara malik sularından ömrün bütün biçareliklerinin teselli ve mükâfat bulacağı ezeli bir bahçe onları davet ediyordu. (24-9)
- Ancak tenin azdığı zamanlarda duyulan bir heyecanla hep birden yola çıktılar. (24-13)
- Abdullah Efendi kapıdan çıkmadan evvel oturduğu sandalyeye baktı: Kendisine çok benzeyen bir gölgenin orada uyuduğunu gördü. (24-14)
- Tecrübesinde muvaffak olmuştu. (24-16)
- Yavaşça bir parmağını dudağına götürerek şaşırın garsona: "Aman uyandırmayın, sonra gelir alırım..." dedi. (24-17)
- İlk gittikleri evde Abdullah bütün kadınları beğenmemişti, o daha müstesna bir güzellik istiyordu. (24-19)
- Ömrünün bu garip saatine arkadaşlık edecek kadın, hakikaten başka türlü olmalıydı. (24-20)
- Ta ki sonra hatırlamaktan lezzet alsın. (24-21)
- O masa başında eski hatıralarını, geçmiş zevklerini ballandıra ballandıra tekrarlayan arkadaşlarına her zaman imrenmişti. (24-22)
- İhtiyar ev sahibi kadın, bu müşkülpesent misafiri tatmin etmeğe hazırды; ona istediği gibi birini bulacaktı; yalnız biraz beklemesi lazımdı. (24-27)
- Abdullah Efendi'yi küçük bir odaya soktu ve kendisi tahta merdivenleri gıcırdata gıcırdata aşağıya indi. (24-29)
- Abdullah Efendi aceleyle kapanan bir kapının gürültüsünü işitti. (24-31)
- Sonra yan odalardaki mırıltıların ancak bulandırabildiği yekpare ve renksiz bir sessizlikle baş başa kaldı. (24-32)
- Şimdi kendisinin de bu cinsten bir hatırası olmasını, aradan zaman geçtikten sonra bir vaha değilse bile, hiç olmazsa bir serap gibi düşünebileceği bir güzellikle baş başa bir saat geçirmesini istiyordu. (24-24)
- Bir kenarına ilişmek arzusuyla bu yatağa yaklaştı. (25-4)
- Ömründe bu kadar kirlî, sefil ve harap bir yatak görmemişti. (25-5)

- O kadar eski ve sefildi ki, adeta bu sefalet onu canlı ve biçare bir mahluk yapıyor, ona bir nevi beşeri talih veriyordu. (25-6)

- Abdullah Efendi bu sefil odanın hakikatte bu yatağın mezarı, sırf onun için, onun ölçüsü üzerine yapılmış lahdi olabileceğini düşündü ve bu acayip düşüncenin verdiği marazî hazzın içinde bu sefaletin teferruatını derin derin tatmağa koyulmak üzere idi ki, çok ihtiyar, paslı bir sesin kendisinden su istediğini işitti. (25-8)

- Ses asırlar içinden geliyor gibi boğuktu. (25-14)

- Bununla beraber onu çok yakından işitiyordu. (25-14)

- Şaşkın şaşkın etrafını araştırmağa başladı. (25-15)

- Fakat görünürde kimseler yoktu. (25-16)

- Yavaş yavaş bir vehme kapıldığına inanmak üzere iken ses tekrar başladı. (25-16)

- Keskin bir Rum şivesiyle: "Vire yukarıda bak, o zaman görezeksin beni... Hay sersem, hay..." ve bunu ürpertici bir kahkaha takip etti. (25-17)

- Abdullah başını kaldırdı ve tahta kurusu lekeleriyle çivi deliklerinin baştan başa kapladığı sefil duvarda tavana yakın asılmış bir zembilin içinden kendisine istihza ile, istihfafla bakan bir ihtiyar çehresi gördü. (25-20)

- Bu en aşağı yüz elli, iki yüz yaşlarında bir erkekti. (25-23)

- Abdullah Efendi bu kadar korkunç bir şekilde ihtiyarlamış bir başka çehreye hayatında rastlamamıştı. (25-24)

- Ufalmiş, bir el ayası kadar kalmış, buruşuk yüzünü seneler kemire kemire âdeta bir sünger yahut daha iyisi kuru ve çürük bir ceviz haline getirmişti. (25-25)

- Bu çehrede iki sönük çizgi haline girmiş gözlerden ve son derecede korkunç, iğrenç ve sinsî gülüşle en feci yara manzarası gösteren ağızdan başka canlı hiçbir şey yoktu. (25-28)

- Tek bir diş, güldükçe bir yara gibi genişleyip büyüyen bu ağzın ortasında sallanıyordu. (25-30)

- Daha fazlasına tahammül edemeyen Abdullah elleriyle yüzünü kapayıp kaçmak istedi. (25-32)

- Bu ses, bu çehreden de eskiydi, o kadar ihtiyar ve mecalsizdi ki, adeta ağızdan çıkar çıkmaz odanın sessizliği içinde çok eski, elle dokunmağa gelmeyen bir mumya gibi dağılıyor, bir yığın toz halinde yukarıdan aşağıya serpiliyordu. (26-3)

- Yatakta bakıyordum. (26-9)
- Ve tek dişli ihtiyar bir yara gibi açılan ağzının bütün genişliğiyle gülüyor ve hatırlıyordu (26-13)
- Ne güzel günlerdi... (26-15)
- Ve Abdullah Efendi dörder dörder atladığı merdivenlerden inerken ihtiyar hâlâ sayıyordu. (26-18)
- Ve bütün bu isimler, ihtiyar zamparanın sefil ve biçare zevk arkadaşları birbiri arkasına sert, büyük kiremitler gibi Abdullah'ın başına düşüyor, onu sersemletiyordu. (26-20)
- Kapının önünde arkadaşlarını buldu, hepsi muvaffakiyetlerini anlatıyordu. (26-22)
- Arkadaşları gülerek: "Hepsini mi?" diye sordular. (26-30)
- Ve kaçmak istedi. (27-2)
- Fakat yakaladılar. (27-2)
- "O halde seni mutlaka başka bir yere götüreceğiz... " dediler. (27-2)
- Arzunun bu kadar ısrarla kendisine hakim olduğunu bilmiyordu. (27-5)
- Bütün uzviyeti ancak bir kadının huzuruyla tamamlanacak bir eksiklik içinde kavruluyordu. (27-6)
- Evet, gitmeli, bir başka yere gitmeliydi! (27-8)
- Bu gecenin münasebetsiz talibini muhakkak yenmek, tatmin edilen etin yorgunluğu içinde bütün bu kötü tesadüfleri unutmak lazımdı. (27-8)
- Unutmak, bu ancak aşkla mümkündü: Ömrün büyük ve serin pınarı, her tecrübeden bizi daha genç, daha diri, dünyaya henüz gelmiş gibi dinç ve rahat çıkaran oydu. (27-10)
- Ve Abdullah Efendi dar sokakların karanlığı içinde, kendisine bu gecenin sefaletlerini unutturacak kadın vücudunu, efsanevi bir kayık gibi, yaşadığı anın karanlığına aydınlığı, huzuru ve aşkı taşıyacak olan narin mahluku tahayyül ederek arkadaşlarını takip etti. (27-13)
- İkinci ev, birincisinden büsbütün başkaydı; daha az sefildi, sonra kadınlar daha güzeldi. (27-20)

- Onları bir kuyu tulumbası ile üzerinde bir dikiş makinesi bulunan küçük bir masanın kımıldanacak bir yer bırakmayacak kadar doldurduğu küçük bir taşlığa aldılar. (27-21)

- Kendisini birdenbire yirmi yaş gençleşmiş bulan Abdullah Efendi hemen oracıkta iken kızlardan birini, uzun boylu, taze bir kadını seçiverdi. (27-24)

- Kapıdan daha girer girmez, onun ölçülü ve ahenkli kalçalarının hareketlerine, dolgun ve güzel kollarına hakikaten anlayan bir gözle bakmıştı. (27-26)

- Ve şimdi perdeleri sıkı sıkı indirilmiş büyükçe odanın mahremiyeti içinde beğendiği bu kadın, vaat ettiği bütün hazlarla kendisinin olacaktı. (27-28)

- Abdullah Efendi içinde bu saadeti tadacağı odaya bir göz attı. (28-1)

- Geniş, temizce bir yatak, duvarlardan birisini baştan başa kaplıyordu. (28-2)

- Yatağın karşısında sokağa bakan pencerelerin önünde alçak bir sedir vardı. (28-3)

- Küçük bir çocuk orada uyuyordu. (28-4)

- Abdullah Efendi bunu pek münasebetsiz buldu. (28-5)

- Muhakkak onu dışarıya çıkarmak lazımdı. (28-6)

- Kapının yanında, üstünde bir yığın ufak tefek bulunan, fersiz aynalı eski bir konsol duruyordu. (28-6)

- Karşı duvarda ise çoğu eski mecmualardan kesilmiş bir yığın resim asılıydı. (28-8)

- Erkeğin belinde bir kuşak vardı. (28-14)

- Çok hususi biçimli ceketinin altında, üst düğmesi çözükmintanının yakasından gırtlak kemiği fırlıyordu. (28-14)

- Bütün halinden, bundan yirmi, otuz sene evvel İstanbul'da sık sık görülen külhanbeylerinden -belki de bir latarnacı- olduğu anlaşılıyordu. (28-16)

- Arzunun bütün uzviyetinde bir iksir gibi dolaştığı Abdullah Efendi, masumun orada olmasına istemeye istemeye razı oldu. (28-23)

- Nihayet, küçük bir çocuktan ne çıkardı? (28-25)

- Asıl mesele bu münasebetsiz geceyi bu kadınla beraber bitirmektir. (28-25)

- Güç zaptettiği bir iştahla genç kadına yaklaştı. (28-31)

- Şimdi onu kendi elleriyle, yavaş yavaş genç ve cins hayvan vücudunun bütün güzelliklerini seyrede ede soyacak, küçük bir lambanın yarım yamalak aydınlattığı bu odada omuzlarını, olgun ve taze göğsünü, çıplak karnını uzun uzun seyredecek, okşayacak ve sonra bütün bu güzellikler içinde zamanın ritmini kaybedecekti. (28-26)

- Abdullah bunlardan yalnız bir tanesine, üzerinde sırma işlemeli tozlu bir peşkir gerilmiş olanına baktı. (28-9)

- Kadın, içinden geçenleri hissediyormuş gibi onu hareketlerinde serbest bırakmış, sanki mev'ut ve müstakbel hazların arkasından kendisine gülüyordu. (28-32)

- Abdullah Efendi parmaklarında, birdenbire bulduğu bir ustalıkla -buna kendisi de pek şaşırmişti- onun ipekten ve tülenden yapılmış elbiselerini teker teker çıkarıyor, yavaş yavaş ve parça parça bu taze kadın vücudunu keşfediyor, daha doğrusu arzunun yaratıcılığının arttırdığı muhayyilesiyle onu yeni baştan yaratıyordu. (29-3)

- Bu humma içinde kahramanımız, yaşadığı gecenin kendisi için korkunç bir gece olduğunu, insafsız bir kaderin yanı başında yürüdüğünü ve her aydınlığı, her vuzuhu bir anda karartacak kadar bulanık nefesini zaman zaman alnına üflediğini unutmuş gibiydi. (29-9)

- Sadece orada, küçük lokantada, masanın başında yapayalnız bıraktığı ilk varlığının, -Yarabbim, buna nasıl isim vermeliydi?- asıl hüviyetinin yanında bulunmadığına müteessirdi. (29-13)

- Birdenbire şu anda duyduğu hazzı ona da geçirmek istedi, asıl benliği o idi ve o da payını almalıydı. (29-15)

- Bu şüphesiz çok kısa bir iş olacaktı; gözlerini kapayıp düşünmesi kâfiydi. (29-17)

- Başka bir zamanda bu takma göğüslü kadın Abdullah Efendi'yi çıldırtmak için elbette kâfi gelebilirdi; fakat o bu geceyi öğrenmişti, ondan her şey beklenebilirdi. (29-25)

- Birdenbire içine düştüğü, kavranılmaz mantığının ağlarına kendisini kaptırdığı bu gece kim bilir daha nelerle, ne tecrübelerle doluydu? (29-31)

- Abdullah, gördüğünden ziyade göreceği şeylerin korkusu içinde bir köşeye büzülmüş, ne yapması lazım geleceğini düşünürken hakikaten korktuğu başına geldi. (30-1)

- Filhakika duvardaki resim birdenbire canlanmış; yeni evli karı koca delice bir raksa başlamışlardı. (30-3)

- Abdullah ilk önce buna inanmak istemedi, elleriyle gözlerini oğuşturarak tekrar bakıyor, "Artık bu kadarı olmaz." diye söyleniyordu. (30-5)

- Fakat yazık ki, gözleri onu aldatmamıştı. (30-7)

- Gördüğü sadece hakikatti. (30-7)

- Bu eski ve soluk fotoğrafın sakinleri, bu latarnacı kıyafetli erkekle, yanı başında bir manken cansızlığı içinde duran şişman kadın -başındaki tül ve çelenkle- dirilmişler, şimdi el ele, yan yana dünyanın en acayip ve korkunç raksını yapıyorlardı. (30-8)

- Bu ne çocukken dinlediği masallarda şamdanların ışığından fırlayan aşifte çengilerin raksı, ne de kitaplarda okuduğu ve esrarlı resimlerde seyrettiği iskeletlerin çılgın ve zalim hayatla alay ederek ölümün zaferini terennüm eden oyununa benziyordu. (30-11)

- Dümdüz çok adi bir şarabın tortusu gibi kaba, sadece sarhoş tenin ve kendisini henüz hakkıyla idrak etmemiş, insiyaklardan öteye geçememiş iptidai bir ruhun ilcalarıyla dolu bir raks, velhasıl hiçbir sırrı olmayan, hiçbir büyük hakikatle birleşmeyen bir tepinmeydi. (30-15)

- Abdullah, büzüldüğü köşeden dişleri birbirine çarpa çarpa onu seyrediyordu. (30-20)

- Sivri ökçelerinin üstünde külhanbeyinin attığı ölçülü, kıvrak adımları, ani ve sert dönüşlerini, şişman kadının erkeğine yetişmek için sarfettiği gayretle beraber, son derecede vazıh görüyordu. (30-22)

- Her ikisinin de elinde ziller vardı, her ikisi de naralar atıyor, birbirlerine göz süzüyorlar, ve baş döndürücü bir hareket bolluğu içinde oynuyorlardı. (30-25)

- Erkeğin sağ eli ikide bir boğazına doğru yükseliyor, yerinden fırlamak, bir taraflara gitmek, ve belki de kaybolmak isteyen gırtlak kemiğini eski yerine yerleştiriyor, sonra tekrar zillerini şıkırdatıyordu. (30-28)

- İşin daha korkuncu, demin uyuyan küçük çocuk şimdi uyanmış, oturduğu sedirden el çırpmağa başlamıştı. (30-31)

- İkide bir küçük cüssesinden hiç beklenmeyen dik bir sesle "Yaşa Kosti!" diye

bağırıyor ve muttarit, muntazam, hiçbir ritmini kaçırmayan bir şekilde elini çırpıyordu ve muttasıl gülüyordu; hoyrat, kaba bir çocuk ağzında insanın kanını donduracak şekilde tecrübeli bir gülüşle gülüyor ve o güldükçe oynayanların keyfi artıyor, ziller daha şiddetli çalınıyor, karınları büyük bir maharet ve süratle bir usta tefzen elinde dönen bir tef gibi dönüyor, birbirlerine attıkları yan bakışlar daha iğrenç, yapışkan oluyordu. (31-1)

- Hakikaten ne yapacağını bilmiyordu. (31-10)
- Fakat birdenbire erkeğin göz süzüşleriyle karşı karşıya gelince daha fazla tahammül edemeyeceğini anladı. (31-13)
- Yavaş yavaş bacaklarının çözüldüğünü hissetti. (31-19)
- Fakat tecrübe daha bitmemişti. (31-23)
- Bir köşe başında durdu. (31-24)
- Daha fenası bütün bunları uzviyetinin bir tarafına yapışmış gibi beraberinde taşıdığını hissetmesindeydi. (31-29)
- En iyisi eve gitmeliydi. (32-11)
- Nihayet büyük, aydınlık caddeye çıktı. (32-23)
- Halbuki o yaşıyordu. (34-21)
- Bütün bu ıstırap içinde bir tek nokta ona hepsinden garip geliyordu. (35-2)
- Bu hakikaten meraklı ve garip, hatta eğlenceli bir şey olurdu. (35-10)
- Bunu kararlaştırdıktan sonra nutku tertibe başladı (35-30)
- Abdullah Efendi hiç olmazsa bu sesi işitmek için kulaklarını tıkamak istiyordu. (40-31)
- Artık susuzluğu geçmişti. (51-3)
- Herkes gibi ben de zaman zaman kaderin iyi veya kötü yüzüyle karşılaştım. (80-4)
- Sanki erimiş kauçuktan bir eldiven gibi onu giyiniyorum. (102-13)
- Ben de rahat rahat ağlayabilmek için yatağıma gittim. (110-21)
- Bu inanılmayacak kadar garip bir hikâye idi. (113-4)
- Zeynep'in beni sevdiği muhakkaktı. (145-10)
- Bütün Beykoz bu bisikleti tanırdı. (317-12)

- Sabri her defasında bu baş başaların kendisi için ne kadar tehlikeli olduğunu biliyor ve genç kadında aynı üzüntüyü görüyordu. (329-15)
- Kollarımı kucaklamak ister gibi açar. (349-21)

3.3.2. Devrik Cümle

Yaşar Yörük, söyleyişe belirli bir özellik katmak anlatımı güçlendirmek, devingen kılmak ya da konuşma diline yaklaştırmak amacıyla tümcenin kuruluşunun değişebileceğini belirtir ve tümcenin yüklemının sonda değil başta ya da ortada yer alabileceğini söyler.⁴⁷³

İşte, yüklemi sonda olmayan bu cümleler devrik cümledir. Mehmet Özmen, devrik cümlelerin, yazı diline göre konuşma dilinde, konuşma diline göre ise şiir dilinde daha sık kullanıldığını ifade eder.⁴⁷⁴

Bilal Aktan, devrik cümleye yönelmenin en önemli sebebini anlatıma bir duygu değeri kazandırmak olarak açıklar ve devrik cümlelere en çok atasözlerinde, günlük konuşmalarda, şiir dilinde, sohbet yazılarında, hikâye ve romanlarda başvurulduğunu belirtir.⁴⁷⁵

Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli, dilimizin eski metinlerinde devrik cümleleri görmenin mümkün olduğunu, hikâye ve romanlarda da devrik cümlelerin kullanılmakta olduğunu söyler.⁴⁷⁶

Bedri Sarıca, Osmanlı nesrinin de genellikle kurallı cümlelerle tertip edildiğini, Cumhuriyet sonrası sadeleşme eğilimine bağlı olarak yazı dilinin konuşma diline

⁴⁷³ Yaşar Yörük, *age.*, s. 94.

⁴⁷⁴ Mehmet Özmen, *age.*, s. 211-212.

⁴⁷⁵ Bilal Aktan, *age.*, s. 121.

⁴⁷⁶ Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli, *age.*, s. 192.

yaklaştırılmaya çalışıldığını ve özellikle sohbet, deneme, fıkra gibi nispeten serbest anlayışla kaleme alınan metinlerde devrik cümlelerin daha çok kullanıldığını ifade eder.⁴⁷⁷

M. Atâ Çatıkkaş, devrik cümleyi, “yüklemi sonda bulunmayan cümleler” şeklinde tanımlamış ve bu tür cümlelerin daha çok manzum yazılarda, konuşma dilinde, hikâye ve tiyatro eserlerinde, şive hususiyetli konuşmalarda geçtiğini söylemiştir.⁴⁷⁸

Haydar Ediskun, “Devrik Cümle Üzerine Bir Araştırma” adlı makalesinde Türkçede, genel olarak cümle kuruluşlarının bir isim veya fiil cümlesinde, temel öge olan yüklem, cümlelerin sonunda yer aldığını belirtmiş ve bunun değiştiğini gösteren örneklerin de olduğunu belirterek devrik cümle tipinin varlığından bahsetmiştir. Bu tip cümlelerin atasözlerimizde ve deyimlerimizde de sık sık geçmekte olduğunu ifade etmiş ve devrik cümle tipinin Türkçe’nin değişik devirlerinde de görüldüğünü ve kullanıldığını ortaya koymuştur.⁴⁷⁹

Metnimizde tespit ettiğimiz bazı devrik cümle örnekleri:

Metinde Yer Alan Devrik Cümle Örnekleri

- Eğlenmek, ne güzel şeydi bu! (23-20)
- "İçelim, dedi, içelim!" (23-25)
- Ah, vire sen bilmezsin beni? (26-1)
- Vire sen beni görmedin, ama ben gördüm seni. (26-9)
- Ah, vire kaymeni, bu yatak ki var, ben yaptı orada çok amur. (26-10)
- Çok yaptı amur. (26-12)
- Ama her gice bakıyorum buradan... (26-16)
- Abdullah Efendi, demin küçük lokantada iken damarlarında tutuşan sıcak ürperişi yine duydu; ne garip şeydi bu... (27-4)

⁴⁷⁷ Bedri Sarıca, *age.*, s. 87.

⁴⁷⁸ M. Atâ Çatıkkaş, *Örnekli ve Açıklamalı Yazılı ve Sözlü Anlatım Kılavuzu*, 3. bs., Alfa Yayınları, Bursa, 2001, s. 15.

⁴⁷⁹ Haydar Ediskun, “Devrik cümle üzerine bir araştırma”, *Türk Dili*, 100 (1960), s. 193-197.

- Şimdiye kadar Ayşe Hanım'da görmediği bir şeydi bu. (168-15)
- Ne yapardım ben o elbiseyle. (169-10)
- Hiç beceremem bu işleri. (169-11)
- Ölen kızımı hatırlattınız ona. (170-32)
- Yağmur bitti artık! (171-16)
- Masal gibi bir şeydi bu. (174-14)
- Kahramanını ne kadar yakından görüyordu şimdi. (174-23)
- İki yüz bu kadar sene evvelin insanlarını kendinde yaşıyor sanan adam, o kadar hayran olduğunu sandığı, sevmekten korktuğu, hatta artık sevdiğini kabul ettiği, bir daha göremeyeceği için üzüldüğü insanın kendisine söylediklerini doğru dürüst dinleyememişti bile. (176-1)
- Yine aynı huzursuzluk başlamıştı içinde. (178-22)
- Ne dokunaklı bir taraf vardı sesinde, ne de bir sıkılganlık. (185-10)
- Ne acayip bir çıkın olmuştu böyle. (185-19)
- İstanbulluyum elbette, hem kaç göbekten beri. (185-27)
- Zaten misafir oynar gibi bir şeydi hayatları. (200-3)
- Hırs vardı Fatma'da. (203-9)
- Bu müthiş bir şey oldu benim için. (205-22)
- Hiçbir şey onu tutamazdı artık. (272-28)
- Zaten deliliğini yeni farkettim, bu kış. (318-26)
- Ormanda çok karaca var bu yıl. (340-29)

3.4. ANLAMLARINA GÖRE CÜMLELER

Cümleleri anlamlarına göre olumlu cümle, olumsuz cümle, soru cümlesi olmak üzere üç başlıkta incelemek mümkündür.

Bazı kaynaklarda anlamlarına göre cümleler başlığında ünlem cümleleri de işlenmektedir. Biz çalışmamızda Leylâ Karahan ve Necati Demir'in sınıflandırmasını esas aldığımız için bu cümle türünü ayrı bir başlık altında değerlendirmemekle birlikte ünlem cümlelerinin ne olduğundan kısaca bahsetmeyi uygun bulduk:

Yaşar Yörük, “Korkma, acıma, şaşma, sevinme, özlem, kızma, pişmanlık, beğenme, övme, tiksınme... vb. duyguları anlatan tümcelere ünlem tümcesi denir.” der.⁴⁸⁰

Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli, ünlemlerin bir kısmının anlatım kabiliyetini, birlikte kullandıkları cümlelerden aldıklarını belirtir ve ünlem cümlelerinin sonuna ünlem işareti konulduğunu söyler.⁴⁸¹

Bilal Aktan, her tür isim ve fiil yüklemi ile ünlem cümlesi kurulabileceğini bununla beraber ünlem cümlelerinin büyük bir bölümünün emir kipindeki fiil yüklemeleri ile kurulduğunu belirtir. Özellikle seslenmelerin, ünlemlerin, ilenmelerin ve dileklerin emir kipine dayalı ünlem cümleleriyle anlatıldığını ve ünlem olan kelimenin, cümlenin her yerinde bulunabileceğini ifade eder.⁴⁸²

Metnimizden ünlem cümlesi olarak kabul edilebilecek bazı örnekler:

- Ah, onu uyutabilseydi, bir an için o sarhoş olsaydı! (12-27)
- Bu dakikayı hayatından silmek için o neleri feda etmezdi! (19-7)
- Eşyanın açık dost, her zaman için güvenilir çehreleri!.. (20-28)
- Eğlenmek, ne güzel şeydi bu! (23-20)
- Evet, gitmeli, bir başka yere gitmeliydi! (27-8)
- Ah, yarabbim, şimdi ben ne yapayım?.. (29-23)
- Ah, ne kötü geceydi, ne uğursuz tesadüflerin gecesiydi bu! (32-19)
- Bir kere ondan sıyrılabilsen!.. (32-20)
- Abdullah Efendi onu ne kadar iyi tanıyordu! (33-31)
- Ölümünün münasebetsiz şekli bertaraf, hem ne kadar münasebetsiz bir ölüm; bir meyhanede sızarak ölmek! (34-18)
- Yarın sabah benim bir meyhanede yandığımı işiteceksiniz, sakın inanmayın ha! (34-27)

⁴⁸⁰ Yaşar Yörük, *age.*, s. 104.

⁴⁸¹ Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli, *age.*, s. 188.

⁴⁸² Bilal Aktan, *age.*, s. 119.

• Hakiki ve her günkü çehresiyle görüp tanıyabileceği bir Şeyler aradı; heyhat!
(40-6)

- Oh, ne olur, içmeyin, içmeyin... (50-31)
- Ne yapsın zavallı! (66-7)
- Allah aşkına söyleyin!... (69-10)
- Ne garip bir adamdı bu! (83-16)
- Zavallı babam! (119-15)
- Bilin bakalım! (159-28)
- Vazgeçin! (165-20)
- Allah razı olsun! (169-10)
- Bugün beni gezdireceksiniz, unutmayın! (179-32)
- Ben buraları hiç bilmem! (185-25)
- Zavallı Süleyman Bey! (187-32)
- Unutun onu! (194-31)
- Aman yarabbi! (290-15)
- Acaba üçü de beraber mi geldiler, yoksa birbirini mi doğurdular! (295-28)

3.4.1. Olumlu Cümle

Necati Demir, fiil cümlesinde işin oluşun yapıldığını veya gerçekleştiğini; isim cümlesinde sözü edilen kavramın bulunduğunu veya mevcut olduğunu bildiren cümlelere olumlu cümle denildiğini belirtir.⁴⁸³

Günay Karaağaç'ın tanımına göre; "Yargının gerçekleştiğini anlatan cümle, olumlu cümledir. Bu cümlenin yükleme, bulunma veya yapma ve olma bildirir."⁴⁸⁴

Yaşar Yörük de olumlu bir eylemle ya da olumlu bir ad soylu sözcükle kurulan, giderek olumlu yargı bildiren tümcelere anlamı yönünden olumlu tümce denildiğini,

⁴⁸³ Necati Demir, *age.*, s. 85.

⁴⁸⁴ Günay Karaağaç, *age.*, s. 250.

olumlu tümcelerin biçimce ve anlamca olumlu olabileceğini ve olumlu tümcelerin biçimce olumsuz, anlamca olumlu olabileceğini ifade eder.⁴⁸⁵

3.4.1.1. *B biçimce ve Anlamca Olumlu Cümle*

Cümlelerin bazıları hem şekil hem de anlam yönünden olumludur. Bu ifadeye uyan ve metnimizden tespit ettiğimiz bazı örnekler şunlardır:

Metinde Yer Alan B biçimce ve Anlamca Olumlu Cümle Örnekleri

- Gece çok güzel başlamıştı; abanoz silmeli küçük salonda lambalar, aynalar, kadehler, birbirine hep aynı parlıtyı gönderiyorlardı. (11-1)
- Beş arkadaştlar. (11-3)
- Beşinin de neşesi son haddine varmıştı. (11-3)
- Ne buluyorlarsa içiyorlar, gülüp konuşuyorlardı. (11-4)
- Masalarının karşısına düşen iki pencere içine oturmuş iki çift ile tam ortadaki masada dört erkekten mürekkep bir grup daha vardı. (11-5)
- Onlar kendileriyle çok meşguldüler, lezzetle yiyip içiyorlar ve konuşuyorlardı. (11-12)
- Daha ziyade kendi içinde yaşamağa alışmış olan Abdullah Efendi'ye gelince o, gecenin gidişinden pek memnundu. (11-14)
- Kendisine bir nevi hafiflik gelmiş, denilebilir ki dört tarafını böyle vaziyetlerde bir demir kuşak gibi çeviren ve ona nefes aldırmayan boğucu, dar havalı şahsiyetinden kurtulmuştu. (11-16)
- Bu cins adamlarda zaman zaman olduğu gibi o da bu müstesna anın kıymetini biliyor ve kendisini diğer insanlar arasına karışmış görmekten saadet duyuyordu. (11-19)
- Evet, şimdi o da etrafındaki rahat neşeye kendisini bırakmış, biraz evvel lokantaya gelirken beraberinde taşıdığı ruh haletinden ayrılmış olmanın hazzı içinde konuşuyor, eğleniyor, hatta ufak ve çok hesaplı tecrübeler halinde arkadaşlarını taklit ediyor, yani zamanına göre mütearrız, yahut sinik olmağa çalışıyor, nükte yapıyor, hicvediyor, hilkaten korkak yaratılmış bir insanın tehlikeli bir gece yolculuğunda

⁴⁸⁵ Yaşar Yörük, *age.*, s. 97.

kafilenin en önünde yürümüş olmaktan duyacağı muğlak bir zevk içinde açık saçık şeyler bile anlatıyordu. (12-1)

- Şüphesiz ki yarın sabah bu yaptığı şeylerden öğrenecek, bu geceyi israf edilmiş bir zaman gibi addedecek ve kendisini küçük bulacaktı. (12-10)

- Bir gece için, ne olsa affedilirdi, mademki eğleniyordu, ve mademki eğlendiğini bilerek, hesaplı bir surette eğleniyordu, o halde bu eğlence onun için iki kattı. (12-13)

- Hakikatte Abdullah Efendi, ömürlerinin sonuna kadar kendileri olmaktan kurtulamayan, nefislerini bir an bile unutamayan, etrafındaki havaya kendilerini en fazla bıraktıkları zamanda bile, içlerinde, tıpkı alt katta geçen bütün şeyleri merakla takip eden bir üst kat kiracısı gibi köşesinde gizli, mütecessis, gayrimemnun ve zalim ikinci bir şahsın mevcudiyetini, onun zehirli tebessümünü, inkar ve istihfaftan hoşlanan gururunu ve her an için ruhu insafsız bir muhasebeye davet edişini duyan insanlardan biriydi. (12-16)

- Zavallı Abdullah Efendi bu sessiz seyircinin bakışları altında hayatının her lezzetinin birdenbire zehir kesildiğini bütün ömrünce görecek. (12-25)

- Ah, onu uyutabilseydi, bir an için o sarhoş olsaydı! (12-27)

- O zaman bütün işler değişecek ve Abdullah bu sofrada ve hayatın bütün sofralarında yepyeni bir adam olacaktı. (12-28)

- Bu akşamın fevkaladeliği, bu kibirli ev sahibinin belirsiz bir şekilde sızmağa başlamasında, hüviyetindeki nüfuzlu ve sert tarafı kaybetmiş, yumuşamış hissini vermesindeydi. (12-31)

- Herkes onu beğeniyordu. (13-1)

- Artık bütün istihfaflar bitmiş, büyük bir takdir başlamıştı. (13-6)

- Abdullah Efendi bir müddet onun bir otomata benzeyen hareketlerle yemek yiyişini ve daha doğrusu önündeki geniş makarna tabağına, bu dik bıyıklı ve tahta burunlu başın muntazam fasılalarla, birdenbire kesilmiş gibi düşüp sonra yine kalkmasını seyretti. (13-19)

- Bu hakikaten görülecek bir şeydi; her defasında bu baş bir daha kalkmayacak hissini veriyor; ve insan bu korku içinde iken, birdenbire iki dudağı arasında bir tutam makarna ile onun, tekrar muzaffer ve sakin eski yerine geldiğini görüyordu. (13-23)

- Sonra gözleri daha ileriye gitti, karşısındaki pencere hücrelerinde oturan kadınla erkeğe, salona ilk girdiği zaman gördüğü çiftlerden birincisine baktı. (13-27)
- Bu, ufak tefek, zarif, her istediği zaman dudaklarının ıslaklığına ve gözlerinin parıltısına biraz daha mana koymasını bilen kadınlardandı. (13-29)
- Esmer ve çok tatlı bir teni vardı. (13-31)
- İki dirseğini masaya dayamış, birçok şeyler söylemek isteyen bakışlarıyla karşısındaki erkeği dinliyordu. (13-31)
- Boynunu zaman zaman şişiren nefesinde, omuzlarının teslimiyetinde, bütün varlığının karşısındakine ait olduğunu gösteren bir hâl vardı. (14-2)
- O, doğrusu istenirse, bütün ömrüncü bundan korkmuş, bir gün insanlar ve eşya ile olan münasebetlerinin, ihsasların sathî planından çok daha derin ve çok başka bir seviyeye çıkmasından, kainatı saran ve ona güzelliğini veren büyük sırrın, ortasından kesilmiş bir meyve gibi birdenbire bütün çıplaklığıyla apaçık görünmesinden, korkunç manzarasıyla onda her nevi yaşama zevkini bir anda, tıpkı bir nefeste söndürülen bir mum gibi söndürmesinden korkmuştu. (15-16)
- Evet, odasında yapayalnız, bir türlü görünmeyen bir sevgiliyi beklerken birdenbire tepesinde apartmanın çatısının uçtuğu ve odasına yıldızların dolduğu o büyük geceden beri Abdullah, mavera ile arasında hiç de temenni etmediği bir şekilde kuvvetli ve derin bir münasebetin başladığını hissetmişti. (15-27)
- Bu emniyetle sandalyesinde biraz yana doğru kayarak kadının ayaklarına doğru baktı *ve* işte o andan itibaren gecenin bütün füsunu kayboldu *ve* Abdullah Efendi, garip, hikâyesi güç bir serencama daldı. (14-11)
- Gördüğü şey haddizatında belki çok basitti, fakat bu sarhoşluk gecesinde birdenbire ona korkunç ve imkansız göründü. (14-15)
- Filhakika o mütevazı, hatta biraz utangaç terbiyesi ve heyecanı ile aşığını sessizce dinleyen iki ayak göreceğini ümit etmişti; halbuki onların yerinde dizlerine kadar açılmış gösterişli manzarasıyla, bütün bir sabırsızlık ve isyan içinde çalkanan iki kadın bacağı vardı. (14-16)
- Bunlar isyan ediyor, çağırıyor, taşıdıkları kedi yavrusu kadar küçük ayaklar durmadan konuşuyordu. (14-20)
- Abdullah, ufak bir dikkatle bu konuşmanın istikametini buldu. (14-23)

- Salonun ortasında çok muntazam fasılalarla önündeki makarna tabağına, kesilmiş gibi düşüp sonra birden kalkan sefarethane kavası kılıklı adamın dik bıyıkları şimdi başka bir mana ve dikkat kazanmışlar, bu bacaklarla konuşmakta idiler. (14-24)

- Birdenbire Abdullah, kendisi için hayatın artık sırrı kalmadığını görerek korktu. (15-5)

- Bir billur parçası, yahut bir tas su içinde en uzak, en gizli şeyleri hatta bir düşüncenin, henüz müphem bir tasavvurun daha tamamlanmamış halkalarını, kımlıdanmağa yeni başlamış tohumlarını bile sezip gören bir eski zaman bakıcısı gibi, Abdullah Efendi de şimdi, kendi kafasında bütün hakikatleri çırpıplak bir kıyafette ve hazır buluyordu. (15-10)

- Abdullah Efendi'de bu korku tam üç sene evvel hayatının biricik macerasını kapatan ve onu bambaşka bir adam yapan bir kış gecesinden beri vardır. (15-25)

- Evet, odasında yapayalnız, bir türlü görünmeyen bir sevgiliyi beklerken birdenbire tepesinde apartmanın çatısının uçtuğu ve odasına yıldızların dolduğu o büyük geceden beri Abdullah, mavera ile arasında hiç de temenni etmediği bir şekilde kuvvetli ve derin bir münasebetin başladığını hissetmişti. (15-27)

- Sadece tek bir şeyi, o zamanlar ümitsizliğin son haddinde yaşadığını biliyordu. (16-1)

- Abdullah Efendi birkaç haftadan beri onunla baş başa, göz göze yaşıyordu. (16-3)

- İşte bu ıstırap içinde, kafası en karanlık düşünce ve tasavvurlarla dolu olduğu halde, küçük bir oda içinde çırpınıp dururken, birdenbire sanki bir kıyamet kopuyormuş kadar büyük bir gürültü ile olduğu yerde mihlanıp kalmıştı. (16-4)

- "Ne oluyor?" diye başını kaldırdığı zaman tavanın tepesinden uçmuş olduğunu ve yıldızların elle tutulacakmış gibi yakından odasına sarktıklarını gördü ve sonra sevdiği kadın bu yıldızlara basarak, onlara tutunarak, onların ışığıyla sarınarak odasına girdi. (16-9)

- Şimdi işte bu müphem hissi gözlerinin önünde bir hakikat oluyordu. (16-22)

- Sevgilisi ona -belki de aylarca süren ıstıraplarının mükafatı olarak- kendi cevherinde görünmeğe razı olmuştu. (16-23)

- Ertesi sabah odasından yıldız parıltılarının ezdiği, yamyassı ettiği bir Abdullah Efendi, güneş ışığını gülünç bir şey gibi telakki eden, kehkeşanların sütü ile beslenmiş

bir ilah yavrusu kadar mesut; fakat dünyamıza yarı yabancı, onun kanun ve zaruretlerini, kafasına üst üste yığılmış aydınlık tabakalarının arasından ancak uzak bir hatıra şeklinde sezen bir Abdullah Efendi çıktı. (16-26)

- Bir Abdullah Efendi ki, alnının ortasında kendisine ruh selametini, sükûnetini iade eden tek bir buseyi parlak ve yakıcı bir yıldız gibi taşıyordu. (16-31)

- Bu saadetin yanında onu bir daha göremeyeceğini bilmenin ıstırapı bile küçük kalıyordu. (17-2)

- İşte o gecedeki kendisinde çok derin bir yerde saklı, esrarlı bir zembereğin harekete geçtiğini duydu. (17-4)

- Her şey onda sanki daha derine, daha esasluya doğru gidiyor ve bu yüzden günlük manzara ve çehreler kendisi için zaman zaman değişiyordu. (17-6)

- O artık etrafında bulunan her şeyi, küçük ve bazen çok şaşırtıcı uyanışlar halinde görmeğe mahkûmdu; bir sisten sıyrılan tek bir ağaç gibi, bu zihnin bulanıklığına, mevcut olan her şey tek başına aksediyordu. (17-8)

- Hayatın bütünlüğünü ve basitliğini kaybetmişti; Abdullah bunun böyle olmasından çok mustarıptı. (17-11)

- Omuzlarına taşıyamayacağı kadar ağır bir yük yüklenmiş zannediyor ve bu yüzden meyus oluyordu. (17-13)

- "Öbür insanlar gibi yaşamak..." bu ne kadar güzel ve iyi bir şeydi. (17-14)

- Öbür insanlar... işte bu akşam, belki de en kat'î şekilde onlardan ayrılıyordu. (17-15)

- "Belki de büsbütün çıldıracağım!.. Büsbütün..." diyerek ürperdi ve sonra saklayamadığı bir telaşla, yanındakilerin bunu farkedip etmediklerini anlamak için dört tarafına bakındı. (17-21)

- Şimdi ne yapacaktı? (17-25)

- Yavaş yavaş bütün hayatın kendisi için çehresini değiştirmesini beklemekten, talihine razı olmaktan başka ne yapabiliirdi? (17-25)

- Burada sarışın, elâ gözlü, güzel ve muntazam ağızlı bir kadın oturuyordu. (17-32)

- Hatta kadının yüzündeki hayranlık dolu dikkate, tebessümündeki aşikâr şefkate bakacak olursa bu söylediği şeylerin çok güzel, çok yüksek, çok tatlı şeyler olması lazım geliyordu. (18-3)

- Fakat henüz bu düşünceleri tam bir vuzuh bile kazanmadan, gözünün önünden biraz evvelkinden daha çok korkunç, daha imkansız bir sahne geçti. (18-10)
- Abdullah Efendi bütün sarahatıyla sonraları bunu hatırlamış ve her defasında, ilk önceki korku ve şaşkınlık hissini duymuştu. (18-13)
- Erkek bir müddet konuştuğundan sonra birdenbire başını ileriye doğru uzatarak etrafa acele bir bakışla bakmış, sonra genç kadının elini tutarak yavaşça ağzına götürmek istemişti. (18-15)
- Evet, erkek, kadının ellerini avucunun içine aldı ve dudaklarına götürdü ve Abdullah, bu aydınlık ve muntazam kadın yüzünde parlayacağı çok muhakkak olan saadet ve hazzı iyice görmek için ona bütün dikkatiyle bakmağa başladı. (18-19)
- Kadın dişlerinin güzelliğini gösteren ve dudaklarının genişleyen çizgileriyle âdeta yüzün alt kısmını alan bir tebessümle gülmekte devam ediyordu, yüzü bir büyü ile değişmiş gibiydi. (18-22)
- Arzu ve heyecanın şişirdiği boynu, bir nabız kadar muntazam atıyordu. (18-25)
- Fakat eli tam delikanlının ağzına degeceği anda ve bir lahzada, evvela bu tebessüm, sonra bu çehre silindi, siyah mantonun, kırmızı bluzun ve tüllü şapkanın çerçevelediği baş ortadan kayboldu. (18-26)
- Hepsinin yerinde bir uçurumdan daha korkunç bir boşluk, sarı muşamba rengine küçük bir boşluk peydahlandı ve delikanlının ağzına götürdüğü elin yerinde sadece bir yen kaldı. (18-29)
- Bu kelime ile, deminden beri güzelliğine, zarifliğine, hayat iştahına hayran olduğu genç kadın ortadan kaybolmuş, yerinde bir yığın elbise, sadece bir yığın eşya kalmıştı. (18-31)
- Ayakkabı ile mantonun sıkı sıkı örttüğü kısım arasındaki mesafede çorap, havası boşalmış bir balon gibi biçimini kaybetmiş, pörsümüş, sönmüştü. (19-2)
- Hayreti içinde "korkunç, korkunç!" diye haykırdı. (19-7)
- Erkek bu acayip istihaleye alışmış olacaktı ki, hiç telaş göstermeden elini geriye çekti ve tekrar uzak bir mırıltıyı andıran sesiyle konuşmağa başladı. (19-9)
- Ve o konuştuğunda sandalyede yığılmış kalmış olan manto, elbiseler, çamaşır yığını yavaş yavaş sanki içlerine kuvvetli ve muntazam bir şekilde hava verilmiş gibi şişerek şekillerini aldılar. (19-11)

- Yüzünün yerinde görünen acayip ve kirli muşambada yavaş yavaş bütün bir hayatıyet ve çizgiler meydana çıktı ve bir iki dakika içinde genç kadın yine aynı güzel, zarif ve taze manzarasını aldı, aynı taze tebessümle gülmeğe başladı. (19-14)

- Abdullah Efendi bütün şaşkınlığına rağmen gözlerini onlardan ayırmıyor, dikkatle bu acayip oyunun tekrarlanmasını bekliyordu. (19-17)

- Filhakika birkaç dakika sonra aynı hadiseye tekrar şahit oldu. (19-19)

- Tekrar kadın bütün hüviyetiyle kayboldu ve tekrar karşısındaki erkeğin sözleri, okşayışı altında bu hüviyet gözlerinin önünde dirilerek yavaş yavaş güzelliğinin bütün sihir ve cazibesini kazandı. (19-20)

- Çok, pek çok şeyler, harpler, yangınlar her cins ölüm, korkunç ve şifasız ıstıraplar; hepsini görmüştü. (19-25)

- Daha çocuk denecek kadar genç bir yaşta çıplak ve sefil bir evde bütün bir kış gecesini bir ölüyle baş başa geçirmişti. (19-27)

- Gayriihtiyari, kadim efsanenin bütün ebediyet boyunca, cehennemde hep aynı kızgın kaya parçasını dik bir yokuşa ite kaka sürüp taşımağa mahkum ettiği kahramanı düşündü; ve insan talihinin zalim imkanları karşısında ürpere ürpere bu manzarayı üst üste birkaç defa daha seyretti; sonra büyük bir irade gayretiyle bakışlarını o taraftan çekti. (20-2)

- Uzun zaman bir uçurum kenarında en tehlikeli adımlarla yürümüş bir adam gibi başı dönüyordu. (20-8)

- "Hep de bu işler bana tesadüf eder." diye talihinden şikayet etti. (20-11)

- En garip tarafı yavaş yavaş gördüğü şeylere alışması, onları tabii telakki etmesiydi. (20-12)

- Ve şimdi bizzat bu alışmak kendisine gördüğü şeylerden daha dehşetli geliyordu. (20-13)

- Beyaz örtülü masalarla siyah hezaran iskemleleri, bomboş ve her gün binlerce defa seyrettiğimiz o alışık çehreleriyle görünce âdeta sevindi. (20-20)

- Eşyanın sükûneti, değışmez manzarası onun için hayatta bir teselli ve zevk kaynağı idi. (20-23)

- Bir insan, en yakınımız bile, çarçabuk değışebilirdi. (20-25)

- Fakat eşya, dalgın ve daüssıllalı uykularında hep aynı kalırlardı. (20-26)

- Alkolün verdiği tenebbühle doludizgin işleyen kafası şimdi bu yeni yolda yürüyordu. (20-30)

- Bir an kendine gelir gibi oldu. (20-30)

- Neden bunları düşünüyordu? (20-31)

- Ah, kaçmak, uzaklara kaçmak, güneşli ve ağaçlı bir yolda bir ikinci saatinin tozları içinde tek başına yürümek istiyordu. (20-31)

- Yavaş yavaş bu gecenin garip talihini sezmeğe başlamış ve ondan ürkmüştü. (21-1)

- Gelirken bindiği otomobilin numarasını hatırladı: 1873. (21-4)

- Rakamları mutlak kıymetleriyle tekrar topladı. (21-5)

- Hepsi 19 ediyordu. (21-6)

- Sıfırı atıyor. (21-6)

- Elde kalan birdi; 1 onun çok iyi bir rakamıydı, evvela tekti ve sonra vahdetin ve vahdaniyetin rakamıydı. (21-7)

- Abdullah'ta da çocukluğundan beri bu rakam hastalığı vardı. (21-9)

- Bu itiyat, kafasını dünyanın en çabuk işleyen bir hesap makinesi haline getirmişti. (21-10)

- Bütün hayatı için tesadüf ettiği rakamlar üzerinde ameliyeler yaparak hükümler çıkarır, kendi kendine saadetler vaat eder veya felâketler düşünürdü. (21-11)

- Bu sefer gelirken de böyle olmuştu. (21-13)

- Otomobilin numarasındaki rakamları saymış, çocukça, fakat mufassal bir ameliye ile bu rakamın esasını teşkil eden adedi bulmuş ve onda herhangi münasebetsiz bir tesadüfü haber verecek bir şey bulamadığı için sevinmişti. (21-14)

- Başını kaldırarak, tezgâhın arkasındaki rafta dizili içki şişelerini saydı, hepsi kırk yedi idi. (21-17)

- Rakam yine tekti. (21-19)

- Fakat nedense 4 ile 7'yi topladı. (21-20)

- 11 çıkıyordu. (21-20)

- Fakat niçin toplamıştı? (21-21)

- Keşke çıkarsaydı, o zaman işler daha düzgün gidecekti. (21-21)

- Birisi ona kadehini uzattı, Abdullah Efendi dalgın dalgın içini çekti, oh, ne iyi, arkadaşları onu kurtarmışlardı; rakı hakikaten nefisti. (21-23)
- Ağır ağır içti. (21-25)
- Açık kapıdan yalnız bir parçasını gördüğü sokak, ona erişilmez bir cennet gibi görünüyordu. (21-26)
- Hakikatte buradan nereye gidebileceğini düşündü. (21-29)
- Unutmak lazımdı; bir kiri üzerinden atar gibi unutmak... birdenbire "bir kadın olsa" diye düşündü. (21-31)
- Şüphesiz ki bir kadın, güzel bir kadın bütün bunları, hasta kafasının bu manasız vehimlerini kendi çıplak ve anlayışlı, basit fakat tabiat kadar düzgün hakikatiyle unutturabilirdi. (22-1)
- Ve Abdullah Efendi birdenbire arzusunun tenine sıcak bir demir gibi yapıştığını, damarlarında ağır kokulu bir mevsim gibi dolaştığını hissetti; kolları acayip bir iştahla gerindi, kendini yalnız, yapayalnız buldu. (22-3)
- İçinde pek nadir duyduğu bir dalgalanma, bir nevi tarifi güç bir sevinç vardı. (22-8)
- Kendisi için yepyeni bir his olan bu sevinç içinde her şeyi mümkün görüyor, bütün hüviyetini esir kadar hafif buluyordu. (22-10)
- Fakat en garibi, en alışılmazı nefsinde sezdiği şaşırtıcı kavrayış kudretiydi. (22-12)
- Evet, isteseydi şu yanı başında duran çiçek saksısı ile dost olabilir ve üstünde oturduğu iskemle ile uzun uzun konuşabilirdi. (22-14)
- Bütün etrafıyla kendi arasında imkansız denebilecek derecede kuvvetli bir münasebet teşekkül etmişti. (22-16)
- Sanki ara yerden bir yığın perde, mânia kalkmıştı. (22-17)
- Ve bu derinlik sanki karşı karşıya konmuş iki ayna gibi bakışlarının takıldığı her şeyi bir sonsuzluk içinde çoğaltıyordu. (22-21)
- Fakat bu hareketler, ne kadar muttarit, çolpa ve acayip şeylerdi? (22-27)
- Tıpkı suda, yahut daha koyu bir mayi içinde yürüyen bir adamın adımlarındaki ağırlığa benzer bir halleri vardı. (22-28)
- Abdullah onları her tekrarlayışında kendisini değişmiş külçeleşmiş, çok paslı bir makine haline gelmiş zannediyordu. (22-29)

- Birdenbire kafasına yeni bir tecrübe fikri geldi. (22-31)
- Henüz yeni görmeğe başladığı ikinci varlığı ile, bu üç adım ileride dikilen ve her hareketini taklit eden gölge ile ve onun içinde düşünmek istedi: Fakat bu epeyce güçtü; bir hayali bir galatı şuur ve idrak sahibi yapmak demektir. (22-32)
- Daha iyisi buna yavaş yavaş alışmalıydı. (23-3)
- "Hele ihsaslar bir kere orada işlemeğe başlasınlar, o zaman düşünce de gelir..." diyordu. (23-5)
- Bu garip proje ona bu fikri bulduktan sonra çok basit göründü. (23-6)
- Abdullah Efendi birdenbire kuyusundan çıktı. (23-19)
- Eğlenmek, ne güzel şeydi bu! (23-20)
- Bu gece bunun için buraya toplanmışlardı. (23-21)
- Hem o herkesten fazla eğlenecekti. (23-22)
- Görülmeyen şeyleri gören, işitilmeyen şeyleri işiten ve bir hayalin, bir gölgenin içinde, yani bir tasavvurun imkanlarındaki hudutsuzlukla kâinatı idrak eden bir insan sıfatıyla eğlenecekti. (23-22)
- Ve tekrar meclis, daha geniş bir hürriyet içinde başladı. (23-25)
- Bu sıcak yaz akşamında içki hakikaten güzel bir şeydi. (23-26)
- Ve şimdi asıl hüviyetini üç adım arkasında görmeğe muvaffak olan Abdullah Efendi büsbütün başka, imkânsız şekilde yeni bir tatla kadeh kadeh üstüne boşaltıyordu. (23-27)
- Evvela bu hayalin gözleriyle görmeğe, kulaklarıyla işitmeğe çalışması lazımdı. (23-4)
- Ve Abdullah Efendi yavaş fakat emin ve sabırlı bir çalışma ile kendini, daima üç adım ötesinde görmekte devam ettiği hayaline -kendi tabiriyle-, tıpkı bir evden başka bir eve eşya ve itiyatlarımızı nakleder gibi, nakletmeğe başladı. (23-10)
- Arkadaşları seslendikleri zaman Abdullah Efendi kendisini bir kuyunun dibinde buldu; o kadar kâinatla alakasını kesmiş, kendi kendisi yahut sadece iradesi olmuştu. (23-14)
- Onlar, hep bir ağızdan, onun sükûtuna kızıyorlar, bu somurtkanlığı manasız, budalaca ve kibirli buluyorlardı. (23-16)
- "Haydi, diyorlardı, kendine gel, eğleneceğiz..." (23-19)

- Elbette eğleneceklerdi... (23-21)
- "İçelim, dedi, içelim!" (23-25)
- Neden sonra arkadaşları içkinin kifayet ettiğine karar verdiler. (24-2)
- Onların fikrince ruh, bu masa başında kâfi derecede tatmin edilmişti, şimdi tenin zevkleri başlamalıydı. (24-3)
- Uzun boylu iri yarı, Beyoğlu alemlerinin bütün sırrına vakıf hovarda bir arkadaş, onları istedikleri gibi eğlendirebileceğini söylüyordu. (24-4)
- Aşk insanların, en tabii ihtiyacıydı. (24-7)
- Bu sıcak, ağır yaz gecesinde alkolün yalancı cennetinde arzuya uyanan bu insanlar hep birden kadın vücudunun güzelliğini düşünüp hatırladılar. (24-7)
- Uzak ve tılsımlı bir bahçe, serin gölgelerinde her türlü yorgunluğun, gurbet ve acının dinleneceği, unutturucu hassalara malik sularından ömrün bütün biçareliklerinin teselli ve mükâfat bulacağı ezeli bir bahçe onları davet ediyordu. (24-9)
- Ancak tenin azdığı zamanlarda duyulan bir heyecanla hep birden yola çıktılar. (24-13)
- Abdullah Efendi kapıdan çıkmadan evvel oturduğu sandalyeye baktı: Kendisine çok benzeyen bir gölgenin orada uyuduğunu gördü. (24-14)
- Tecrübesinde muvaffak olmuştu. (24-16)
- Yavaşça bir parmağını dudağına götürerek şaşırın garsona: "Aman uyandırmayın, sonra gelir alırım..." dedi. (24-17)
- Ömrünün bu garip saatine arkadaşlık edecek kadın, hakikaten başka türlü olmalıydı. (24-20)
- Ta ki sonra hatırlamaktan lezzet alsın. (24-21)
- O masa başında eski hatıralarını, geçmiş zevklerini ballandıra ballandıra tekrarlayan arkadaşlarına her zaman imrenmişti. (24-22)
- İhtiyar ev sahibi kadın, bu müşkülpesent misafiri tatmin etmeğe hazır; ona istediği gibi birini bulacaktı; yalnız biraz beklemesi lazımdı. (24-27)
- Abdullah Efendi'yi küçük bir odaya soktu ve kendisi tahta merdivenleri gıcırdata gıcırdata aşağıya indi. (24-29)
- Abdullah Efendi aceleyle kapanan bir kapının gürültüsünü işitti. (24-31)

- Sonra yan odalardaki mırıltıların ancak bulandırabildiği yekpare ve renksiz bir sessizlikle baş başa kaldı. (24-32)

- Ne tuhaf geceydi bu; bir büyü, bir masal içinde başlamıştı, şimdi bu yırtık çarşafı kirli yatağın yarısından fazlasını kapladığı küçük ve mezar kadar dar odada bitiyordu. (25-2)

- Bir kenarına ilişmek arzusuyla bu yatağa yaklaştı. (25-4)

- O kadar eski ve sefildi ki, adeta bu sefalet onu canlı ve biçare bir mahluk yapıyor, ona bir nevi beşeri talih veriyordu. (25-6)

- Abdullah Efendi bu sefil odanın hakikatte bu yatağın mezarı, sırf onun için, onun ölçüsü üzerine yapılmış lahdi olabileceğini düşündü ve bu acayip düşüncenin verdiği marazî hazzın içinde bu sefaletin teferruatını derin derin tatmağa koyulmak üzere idi ki, çok ihtiyar, paslı bir sesin kendisinden su istediğini işitti. (25-8)

- Ses asırlar içinden geliyor gibi boğuktu. (25-14)

- Bununla beraber onu çok yakından işitiyordu. (25-14)

- Şaşkın şaşkın etrafını araştırmağa başladı. (25-15)

- Yavaş yavaş bir vehme kapıldığına inanmak üzere iken ses tekrar başladı. (25-16)

- Keskin bir Rum şivesiyle: "Vire yukarıda bak, o zaman görezeksin beni... Hay sersem, hay..." ve bunu ürpertici bir kahkaha takip etti. (25-17)

- Abdullah başını kaldırdı ve tahta kurusu lekeleriyle çivi deliklerinin baştan başa kapladığı sefil duvarda tavana yakın asılmış bir zembilin içinden kendisine istihza ile, istihfafla bakan bir ihtiyar çehresi gördü. (25-20)

- Bu en aşağı yüz elli, iki yüz yaşlarında bir erkekti. (25-23)

- Ufalmış, bir el ayası kadar kalmış, buruşuk yüzünü seneler kemire kemire âdeta bir sünger yahut daha iyisi kuru ve çürük bir ceviz haline getirmişti. (25-25)

- Tek bir diş, güldükçe bir yara gibi genişleyip büyüyen bu ağzın ortasında sallanıyordu. (25-30)

- Daha fazlasına tahammül edemeyen Abdullah elleriyle yüzünü kapayıp kaçmak istedi. (25-32)

- Yatakta bakıyordum. (26-9)

- Çok yaptı amur. (26-12)

- Ne güzel günlerdi... (26-15)

- Ve Abdullah Efendi dörder dörder atladığı merdivenlerden inerken ihtiyar hâlâ sayıyordu. (26-18)
- Ve bütün bu isimler, ihtiyar zampanının sefil ve biçare zevk arkadaşları birbiri arkasına sert, büyük kiremitler gibi Abdullah'ın başına düşüyor, onu sersemletiyordu. (26-20)
- Kapının önünde arkadaşlarını buldu, hepsi muvaffakiyetlerini anlatıyordu. (26-22)
- Abdullah Efendi: "Unutmak, diyordu, Yarabbim bu geceyi, bu sinsi ihtiyarı, onun yapışkan kahkahalarını, bir mezardan gelir gibi ölümü beraberinde taşıyan sesini unutmak için ne yapmalı?" (26-23)
- Hangi tılsım, hangi imkansız kudret, ona bugünü unutturabilir, ruhunu yarına bu gecenin korkunç tecrübesinden temizlenmiş olarak çıkarabilirdi. (26-26)
- Arkadaşları gülerek: "Hepsini mi?" diye sordular. (26-30)
- Ve kaçmak istedi. (27-2)
- Fakat yakaladılar. (27-2)
- "O halde seni mutlaka başka bir yere götüreceğiz..." dediler. (27-2)
- Bütün uzviyeti ancak bir kadının huzuruyla tamamlanacak bir eksiklik içinde kavruluyordu. (27-6)
- Evet, gitmeli, bir başka yere gitmeliydi! (27-8)
- Bu gecenin münasebetsiz talibini muhakkak yenmek, tatmin edilen etin yorgunluğu içinde bütün bu kötü tesadüfleri unutmak lazımdı. (27-8)
- Unutmak, bu ancak aşkla mümkündü: Ömrün büyük ve serin pınarı, her tecrübeden bizi daha genç, daha diri, dünyaya henüz gelmiş gibi dinç ve rahat çıkarıyordu. (27-10)
- Ve Abdullah Efendi dar sokakların karanlığı içinde, kendisine bu gecenin sefaletlerini unutturacak kadın vücudunu, efsanevi bir kayık gibi, yaşadığı anın karanlığına aydınlığı, huzuru ve aşkı taşıyacak olan narin mahluku tahayyül ederek arkadaşlarını takip etti. (27-13)
- İkinci ev, birincisinden büsbütün başkaydı; daha az sefildi, sonra kadınlar daha güzeldi. (27-20)

- Onları bir kuyu tulumbası ile üzerinde bir dikiş makinesi bulunan küçük bir masanın kımıldanacak bir yer bırakmayacak kadar doldurduğu küçük bir taşlığa aldılar. (27-21)

- Kendisini birdenbire yirmi yaş gençleşmiş bulan Abdullah Efendi hemen oracıkta iken kızlardan birini, uzun boylu, taze bir kadını seçiverdi. (27-24)

- Kapıdan daha girer girmez, onun ölçülü ve ahenkli kalçalarının hareketlerine, dolgun ve güzel kollarına hakikaten anlayan bir gözle bakmıştı. (27-26)

- Ve şimdi perdeleri sıkı sıkı indirilmiş büyükçe odanın mahremiyeti içinde beğendiği bu kadın, vaat ettiği bütün hazlarla kendisinin olacaktı. (27-28)

- Abdullah Efendi içinde bu saadeti tadacağı odaya bir göz attı. (28-1)

- Geniş, temizce bir yatak, duvarlardan birisini baştan başa kaplıyordu. (28-2)

- Yatağın karşısında sokağa bakan pencerelerin önünde alçak bir sedir vardı. (28-3)

- Küçük bir çocuk orada uyuyordu. (28-4)

- Abdullah Efendi bunu pek münasebetsiz buldu. (28-5)

- Muhakkak onu dışarıya çıkarmak lazımdı. (28-6)

- Kapının yanında, üstünde bir yığın ufak tefek bulunan, fersiz aynalı eski bir konsol duruyordu. (28-6)

- Karşı duvarda ise çoğu eski mecmualardan kesilmiş bir yığın resim asılıydı. (28-8)

- Erkeğin belinde bir kuşak vardı. (28-14)

- Çok hususi biçimli ceketinin altında, üst düğmesi çözükmintanının yakasından gırtlak kemiği fırlıyordu. (28-14)

- Arzunun bütün uzviyetinde bir iksir gibi dolaştığı Abdullah Efendi, masumun orada olmasına istemeye istemeye razı oldu. (28-23)

- Nihayet, küçük bir çocuktan ne çıkardı? (28-25)

- Asıl mesele bu münasebetsiz geceyi bu kadınla beraber bitirmektir. (28-25)

- Güç zaptettiği bir iştahla genç kadına yaklaştı. (28-31)

- Bütün halinden, bundan yirmi, otuz sene evvel İstanbul'da sık sık görülen külhanbeylerinden -belki de bir latarnacı- olduğu anlaşılıyordu. (28-16)

- Şimdi onu kendi elleriyle, yavaş yavaş genç ve cins hayvan vücudunun bütün güzelliklerini seyrede ede soyacak, küçük bir lambanın yarım yamalak aydınlattığı bu odada omuzlarını, olgun ve taze göğsünü, çıplak karnını uzun uzun seyredecek, okşayacak ve sonra bütün bu güzellikler içinde zamanın ritmini kaybedecekti. (28-26)

- Abdullah bunlardan yalnız bir tanesine, üzerinde sırma işlemeli tozlu bir peşkir gerilmiş olanına baktı. (28-9)

- Kadın, içinden geçenleri hissediyormuş gibi onu hareketlerinde serbest bırakmış, sanki mev'ut ve müstakbel hazların arkasından kendisine gülüyordu. (28-32)

- Abdullah Efendi parmaklarında, birdenbire bulduğu bir ustalıkla -buna kendisi de pek şaşırmişti- onun ipekten ve tül den yapılmış elbiselerini teker teker çıkarıyor, yavaş yavaş ve parça parça bu taze kadın vücudunu keşfediyor, daha doğrusu arzunun yaratıcılığının arttırdığı muhayyilesiyle onu yeni baştan yaratıyordu. (29-3)

- Bu humma içinde kahramanımız, yaşadığı gecenin kendisi için korkunç bir gece olduğunu, insafsız bir kaderin yanı başında yürüdüğünü ve her aydınlığı, her vuzuhu bir anda karartacak kadar bulanık nefesini zaman zaman alnına üflediğini unutmuş gibiydi. (29-9)

- Sadece orada, küçük lokantada, masanın başında yapayalnız bıraktığı ilk varlığının, -Yarabbim, buna nasıl isim vermeliydi?- asıl hüviyetinin yanında bulunmadığına müteessirdi. (29-13)

- Birdenbire şu anda duyduğu hazzı ona da geçirmek istedi, asıl benliği o idi ve o da payını almalıydı. (29-15)

- Bu şüphesiz çok kısa bir iş olacaktı; gözlerini kapayıp düşünmesi kâfiydi. (29-17)

- Kızların eline geçerse mahvolduğum gündür... (29-22)

- Ah, yarabbim, şimdi ben ne yapayım?.. (29-23)

- Ve dövünen kadın, birdenbire kendine gelen Abdullah Efendi'nin şaşırان gözlerinden tek memeli sakat göğsünü saklayarak kapıdan fırladı... (29-25)

- Başka bir zamanda bu takma göğüslü kadın Abdullah Efendi'yi çıldırtmak için elbette kâfi gelebilirdi; fakat o bu geceyi öğrenmişti, ondan her şey beklenebilirdi. (29-25)

- Birdenbire içine düştüğü, kavranılmaz mantığının ağlarına kendisini kaptırdığı bu gece kim bilir daha nelerle, ne tecrübelerle doluydu? (29-31)
- Abdullah, gördüğünden ziyade göreceği şeylerin korkusu içinde bir köşeye büzülmüş, ne yapması lazım geleceğini düşünürken hakikaten korktuğu başına geldi. (30-1)
- Filhakika duvardaki resim birdenbire canlanmış; yeni evli karı koca delice bir raksa başlamışlardı. (30-3)
- Gördüğü sadece hakikatti. (30-7)
- Bu eski ve soluk fotoğrafın sakinleri, bu latarnacı kıyafetli erkekle, yanı başında bir manken cansızlığı içinde duran şişman kadın -başındaki tül ve çelenkle-dirilmişler, şimdi el ele, yan yana dünyanın en acayip ve korkunç raksını yapıyorlardı. (30-8)
- Dümdüz çok adi bir şarabın tortusu gibi kaba, sadece sarhoş tenin ve kendisini henüz hakkıyla idrak etmemiş, insiyaklardan öteye geçememiş iptidai bir ruhun ilcalarıyla dolu bir raks, velhasıl hiçbir sırrı olmayan, hiçbir büyük hakikatle birleşmeyen bir tepinmeydi. (30-15)
- Abdullah, büzüldüğü köşeden dişleri birbirine çarpa çarpa onu seyrediyordu. (30-20)
- Sivri ökçelerinin üstünde külhanbeyinin attığı ölçülü, kıvrak adımları, ani ve sert dönüşlerini, şişman kadının erkeğine yetişmek için sarfettiği gayretle beraber, son derecede vazıh görüyordu. (30-22)
- Her ikisinin de elinde ziller vardı, her ikisi de naralar atıyor, birbirlerine göz süzüyorlar, ve baş döndürücü bir hareket bolluğu içinde oynuyorlardı. (30-25)
- Erkeğin sağ eli ikide bir boğazına doğru yükseliyor, yerinden fırlamak, bir taraflara gitmek, ve belki de kaybolmak isteyen gırtlak kemiğini eski yerine yerleştiriyor, sonra tekrar zillerini şıkırdatıyordu. (30-28)
- İşin daha korkuncu, demin uyuyan küçük çocuk şimdi uyanmış, oturduğu sedirden el çırpmağa başlamıştı. (30-31)
- İkide bir küçük cüssesinden hiç beklenmeyen dik bir sesle "Yaşa Kosti!" diye bağırıyor ve muttarit, muntazam, hiçbir ritmini kaçırmayan bir şekilde elini çırpıyordu ve muttasıl gülüyordu; hoyrat, kaba bir çocuk ağzında insanın kanını donduracak

şekilde tecrübeli bir gülüşle gülüyor ve o güldükçe oynayanların keyfi artıyor, ziller daha şiddetli çalınıyor, karınları büyük bir maharet ve süratle bir usta tefzen elinde dönen bir tef gibi dönüyor, birbirlerine attıkları yan bakışlar daha iğrenç, yapışkan oluyordu. (31-1)

- Korku, şaşkınlık, bunlar, bu bakışların verdiği tikslenme hissini yanında manasız, gülünç, şeylerdi. (31-15)

- Bütün gırtlığı yanıyordu. (31-25)

- Bunu söylemek biraz yalan olacaktı. (35-27)

- Bunlar görmemesi, işitmemesi icap eden şeylerdi. (43-11)

- Hikâyeler anlatıyor, tanıdıklarının hayatından bahsediyordu. (309-11)

3.4.1.2. Biçimce Olumsuz, Anlamca Olumlu Cümle

Bazı cümleler biçim yönünden olumsuzluk özelliklerini taşıyalar da aslında anlam yönünden olumludurlar.

Metinde Yer Alan Biçimce Olumsuz, Anlamca Olumlu Cümle Örnekleri

- Bu dakikayı hayatından silmek için o neleri feda etmezdi! (19-7)

- Anadolu dağlarının yetiştirdiği hiçbir ot yoktu ki bu yemeklere konmuş olmasın. (55-16)

- Amma bu sefer halinde bir nevi yumuşaklık yok değildi. (103-6)

- Sabri bu güzelliklerin ağına yavaş yavaş takıldığını gördükçe ilerisinden korkmuyor değildi. (320-29)

3.4.2. Olumsuz Cümle

Mehmet Özmen, olumsuz cümleleri “Olumsuz yargı bildiren cümleler olumsuz cümlelerdir.” şeklinde açıklayarak olumsuz cümlelerin, cümlenin yüklemine oluşturan eylemin gerçekleşmediğini, gerçekleşmeyeceğini veya gerçekleşmemesi gerektiğini vb. yargıları bildirdiğini söyler.⁴⁸⁶

⁴⁸⁶ Mehmet Özmen, *age.*, s. 223.

Bilal Aktan, olumsuzluğun fiil cümlelerinde, -ma eki ile, isim cümlelerinde ise değil edatıyla yapıldığını belirtir.⁴⁸⁷

Ahmet Beserek de olumsuz cümlelerin, yüklem çatisına -ma-, -me- olumsuzluk eklerinin getirilmesiyle veya cümle unsurlarının başına ne....ne karşılaştırma edatlarının katılmasıyla oluştuğunu ifade eder.⁴⁸⁸

3.4.2.1. *Biçimce ve Anlamca Olumsuz Cümle*

Bazı cümleler, şekil olarak da anlam olarak da olumsuzdur. Yani eylem gerçekleşmemektedir. Bunlara metinden seçmiş olduğumuz bazı örnekler:

Metinde Yer Alan Biçimce ve Anlamca Olumsuz Cümle Örnekleri

- Sakin ve kendi aleminde bulunan bütün bu müşteriler, bu gürültülü neşenin sahiplerini ilk önce biraz hayretle seyrettiler, sonra galiba alkolü bir mazeret olarak kabul ettikleri için ehemmiyet vermemeğe başladılar. (11-7)
- Zaten bu beş arkadaşın etraflarına pek bakacak halleri de yoktu. (11-11)
- Hiçbir ifrit, hiçbir karışık mahluk, Abdullah Efendi'yi bu bacakları ve dudakları ayrı ayrı şeyler konuşan kadın kadar korkutamazdı. (14-28)
- Bunun nasıl olduğunu bizzat kendisi de pek kolay anlatamazdı. (15-32)
- Abdullah, bir kere kapısını çalmamış, semtine uğramamış olan bu güzel mahlukun, böyle uçan bir çatıdan ve bir yıldız kasırgası içinde odasına tavandan girmesine hiç de hayret etmedi. (16-13)
- Kâinat karşısında artık aynı adam değildi. (17-5)
- Hayır, kimse bu değişikliğin farkında değildi. (17-23)
- İşte bu anda olan şeyi Abdullah Efendi ömrünün sonuna kadar unutamazdı. (18-17)
- Hayatını hiç de boşuna geçirmemişti. (19-25)

⁴⁸⁷ Bilal Aktan, *age.*, s. 114.

⁴⁸⁸ Ahmet Beserek, *age.*, s. 49.

- Hiçbir sefalet, hiçbir hastalık, hiçbir işkence; sevdiği kadını her an yeni baştan kendi arzusunun ateşiyle ve ilk kımıldanışta bir yığın kül olmak için, yaratmağa mecbur olan bu zavallının azabıyla kıyas edilemezdi. (19-31)

- Hiçbir zaman aklın serhaddi dediğimiz bıçak sırtında bu kadar uzun uzadıya dolaşmamıştı. (20-9)

- Bir saksının, bir sedirin, bir masanın, bir duvar veya kapının değişmesi imkânsızdı. (20-27)

- Fakat acaba gerçekten onlar değişmez miydi? (20-29)

- Bununla beraber ne rüyalarında, ne de bugün tesadüf ettiği rakamlarda böyle bir akıbeti haber veren bir şey yoktu. (21-3)

- Gittiği yer neresi olursa olsun, bütün bu gördüklerini beraberinde götürecekti değil miydi? (21-30)

- Bununla beraber nedense bu yalnızlık hissine rağmen bedbaht değildi. (22-7)

- Niçin gitmemeliydi? (24-6)

- Ömründe bu kadar kirli, sefil ve harap bir yatak görmemişti. (25-5)

- Fakat görünürde kimseler yoktu. (25-16)

- Abdullah Efendi bu kadar korkunç bir şekilde ihtiyarlamış bir başka çehreye hayatında rastlamamıştı. (25-24)

- Bu çehrede iki sönük çizgi haline girmiş gözlerden ve son derecede korkunç, iğrenç ve sinsî gülüşle en feci yara manzarası gösteren ağızdan başka canlı hiçbir şey yoktu. (25-28)

- Ah, vire sen bilmezsin beni? (26-1)

- Ve tek dişli ihtiyar bir yara gibi açılan ağzının bütün genişliğiyle gülüyor ve hatırlıyordu (26-13)

- Ama yok Marika, Kalyopi... (26-17)

- Arzunun bu kadar ısrarla kendisine hâkim olduğunu bilmiyordu. (27-5)

- Fakat yazık ki, gözleri onu aldatmamıştı. (30-7)

- Hakikaten ne yapacağını bilmiyordu. (31-10)

- Hayır, bunu yapamayacaktı, zaten artık kendisinde hiçbir şey yapmak için kuvvet bulamıyordu. (31-12)

- Fakat buna ehemmiyet vermedi. (31-25)

- Fakat bu kendisine pek mühim görünmedi (32-9)
- Artık hiçbir şey onu teselli edemezdi. (33-23)
- Ben yanmadım. (34-28)
- Hayır, bu kabil değildi. (34-32)
- Burasını sonraları ve hiçbir zaman hatırlayamadı. (43-13)
- En küçüğünün bile kaybolmasına razı değildi. (45-11)
- Bu insanı dinlendiren, sinirlere yumuşak bir yastığa başın gömülmesi gibi sükûn ve rahat getiren, zamanın akışını tembel bir rüya içinde teker teker sayan o munis bakışlı, yaz bahçesi kokulu sessizliklerden değildi. (45-28)
- Hiçbir tılsım, onu yumuşatamazdı. (47-12)
- Fakat yalansız yaşayamaz. (48-27)
- Burası demin geçtiği odalara benzemiyordu. (49-7)
- Doğrusu istenirse bu gördüğü hiç de fevkalade bir şey değildi. (50-8)
- Abdullah Efendi bu cinsten bir hastayı görmemişti. (50-32)
- Burada arkadaşımдан bahsetmeyeceğim. (54-3)
- Ben bu kadar nefis bir içki hayatımda hatırlamıyorum. (55-21)
- Ömrümde bu kadar düştüğümü hissetmemiştim. (59-21)
- Bu saatte şehre dönebilmem imkansızdı. (61-8)
- Şüphesiz gelmemeliydim. (65-1)
- Bu gözlerle konuşan saf çocuğa yalan söylemek imkânı yoktu. (66-27)
- Bütün bu suallerin hiçbirine cevap veremedim. (73-12)
- Başımın altındaki yastıklar, üstümdeki örtüden başka odada hiçbir şey kalmamıştı. (73-21)
- Bununla beraber ondan memnun değilim. (80-7)
- Fakat böyle olmalarını bir türlü kabul edemiyordum. (81-27)
- Hatta ikinci karşılaşmamızda beni gülerek selamlamaktan bile çekinmedi. (103-8)
- Fakat kendi ıstırabını bir nabız gibi muntazam sayan bu sapsarı ve zayıf elin faciasını hiçbir zaman unutamam. (104-17)
- İlk önce anlayamadım. (110-10)

- Bütün ev halkının gayretine rağmen hayvan bir türlü yakalanmamış. (113-9)
- Hiçbir saadet rüyasına yanaşamazdım. (148-13)
- Böyle bir hissi şimdiye kadar hiç duymamıştı. (158-14)
- Deniz adeta görünmüyordu. (159-11)
- Etraflarındaki hiçbir şeyi unutmuyorlar. (159-18)
- Faciadan başka şeyden hoşlanmıyorlar. (159-24)
- Bütün gün boyunca kadını hiç düşünmemişti. (174-13)
- Kendisi için bundan daha acı bir keşif olamazdı. (176-6)
- Hiçbir zaman onların ustalıklarını elde edemezdi. (218-9)
- Kocasını onu anlayamıyordu. (272-15)
- Ne vakit geldiklerini görmemişti. (294-10)
- Fakat gariptir ki ana kız artık konuşmuyorlardı. (296-5)
- Seneler vardı ki etrafıyla bu kadar birleşmiş değildi. (311-30)
- Bu perde ondan daha neleri neleri gizlememişti. (313-3)
- Biliyor musunuz ki, kocamda mahremiyet hissi yoktur. (319-20)

3.4.2.2. *Biçimce Olumlu, Anlamca Olumsuz Cümle*

Abdullah Çelik vd., bazı cümlelerin, şekil olarak olumlu olsa da anlam bakımından olumsuz olduğunu yani eylemin gerçekleşmediğini belirtirler.⁴⁸⁹

Metnimizden seçtiğimiz biçimce olumlu, anlamca olumsuz cümlelere bazı örnekler şunlardır:

Metinde Yer Alan Biçimce Olumlu, Anlamca Olumsuz Cümle Örnekleri

- Bu ne çocukken dinlediği masallarda şamdanların ışığından fırlayan aşifte çengilerin raksı, ne de kitaplarda okuduğu ve esrarlı resimlerde seyrettiği iskeletlerin çılgın ve zalim hayatla alay ederek ölümün zaferini terennüm eden oyununa benziyordu. (30-11)

- Ne perdeler, ne sedirin muhteşem örtüsü, ne yerdeki küçük seccade ve sedef

⁴⁸⁹ Abdullah Çelik vd., *age.*, s. 25.

rahleler, ne duvardaki fotoğraf vardı. (73-19)

- Fakat ne kim olduklarını, ne de nereden gelip nereye gittiklerini anlayabilmek mümkün oldu. (75-2)

- Bursalı bir dostumun delaleti ile polisin yardımını bile temin ettiğim halde ne o gece, ne de ertesi günü bir şey öğrenebildim. (76-3)

- Bu ne Baudelaire'in çift odasına, ne de Quincey'nin afyonun cennetinde gördüğü rüyalardan realiteye dönüşüne benziyordu. (81-18)

- Ne sandal safalarından, ne araba gezintilerinden, ne de yeni yeni peydahladığı ve çok sevdiği, yaşıtı olan genç kızların sohbetinden lezzet alabilir. (113-33)

- Hayrettin Bey'in sesi ne gür, ne de güzeldi. (143-17)
- Bunun ne önü, ne sonu vardır; onu demek istedim. (301-5)
- Artık ne kendisi, ne de hizmetçisi ortalıkta görünüyordu. (307-10)
- Ne evliyim, ne de kocam deli. (320-14)
- Ne ihtiyar, ne de çirkindi (333-27)

3.4.3. Soru Cümlesi

Soru cümlesi “anlatımında soru anlamı bulunan; bir konuda bilgi edinmek, şüpheleri gidermek ve düşünceleri onaylatmak için kurulan”⁴⁹⁰, “bir işin olup olmadığını sormak, bir işin iç yüzünü öğrenmek”⁴⁹¹ amacıyla kurulan cümledir.

Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli, soru cümlelerinin olumlu ve olumsuz şekilde kurulabileceğini, soru anlamının, soru eki, soru sıfatı, soru zamiri, soru zarfı ve soru edatı yardımıyla sağlandığını belirtirler.⁴⁹²

Mehmet Özmen, soru cümlesini “Bir kimseden veya kişiden bilgi almayı, bir şey öğrenmeyi amaçlayan, cümle” olarak tanımlar ve soru cümlesinin, basit veya birleşik

⁴⁹⁰ Necati Demir, *age.*, s. 87.

⁴⁹¹ Haydar Ediskun, *age.*, s. 373-374.

⁴⁹² Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli, *age.*, s. 179.

cümle olabileceğini, devrik veya düz cümle olabileceğini, isim veya fiil cümlesi olabileceğini, gerçek veya sözde soru cümlesi olabileceğini ifade eder.⁴⁹³

Metinde Yer Alan Soru Cümlesi Örnekleri

• Bütün bunları düşünürken birdenbire nasıl oldu da lokantada bulunan diğer müşterilere bakmağa başladı? (13-7)

• Bir insanın kendi talihini bütün vuzuhuyla görmesi kadar korkunç ne olabilir? (16-2)

• Etten ve kemikten alelâde bir kadın yerine, esrarlı bir mevcut, başka bir yıldızın mucizeli bir çocuğu tarafından sevilmiş olmanın istisnaî saadetini şimdi, senelerden sonra kim bilir nasıl bir kefaretle ödeyecekti? (17-17)

• Şimdi ne yapacaktı? (17-25)

• Yavaş yavaş bütün hayatın kendisi için çehresini değiştirmesini beklemekten, talihine razı olmaktan başka ne yapabilirdi? (17-25)

• Ne diye bu gece bu adamların sözüne uymuş, bu manasız yere gelmişti? (20-14)

• Fakat acaba gerçekten onlar değişmez miydi? (20-29)

• Ne boş yere yoruluyordu? (20-30)

• Yazık değil miydi? (20-31)

• Fakat neden gidemiyor, niçin burada mihlanmış gibi duruyordu? (21-25)

• Fakat bu hareketler, ne kadar muttarit, çolpa ve acayip şeylerdi? (22-27)

• Ah, vire sen bilmezsin beni? (26-1)

• Nihayet, küçük bir çocuktan ne çıkardı? (28-25)

• Ah, yarabbim, şimdi ben ne yapayım?.. (29-23)

• Birdenbire içine düştüğü, kavranılmaz mantığının ağlarına kendisini kaptırdığı bu gece kim bilir daha nelerle, ne tecrübelerle doluydu? (29-31)

• Fakat acaba kaçabilecek kadar kuvveti var mıydı? (31-18)

• Bu saatte kimden su isteyebilirdi? (31-26)

• Fakat şimdi kendisi ne yapacaktı? (32-11)

⁴⁹³ Mehmet Özmen, *age.*, s. 223.

- Fakat sokaklar niçin bu kadar تنها idi? (32-15)
- Nereye gidiyorsunuz? (33-8)
- Onu nasıl oraya bırakıp gitmeğe razı olmuştu? (33-26)
- Çıldırınız mı? (34-1)
- Yanmış adam hiç yaşar mı? (34-1)
- Kimdi bu kadın? (64-3)
- Niçin bu acayip kıyafeti taşıyorsunuz? (65-19)
- Bir baba kalbi bu yaşta bir genç kızı böylece hapsetmekte ne lezzet bulabilir?

(66-4)

- Çok mu seviyordunuz, çok mu güzeldi? (66-30)
- Ev sahibi sözünü ne zaman bitirdi? (73-11)
- Niçin gülüyorsunuz? (80-20)
- Bu siyah, uzun saçları geçmiş güzelliğinden muhteşem bir yadigar gibi duran,

bitkin yüzlü kadın kimdi? (81-24)

- Niçin bir dakika evvel omuzları o kadar çökük ve mahkûmdu ve neden kahveden çıkarken bütün hüviyetinde bir nevi sükunet ve kayıtsızlık vardı? (83-9)
- Ayakta neyi düşündü ve neye karar verdi? (83-10)
- Kimdi bunlar, nasıl adamlardı, hangi cehennemden buraya fırlamışlardı? (83-

24)

- Başka insanlara benzememekten daha korkunç ne olabilirdi? (122-22)
- Sesi güzel miydi? (138-9)
- Evde aspirin var mı? (170-15)
- Yoksa oyuncakları büyükler için mi yapıyorlardı? (200-17)
- Dizginler elindeyken sürüklenemez miydi? (270-25)
- Hepiniz burada değil misiniz? (340-19)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. CÜMLE TAHLİLLERİ

4.1. BASİT CÜMLE TAHLİLLERİ

1) Dedemin çok sevdiği bir geyik, bir gece kısa ve şiddetli bir tepinmeden sonra ahırdaki bölmesinde ölüverir. (116-11)

Cümle

- Yüklem türüne göre: Fiil
- Yüklem yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlenin Öğeleri

- ölüverir: Yüklem
- Dedemin çok sevdiği bir geyik: Özne
- ahırdaki bölmesinde: Yer Tamlayıcısı
- bir gece: Zarf Tümleci
- kısa ve şiddetli bir tepinmeden sonra: Zarf Tümleci

Kelime Grupları

- Dedemin çok sevdiği bir geyik: Sıfat tamlaması
- bir geyik: Sıfat tamlaması
- bir gece: Sıfat tamlaması
- kısa ve şiddetli bir tepinmeden: Zarf-fiil grubu
- kısa ve şiddetli bir tepinme: Sıfat tamlaması
- kısa ve şiddetli: Bağlama grubu
- bir tepinme: Sıfat tamlaması
- (onun) ahırdaki bölmesi: Belirtili isim tamlaması
- ölüver-: Birleşik fiil grubu

2) Evin bulunduğu sokağı ve daha birkaçını aynı hızla geçti. (31-23)

Cümle

- Yüklem türüne göre: Fiil

- Yüklemin yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlelerin Öğeleri

- geçti: Yüklem
- (o): G.Ö.
- Evin bulunduğu sokağı ve daha birkaçını: Nesne (bln)
- aynı hızla: Zarf Tümleci

Kelime Grupları

- Evin bulunduğu sokak: Sıfat tamlaması
- Evin bulunduğu sokağı ve daha birkaçını: Bağlama grubu

3) Ben geldiğim zaman tatlı tatlı, mışıl mışıl uyuyordu. (114-25)

Cümle

- Yüklemin türüne göre: Fiil
- Yüklemin yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlelerin Öğeleri

- uyuyordu: Yüklem
- (o): G.Ö.
- Ben geldiğim zaman: Zarf Tümleci
- tatlı tatlı: Zarf Tümleci
- mışıl mışıl: Zarf Tümleci

Kelime Grupları

- geldiğim zaman: Edat grubu
- tatlı tatlı: Tekrar grubu
- mışıl mışıl: Tekrar grubu

4) Sabri o konuşurken yüzünün duru beyazlığına, koyu kumral saçlarına, çehrenin çok düzgün bademine bakıyordu. (155-4)

Cümle

- Yüklemin türüne göre: Fiil
- Yüklemin yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlenin Öğeleri

- bakıyordu: Yükleme
- Sabri: Özne
- yüzünün duru beyazlığına, koyu kumral saçlarına, çehrenin çok düzgün bademine: Yer Tamlayıcısı
- o konuşurken: Zarf Tümleci

Kelime Grupları

- o konuşurken: Zarf-fiil grubu
- yüzünün duru beyazlığı: Belirtili isim tamlaması
- duru beyazlık: Sıfat tamlaması
- koyu kumral saçları: Sıfat tamlaması
- kumral saçlar: Sıfat tamlaması
- çehrenin çok düzgün bademi: Belirtili isim tamlaması
- çok düzgün badem: Sıfat tamlaması

5) İki de, bu felaketin her cinsini görmüş kadının sevgisini âdeta bir yığın hürriyetsizlikle ödüyorlardı. (167-25)

Cümle

- Yüklemin türüne göre: Fiil
- Yüklemin yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlenin Öğeleri

- ödüyorlardı: Yükleme
- İki de: Özne

- bu felaketin her cinsini görmüş kadının sevgisini: Nesne (bln)
- âdeta bir yığın hürriyetsizlikle: Zarf Tümleci

Kelime Grupları

- bu felaketin her cinsini görmüş kadının sevgisi: Belirtili isim tamlaması
- bu felaketin her cinsini görmüş kadın: Sıfat tamlaması
- bu felaketin her cinsini görmüş: Sıfat-fiil grubu
- bu felaketin her cinsi: Belirtili isim tamlaması
- bu felaket: Sıfat tamlaması
- kadının sevgisi: Belirtili isim tamlaması
- her cins: Sıfat tamlaması
- bir yığın hürriyetsizlikle: Edat grubu
- bir yığın hürriyetsizlik: Sıfat tamlaması
- bir yığın: Sıfat tamlaması

6) Genç kadının hatırasına bir trajedi hissi kendiliğinden girdi. (175-26)

Cümle

- Yüklemin türüne göre: Fiil
- Yüklemin yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlenin Öğeleri

- girdi: Yüklem
- bir trajedi hissi: Özne
- Genç kadının hatırasına: Yer Tamlayıcısı
- kendiliğinden: Zarf Tümleci

Kelime Grupları

- Genç kadının hatırasına: Belirtili isim tamlaması
- Genç kadın: Sıfat tamlaması
- kadının hatırasına: Belirtili isim tamlaması
- bir trajedi hissi: Belirtisiz isim tamlaması
- trajedi hissi: Belirtisiz isim tamlaması

7) Eşyayı başka şekilde içimize sindiren yaşadığımız anı bir uçurtma, bir türkü gibi havalandıran bir şeydi bu. (182-24)

Cümle

- Yüklemin türüne göre: İsim
- Yüklemin yerine göre: Devrik
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlenin Öğeleri

- bu: Özne
- Eşyayı başka şekilde içimize sindiren yaşadığımız anı bir uçurtma, bir türkü gibi havalandıran bir şeydi: Yüklem

Kelime Grupları

- Eşyayı başka şekilde içimize sindiren yaşadığımız anı bir uçurtma, bir türkü gibi havalandıran bir şey: Sıfat tamlaması
- Eşyayı başka şekilde içimize sindiren: Sıfat-fiil grubu
- yaşadığımız anı bir uçurtma, bir türkü gibi havalandıran: Sıfat-fiil grubu
- bir uçurtma, bir türkü gibi: Edat grubu
- bir uçurtma: Sıfat tamlaması
- bir türkü: Sıfat tamlaması

8) Ben geceleri yatağımda hep bu hikâyeyi hatırladığım için, dizlerimi kucaklayarak uyurdum. (201-7)

Cümle

- Yüklemin türüne göre: Fiil
- Yüklemin yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlenin Öğeleri

- uyurdum: Yüklem
- ben: Özne
- yatağımda: Yer Tamlayıcısı

- geceleri: Zarf Tümlenci
- dizlerimi kucaklayarak: Zarf Tümlenci
- hep bu hikâyeyi hatırladığım için: Zarf Tümlenci

Kelime Grupları

- bu hikâyeyi hatırladığım için: Edat grubu
- bu hikâyeyi hatırladığım: Sıfat-fiil grubu
- bu hikâye: Sıfat tamlaması
- dizlerimi kucaklayarak: Zarf-fiil grubu

9) Sani Bey orta boylu, ben tanıdığım zaman kır sakallı, geniş, atletik vücutlu, mavi gözlü bir adamdı. (229-4)

Cümle

- Yüklem türüne göre: İsim
- Yüklem yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlenin Öğeleri

- orta boylu, ben tanıdığım zaman kır sakallı, geniş, atletik vücutlu, mavi gözlü bir adamdı: Yüklem

- Sani Bey: Özne

Kelime Grupları

- Sani Bey: Unvan grubu
- orta boy: Sıfat tamlaması
- ben tanıdığım: Sıfat-fiil grubu
- kır sakallı, geniş, atletik vücutlu, mavi gözlü bir adam: Sıfat tamlaması
- kır sakal: Sıfat tamlaması
- geniş, atletik vücut: Sıfat tamlaması
- atletik vücut: Sıfat tamlaması
- mavi gözlü bir adam: Sıfat tamlaması
- mavi göz: Sıfat tamlaması
- bir adam: Sıfat tamlaması

10) Küçük bir masa üzerinde cam bir kavanoz içinde kırmızı balıklar yüzüyordu. (243-16)

Cümle

- Yüklemin türüne göre: Fiil
- Yüklemin yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlenin Öğeleri

- yüzüyordu: Yüklem
- kırmızı balıklar: Özne
- Küçük bir masa üzerinde cam bir kavanoz içinde: Yer Tamlayıcısı

Kelime Grupları

- Küçük bir masa üzerinde cam bir kavanoz içi: Belirtisiz isim tamlaması
- Küçük bir masa üzeri: Belirtisiz isim tamlaması
- Küçük bir masa: Sıfat tamlaması
- bir masa: Sıfat tamlaması
- cam bir kavanoz içi: Belirtisiz isim tamlaması
- cam bir kavanoz: Sıfat tamlaması
- bir kavanoz: Sıfat tamlaması
- kavanoz içi: Belirtisiz isim tamlaması
- kırmızı balıklar: Sıfat tamlaması

4.2. BİRLEŞİK CÜMLE TAHLİLLERİ

1) İki çocuk babası olduğumu ne kadar çabuk unutuyorum. diye düşünme düşünme tahta merdivenden çıktı. (179- 23)

Bu cümle, birisi temel diğeri iç cümle olmak üzere iki cümleden oluşan bir iç içe birleşik cümledir:

Temel Cümle

İki çocuk babası olduğumu ne kadar çabuk unutuyorum. diye düşünme düşünme tahta merdivenden çıktı.

- Yüklemin türüne göre: Fiil

- Yüklemin yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: İç içe birleşik cümle
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlenin Öğeleri

- çıktı: Yüklem
- (o): G.Ö.
- tahta merdivenden: Yer tamlayıcısı
- İki çocuk babası olduğumu ne kadar çabuk unutuyorum. diye düşününe düşününe:

Zarf Tümlenci

İç Cümle

İki çocuk babası olduğumu ne kadar çabuk unutuyorum.

- Yüklemin türüne göre: Fiil
- Yüklemin yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlenin Öğeleri

- unutuyorum: Yüklem
- (ben): G.Ö.
- İki çocuk babası olduğumu: Nesne (bln)
- ne kadar çabuk: Zarf Tümlenci

Kelime Grupları

- İki çocuk babası olduğumu: Sıfat-fiil grubu
- İki çocuk babası: Belirtisiz isim tamlaması
- İki çocuk: Sıfat tamlaması
- ne kadar: Edat grubu
- düşününe düşününe: Tekrar grubu
- tahta merdiven: Sıfat tamlaması

2) Hem insanı davet edersiniz, ısrar edersiniz. Hem de bu sıcakta kapının önünde bekletirsiniz . . . diye çıkıştı. (313-17)

Bu cümle, biri temel diğeri de bağı cümle olan iç cümle olmak üzere iki cümleden oluşan iç içe birleşik cümlesidir:

Temel Cümle

Hem insanı davet edersiniz, ısrar edersiniz. Hem de bu sıcakta kapının önünde bekletirsiniz . . . diye çıkıştı.

- Yüklem türüne göre: Fiil
- Yüklem yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: İç içe birleşik cümle
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlenin Öğeleri

- çıkıştı: Yüklem
- (o): G.Ö.
- Hem insanı davet edersiniz, ısrar edersiniz. Hem de bu sıcakta kapının önünde bekletirsiniz . . . diye: Zarf Tümleci

İç Cümle

Hem insanı davet edersiniz, ısrar edersiniz. Hem de bu sıcakta kapının önünde bekletirsiniz . . .

Bu cümle, ilki sıralı diğeri basit cümleden oluşan bağı cümledir:

- Yüklem türüne göre: Fiil
- Yüklem yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Bağı cümle (ilk cümle iki basit cümleden oluşan sıralı cümle, ikinci cümle basit)
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlenin Öğeleri

- davet edersiniz: Yüklem
- ısrar edersiniz: Yüklem
- (siz): G.Ö.
- insanı: Nesne (bln)
- bekletirsiniz: Yüklem
- bu sıcakta: Yer Tamlayıcısı

- kapının önünde: Yer Tamlayıcısı
- Hem: Cdu
- Hem de: Cdu

Kelime Grupları

- davet et-: Birleşik fiil grubu
- ısrar et-: Birleşik fiil grubu
- bu sıcak: Sıfat tamlaması
- kapının önü: Belirtili isim tamlaması

3) Bizi buraya sokan ihtiyar adam: "Madamın biraz işi var" dedi. (332-21)

Bu cümle, birisi temel diğeri iç cümle olmak üzere iki cümleden oluşan bir iç içe birleşik cümledir:

Temel Cümle

Bizi buraya sokan ihtiyar adam: "Madamın biraz işi var" dedi.

- Yüklemin türüne göre: Fiil
- Yüklemin yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: İç içe birleşik cümle
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlenin Öğeleri

- dedi: Yüklem
- Bizi buraya sokan ihtiyar adam: Özne
- Madamın biraz işi var: Nesne (bsn)

Yardımcı Cümle

Madamın biraz işi var

- Yüklemin türüne göre: İsim
- Yüklemin yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlenin Öğeleri

- var: Yüklem
- Madamın biraz işi: Özne

Kelime Grupları

- Bizi buraya sokan ihtiyar adam: Sıfat tamlaması
- Bizi buraya sokan: Sıfat-fiil grubu
- ihtiyar adam: Sıfat tamlaması
- Madamın biraz işi: Belirtili isim tamlaması
- biraz iş: Sıfat tamlaması

4) Etrafındaki sessizlik o kadar mutlak idi ki ayak seslerinin onu bozmasından korkuyordu. (45-26)

Bu cümle, ilki temel, diğeri yardımcı olmak üzere iki cümleden oluşan bir ki'li birleşik cümledir:

Temel Cümle

Etrafındaki sessizlik o kadar mutlak idi ki

- Yüklemin türüne göre: İsim
- Yüklemin yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlenin Ögeleri

- mutlak idi: Yükleme
- Etrafındaki sessizlik: Özne
- o kadar: Zarf Tümleci
- ki: Cdu

Yardımcı Cümle

ayak seslerinin onu bozmasından korkuyordu.

- Yüklemin türüne göre: Fiil
- Yüklemin yerine göre: Kurallı
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlenin Ögeleri

- korkuyordu: Yükleme
- (o): G.Ö.
- ayak seslerinin onu bozmasından: Zarf Tümleci

Kelime Grupları

- Etrafındaki sessizlik: Sıfat tamlaması
- o kadar mutlak: Sıfat tamlaması
- o kadar: Sıfat tamlaması
- ayak seslerinin onu bozması: İsim-fiil grubu
- ayak seslerinin onu bozması: Belirtili isim tamlaması
- ayak sesleri: Belirtisiz isim tamlaması

5) Hastalığımla ben, birbirimize o kadar sadığız ki en ufak bir düşüncem bile ona yabancı kalamıyor. (102-17)

Bu cümle, ilki temel, diğeri yardımcı olmak üzere iki cümleden oluşan bir ki'li birleşik cümledir:

Temel Cümle

Hastalığımla ben, birbirimize o kadar sadığız ki

- Yüklemin türüne göre: İsim
- Yüklemin yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlenin Ögeleri

- sadığız: Yüklem
- Hastalığımla ben: Özne
- birbirimize: Yer Tamlayıcısı
- o kadar: Zarf Tümleci
- ki: Cdu

Yardımcı Cümle

en ufak bir düşüncem bile ona yabancı kalamıyor.

- Yüklemin türüne göre: Fiil
- Yüklemin yerine göre: Kurallı
- Anlamına göre: Olumsuz

Cümlenin Ögeleri

- yabancı kalamıyor: Yüklem

- en ufak bir düşüncem bile: Özne
- ona: Yer Tamlayıcısı

Kelime Grupları

- Hastalığımla ben: Bağlama grubu
- o kadar sadık: Sıfat tamlaması
- o kadar: Sıfat tamlaması
- o kadar: Edat grubu
- en ufak bir düşüncem bile: Edat grubu
- en ufak bir düşünce: Sıfat tamlaması
- en ufak: Sıfat tamlaması
- ufak bir düşünce: Sıfat tamlaması
- bir düşünce: Sıfat tamlaması
- yabancı kalamıyor: Birleşik fiil grubu

6) Bu sessizlik o kadar ağırdı ki, Cemil onu ister istemez bir yük gibi omuzlarında ve belkemiğinde taşıdığını sanıyordu. (253-28)

Bu cümle, ilki temel, diğeri yardımcı olmak üzere iki cümleden oluşan bir ki'li birleşik cümledir:

Temel Cümle

Bu sessizlik o kadar ağırdı ki

- Yüklemin türüne göre: İsim
- Yüklemin yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlenin Öğeleri

- ağırdı: Yüklem
- Bu sessizlik: Özne
- o kadar: Zarf Tümleci
- ki: Cdu

Yardımcı Cümle

Cemil onu ister istemez bir yük gibi omuzlarında ve belkemiğinde taşıdığını sanıyordu.

- Yüklemin türüne göre: Fiil
- Yüklemin yerine göre: Kurallı
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlenin Öğeleri

- sanıyordu: Yüklem
 - Cemil: Özne
 - onu ister istemez bir yük gibi omuzlarında ve belkemiğinde taşıdığını: Nesne
- (bsn)

Kelime Grupları

- Bu sessizlik: Sıfat tamlaması
- o kadar: Sıfat tamlaması
- o kadar: Edat grubu
- bir yük gibi omuzlarında ve belkemiğinde taşıdığını: Sıfat-fiil grubu
- bir yük gibi: Edat grubu
- bir yük: Sıfat tamlaması
- omuzlarında ve belkemiğinde: Bağlama grubu
- (onun) omuzları: Belirtili isim tamlaması
- (onun) belkemiği: Belirtili isim tamlaması

7) Bu son sözleri çok garip bir eda ile ve çenesini öyle çocukça bir irade ile kabartarak söylemişti ki, Sabri ister istemez çocuk mecmualarındaki izci hikâyeleriyle masallardaki Keloğlan'ları hatırladı.

Bu cümle, ilki temel, diğeri yardımcı olmak üzere iki cümleden oluşan bir ki'li birleşik cümledir:

Temel Cümle

Bu son sözleri çok garip bir eda ile ve çenesini öyle çocukça bir irade ile kabartarak söylemişti ki

- Yüklemin türüne göre: Fiil

- Yüklemin yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlelerin Öğeleri

- söylemişti: Yüklem
- (o): G.Ö.
- Bu son sözleri: Nesne (bln)
- çok garip bir eda ile ve çenesini öyle çocukça bir irade ile kabartarak: Zarf

Tümleci

- ki: Cdu

Yardımcı Cümle

Sabri ister istemez çocuk mecmualarındaki izci hikâyeleriyle masallardaki

Keloğlan'ları hatırladı.

- Yüklemin türüne göre: Fiil
- Yüklemin yerine göre: Kurallı
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlelerin Öğeleri

- hatırladı: Yüklem
- Sabri: Özne
- çocuk mecmualarındaki izci hikâyeleriyle masallardaki Keloğlan'ları: Nesne

(bln)

- ister istemez: Zarf Tümleci

Kelime Grupları

- Bu son sözler: Sıfat tamlaması
- son sözler: Sıfat tamlaması
- çok garip bir eda ile: Edat grubu
- çok garip bir eda: Sıfat tamlaması
- garip bir eda: Sıfat tamlaması
- bir eda: Sıfat tamlaması
- (onun) çenesi: Belirtili isim tamlaması
- çocukça bir irade ile kabartarak: Zarf-fiil grubu

- çocukça bir irade ile: Edat grubu
- çocukça bir irade: Sıfat tamlaması
- bir irade: Sıfat tamlaması
- ister istemez: Tekrar grubu
- çocuk mecmualarındaki izci hikâyeleriyle: Edat grubu
- çocuk mecmualarındaki izci hikâyeleri: Sıfat tamlaması
- çocuk mecmuaları: Belirtisiz isim tamlaması
- izci hikâyeleri: Belirtisiz isim tamlaması
- masallardaki Keloğlan'lar: Sıfat tamlaması

8) İlk defa yatılan bir evde baş altına sofradan çalınan bir ekmek parçası konursa, insan çok doğrucu rüyalar görmüş. (161-4)

Bu cümle, biri temel, diğeri yardımcı olmak üzere iki cümleden oluşan şartlı birleşik cümledir:

Yardımcı Cümle

İlk defa yatılan bir evde baş altına sofradan çalınan bir ekmek parçası konursa,

- Yüklemin türüne göre: Fiil
- Yüklemin yerine göre: Kurallı
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlenin Öğeleri

- konursa: Yükleme
- sofradan çalınan bir ekmek parçası: Özne
- baş altına: Yer tamlayıcısı
- İlk defa yatılan bir evde: Yer tamlayıcısı

Temel Cümle

insan çok doğrucu rüyalar görmüş.

- Yüklemin türüne göre: Fiil
- Yüklemin yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlenin Öğeleri

- görürmüş: Yüklem
- insan: Özne
- çok doğrucu rüyalar: Nesne (bsn)

Kelime Grupları

- İlk defa yatılan bir ev: Sıfat tamlaması
- İlk defa yatılan: Sıfat-fiil grubu
- bir ev: Sıfat tamlaması
- sofradan çalınan bir ekmek parçası: Sıfat tamlaması
- sofradan çalınan: Sıfat-fiil grubu
- bir ekmek parçası: Belirtisiz isim tamlaması
- ekmek parçası: Belirtisiz isim tamlaması
- baş altı: Belirtisiz isim tamlaması
- çok doğrucu rüyalar: Sıfat tamlaması
- doğrucu rüyalar: Sıfat tamlaması

9) Yukarıda olduğum zaman gelseydi, ben sokak kapısını açar açmaz onu karşımda görseydim daha başka türlü karşılardım. (178-26)

Bu cümle, biri temel, ikisi yardımcı olmak üzere üç cümleden oluşan şartlı birleşik cümledir:

1. Yardımcı Cümle

Yukarıda olduğum zaman gelseydi

- Yüklem türüne göre: Fiil
- Yüklem yerine göre: Kurallı
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlenin Öğeleri

- gelseydi: Yüklem
- (o): G.Ö.
- Yukarıda olduğum zaman: Zarf Tümleci

2. Yardımcı Cümle

ben sokak kapısını açar açmaz onu karşımda görseydim

- Yüklemin türüne göre: Fiil
- Yüklemin yerine göre: Kurallı
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlelerin Öğeleri

- görseydim: Yüklem
- ben: Özne
- onu: Nesne (bln)
- karşımda: Yer Tamlayıcısı
- sokak kapısını açar açmaz: Zarf Tümlenci

Temel Cümle

daha başka türlü karşılardım.

- Yüklemin türüne göre: Fiil
- Yüklemin yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlelerin Öğeleri

- karşılardım: Yüklem
- ben: Özne
- daha başka türlü: Zarf Tümlenci

Kelime Grupları

- Yukarıda olduğum: Sıfat-fiil
- sokak kapısı: Belirtisiz isim tamlaması
- açar açmaz: Tekrar grubu

10) Bu şifreyi çözemezseniz, iyi maskelenmiş kuvvetler gibi yaşayan, dost tebensümlerin, ikram ve şakaların altında her an gizli karakol çarpışmaları yapan bu insanların dünyasında her şeyi kaçırmış olurdunuz. (217-5)

Bu cümle, biri temel, diğeri yardımcı olmak üzere iki cümleden oluşan şartlı birleşik cümledir:

Yardımcı Cümle

Bu şifreyi çözemerseniz

- Yüklem türüne göre: Fiil
- Yüklem yerine göre: Kurallı
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlenin Öğeleri

- çözemerseniz: Yüklem
- (siz): G.Ö.
- Bu şifreyi: Nesne (bln)

Temel Cümle

iyi maskelenmiş kuvvetler gibi yaşayan, dost tebessümlerin, ikram ve şakaların altında her an gizli karakol çarpışmaları yapan bu insanların dünyasında her şeyi kaçırmış olurdunuz.

- Yüklem türüne göre: Fiil
- Yüklem yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlenin Öğeleri

- kaçırmış olurdunuz: Yüklem
- (siz): G.Ö.
- her şeyi: Nesne (bln)
- iyi maskelenmiş kuvvetler gibi yaşayan, dost tebessümlerin, ikram ve şakaların altında her an gizli karakol çarpışmaları yapan bu insanların dünyasında: Yer Tamlayıcısı

Kelime Grupları

- Bu şifre: Sıfat tamlaması
- çözemerseniz: Birleşik fiil grubu
- iyi maskelenmiş kuvvetler gibi yaşayan, dost tebessümlerin, ikram ve şakaların altı: Sıfat tamlaması
- iyi maskelenmiş kuvvetler gibi yaşayan: Sıfat-fiil grubu
- iyi maskelenmiş kuvvetler gibi: Edat grubu
- iyi maskelenmiş kuvvetler: Sıfat tamlaması

- iyi maske: Sıfat tamlaması
- dost tebessümlerin, ikram ve şakaların altı: Belirtili isim tamlaması
- dost tebessümler: Sıfat tamlaması
- ikram ve şakaların altı: Belirtili isim tamlaması
- ikram ve şakalar: Bağlama grubu
- şakaların altı: Belirtili isim tamlaması
- her an gizli karakol çarpışmaları yapan bu insanların dünyası: Belirtili isim tamlaması
- bu insanların dünyası: Belirtili isim tamlaması
- her an gizli karakol çarpışmaları yapan bu insanlar: Sıfat tamlaması
- her an gizli karakol çarpışmaları yapan: Sıfat-fiil grubu
- her an: Sıfat tamlaması
- gizli karakol çarpışmaları: Sıfat tamlaması
- karakol çarpışmaları: Belirtisiz isim tamlaması
- bu insanlar: Sıfat tamlaması
- her şey: Sıfat tamlaması
- kaçırılmış ol-: Birleşik fiil grubu

4.3. SIRALI CÜMLE TAHLİLLERİ

1) Abdullah Efendi kötü aydınlanmış sokaklarda, kaldırım taşlarına çarpa çarpa yürüyor, yolunu arıyordu. (32-23)

Bu cümle, ikisi de fiil cümlesi olmak üzere iki cümleden oluşan bağımlı sıralı cümle dizisidir:

1. Cümle

Abdullah Efendi kötü aydınlanmış sokaklarda, kaldırım taşlarına çarpa çarpa yürüyor,

- Yüklem türüne göre: Fiil
- Yüklem yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlenin Öğeleri

- yürüyor(du): Yüklem
- Abdullah Efendi: Özne
- kötü aydınlanmış sokaklarda: Yer Tamlayıcısı
- kaldırım taşlarına çarpa çarpa: Zarf Tümleci

2. Cümle

yolunu arıyordu.

- Yüklem türüne göre: Fiil
- Yüklem yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlenin Öğeleri

- yürüyor: Yüklem
- Abdullah Efendi: Özne
- yolunu: Nesne (bln)

Kelime Grupları

- Abdullah Efendi: Unvan grubu
- kötü aydınlanmış sokaklar: Sıfat tamlaması
- kötü aydınlanmış: Sıfat-fiil grubu
- kaldırım taşları: Belirtisiz isim tamlaması
- çarpa çarpa: Tekrar grubu

2) Karşı evlerden birinin en üst katındaki pencerelerinden biri açılmış, çıplak, kan içinde bir kadın vücudunu üç erkek sokağa fırlatıyordu. (40-25)

Bu cümle, ikisi de fiil cümlesi olmak üzere iki cümleden oluşan bağımsız sıralı cümle dizisidir:

1. Cümle

Karşı evlerden birinin en üst katındaki pencerelerinden biri açılmış,

- Yüklem türüne göre: Fiil
- Yüklem yerine göre: Kurallı

- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlenin Öğeleri

- açılmış(tı): Yüklem
- Karşı evlerden birinin en üst katındaki pencerelerinden biri: Özne

2. Cümle

çıplak, kan içinde bir kadın vücudunu üç erkek sokağa fırlatıyordu.

- Yüklem türüne göre: Fiil
- Yüklem yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlenin Öğeleri

- fırlatıyordu: Yüklem
- üç erkek: Özne
- çıplak, kan içinde bir kadın vücudunu: Nesne (bln)
- sokağa: Yer Tamlayıcısı

Kelime Grupları

- Karşı evlerden birinin en üst katındaki pencerelerinden biri: Belirtili isim tamlaması
- Karşı evlerden birinin en üst katındaki pencereler: Sıfat tamlaması
- Karşı evlerden birinin en üst katı: Belirtili isim tamlaması
- Karşı evlerden biri: Belirtili isim tamlaması
- Karşı evler: Sıfat tamlaması
- birinin en üst katı: Belirtili isim tamlaması
- en üst kat: Sıfat tamlaması
- üst kat: Sıfat tamlaması
- en üst katındaki pencerelerinden biri: Sıfat tamlaması
- çıplak, kan içinde bir kadın vücudu: Sıfat tamlaması
- bir kadın vücudu: Sıfat tamlaması
- kadın vücudu: Belirtisiz isim tamlaması
- kan içi(nde): Belirtisiz isim tamlaması

- çıplak, kan içinde bir kadın: Sıfat tamlaması
- kan içinde bir kadın: Sıfat tamlaması
- bir kadın: Sıfat tamlaması
- üç erkek: Sıfat tamlaması

3) Annem aynanın karşısında, yerde upuzun yatıyormuş; boynunda büyük ve siyah bir yılan, bir gemi direğine sarılmış halatlar gibi sımsıkı ve ağır halkalarla sarılmış, başı dimdik, iki ateş damlasına benzeyen gözleriyle gelenlere bakıyormuş. (120-18)

Bu cümle, üçü de fiil cümlesi olmak üzere üç cümleden oluşan ilki bağımsız diğer ikisi bağımlı sıralı cümle dizisidir:

1. Cümle

Annem aynanın karşısında, yerde upuzun yatıyormuş;

- Yüklem türüne göre: Fiil
- Yüklem yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlenin Öğeleri

- yatıyormuş: Yüklem
- Annem: Özne
- aynanın karşısında, yerde: Yer Tamlayıcısı
- upuzun: Zarf Tümlenci

2. Cümle

boynunda büyük ve siyah bir yılan, bir gemi direğine sarılmış halatlar gibi sımsıkı ve ağır halkalarla sarılmış,

- Yüklem türüne göre: Fiil
- Yüklem yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlenin Öğeleri

- sarılmış: Yüklem
- büyük ve siyah bir yılan: Özne
- boynunda: Yer tamlayıcısı
- bir gemi direğine sarılmış halatlar gibi sımsıkı ve ağır halkalarla: Zarf Tümlenci

3. Cümle

başı dimdik, iki ateş damlasına benzeyen gözleriyle gelenlere bakıyormuş.

- Yüklem türüne göre: Fiil
- Yüklem yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlenin Öğeleri

- bakıyormuş: Yüklem
- (o): G.Ö.
- gelenlere: Yer tamlayıcısı
- başı dimdik, iki ateş damlasına benzeyen gözleriyle: Zarf Tümlenci

Kelime Grupları

- aynanın karşısı: Belirtili isim tamlaması
- (onun) boynu: Belirtili isim tamlaması
- iki ateş damlasına benzeyen gözleriyle: Edat grubu
- iki ateş damlasına benzeyen gözleri: Sıfat tamlaması
- iki ateş damlasına benzeyen: Sıfat-fiil grubu
- iki ateş damlası: Belirtisiz isim tamlaması
- ateş damlası: Belirtisiz isim tamlaması
- bir gemi direğine sarılmış halatlar gibi: Edat grubu
- bir gemi direğine sarılmış halatlar: Sıfat tamlaması
- bir gemi direğine sarılmış: Sıfat-fiil grubu
- bir gemi direği: Belirtisiz isim tamlaması
- bir gemi: Sıfat tamlaması
- gemi direği: Belirtisiz isim tamlaması

- sımsıkı ve ağır halkalarla sarılmış: Sıfat-fiil grubu
- büyük ve siyah bir yılan: Bağlama grubu
- büyük ve siyah bir yılan: Sıfat tamlaması
- siyah bir yılan: Sıfat tamlaması
- bir yılan: Sıfat tamlaması
- sımsıkı ve ağır halkalarla: Edat grubu
- sımsıkı ve ağır halkalar: Bağlama grubu
- sımsıkı ve ağır halkalar: Sıfat tamlaması
- ağır halkalar: Sıfat tamlaması
- başı dimdik: İsnat grubu

4) Ölüm, acayip ve girift bir sarmaşık gibi, bu insanların etrafında dolaşıyor, onları birbirine kenetliyor, tek bir kütle gibi yoğuruyordu (133-3)

Bu cümle, üçü de fiil cümlesi olmak üzere üç cümleden oluşan bağımlı sıralı cümle dizisidir:

1. Cümle

Ölüm, acayip ve girift bir sarmaşık gibi, bu insanların etrafında dolaşıyor,

- Yüklem türüne göre: Fiil
- Yüklem yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlenin Öğeleri

- dolaşıyor(du): Yüklem
- Ölüm: Özne
- bu insanların etrafında: Yer Tamlayıcısı
- acayip ve girift bir sarmaşık gibi: Zarf Tümlenci

2. Cümle

onları birbirine kenetliyor,

- Yüklem türüne göre: Fiil
- Yüklem yerine göre: Kurallı

- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlenin Öğeleri

- kenetliyor(du): Yüklem
- Ölüm: Özne
- onları: Nesne (bln)
- birbirine: Yer Tamlayıcısı

3. Cümle

tek bir kütle gibi yoğuruyordu

- Yüklem türüne göre: Fiil
- Yüklem yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlenin Öğeleri

- yoğuruyordu: Yüklem
- Ölüm: Özne
- tek bir kütle gibi: Zarf Tümleci

Kelime Grupları

- acayıp ve girift bir sarmaşık gibi: Edat grubu
- acayıp ve girift bir sarmaşık: Sıfat tamlaması
- acayıp ve girift: Bağlama grubu
- bir sarmaşık: Sıfat tamlaması
- bu insanların etrafı: Belirtili isim tamlaması
- insanların etrafı: Belirtili isim tamlaması
- bu insanlar: Sıfat tamlaması
- tek bir kütle gibi: Edat grubu
- tek bir kütle: Sıfat tamlaması
- bir kütle: Sıfat tamlaması

5) İkinci kattan üçüncü kata çıkmayı aklına getiren talihsiz, evvela alt kata inecek, oradan üst kata çıkacaktı. (231-19)

Bu cümle, ikisi de fiil cümlesi olmak üzere iki cümleden oluşan bağımlı sıralı cümle dizisidir:

1. Cümle

İkinci kattan üçüncü kata çıkmayı aklına getiren talihsiz, evvela alt kata inecek,

- Yüklemin türüne göre: Fiil
- Yüklemin yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlenin Ögeleri

- inecek(ti): Yükleme
- İkinci kattan üçüncü kata çıkmayı aklına getiren talihsiz: Özne
- alt kata: Yer Tamlayıcısı
- evvela: Zarf Tümleci

2. Cümle

oradan üst kata çıkacaktı.

- Yüklemin türüne göre: Fiil
- Yüklemin yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlenin Ögeleri

- çıkacaktı: Yükleme
- İkinci kattan üçüncü kata çıkmayı aklına getiren talihsiz: Özne
- oradan: Yer Tamlayıcısı
- üst kata: Yer Tamlayıcısı

Kelime Grupları

- İkinci kattan üçüncü kata çıkmayı aklına getiren talihsiz: Sıfat tamlaması
- İkinci kattan üçüncü kata çıkmayı aklına getiren: Sıfat-fiil grubu
- üçüncü kata çıkma: İsim-fiil grubu
- İkinci kat: Sıfat tamlaması

- üçüncü kat: Sıfat tamlaması
- alt kat: Sıfat tamlaması
- üst kat: Sıfat tamlaması

6) Onlar geçtikçe Adem'in alını üzüntüden kırışıyor, acayip bir korku içini sarıyordu. (263-24)

Bu cümle, ikisi de fiil cümlesi olmak üzere iki cümleden oluşan bağımsız sıralı cümle dizisidir:

1. Cümle

Onlar geçtikçe Adem'in alını üzüntüden kırışıyor,

- Yüklem türüne göre: Fiil
- Yüklem yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlenin Öğeleri

- kırışıyor(du): Yüklem
- Adem'in alını: Özne
- Onlar geçtikçe: Zarf Tümleci
- üzüntüden: Zarf Tümleci

2. Cümle

acayip bir korku içini sarıyordu.

- Yüklem türüne göre: Fiil
- Yüklem yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlenin Öğeleri

- sarıyordu: Yüklem
- acayip bir korku: Özne
- içini: Nesne (bln)

Kelime Grupları

- Onlar geçtikçe: Zarf-fiil grubu

- Adem'in alnı: Belirtili isim tamlaması
- acayip bir korku: Sıfat tamlaması
- bir korku: Sıfat tamlaması

7) Geniş ve buruşuk yaprak adeta ölümle alay eder gibi yavaş yavaş inmiş, sonra yumuşak bir öpüş gibi toprağa konmuştu. (295-7)

Bu cümle, ikisi de fiil cümlesi olmak üzere iki cümleden oluşan bağımlı sıralı cümle dizisidir:

1. Cümle

Geniş ve buruşuk yaprak adeta ölümle alay eder gibi yavaş yavaş inmiş,

- Yüklem türüne göre: Fiil
- Yüklem yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlenin Ögeleri

- inmiş(ti): Yüklem
- Geniş ve buruşuk yaprak: Özne
- adeta ölümle alay eder gibi: Zarf Tümleci
- yavaş yavaş: Zarf Tümleci

2. Cümle

sonra yumuşak bir öpüş gibi toprağa konmuştu.

- Yüklem türüne göre: Fiil
- Yüklem yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlenin Ögeleri

- konmuştu: Yüklem
- Geniş ve buruşuk yaprak: Özne
- toprağa: Yer Tamlayıcısı
- sonra: Zarf
- yumuşak bir öpüş gibi: Zarf Tümleci

Kelime Grupları

- Geniş ve buruşuk yaprak: Bağlama grubu
- Geniş ve buruşuk yaprak: Sıfat tamlaması
- buruşuk yaprak: Sıfat tamlaması
- adeta ölümlle alay eder gibi: Edat grubu
- alay et-: Birleşik fiil grubu
- yavaş yavaş: Tekrar grubu
- yumuşak bir öpüş gibi: Edat grubu
- yumuşak bir öpüş: Sıfat tamlaması
- bir öpüş: Sıfat tamlaması

8) İnsan ömrünün hikayesi bir bakıma, Güliwer Cüceler Memleketinde gibi bir şeydi; siz farkına varmadan birtakım küçük, nisbetsiz, manasız, parmak kadar mahluklar dört tarafınızı alıyorlar, bir nevi örümcekler gibi kirli salyalarıyla etrafınızda birtakım ağlar örüyorlar, sizi sarıp sarmalıyorlar, kendi kendinizin mummyası yapıyorlardı. (312-12)

Bu cümle, ilki isim diğerleri fiil cümlesi olmak üzere beş cümleden oluşan ilki sonrakilerden yapıca bağımsız diğerleri ise bağımlı sıralı cümle dizisidir:

1. Cümle

İnsan ömrünün hikayesi bir bakıma, Güliwer Cüceler Memleketinde gibi bir şeydi;

- Yüklemin türüne göre: İsim
- Yüklemin yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlenin Öğeleri

- Güliwer Cüceler Memleketinde gibi bir şeydi: Yükleme
- İnsan ömrünün hikayesi: Özne
- bir bakıma: Zarf Tümlenci

2. Cümle

siz farkına varmadan birtakım küçük, nisbetsiz, manasız, parmak kadar mahluklar dört tarafınızı alıyorlar,

- Yüklemin türüne göre: Fiil
- Yüklemin yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlenin Öğeleri

- dört tarafınızı alıyorlar(dı): Yükleme
- birtakım küçük, nisbetsiz, manasız, parmak kadar mahluklar: Özne
- siz farkına varmadan: Zarf Tümleci

3. Cümle

bir nevi örümcekler gibi kirli salyalarıyla etrafınızda birtakım ağlar örüyorlar,

- Yüklemin türüne göre: Fiil
- Yüklemin yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlenin Öğeleri

- örüyorlar(dı): Yükleme
- birtakım küçük, nisbetsiz, manasız, parmak kadar mahluklar: Özne
- birtakım ağlar: Nesne (bsn)
- etrafınızda: Yer tamlayıcısı
- bir nevi örümcekler gibi: Zarf Tümleci
- kirli salyalarıyla: Zarf Tümleci

4. Cümle

sizi sarıp sarmalıyorlar,

- Yüklemin türüne göre: Fiil
- Yüklemin yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlenin Öğeleri

- sarıp sarmalıyorlar(dı): Yüklem
- birtakım küçük, nisbetsiz, manasız, parmak kadar mahluklar: Özne
- sizi: Nesne (bln)

5. Cümle

kendi kendinizin mummyası yapıyorlardı.

- Yüklem türüne göre: Fiil
- Yüklem yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlenin Öğeleri

- yapıyorlardı: Yüklem
- birtakım küçük, nisbetsiz, manasız, parmak kadar mahluklar: Özne
- kendi kendinizin mummyası: Nesne (bsn)

Kelime Grupları

- İnsan ömrünün hikayesi: Belirtili isim tamlaması
- İnsan ömrü: Belirtisiz isim tamlaması
- ömrünün hikayesi: Belirtili isim tamlaması
- Gülliver Cüceler Memleketinde gibi bir şey: Sıfat tamlaması
- Gülliver Cüceler Memleketinde gibi: Edat grubu
- Cüceler Memleketi: Belirtisiz isim tamlaması
- bir şey: Sıfat tamlaması
- siz farkına varmadan: Zarf-fiil grubu
- farkına var-: Birleşik fiil grubu
- birtakım küçük, nisbetsiz, manasız, parmak kadar mahluklar: Sıfat tamlaması
- nisbetsiz, manasız, parmak kadar mahluklar: Sıfat tamlaması
- manasız, parmak kadar mahluklar: Sıfat tamlaması
- parmak kadar mahluklar: Sıfat tamlaması
- birtakım küçük, nisbetsiz, manasız, parmak kadar: Edat grubu
- dört tarafını al-: Birleşik fiil grubu
- dört taraf: Sıfat tamlaması

- bir nevi örümcekler gibi: Edat grubu
- kirli salyalarıyla: Edat grubu
- kirli salyalar: Sıfat tamlaması
- (sizin) etrafınız: Belirtili isim tamlaması
- birtakım ağlar: Sıfat tamlaması
- sarıp sarmala-: Birleşik fiil grubu
- kendi kendinizin mummyası: Belirtili isim tamlaması
- kendinizin mummyası: Belirtili isim tamlaması

9) O daha ziyade sıcak ve aydınlık yaz öğlesinde, güneşte oynamak, tembel tembel gerinmek, sağa sola küçük sıçrayışlarla koşmak isteyen bir kediye benziyordu, ellerini ağzına tutarak esnedi. (323-1)

Bu cümle, ikisi de fiil cümlesi olmak üzere iki cümleden oluşan bağımlı sıralı cümle dizisidir:

1. Cümle

O daha ziyade sıcak ve aydınlık yaz öğlesinde, güneşte oynamak, tembel tembel gerinmek, sağa sola küçük sıçrayışlarla koşmak isteyen bir kediye benziyordu,

- Yüklemin türüne göre: Fiil
- Yüklemin yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlenin Öğeleri

- benziyordu: Yükleme
- O: Özne
- sıcak ve aydınlık yaz öğlesinde, güneşte oynamak, tembel tembel gerinmek, sağa sola küçük sıçrayışlarla koşmak isteyen bir kediye: Yer Tamlayıcısı
- daha ziyade: Zarf Tümlenci

2. Cümle

ellerini ağzına tutarak esnedi.

- Yüklemin türüne göre: Fiil

- Yüklemin yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlelerin Öğeleri

- esnedi: Yüklem
- O: Özne
- ellerini ağzına tutarak: Zarf Tümlenci

Kelime Grupları

- sıcak ve aydınlık yaz öğlesinde, güneşte oynamak, tembel tembel gerinmek, sağa sola küçük sıçrayışlarla koşmak isteyen bir kedi: Sıfat tamlaması
- güneşte oynamak, tembel tembel gerinmek, sağa sola küçük sıçrayışlarla koşmak isteyen bir kedi: Sıfat tamlaması
- tembel tembel gerinmek, sağa sola küçük sıçrayışlarla koşmak isteyen bir kedi: Sıfat tamlaması
- sağa sola küçük sıçrayışlarla koşmak isteyen bir kedi: Sıfat tamlaması
- küçük sıçrayışlarla koşmak isteyen bir kediye: Sıfat tamlaması
- koşmak isteyen bir kedi: Sıfat tamlaması
- bir kedi: Sıfat tamlaması
- küçük sıçrayışlarla: Edat grubu
- küçük sıçrayış: Sıfat tamlaması
- güneşte oynamak, tembel tembel gerinmek, sağa sola küçük sıçrayışlarla koşmak isteyen: Sıfat-fiil grubu
- sıcak ve aydınlık yaz öğlesi: Bağlama grubu
- sıcak ve aydınlık yaz öğlesi: Sıfat tamlaması
- aydınlık yaz öğlesi: Sıfat tamlaması
- yaz öğlesi: Belirtisiz isim tamlaması
- tembel tembel: Tekrar grubu
- ellerini ağzına tutarak: Zarf-fiil grubu

10) Sokakta bir kedi yavrusunu görürsünüz, eve alırsınız, bir ad koyarsınız, o günden itibaren bu kedi sizin için bir mesele olur. (327-14)

Bu cümle, tümü fiil cümlesi olmak üzere dört cümleden oluşan ilk üçü bağımlı, sonuncusu bağımsız sıralı cümle dizisidir:

1. Cümle

Sokakta bir kedi yavrusunu görürsünüz,

- Yüklem türüne göre: Fiil
- Yüklem yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlenin Öğeleri

- görürsünüz: Yüklem
- (siz): G.Ö.
- bir kedi yavrusunu: Nesne (bln)
- Sokakta: Yer Tamlayıcısı

2. Cümle

eve alırsınız,

- Yüklem türüne göre: Fiil
- Yüklem yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlenin Öğeleri

- alırsınız: Yüklem
- (siz): G.Ö.
- eve: Yer Tamlayıcısı

3. Cümle

bir ad koyarsınız,

- Yüklem türüne göre: Fiil
- Yüklem yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlenin Öğeleri

- bir ad koyarsınız: Yüklem
- (siz): G.Ö.

4. Cümle

o gündən itibaren bu kedi sizin için bir mesele olur.

- Yüklem türüne göre: Fiil
- Yüklem yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlenin Öğeleri

- bir mesele olur: Yüklem
- bu kedi: Özne
- o gündən itibaren: Zarf tümleci
- sizin için: Zarf tümleci

Kelime Grupları

- bir kedi yavrusu: Belirtisiz isim tamlaması
- bir kedi: Sıfat tamlaması
- bir ad: Sıfat tamlaması
- ad koy-: Birleşik fiil grubu
- o gündən itibaren: Edat grubu
- bu kedi: Sıfat tamlaması
- sizin için: Edat grubu
- bir mesele: Sıfat tamlaması
- mesele olur: Birleşik fiil grubu

4.4. BAĞLI CÜMLE TAHLİLLERİ

1) Alından ölüm terleri fıskıran Abdullah Efendi olduğu yere çöktü ve sahibinin ölümü için ağlayan sadık bir köpek gibi orada kendi varlığının ölümüne ağladı. (33-21)

1. Cümle

Alından ölüm terleri fıskıran Abdullah Efendi olduğu yere çöktü

- Yüklemin türüne göre: Fiil
- Yüklemin yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlenin Öğeleri

- çöktü: Yüklem
- Alnından ölüm terleri fişkırın Abdullah Efendi: Özne
- olduğu yere: Yer Tamlayıcısı

2. Cümle

sahibinin ölümü için ağlayan sadık bir köpek gibi orada kendi varlığının ölümüne ağladı.

- Yüklemin türüne göre: Fiil
- Yüklemin yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlenin Öğeleri

- ağladı: Yüklem
- Alnından ölüm terleri fişkırın Abdullah Efendi: Özne
- orada: Yer Tamlayıcısı
- kendi varlığının ölümüne: Yer Tamlayıcısı
- sahibinin ölümü için ağlayan sadık bir köpek gibi: Zarf Tümlenci
- ve: Cdu

Kelime Grupları

- Alnından ölüm terleri fişkırın: Sıfat-fiil grubu
- Abdullah Efendi: Unvan grubu
- ölüm terleri: Belirtisiz isim tamlaması
- sahibinin ölümü için ağlayan sadık bir köpek gibi: Edat grubu
- sahibinin ölümü için ağlayan sadık bir köpek: Sıfat tamlaması
- sahibinin ölümü için ağlayan: Sıfat-fiil grubu
- sahibinin ölümü için: Edat grubu
- sahibinin ölümü: Belirtili isim tamlaması

- ağlayan sadık bir köpek: Sıfat tamlaması
- sadık bir köpek: Sıfat tamlaması
- bir köpek: Sıfat tamlaması
- kendi varlığının ölümü: Belirtili isim tamlaması
- kendi varlığı: Belirtisiz isim tamlaması
- varlığının ölümü: Belirtili isim tamlaması

2) Abdullah Efendi hemen olduğu yerden sıçradı ve eski şiddeti azalmış olan alevlerin arasından kollarında bir insan vücudunu taşıyarak çıkan itfaiye neferine doğru atıldı. (33-28)

1. Cümle

Abdullah Efendi hemen olduğu yerden sıçradı

- Yüklemin türüne göre: Fiil
- Yüklemin yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlenin Öğeleri

- sıçradı: Yüklem
- Abdullah Efendi: Özne
- olduğu yerden: Yer Tamlayıcısı
- hemen: Zarf Tümleci

2. Cümle

ve eski şiddeti azalmış olan alevlerin arasından kollarında bir insan vücudunu taşıyarak çıkan itfaiye neferine doğru atıldı.

- Yüklemin türüne göre: Fiil
- Yüklemin yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlenin Öğeleri

- atıldı: Yüklem
- Abdullah Efendi: Özne

- eski şiddeti azalmış olan alevlerin arasından: Yer Tamlayıcısı
- kollarında bir insan vücudunu taşıyarak çıkan itfaiye neferine doğru: Yer

Tamlayıcısı

- ve: Cdu

Kelime Grupları

- Abdullah Efendi: Unvan grubu
- olduğu yer: Sıfat tamlaması
- eski şiddeti azalmış olan alevlerin arası: Belirtili isim tamlaması
- eski şiddeti azalmış olan alevler: Sıfat tamlaması
- eski şiddeti azalmış olan: Sıfat-fiil grubu
- eski şiddet: Sıfat tamlaması
- alevlerin arası: Belirtili isim tamlaması
- (onun) kolları: Belirtili isim tamlaması
- bir insan vücudunu taşıyarak çıkan itfaiye neferi: Belirtisiz isim tamlaması
- bir insan vücudunu taşıyarak çıkan: Sıfat-fiil grubu
- bir insan vücudunu taşıyarak: Zarf-fiil grubu
- bir insan vücudu: Belirtisiz isim tamlaması
- bir insan: Sıfat tamlaması
- itfaiye neferi: Belirtisiz isim tamlaması
- bir insan vücudunu taşıyarak çıkan itfaiye neferine doğru: Edat grubu

3) Bu düşüncelerle son adayı da geçti ve kendisini daha tabii şekilde aydınlanmış bir başka sofada buldu. (49-2)

1. Cümle

Bu düşüncelerle son adayı da geçti

- Yüklemin türüne göre: Fiil
- Yüklemin yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlenin Öğeleri

- geçti: Yüklem

- (o): G.Ö.
- son adayı: Nesne (bln)
- Bu düşüncelerle: Zarf Tümleci
- da: Cdu

2. Cümle

ve kendisini daha tabii şekilde aydınlanmış bir başka sofada buldu.

- Yüklem türüne göre: Fiil
- Yüklem yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlenin Öğeleri

- buldu: Yüklem
- (o): G.Ö.
- kendisini: Nesne (bln)
- daha tabii şekilde aydınlanmış bir başka sofada: Yer Tamlayıcısı
- ve: Cdu

Kelime Grupları

- Bu düşüncelerle: Edat grubu
- Bu düşünceler: Sıfat tamlaması
- son ada: Sıfat tamlaması
- daha tabii şekilde aydınlanmış bir başka sofa: Sıfat tamlaması
- daha tabii şekilde aydınlanmış: Sıfat-fiil grubu
- bir başka sofa: Sıfat tamlaması
- başka sofa: Sıfat tamlaması

4) Sanki boğulmaktan korkuyormuş gibi iki eli boğazında idi. Fakat yüzünde ne bir korku hali, ne de bayılmalarda görülen o katılık vardı. (114-23)

1. Cümle

Sanki boğulmaktan korkuyormuş gibi iki eli boğazında idi.

- Yüklem türüne göre: İsim
- Yüklem yerine göre: Kurallı

- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlenin Öğeleri

- boğazında idi: Yüklem
- iki eli: Özne
- boğulmaktan korkuyormuş gibi: Zarf Tümleci
- Sanki: Cdu

2. Cümle

Fakat yüzünde ne bir korku hali, ne de bayılmalarda görülen o katılık vardı.

- Yüklem türüne göre: İsim
- Yüklem yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Biçimce olumlu anlamca olumsuz

Cümlenin Öğeleri

- vardı: Yüklem
- ne bir korku hali, ne de bayılmalarda görülen o katılık: Özne
- yüzünde: Zarf Tümleci
- Fakat: Cdu
- de: Cdu

Kelime Grupları

- boğulmaktan korkuyormuş gibi: Edat grubu
- (onun) iki eli: Belirtili isim tamlaması
- iki el: Belirtisiz isim tamlaması
- (onun) boğazı: Belirtili isim tamlaması
- (onun) yüzü: Belirtili isim tamlaması
- ne bir korku hali, ne de bayılmalarda görülen o katılık: Bağlama grubu
- bayılmalarda görülen o katılık: Sıfat tamlaması
- bayılmalarda görülen: Sıfat-fiil grubu
- o katılık: Sıfat tamlaması
- bir korku hali: Belirtisiz isim tamlaması
- bir korku: Sıfat tamlaması

- korku hali: Belirtisiz isim tamlaması

5) Suya her zamanki kabarıklığından fazla bir şey ilave etmezdi, fakat dağlardan söktüğü bir yığın ot, dallı budaklı küçük ağaç parçaları ve mevsimine göre son bostan mahsulleri nehrin yüzünü adeta kaplardı. (124-4)

1. Cümle

Suya her zamanki kabarıklığından fazla bir şey ilave etmezdi,

- Yüklemin türüne göre: Fiil
- Yüklemin yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumsuz

Cümlenin Öğeleri

- ilave etmezdi: Yüklem
- (o): G.Ö.
- her zamanki kabarıklığından fazla bir şey: Nesne (bsn)
- Suya: Yer Tamlayıcısı

2. Cümle

fakat dağlardan söktüğü bir yığın ot, dallı budaklı küçük ağaç parçaları ve mevsimine göre son bostan mahsulleri nehrin yüzünü adeta kaplardı.

- Yüklemin türüne göre: Fiil
- Yüklemin yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlenin Öğeleri

- kaplardı: Yüklem
- (onun) dağlardan söktüğü bir yığın ot, dallı budaklı küçük ağaç parçaları ve mevsimine göre son bostan mahsulleri: Özne
- nehrin yüzünü: Nesne (bln)
- adeta: Zarf Tümleci
- fakat: Cdu

Kelime Grupları

- her zamanki kabarıklığından fazla bir şey: Sıfat tamlaması
- her zamanki kabarıklık: Sıfat tamlaması
- fazla bir şey: Sıfat tamlaması
- bir şey: Sıfat tamlaması
- ilave et-: Birleşik fiil
- dağlardan söktüğü bir yığın ot: Sıfat tamlaması
- bir yığın ot: Sıfat tamlaması
- dallı budaklı küçük ağaç parçaları ve mevsimine göre son bostan mahsulleri:

Bağlama grubu

- dallı budaklı küçük ağaç parçaları: Belirtisiz isim tamlaması
- dallı budaklı küçük ağaç: Sıfat tamlaması
- küçük ağaç parçaları: Belirtisiz isim tamlaması
- ağaç parçaları: Belirtisiz isim tamlaması
- mevsimine göre son bostan mahsulleri: Belirtisiz isim tamlaması
- son bostan mahsulleri: Belirtisiz isim tamlaması
- bostan mahsulleri: Belirtisiz isim tamlaması
- nehrin yüzü: Belirtili isim tamlaması

6) Karısı ondan bahsederken "Ben senden ziyade ondan utanmağa başladım artık." derdi. Çünkü Ayşe Kadın hayatını idare eden ne kadar mutlak varsa hepsini bir nevi son mabet gibi Seher'in şahsiyetini taşımış, onu âdeta kutsî bir ahlâkta mumyalamıştı. (167-20)

Bu cümle, ilki iç içe birleşik fiil cümlesi, diğeri fiil ve isim cümlesinden oluşan bağımlı sıralı cümle olmak üzere iki cümleden oluşan bir bağlı cümledir:

1. Cümle

Karısı ondan bahsederken "Ben senden ziyade ondan utanmağa başladım artık." derdi.

- Yüklemin türüne göre: İkisi de fiil
- Yüklemin yerine göre: Kurallı (iç cümle devrik)
- Yapısına göre: İç içe birleşik (iç cümle basit)
- Anlamına göre: İkisi de olumlu

Cümlenin Öğeleri

- derdi: Yüklem
- Karısı: Özne
- Ben senden ziyade ondan utanmağa başladım artık: Nesne (bsn)
- ondan bahsederken: Zarf Tümleci

2. Cümle

Çünkü Ayşe Kadın hayatını idare eden ne kadar mutlak varsa hepsini bir nevi son mabet gibi Seher'in şahsiyetini taşımış, onu âdeta kutsî bir ahlâkta mumyalamıştı.

- Yüklem türüne göre: İlki fiil, ikincisi isim cümlesi
- Yüklem yerine göre: İkisi de kurallı
- Yapısına göre: Bağımlı sıralı (içindeki iki cümle basit)
- Anlamına göre: İkisi de olumlu

Cümlenin Öğeleri

- taşımış(tı): Yüklem
- Ayşe Kadın: Özne
- hayatını idare eden ne kadar mutlak varsa hepsini: Nesne (bln)
- Seher'in şahsiyetini: Nesne (bln)
- bir nevi son mabet gibi: Zarf Tümleci
- mumyalamıştı: Yüklem
- onu: Nesne (bln)
- âdeta kutsî bir ahlâkta: Zarf Tümleci
- Çünkü: Cdu

Kelime Grupları

- (onun) karısı: Belirtili isim tamlaması
- ondan bahsederken: Zarf-fiil grubu
- utanmağa başla-: Birleşik fiil grubu
- Ayşe Kadın: Unvan grubu
- hayatını idare eden: Sıfat-fiil grubu
- idare et-: Birleşik fiil grubu
- bir nevi: Sıfat tamlaması

- son mabet gibi: Edat grubu
- son mabet: Sıfat tamlaması
- Seher'in şahsiyeti: Belirtili isim tamlaması
- kutsî bir ahlâk: Sıfat tamlaması
- bir ahlâk: Sıfat tamlaması

7) Bütün gece herkes onu aradı. Hatta babam alt kattaki odalardan birinden sesinin geldiğini duymuş, pencereden içeriye dalmıştı. (209-4)

Bu cümle, ilki basit, diğeri bağımlı sıralı fiil cümlesi olmak üzere iki cümleden oluşan bir bağılı cümledir:

1. Cümle

Bütün gece herkes onu aradı.

- Yüklemin türüne göre: Fiil
- Yüklemin yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlenin Öğeleri

- aradı: Yükleme
- herkes: Özne
- onu: Nesne (bln)
- Bütün gece: Zarf Tümleci

2. Cümle

Hatta babam alt kattaki odalardan birinden sesinin geldiğini duymuş, pencereden içeriye dalmıştı. (209-4)

- Yüklemin türüne göre: İkisi de fiil
- Yüklemin yerine göre: İkisi de kurallı
- Yapısına göre: Bağımlı sıralı (içindeki iki cümle basit)
- Anlamına göre: İkisi de olumlu

Cümlenin Öğeleri

- duymuş(tu): Yükleme
- babam: Özne

- sesinin geldiğini: Nesne (bln)
- Seher'in şahsiyetini: Nesne (bln)
- alt kattaki odalardan birinden: Yer tamlayıcısı
- dalmıştı: Yüklem
- onu: Nesne (bln)
- pencereden içeriye: Yer tamlayıcısı
- Hatta: Cdu

Kelime Grupları

- Bütün gece: Sıfat tamlaması
- alt kattaki odalardan biri: Belirtili isim tamlaması
- alt kattaki odalar: Sıfat tamlaması
- alt kat: Sıfat tamlaması
- odalardan biri: Belirtili isim tamlaması
- sesinin geldiğini: Sıfat-fiil grubu
- (onun) sesi: Belirtili isim tamlaması

8) O senelerde hemen her hafta birkaç gazetede birden Süleyman'ın babasını arayan ilanları çıkardı. Hatta talebelik yıllarında gazeteciliğe heves etmesi de bu yüzdendi. (221-17)

1. Cümle

senelerde hemen her hafta birkaç gazetede birden Süleyman'ın babasını arayan ilanları çıkardı.

- Yüklem türüne göre: Fiil
- Yüklem yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlenin Öğeleri

- çıkardı: Yüklem
- Süleyman'ın babasını arayan ilanları: Özne
- birkaç gazetede birden : Zarf Tümleci
- O senelerde hemen her hafta: Zarf Tümleci

2. Cümle

Hatta talebelik yıllarında gazeteciliğe heves etmesi de bu yüzdendi.

- Yüklemin türüne göre: İsim
- Yüklemin yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlenin Öğeleri

- bu yüzdendi: Yüklem
- talebelik yıllarında gazeteciliğe heves etmesi: Özne
- de: Cdu
- Hatta: Cdu

Kelime Grupları

- O seneler: Sıfat tamlaması
- her hafta: Sıfat tamlaması
- birkaç gazete: Sıfat tamlaması
- Süleyman'ın babasını arayan ilanları: Belirtili isim tamlaması
- Süleyman'ın babasını arayan: Sıfat-fiil grubu
- Süleyman'ın babası: Belirtili isim tamlaması
- talebelik yılları: Belirtisiz isim tamlaması
- gazeteciliğe heves etmesi: İsim-fiil grubu
- heves et-: Birleşik fiil grubu

9) İki günden beri büyük büyük ümitlerle çarpan kalbi, böyle bir inkisar-ı hayal önünde duruvermiş ve Emin Efendi de büyük ikramiyenin birkaç dakika içinde eriyen hayali gibi sönuvermişti. (292-15)

1. Cümle

İki günden beri büyük büyük ümitlerle çarpan kalbi, böyle bir inkisar-ı hayal önünde duruvermiş

- Yüklemin türüne göre: Fiil
- Yüklemin yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlenin Ögeleri

- duruvermiş: Yüklem
- İki günden beri büyük büyük ümitlerle çarpan kalbi: Özne
- böyle bir inkisar-ı hayal önünde: Zarf Tümleci

2. Cümle

ve Emin Efendi de büyük ikramiyenin birkaç dakika içinde eriyen hayali gibi sönuvermişti.

- Yüklemin türüne göre: Fiil
- Yüklemin yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlenin Ögeleri

- sönuvermişti: Yüklem
- Emin Efendi: Özne
- büyük ikramiyenin birkaç dakika içinde eriyen hayali gibi: Zarf Tümleci
- ve: Cdu
- de: Cdu

Kelime Grupları

- (Onun) iki günden beri büyük büyük ümitlerle çarpan kalbi: Belirtili isim tamlaması

- İki günden beri büyük büyük ümitlerle çarpan kalp: Sıfat tamlaması
- İki günden beri büyük büyük ümitlerle çarpan: Sıfat-fiil grubu
- çarpan kalp: Sıfat tamlaması
- İki günden beri: Edat grubu
- büyük büyük ümitlerle: Edat grubu
- büyük büyük: Tekrar grubu
- böyle bir inkisar-ı hayal önü: Belirtisiz isim tamlaması
- bir inkisar-ı hayal önü: Belirtisiz isim tamlaması
- inkisar-ı hayal önü: Belirtisiz isim tamlaması
- hayal önü: Belirtisiz isim tamlaması
- inkisar-ı hayal: Belirtili isim tamlaması

- duruver-: Birleşik fiil
- Emin Efendi: Unvan grubu
- büyük ikramiyenin birkaç dakika içinde eriyen hayali gibi: Edat grubu
- büyük ikramiyenin birkaç dakika içinde eriyen hayali: Belirtili isim tamlaması
- birkaç dakika içinde eriyen: Sıfat-fiil grubu
- büyük ikramiye: Sıfat tamlaması
- birkaç dakika: Sıfat tamlaması
- eriyen hayal: Sıfat tamlaması
- sönüver-: Birleşik fiil

10) Daima bu duygunun üzerinde durmak istemiş; fakat kendisinde çok esaslı bir noksan bulmak korkusuyla vazgeçmişti. (304-13)

1. Cümle

Daima bu duygunun üzerinde durmak istemiş;

- Yüklemin türüne göre: Fiil
- Yüklemin yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlenin Öğeleri

- istemiş: Yüklem
- (o): G.Ö.
- bu duygunun üzerinde durmak: Nesne (bsn)
- Daima: Zarf Tümleci

2. Cümle

fakat kendisinde çok esaslı bir noksan bulmak korkusuyla vazgeçmişti.

- Yüklemin türüne göre: Fiil
- Yüklemin yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlenin Öğeleri

- vazgeçmişti: Yüklem

- (o): G.Ö.
- kendisinde çok esaslı bir noksan bulmak korkusuyla: Zarf Tümleci
- fakat: Cdu

Kelime Grupları

- bu duygunun üzerinde durmak: İsim-fiil grubu
- bu duygunun üzeri: Belirtili isim tamlaması
- duygunun üzeri: Belirtili isim tamlaması
- bu duygu: Sıfat tamlaması
- üzerinde durmak: Birleşik fiil grubu
- çok esaslı bir noksan bulmak korkusuyla: Edat grubu
- esaslı bir noksan bulmak korkusu: Belirtisiz isim tamlaması
- bir noksan bulmak korkusu: Belirtisiz isim tamlaması
- noksan bulmak korkusu: Belirtisiz isim tamlaması
- çok esaslı bir noksan bulmak: İsim-fiil grubu
- çok esaslı bir noksan: Sıfat tamlaması
- esaslı bir noksan: Sıfat tamlaması
- çok esaslı: Sıfat tamlaması
- bir noksan: Sıfat tamlaması
- vazgeçmişti: Birleşik fiil grubu

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Söz dizimi alanında yapılan tez çalışmalarını taradığımızda bu alanda yapılan çalışmaların cümle bilgisi, cümle yapısı, sentaks ve söz dizimi başlıkları ile ele alındığını gördük.

Söz diziminin, kimi çalışmalarda ayrı (söz dizimi) kimi çalışmalarda ise bitişik (sözdizimi) yazımının kullanıldığını fark ettik. YÖK tez sisteminde ‘söz dizimi’ başlığı ile tarama yaptığımızda 97 tez çalışmasına rastladık. Bunların yetmiş altısı yüksek lisans, yirmi biri doktora tezidir. Bu başlıkla yapılan ilk çalışmalar, 1994 yılında Cengiz Alyılmaz’ın Orhun Yazıtlarının Söz Dizimi”, Muhsine Börekçi’nin “Atatürk’ün ‘Nutuk’unda Söz Dizimi (2. cilt)”, Ertuğrul Yaman’ın “Türkiye Türkçesi ve Özbek Türkçesi’nin Söz Dizimi Bakımından Karşılaştırılması” adlı doktora tezleridir. Ayrıca söz dizimini bitişik yazdığımızda on üçü doktora tezi olmak üzere yirmi dokuz tez çalışması olduğunu görmekteyiz.

‘Cümle yapısı’ başlığı ile tarama yaptığımızda on beşi yüksek lisans, dördü doktora tezi olmak üzere on dokuz tez çalışmasına rastladık. Bu çalışmaların başında 1990 yılında Samiha Gemici tarafından hazırlanan “Mihri Hatun Divanı Karşılaştırmalı Metin Cümle Yapısı ve Cümle Türleri” adlı doktora tezi ve 1996 yılında Hanifi Vural tarafından hazırlanan “Eşrefoğlu Rumi Tarikat-namesinin Cümle Yapısı” adlı yüksek lisans tezi gelmektedir.

‘Cümle bilgisi’ başlığı ile tarama yaptığımızda on dokuzu yüksek lisans, dördü doktora tezi olmak üzere yirmi üç tez çalışmasına rastladık. Alaidar Seitjanov, “Ahmet Hikmet Müftüoğlu’nun Çağlayanlar Adlı Eserinde Cümle Bilgisi İncelenmesi” adlı yüksek lisans tezi ile 1995’te ‘cümle bilgisi’ ifadesi ile yapılan tezlerin ilkinin hazırlamıştır.

‘Sentaks’ başlığı ile tarama yaptığımızda on üçü doktora tezi olmak üzere altmış üç tez çalışması olduğunu görmekteyiz. ‘Sentaks’ ifadesi ile yapılan ilk tez çalışması Yavuz Erkoç’un 1976 yılında yaptığı “Goethe ve Böll’ün Bazı Eserlerinin Mukayyesine

Dayanarak Günümüz Alman Edebiyat Dili Sentaksı Üzerine Bir Araştırma” adlı doktora tezidir. Fatih Kaya’nın da 2010 yılında yapmış olduğu “18. Yüzyıla Ait Bir Siyer-i Nebî Üzerinde Sentaks İncelemesi” adlı bir doktora tezi bulunmaktadır.

Ahmet Hamdi Tanpınar’ın eserleri üzerine, şimdiye kadar yapılmış olan söz dizimiyle alakalı tez çalışmaları şunlardır: Ayça Demir’in 2005 yılında “Ahmet Hamdi Tanpınar’ın Huzur Romanında Sözdizimi İncelemesi”, Mustafa Aslan’ın 2012 yılında “Ahmet Hamdi Tanpınar’ın Erzurumlu Tahsin Adlı Öyküsünde Söz Dizimi”, Sakine Demen Coşkun’un 2014 yılında “Ahmet Hamdi Tanpınar’ın Huzur Romanında Söz Dizimi”, Hüseyin Süzer’in 2016 yılında “Ahmet Hamdi Tanpınar’ın ‘Saatleri Ayarlama Enstitüsü’ Romanının Söz Dizimi Bakımından İncelenmesi” ve Nergiz Aksu’nun 2019 yılında “Ahmet Hamdi Tanpınar’ın Saatleri Ayarlama Enstitüsü’nde Cümle Tipleri” adlı yüksek lisans tezleri.

Yapmış olduğumuz bu çalışmada, Ahmet Hamdi Tanpınar’ı tercih etmemizdeki en önemli sebep öncelikle dili güçlü bir şekilde kullanan bir yazarın, yazdıkları üzerinden Türkiye Türkçesi söz dizimine nitelikli örnekler kazandırabileceğimiz düşüncesidir. Hikâyelerini tercih etmemizdeki sebep de Ahmet Hamdi Tanpınar’ın –“Erzurumlu Tahsin” adlı hikâyesi hariç- diğer hikâyeleri üzerine dil ile ilgili bir çalışma yapılmamış olmasıdır.

Çalışma, Dergâh Yayınları tarafından yayımlanmış biçimiyle Ahmet Hamdi Tanpınar’ın “Abdullah Efendi’nin Rüyaları”⁴⁹⁴ ve “Bir Yaz Yağmuru”⁴⁹⁵ adlı kitaplarındaki hikâyeler ile kitapları dışında hikâye adı altında yayımlanmış olduğu dört

⁴⁹⁴ “Abdullah Efendi’nin Rüyalari, Geçmiş Zaman Elbiseleri, Bir Yol, Erzurumlu Tahsin, Evin Sahibi” olmak üzere beş hikâyeden oluşmaktadır.

Yalnızca “Erzurumlu Tahsin” adlı hikâye başka bir yüksek lisans tezinde çalışılmış olması nedeniyle çalışmamızın dışında tutulmuştur. Bahsi geçen yüksek lisans tezi: Mustafa Aslan, *Ahmet Hamdi Tanpınar’ın Erzurumlu Tahsin Adlı Öyküsünde Söz Dizimi*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü YL Tezi, Erzurum 2012.

⁴⁹⁵ “Yaz Yağmuru, Teslim, Acıbadem’deki Köşk, Rüyalari, Adem’le Havva, Bir Tren Yolculuğu, Yaz Gecesi” olmak üzere yedi hikâyeden oluşmaktadır.

hikayesi⁴⁹⁶ de dahil olmak üzere bütün hikâyelerinin (on altı hikâyesinin) tek bir kitapta toplandığı “Hikâyeler” adlı kitaptan seçilen örneklerle söz diziminin asıl konusunu oluşturan kelime grubu, cümle ögeleri ve cümle çeşitlerinin anlatılması ve yine aynı eserden seçilen cümlelerin tahlil edilmesinden oluşmaktadır.

İncelemiş olduğumuz 352 sayfadan oluşan “Hikâyeler” adlı kitap üzerinde yaptığımız tespitler şu şekildedir:

1. Ahmet Hamdi Tanpınar’ın hikâyelerini kelime grupları, cümle ögeleri ve cümle türleri yönünden inceledik ve zengin örneklere sahip olduğunu gördük.

2. Kelime grupları açısından esere bakıldığında en dikkat çekici nokta tamlamaların fazlalığıdır. Hem isim hem de sıfat tamlamaları geniş yer tutmakta, tamlamaların hemen hemen her cümlede sıkça kullanıldığı göze çarpmaktadır. Yazar, özellikle kurduğu uzun cümleleri; isim tamlamaları, sıfat tamlamaları, fiilimsiler ve bağlaçlar ile oluşturmuştur . Tamlamalarda genel olarak, birden fazla tamlamanın iç içe girdiği, tamlayan tamlanan arasına başka unsurların girdiği, bir tamlamanın birden fazla tamlayan ve tamlanan unsurdan oluştuğu dikkati çekmektedir. Fiilimsilerle oluşturulan tamlamalara da yine sıkça rastlanmıştır.

3. Vecihe Hatiboğlu’nun “ikilemeler” başlığı ile ele aldığı ve önemini vurguladığı tekrar gruplarının hikâyelerde geniş yer tuttuğu görülmektedir. Hikâyelerde kullanılan tekrarlar; unsurları aynı olan tekrar grupları, unsurları yakın anlamlı olan tekrar grupları, unsurları zıt anlamlı olan tekrar grupları, aynı kelimenin farklı ek almış biçimlerinden oluşan tekrar grupları, pekiştirmeli tekrarlar şeklinde çeşitlilik göstermektedir. Bu tekrar gruplarından en fazla kullanılan, unsurları aynı olan tekrar gruplarıdır.

4. İncelemelerimizde dikkatimizi çeken bir diğer nokta da hikâyelerde geçen kişilerin hemen hemen hepsinin bir unvan ya da lakaba sahip olmasıdır. Bu da hikâyelerin unvan ve birleşik isim grupları yönünden zengin olmasını sağlamıştır. Unvan gruplarının genelini ‘Bey’ ve ‘Efendi’ sözcüklerinin oluşturduğunu görmekteyiz.

⁴⁹⁶ “Birinci İkrâmiye, Emîrgân’da Akşam Saati, Fal, Son Meclis” olmak üzere dört hikâyeden oluşmaktadır. “Son Meclis” bir oyunun parçası olsa da çalışmamızın bütünlük oluşturması açısından bu yazıyı da çalışmamıza dahil ettik.

5. Birleşik fiiller açısından da zengin örneklere sahip olan hikâyeleri, ‘isim unsuru + yardımcı fiil’, ‘tasvir fiilinin, fiil ve zarf-fiil eki ile birleşerek oluşturduğu birleşik fiiller’, anlamca kaynaşmış ve deyimleşmiş birleşik fiiller ve aslında yardımcı fiil olmayan ancak ‘başla-’ fiilinin ‘-mAk/-mA’ isim-fiil ekleri ile birlikte yardımcı fiil fonksiyonunda kullanılmasıyla oluşan birleşik fiiller olmak üzere inceledik. Yardımcı fiille kurulan birleşik fiillerde yardımcı fiili ‘etmek’ olan birleşik fiillerin, tasvir fiilinin, fiil ve zarf-fiil eki ile birleşerek oluşturduğu birleşik fiillerde ise yeterlilik fiilinin sıkça kullanıldığı gözlenmektedir. Ayrıca ‘başla-’ fiilinin ‘-mAk/-mA’ ekleriyle birleşiminden oluşan birleşik fiillerin de azımsanmayacak kadar fazla kullanıldığı dikkati çekmektedir.

6. Hikâyelerde geniş yer tutan fiilimsiler de sıfat-fiil, zarf-fiil ve isim-fiil gruplarını etkilemesi yönüyle bizlere zengin örnekler verir. Fiilimsilerle oluşturulan gruplar arasından sıfat-fiillerin zarf-fiil ve isim-fiillerden daha fazla kullanıldığı görülmektedir.

7. Kısacası; bu eserin tamamını kelime grupları bakımından incelediğimizde genel olarak şu değerlendirmeyi yapabiliriz; başta tamlamalar, tekrar grupları ve sıfat-fiil grupları olmak üzere zarf-fiil grubu, isim-fiil grubu, edat grubu, bağlama grubu, birleşik fiil grubu, unvan grubu, birleşik isim grubu örneklerine daha sık rastlanılan gruplarken, ünlem grubu, sayı grubu, kısaltma grupları örneklerine en az rastladığımız gruplar olarak karşımıza çıkmaktadır.

8. Kelime gruplarının ele alınışında araştırmacılar arasında fikir ayrılığı bulunduğunu belirtmiştik. Bu ayrılıklardan biri tamlamalar konusunda olup zincirleme isim tamlamasının, belirtili isim tamlaması içerisinde mi yoksa ayrı bir isim tamlaması türü olarak mı ele alınması gerektiği konusudur. Tamlamalarla ilgili bir diğer husus ise takısız tamlamanın isim tamlaması türü olarak mı yoksa sıfat tamlaması olarak mı değerlendirilmesi gerektiğidir. Birçok araştırmacı, takısız tamlamayı sıfat tamlaması içerisinde ele almanın uygun olacağı fikrindeyken bazı araştırmacılarımız ise takısız isim tamlaması başlığı altında isim tamlaması olarak ele almaktadır. İsim tamlamasının zincirleme isim tamlaması şeklinde bir türünden bahsetmeyen kaynaklarda bu durum “*Belirtili isim tamlamasının tamlayanının da belirtili isim tamlaması alması*” şeklinde tatmin edici bir şekilde açıklanırken takısız isim tamlamasına dair henüz net bir açıklama yapılmamıştır.

9. Cümle sınıflandırılması konusunda cümlelerin yapısına göre incelenmesinde, girişik birleşik cümle, karmaşık cümle, sıralı cümle ve bağlı cümle türlerinde, dilciler arasında tam bir fikir birliği sağlanamadığı görülmektedir. Girişik birleşik cümledeki sorunun aslında yargı kavramı üzerine kurulduğu, bu nedenle yargının ne olduğu konusunun aydınlatılmasıyla bu sorunun aydınlatılacağı düşünölebileceği kanılarına varılmıştır. Bunun yanı sıra ki'li birleşik cümlelerde görölen ki'nin Türkçede eskiden beri var olduğu mu yoksa Farsçadan mı geldiği hususunda da görüş birliği sağlanamamıştır.

10. İncelememiz neticesinde Ahmet Hamdi Tanpınar'ın hikâyelerinde 8721 cümle tespit ettik. Bu cümlelerin yapılarına göre dağılımı ve toplam cümleye oranları şu şekildedir:

Basit Cümle: 4984, %57

Birleşik Cümle: 631, %7

Sıralı Cümle: 1036, %12

Bağlı Cümle: 1446, %17

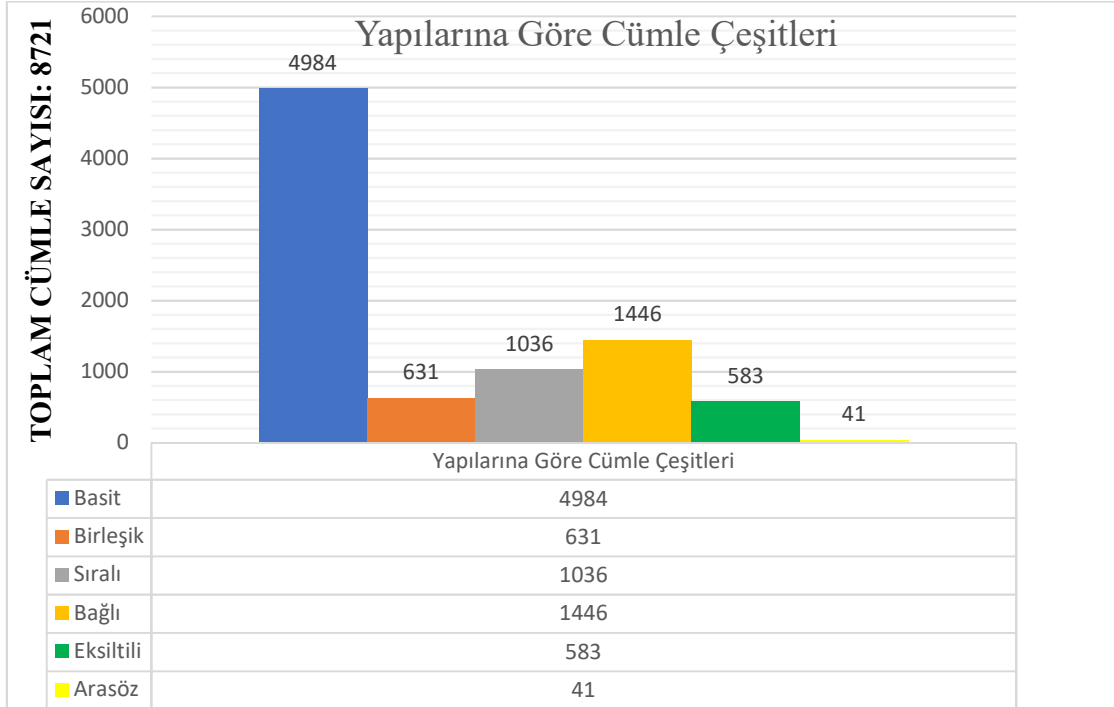
Eksilteli Cümle: 583, %7

Arasöz ve Ara cümleli Cümle: 41, % ~ 0

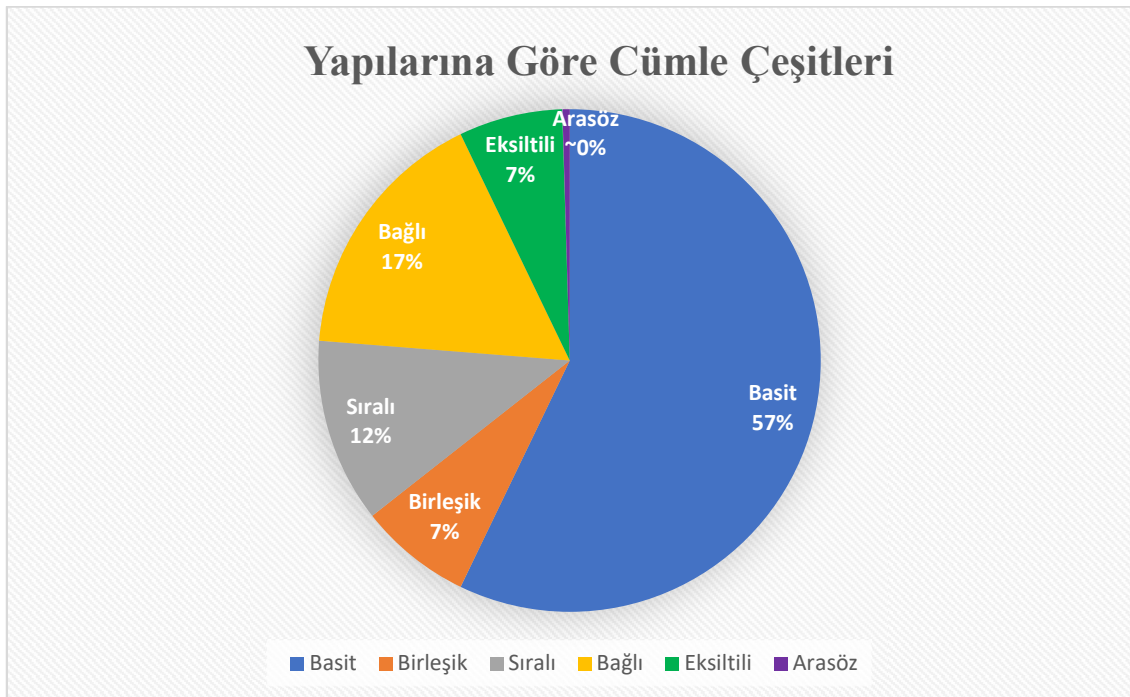
Bu dağılımı grafikler üzerinde şu şekilde gösterebiliriz:

5.1. YAPILARINA GÖRE CÜMLE DAĞILIMI

5.1.1. Şekil 1: Sayısal Dağılım

5.1.2. Şekil 2: Yüzde Dağılım Grafiği

11. Bazı dilciler, içinde fiilimsi bulunduran cümleleri ‘girişik birleşik cümle’ olarak ele almışlardır. Biz çalışmamızda bu tür cümleleri tam bir yargı taşımadığı gerekçesiyle basit cümle olarak kabul ettik. Bu nedenle yukarıda da görüldüğü gibi basit cümle sayısının diğer cümlelere göre fazlalığı göze çapmaktadır. Hikâyelerde tespit etmiş olduğumuz basit cümlelerin büyük bir kısmı içerisinde fiilimsi/fiilimsiler bulunduran cümlelerdir. Basit cümlelerin fazla olması nedeniyle Ahmet Hamdi Tanpınar’ın kısa cümleler kurduğunu düşünmek yanıltıcı olacaktır. Zira Ahmet Hamdi Tanpınar, fiilimsilerle oluşturulmuş yapıcı basit olan -kitaptaki hâliyle kimisi yedi satırı kapsayacak kadar- uzun cümleleri sıkça ve ustalıkla kullanmıştır:

“Bütün bu fısıltılar, bu tütsüler, görmediğim ölümlere sabah akşam dökülen bu gözyaşları, evin içini altüst eden ve beni o yaşama rağmen bir kedi yavrusu gibi rastgeldiğimin eteği dibine sokulmağa, oracığa sinmeğe mecbur eden o sebebi bilinmez gürültüler, dedemin gece dolaşmaları, bütün gün sağdan soldan işittiğim ölüm hikâyeleri, velhasıl içinde yaşadığım karanlık harikulade beni bıktırmıştı.” (122-15)

12. Tanpınar’ın hikâyelerindeki cümle yapıları, basit cümleler çoğunlukta olmak üzere bağlı cümleler ve sıralı cümleler üzerine kurulmuştur. Bu sebeple eserdeki cümleler genellikle basit, bağlı ya da sıralıdır.

13. Basit cümleden sonra kullanımı fazla olan ikinci cümle türü bağlı cümledir. Ahmet Hamdi Tanpınar’ın hikâyelerinde bağlı cümleleri oluştururken otuzdan fazla bağlama edatı türü kullandığı görülmektedir. Bunlardan en fazla kullanılanlar “ve, fakat” bağlama edatlarıdır.

14. Sıralı cümle türü de birleşik cümle türüne göre daha çok kullanılmıştır. Hikâyelerde kullanılan sıralı cümleler, genellikle bir ortak öge ile kurulan bağımlı sıralı cümlelerdir.

15. Birleşik cümleleri iç içe birleşik, ki’li birleşik ve şartlı birleşik cümleler olmak üzere üç başlıkta ele aldık. Şartlı birleşik cümle yapısındaki cümleler, diğer birleşik cümlelere göre oldukça azdır. Eksilteli cümle sayısı ile birleşik cümle sayısı birbirine oldukça yakındır.

16. Ahmet Hamdi Tanpınar’ın hikâyelerinde açıklamalı arasöz ve ara cümleli cümleleri de kullanarak anlatımı daha açık ve anlaşılır kıldığını söyleyebiliriz. Arasöz ve ara cümleler birkaç cümlede virgül (,) ile genellikle ise kısa çizgi (-) ile gösterilmiştir.

17. Cümle çeşitlerinden en fazla kullanılanlar, yapısına göre basit, yüklem türüne göre fiil, yüklem yerine göre kurallı ve anlamına göre ise olumlu cümle türleridir.

Çalışmamızda, kelime gruplarını, cümle ve cümle türlerini hikâyelerden örneklerle açıklayarak ve bu alanda yapılan çalışmalardan faydalanarak eserde kullanılan kelime gruplarını, cümle öğelerini ve cümlelerin çeşitlerini göstermeye çalıştık. Konuyla ilgili tartışmalı noktalara değinerek söz dizimi çalışmalarında karşılaşılan tasnif ve terim farklılıklarını ortaya koyduk.

Yaptığımız bu çalışmanın Türk diline ve Türk dili çalışanlarına katkı sağlayacağını umuyoruz.

KAYNAKÇA

AKSAN, Doğan, *Her Yönüyle Dil (Ana Çizgileriyle Dilbilim)*, 6. bs., C II, Ankara, 2015.

AKÜN, Ömer Faruk, “Ahmet Hamdi Tanpınar”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, S 12, (1960), 1-32.

AKTAN, Bilal, *Türkiye Türkçesinin Söz Dizimi*, 2. bs., Eğitim Yayınevi, Konya, 2016.

ATABAY, Neşe, ÖZEL, Sevgi, ÇAM, Ayşe, *Türkiye Türkçesinin Sözdizimi*, 2. bs., Papatya Yayınları, İstanbul 2003.

BANGUOĞLU, Tahsin, *Türkçenin Grameri*, 9. bs., TDK Yayınları, Ankara, 2011.

BESEREK, Ahmet, *Türkçede Cümle Yapısı*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1991.

BİLGEGİL, M. Kaya, *Türkçe Dilbilgisi*, 3. bs., Salkımsöğüt Yayınları., Erzurum, 2009.

ÇATIKKAŞ, M. Atâ, *Örnekli ve Açıklamalı Yazılı ve Sözlü Anlatım Kılavuzu*, 3. bs., Alfa Yayınları, Bursa, 2001.

ÇATIKKAŞ, M. Atâ, *Örnekli ve Uygulamalı Türk Dili Kılavuzu*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2001.

ÇELİK, Abdullah, KAYA, Nesrin, DEMİR BİLEK, Salih, ÇİFÇİ, Selcen, *Cümle ve Metin Bilgisi*, 1. bs., Lisans Yayınları, İstanbul, 2006.

DELİCE, H. İbrahim, “Cümle Nasıl Tanımlanmalıdır?”, *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 7/1, (Winter 2012), s. 37-40.

_____, *Türkçe Sözdizimi*, 2. bs., Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2003.

_____, “Yapı Açısından Cümle Sorunu”, *Turkish Studies*, 7/3, (2012), s. 871-876.

- DEMİR, Necati, *Türkçe Cümle Bilgisi*, 1. bs., Altınordu Yayınları, Ankara, 2019.
- DİZDAROĞLU, Hikmet, *Tümcebilgisi*, TDK Yayınları, Ankara, 1976.
- DOĞAN, Enfel, “Tarihî Türkiye Türkçesi Metinlerindeki “Karmaşık Cümle” Örnekleri Üzerine”, *Turkish Studies*, 6/1, (Winter 2011), 961-974.
- EDİSKUN, Haydar, “Devrik cümle üzerine bir araştırma”, *Türk Dili*, 100 (1960), s. 193-197.
- _____, *Türk Dilbilgisi*, 10. bs., Remzi Kitap Evi, İstanbul, 2005.
- EKER, Süer, *Çağdaş Türk Dili*, 7. bs., Grafiker Yayınları, Ankara, 2011.
- EMRE, Ahmet Cevat, *Türk Dilbilgisi*, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul, 1945.
- ERGİN, Muharrem, *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Basım Yayım Tanıtım, İstanbul, 2009.
- ERKUL, Rasih, *Cümle Metin Bilgisi*, 2. bs., Anı Yayınları, Ankara, 2007.
- GENCAN, T. Nejat, *Dilbilgisi*, 4. bs., TDK Yayınları, Ankara, 1979.
- GÖKDAYI, Hürriyet, “Türkiye Türkçesinde Öbekler”, *Turkish Studies*, 5/3, (Summer 2010), s. 1297-1319.
- HATİBOĞLU, Vecihe, *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, TDK Yayınları Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1969.
- _____, *Türkçenin Sözdizimi*, 2. bs., Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Basımevi, Ankara, 1982.
- KALEGERİ, Çiğdem, “Girişik Birleşik Tümce Konusunda Öne Çıkan Tartışma: Eylemsiler Yargı Bildirir mi?”, *Prof. Dr. Mehmet Özmen Armağanı*, Adana Çukurova Üniversitesi, Adana, 2014, s. 197-206.

KARAAĞAÇ, Günay, *Türkçenin Söz Dizimi*, 6. bs., Kesit Yayınları, İstanbul, 2017.

KARAHAN, Leylâ, *Türkçede Söz Dizimi*, 18. bs., Akçağ Yayınları, Ankara, 2012.

KERİMOĞLU, Caner, “Türkçe Dil Bilgisi Öğretiminde Söz Dizimi ile İlgili Kabuller Üzerine I (Kelime Grupları)”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, S 20, (2007), s. 106-118.

_____, “Türkçe Dil Bilgisi Öğretiminde Söz Dizimi Üzerine Kabuller II (Cümle Öğeleri)”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, S 20, (2007), s. 119-129.

_____, Takısız Ad Tamlaması Tartışması ve Tür-Öbek İlişkisi, *Turkish Studies*, 6.1, (2011), s. 1442-1456.

KORKMAZ, Zeynep, *Grammer Terimleri Sözlüğü*, 1. bs., Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1992.

KÜKEY, Mazhar, *Türkçenin Söz Dizimi*, Kardeş Matbaası, Ankara, 1975.

KÜLTÜRAL, Zuhâl, *Türkiye Türkçesi Cümle Bilgisi*, 2. bs., Palet Yayınları, Konya, 2018.

MEHMEDOĞLU, Alâeddin, *Türk Dilinde Bağımlı Birleşik Cümle Söz Dizimi*, Aşiyân Yayınları, Adapazarı, 2001.

MEHMEDOĞLU, Alâeddin, “Türkiye Türkçesinde Bazı Gramer Terim ve Anlayışları Üzerine”, *TDAY Belleten*, Ankara C II, (2002), s. 125-126.

ORAKÇI, Cengizhan, Ahmet Hamdi Tanpınar, 1. Baskı, Alternatif Yayınları, Ankara, 2003.

ÖZKAN, Mustafa, SEVİNÇLİ, Veysi, *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi*, 8. bs., Akademik Kitaplar, İstanbul, 2017.

ÖZMEN, Mehmet, “Cümlelerin Altıncı Ögesi ve Bir Terim Önerisi”, *Türk Dili Üzerine Makaleler*, Akçağ, Ankara, (2010), 349-352.

_____, *Türkçenin Sözdizimi*, 2. bs., Karahan Kitabevi, Adana, 2016.

SARICA, Bedri, *Cümle Bilgisi*, 1. bs., Anı Yayınları, Ankara, 2015.

ŞEKER, Ayçin, *Peyami Safa'nın “Bir Tereddüdün Romanı” Adlı Eseri Üzerine Söz Dizimi Çalışması*, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, YL Tezi, Tokat 2015.

ŞİMŞEK, Rasim, *Örneklerle Türkçe Sözdizimi*, Kuzey Gazetecilik Matbaacılık, Trabzon, 1987.

TANPINAR, Ahmet Hamdi, *Hikâyeler*, 9. bs., Dergâh Yayınları, İstanbul, 2011.

_____, “Antalyalı Genç Kıza Mektup”, *Bahçe Dergisi*, S 22.

ULAŞ, A. Halim, *Cümle ve Metin Bilgisi*, Aktif Yayınevi, Ankara, 2003.

ÜSTÜNER, Ahat, “Cümlelerin Ögeleri Konusundaki Karışıklıklar”, *Türk Dili*, S 546, (1998), s. 18-30.

ÜSTÜNOVA, Kerime, *Dil Yazıları*, “Türkçenin Asıl Unsurları: Özne ile Yüklem”, 1. bs., Ankara, 2002, s. 489-497.

_____, Kerime, “Yüklem, Yalnız Özneyi Mi Üzerinde Taşır?”, *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C 11, (2006), S 11, s. 241-250.

YAĞIMLI, Mustafa Âkil, *Reşat Nuri Güntekin'in Dudaktan Kalbe Adlı Romanının Cümle Bilgisi Bakımından İncelenmesi*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü YL Tezi, Konya 2007.

YILMAZ, Başak Barak, *Cümle Bilgisi Konusundaki Terim, Tanım ve Tasnif Farklılıklarının Değerlendirilmesi*, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü YL Tezi, İstanbul 2008

YÖRÜK, Yaşar, *Örneklî, Uygulamalı Tümce Bilgisi Sözdizimi*, 5. bs., Eğitim Yayınları, Ankara.

ZÜLFİKÂR, Hamza, "Girişik Cümle Sorunu", *Türk Dili*, 522, (1995), 643-648.

ÖZGEÇMİŞ

08.08.1991 tarihinde Tokat'ın Turhal ilçesinde doğdu. İlk ve orta öğrenimini Turhal Mehmet Akif İlköğretim Okulunda tamamladıktan sonra lise öğrenimine Turhal Atatürk Lisesinde devam etti. 2010 yılında Karabük Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde lisans öğrenimine başladı. Burada ilk yılı İngilizce hazırlık öğrenimi olmak üzere iki yıl öğrenim gördükten sonra 2012 yılında Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümüne yatay geçiş yaptı. 2015 yılında bu üniversiteden mezun oldu. Aynı yıl Gaziosmanpaşa Üniversitesi'nde pedagojik formasyon eğitimini tamamladı.

2016 yılında Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeni Türk Dili bilim dalında yüksek lisans eğitimine başladı.